

วิเคราะห์การรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ ที่ปรากฏในคัมภีร์
พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อประยุกต์ใช้กับสังคมไทยในปัจจุบัน
AN ANALYTICAL STUDY OF THE EIGHT PRECEPTS OBSERVATION
BY THE BODHISATVA AS APPEARING IN BUDDHIST SCRIPTURES
TO BE APPLIED TO THE PRESENT THAI SOCIETIES

นางสร้อยทอง จตุพร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

วิเคราะห์การรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ ที่ปรากฏในคัมภีร์
พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อประยุกต์ใช้กับสังคมไทยในปัจจุบัน

นางสร้อยทอง จตุพร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**AN ANALYTICAL STUDY OF THE EIGHT PRECEPTS OBSERVATION
BY THE BODHISATVA AS APPEARING IN THERAVĀDA BUDDHIST
SCRIPTURES TO BE APPLIED TO THE PRESENT THAI SOCIETIES**

MRS. SROITHONG JATUPORN

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)**

**Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

.....

(พระสุธีธรรมมานูวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ.ดร.)

.....กรรมการ
(พระมหาทวี มหาปญฺโญ, ผศ.ดร.)

.....กรรมการ
(ผศ.ดร.สมชัย ศรีนอก)

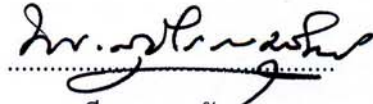
.....กรรมการ
(อาจารย์รังษิ สุทนต์)

.....กรรมการ
(ดร.อยุษกร งามชาติ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาทวี มหาปญฺโญ, ผศ. ดร. ประธานกรรมการ
ผศ.ดร.สมชัย ศรีนอก กรรมการ
อาจารย์รังษิ สุทนต์ กรรมการ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหากฤษณะ ดร.โณ, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระมหาทวี มหาปญโญ, ผศ.ดร.)

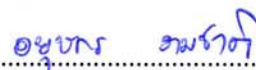
กรรมการ

(ผศ.ดร.สมชัย ศรีนอก)

กรรมการ

(อาจารย์รังษี สุทนต์)

กรรมการ

(ดร.อยุษกร งามชาติ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาทวี มหาปญโญ, ผศ.ดร. ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.สมชัย ศรีนอก กรรมการ

อาจารย์รังษี สุทนต์ กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : วิเคราะห์การรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์
พระพุทธรศาสนาเถรวาทเพื่อประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน
- ผู้วิจัย** : นางสาวร้อยทอง จตุพร
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธรศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระมหาทวิ มหาปญฺโญ, ผศ.ดร. ป.ธ.๕, พธ.บ., สน.ม.
(พุทธศาสนศึกษา), M.Phil., Ph.D.
  - : ผศ.ดร.สมชัย ศรีนอก ป.ธ.๔, พ.ม., พธ.บ., พธ.ม. (พระพุทธรศาสนา),
พธ.ด. (พระพุทธรศาสนา)
  - : อาจารย์รัชมี สุทนต์ ป.ธ.๕, พธ.ม. (พระพุทธรศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) ศึกษาอุโบสถศีลในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาเถรวาท (๒) ศึกษาการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาเถรวาท และ (๓) วิเคราะห์การรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาเถรวาทเพื่อประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน

ผลการวิจัยพบว่า อุโบสถศีล คือ วันที่เข้าอยู่จำ ด้วยการอดอาหาร ด้วยการสมาทานในข้อวัตรปฏิบัติ ในวันสำคัญทางพระพุทธรศาสนา เรียกว่า วันอุโบสถ คือวันพระขึ้น-แรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และแรม ๑๔ ค่ำ (กรณีเดือนขาด) และศีลอุโบสถนั้น ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ศีล ๘ ที่สมาทานรักษากันในวันพระ เรียกว่า **อุโบสถศีล** ส่วนศีล ๘ ที่รักษากันในวันอื่นนอกจากวันพระนั้นเรียกว่า ศีล ๘

วิธีการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์นั้น มีการสมาทานศีลวัตร คือรับศีลอุโบสถทุกวัน ๑๔ และ ๑๕ ค่ำ รับประทานอาหารเพียงให้ร่างกายดำรงอยู่ได้ เพื่อทำอินทรีย์ทั้งหลายให้หมดพยศ แล้วสมาทานศีลคือรับเอาศีลอุโบสถมาปฏิบัติอย่างเคร่งครัด มีความสำรวมระวัง ไม่ก้าวล่วงแม้ถูกทำร้ายได้รับบาดเจ็บทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส หรือสูญเสียอวัยวะ และชีวิตก็ตาม เป็นการรักษาอุโบสถศีลขั้นอุปบารมี และขั้นปรมัตตบารมี เพื่อเป้าหมายสูงสุด คือ การได้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณในอนาคตนั่นเอง

อุบาสก อุบาสิกา ผู้รักษาอุโบสถศีลในสังคมไทยในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการรักษาอุโบสถศีล บ้างก็มีอายุมาก บ้างก็ประสบปัญหาต่าง ๆ จึงไม่สามารถรักษาได้อย่างจริงจัง จึงต้องอาศัยคณะสงฆ์ในการสนับสนุน และส่งเสริมให้แต่ละวัดจัดกิจกรรมในการรักษาอุโบสถศีล เป็นแบบแผนในการรักษาศีลอุโบสถ และจรรโลงพระพุทธศาสนาให้สืบไปด้วย

Thesis Title : An Analytical Study of the Eight Precepts Observation by the Bodhisatva as Appearing in Theravāda Buddhist Scriptures to be Applied to the Present Thai Societies

Researcher : Mrs. Sroithong Jatuporn

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Tawee Mahapañño, Asst.Prof. Dr. Pali IX
B.A., M.A., Ph.D. (Buddhist Studies)

: Asst. Prof. Dr. Somchai Srinok Pali IV, B.A., M.A., Ph.D.
(Buddhist Studies)

: Mr. Rangsi Suthon, Pali IX, M.A. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 17, 2012

Abstract

This research is of three objectives, namely : 1) to study the Eight Precepts in Theravāda Buddhist Scriptures, 2) to study the observation of the Eight Precepts by Phra Bodhisatvas (The Buddha Would-Be) as appearing in the Theravāda Buddhist Scriptures, 3) to analytically study the observation of the Eight Precepts by the Bodhisatvas (The Buddha Would-Be) as appearing in the Theravāda Buddhist Scriptures to be applied to the present Thai societies.

From the research, it is found that the Eight Precepts mean the ways of presently living with the way of not taking the food by observing the Eight Precepts on the important days in Buddhism. Such days are called “Uposotha Days” which are the waxing and the waning moon of 8th day and 15th day in each month. The Uposothasīla consists of 8 organs. The Eight Precepts observed on the Buddhist days are called the Uposothasīla. The precepts which are observed on the other day are not called Uposothasīla.

The methods of observing the Uposothasīla by the Bodhisatvas is the way of observing the precepts and the practical on the 14th and 15th day in each month for attaining the enlightenment. The Bodhisatvas took a little food to control his faculties before observing the Eight Precepts and did not re-act to the one who harms Him. This is the observation of the Eight Precepts at the level of Upapāramī and Paramatthapāramī for the highest aim, that is to attain Sabbannutanāraṇa in the future.

Most of the male and the female disciples who observe the Eight Precepts in the present Thai societies are in lack of the knowledge and the understanding of the way of observing the Eight Precepts. They must depend on the monks in their observing the Eight Precepts. Moreover, they must support the temples to set up the activities in observing the Eight Precepts which are the patterns of observing the Eight Precepts. By this way, they can protect Buddhism for ever.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้รับคัดเลือกให้ได้รับทุนสนับสนุนวิทยานิพนธ์นิสิตบัณฑิตศึกษาจากพระอาจารย์ พระมหาภูติชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) ประจำปี ๒๕๕๔ ผู้วิจัยขอกราบนมัสการขอขอบคุณพระมหาภูติชัย วชิรเมธี ไว้ ณ ที่นี้ พร้อมทั้งกราบขอพระคุณบรรดาราชนามทุกท่านต่อไปนี้ ด้วยความสำนึกกตัญญู ตลอดไป

ขอกราบขอพระคุณ พระสุธีธรรมานุวัตร คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ที่ได้อนุเคราะห์เมตตา ช่วยเหลือและให้โอกาสผู้วิจัยได้ศึกษาที่บัณฑิตวิทยาลัยแห่งนี้ จนสำเร็จการศึกษาได้ด้วยดี

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความอนุเคราะห์เมตตาช่วยเหลือเป็นอย่างดี จากอาจารย์ที่ปรึกษา ๓ ท่าน คือ พระมหาทวี มหาปญฺโญ, ผศ.ดร. ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.สมชัย ศรีนอก และ อาจารย์ รังษิ สุทนต์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ ตรวจสอบแก้ไข จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอพระคุณ พระอาจารย์ พระมหาภุชญาณะ ดร. โณ, ผศ.ดร. ประธานกรรมการและ ดร.อยุษกร งามชาติ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้เมตตาตรวจสอบ ให้คำแนะนำ ชี้แนะ เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไข จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดี

ขอกราบขอพระคุณ พระอาจารย์ อาจารย์ เจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายของบัณฑิตวิทยาลัย ที่เมตตาอนุเคราะห์ช่วยเหลือให้งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี

ขอกราบขอพระคุณ รศ.ชูศักดิ์ ทิพย์เกสร ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาศาสตร์ ที่ได้ช่วยตรวจสอบแก้ไขในส่วนที่เป็นภาษาอังกฤษ

และที่สำคัญขอกราบขอพระคุณ พระครูอุปถัมภ์วิหารการ (ทองคำ โชติปาโล) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมเหยงคณ์พาราม เจ้าคณะ ๕ กรุงเทพมหานคร ที่อนุเคราะห์เมตตา ให้เยี่ยมพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อใช้ศึกษาค้นคว้าในงานวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดี

ขอกราบขอพระคุณอาจารย์ ดร.แม่ชีภุชญา รักษาโณม ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำหัวข้อในการสัมภาษณ์ผู้รักษาศิลุโบสถ ทำให้งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี

ขอกราบขอคุณ ผศ.ดร.สุรพล สุขะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายบริหารกิจการทั่วไป และอานิสงส์การไปทัศนศึกษาประเทศศรีลังกา ที่เป็นแรงกระตุ้น ผลักดัน ให้ผู้วิจัยเร่งทำการวิจัยได้สำเร็จภายในกำหนดเวลา

ขอกราบขอพระคุณ พระครูภาวนาวชิรคุณ (วัชรินทร์ วชิรธมฺโม) พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ ผศ.ดร.เสริมศิริ อัครพุดิพันธ์ อาจารย์กัญญา บุญช่วย อาจารย์ชนิดา ออบสุวรรณ

อาจารย์รุ่งน สุตลาภา คุณจำปี กุลบก และที่สำคัญจะขาดมิได้ คือคุณณรงค์ จตุพร ผู้เป็นสามีที่คอยดูแล ให้กำลังใจตลอดการศึกษา และ ญาติพี่น้องทั้งผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือ งานงานวิทยานิพนธ์นี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดี

ขออนุโมทนาขอบคุณ คุณศุภฤกษ์ คุณทิพสุดา ค.ช.นฤดม ค.ช.นพดล คุณนลินี คุณแถม สนิทวงศ์ ณ อยุธยา MR. JOHN – KANCHANA HAWGOOD คุณเทวัญ คุณนุศรา คุณธารณ ลิปตพัลลภ ผู้บริจาคพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แก่วัด มหรรณพาราม คณะ ๕ ที่ให้ผู้วิจัยได้ใช้ศึกษาค้นคว้าในงานวิจัยนี้

สุดท้ายนี้ คุณค่า ความดี และประโยชน์ใด ๆ อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอถวายเป็นพุทธบูชาแด่ พระรัตนตรัย ที่ผู้วิจัยเคารพบูชาสูงสุด และอุทิศกุศลอันเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ แด่ ส.ต.ประพันธ์ พลเยี่ยม นางคำผาย พลเยี่ยม ผู้ให้กำเนิด ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า วิทยานิพนธ์ฉบับนี้คงจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจและสังคมไทยบ้าง ไม่มากก็น้อย หากมีข้อผิดพลาดบกพร่องประการใดที่เกิดจากการวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

นางสร้อยทอง จตุพร

๑๗ มีนาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ก
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฅ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๔ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๕ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๐
บทที่ ๒ อุโบสถศีลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๑
๒.๑ ความหมายของอุโบสถ	๑๑
๒.๒ ความหมายของศีล	๒๐
๒.๓ ความเป็นมาและความสำคัญของอุโบสถศีล	๒๔
๒.๔ วิธีการรักษาอุโบสถศีล	๓๔
๒.๕ อานิสงส์ของการรักษาอุโบสถศีล	๔๓
๒.๖ กรณีตัวอย่างการรักษาอุโบสถศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๕๔
บทที่ ๓ การรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท	๖๔
๓.๑ ความหมาย ประเภทและความเป็นมาของพระโพธิสัตว์	๖๔
๓.๒ เป้าหมายของการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์	๘๒
๓.๓ วิธีการรักษาอุโบสถศีล	๘๕
๓.๔ อานิสงส์ของการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์	๙๔

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๓.๕ ความสัมพันธ์ระหว่างอุโบสถศีลกับพระสัพพัญญุตญาณ	๕๘
บทที่ ๔ วิเคราะห์การรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อประยุกต์ใช้กับสังคมไทยในปัจจุบัน	๑๐๖
๔.๑ การวิเคราะห์การรักษาอุโบสถศีลของสังคมไทยในปัจจุบัน	๑๐๖
๔.๒ การประยุกต์ใช้วิธีการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท กับสังคมไทยในปัจจุบัน	๑๒๓
๔.๓ บทสรุปวิเคราะห์การประยุกต์ใช้	๑๓๘
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย	๑๔๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๔๕
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๔๕
บรรณานุกรม	๑๕๐
ประวัติผู้วิจัย	๑๕๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นหลักโดยใช้ระบบย่อคำดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	=	วินยปิฎก	มหาวิภงฺกปาติ	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินยปิฎก	มหาวคฺคปาติ	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มฺ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปิณณาสกั	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปิณณาสกั	(ภาษาไทย)
ม.อฺ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปิณณาสกั	(ภาษาไทย)
สั.นั. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิตานทวรรค	(ภาษาไทย)
อฺ.ทฺก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทุกนินบาต	(ภาษาไทย)
อฺ.ตฺก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ติกนินบาต	(ภาษาไทย)
อฺ.จตุกฺก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกนินบาต	(ภาษาไทย)
อฺ.ปญฺจก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ปัญจกนินบาต	(ภาษาไทย)
อฺ.อฏฺฐก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	อฏฐกนินบาต	(ภาษาไทย)
อฺ.นวก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	นวกนินบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ทฺก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เอกกนินบาต ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ป. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฎิสัมภิตามรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.อป. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.พฺทฺธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	พฺทฺธวงส์	(ภาษาไทย)

บุ.จริยา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก (ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ป. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ (ภาษาไทย)

วิสุทฺธิ. (ไทย) = วิสุทฺธิมรรคปกรณ (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.อ. = วินยปิฎก สมณฑปาสาทิกา ปาราชิกกณฺฑ-สัมมาทิเสสาทิ-
มหาวรรคคาทือฎจกถา

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ. (ไทย) = ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีลขันธวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)

ที.ม.อ. (ไทย) = ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)

ที.ปา.อ. (ไทย) = ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี ปาฎิกวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)

ม.ม.อ. (ไทย) = มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มูลปินณาสก์อรรถกถา (ภาษาไทย)

ม.ม.อ. (ไทย) = มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มัชฌิมปินณาสก์อรรถกถา (ภาษาไทย)

ส.นิ.อ. (ไทย) = สังยุตตนิกาย สारัตตปกาสินี นิตานวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)

ส.ข.อ. (ไทย) = สังยุตตนิกาย สारัตตปกาสินี จันธวารวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)

อง.เอกก.อ. (ไทย) = อังคุตตรนิกาย มโนรณปุรณิ เอกกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)

อง.ทุก.อ. (ไทย) = อังคุตตรนิกาย มโนรณปุรณิ ทุกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)

อง.ติก.อ. (ไทย) = อังคุตตรนิกาย มโนรณปุรณิ ติกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)

อง.อฎฐก.อ. (ไทย) = อังคุตตรนิกาย มโนรณปุรณิ อฎฐกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)

บุ.ขุ.อ. (ไทย) = ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา ขุททกปาฐอรรถกถา (ภาษาไทย)

บุ.ธ.อ. (ไทย) = ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา (ภาษาไทย)

บุ.สุ.อ. (ไทย) = ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา สุตตนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)

บุ.วิ.อ. (ไทย) = ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี วิมานวัตถุอรรถกถา (ภาษาไทย)

บุ.เถร.อ. (ไทย) = ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี เถรคาถาอรรถกถา (ภาษาไทย)

บุ.ม.อ. (ไทย) = ขุททกนิกาย สัทธัมมปัชโชติกา มหานิเทศอรรถกถา (ภาษาไทย)

บุ.จู.อ. (ไทย) = ขุททกนิกาย สัทธัมมปัชโชติกา จูพนิเทศอรรถกถา (ภาษาไทย)

บุ.ป.อ. (ไทย) = ขุททกนิกาย สัทธรรมปกาสินี ปฎิสัมภิตามรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)

ขุ.อป.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย วิสุทธชนวิลาสินี อปทานอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.พุทธ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย มหุรตตวิลาสินี พุทธวังสอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.จริยา.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี จริยาปิฎกอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.อ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก ชัมมมสังคณี อัญญาสาลินีอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อภิ.วิ.อ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก วิภังค์ สัมโมหวิโนทนีอรรถกถา	(ภาษาไทย)

ฎีกาพระวินัยปิฎก

สารตฺตฎีกา (ไทย)	= สารัตถทีปนีฎีกา	(ภาษาไทย)
กงฺขาฎีกา (บาลี)	= กงฺขาวิตรณิปฺราณฎีกา	(ภาษาบาลี)

ฎีกาพระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.ฎีกา (บาลี)	= ทีฆนิกาย ลินตฺตปฺปกาสินี ปาฎีกวคฺคฎีกา	(ภาษาบาลี)
-------------------	--	------------

ฎีกาปกรณ์วิเสส

วิสุทฺธิ. ฎีกา (ไทย)	= ปรมัตถมัญจฺสา วิสุทฺธิมรรคมหาฎีกา	(ภาษาไทย)
----------------------	-------------------------------------	-----------

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

ในงานวิจัยฉบับนี้ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๘ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า. เช่น ขุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑. หมายความว่า ระบุถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๓๐ หน้าที่ ๕๑ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บุคคลจะอยู่ในสถานที่ใด ไม่ว่าจะประชุมชน หรือสังคมนั้นก็ตาม มีความจำเป็นต้องมีระเบียบวินัยกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งระเบียบ กฎเกณฑ์ หรือแนวปฏิบัติต่าง ๆ นั้น แท้จริงก็คือ “ศีล” ของสังคม ศีลสามารถสร้างความเสมอภาค ความปลอดภัย และความสงบสุขแก่คนในชุมชนหรือสังคม ดังนั้น ศีล จึงเป็นบรรทัดฐานของชุมชนหรือสังคม เป็นเบื้องต้นของกฎระเบียบต่าง ๆ ที่มีในชุมชนหรือสังคม

เมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์ได้ทรงวางหลักปฏิบัติร่วมกันของสังคมชาวพุทธ ซึ่งเรียกว่า “ศีล” เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันของพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา จากการจัดกลุ่มของพุทธบริษัท เห็นได้ว่าพระพุทธองค์นอกจากจะทรงให้ความสำคัญกับระเบียบวินัยของการอยู่ร่วมกันของภิกษุ และภิกษุณีแล้ว พระองค์ยังทรงให้ความสำคัญกับกลุ่มอุบาสก และอุบาสิกาด้วย โดยทรงวางระเบียบเพื่อการอยู่ร่วมกัน เรียกว่า “ศีล ๕” และนอกจากศีล ๕ ซึ่งเป็นระเบียบปฏิบัติร่วมกันของอุบาสกและอุบาสิกาแล้ว ยังมีศีลอีกประเภทหนึ่งที่ประณีตยิ่งขึ้น คือ ศีล ๘ หรือ “อุโบสถศีล”

อุโบสถศีล เป็นศีล สำหรับ ๑) ทวารวาสผู้ครองเรือน ซึ่งปรารถนาความสุขอันยอดเยี่ยมในกาลปัจจุบันและอนาคต ๒) ผู้สะสมบารมี เพื่อรู้ธรรมเห็นธรรมและบรรลุมรรคผลนิพพาน ซึ่งในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงอุโบสถศีลว่าเป็นมหากุศลอันยิ่งใหญ่ สามารถกำจัดอุปกิเลส ๑๖^๑ และยังจัดเป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่งในพรหมจรรย์ ๑๐ อย่าง^๒ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสถึงความสำคัญของการรักษาอุโบสถศีลไว้มากมาย เช่น ในพระพุทธพจน์ที่ว่า “หญิงหรือชายใดเป็นผู้มีศีล เข้าจำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อละโลกนี้ไปแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”^๓ จากพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่าการรักษาศีลอุโบสถมีความสำคัญต่อการเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

^๑ ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๑/๖๓-๖๔.

^๒ คุราวละเอียดใน ชมรมธรรมทาน วัดพระพุทธบาท สระบุรี, ความมหัศจรรย์แห่งอุโบสถศีลสาระธรรมจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพฯ : ศิลป์สยามและบรรจุกัณฑ์การพิมพ์), ๒๕๔๕, หน้า ๑-๒.

^๓ อจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๑/๒๘๘.

อนึ่งอุโบสถศีลนับได้ว่ามีความสำคัญต่อผู้รักษาเป็นอย่างยิ่ง ดังพระพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ตรัสกับนางวิสาขาว่า “อุโบสถศีล ๘ ที่บุคคลเข้าจำแล้ว ย่อมมีผลยิ่งใหญ่ มีอานิสงส์มหาศาล มีความรุ่งเรือง มีผลแผ่ไพศาลยิ่ง มีผลมากกว่าสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ”^๔ และพระพุทธพจน์ที่ว่า “ราชสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเทียบกับความสุขอันเป็นทิพย์แล้วถือว่าเป็นของเล็กน้อย สตรีหรือบุรุษผู้รักษาอุโบสถศีล ย่อมมีสุขเป็นกำไล ไม่ถูกนินทา ย่อมเข้าถึงสวรรค์” นอกจากนี้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนายังปรากฏเรื่องราวของอนาคตบิณฑกเศรษฐีที่ใช้อุโบสถศีลเป็นอุบายในการแก้ความแค้นของลูกชายโดยเอาเงินรางวัลเป็นตัวล่อให้ลูกชายไปวัดเพื่อสมานานรักษาอุโบสถศีลและฟังธรรม^๕ จึงนับได้ว่าอุโบสถศีลนั้นมีความสำคัญยิ่งต่อประโยชน์ในปัจจุบันชาติและอนาคตชาติ ที่ผู้รักษาจะสามารถเข้าถึงได้ ทั้งยังผู้เป็นเครื่องมือในการบำเพ็ญเพื่อเป้าหมายสูงสุดอีกด้วย

พระโพธิสัตว์ ผู้บำเพ็ญบารมี คือกระทำความดีต่างๆ เพื่อให้บรรลุสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เจื่อนใจในการเป็นพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นขึ้นต้นด้วยอัฐธัมมสโมธาน คือต้องประชุมพร้อมด้วยธรรม ๘ ประการ^๖ มีการบำเพ็ญบารมีเป็นท่ามกลาง และได้ตรัสรู้เป็นที่สุด ระยะเวลาแห่งการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์นั้นต้องใช้ระยะเวลาถึง ๔ อสงไขยกับแสนกัป ศีลบารมีนับเป็นหนึ่งในบารมีสิบประการที่พระโพธิสัตว์ใช้ในการบำเพ็ญในทศชาติ จากการศึกษาเบื้องต้น พบว่า การรักษาอุโบสถศีลในวันพระเป็นศีลบารมีอย่างหนึ่งที่พระโพธิสัตว์ได้ถือปฏิบัติเป็นประจำในหลายพระชาติ เช่น ทรงเสวยพระชาติเป็นพระเจ้าเนมิราชกษัตริย์แห่งกรุงมิลินทร^๗ พระกฐินัตถนคราช^๘ จัมเปยยนาคราช^๙ เป็นต้น จากเรื่องราวที่ปรากฏ เช่น พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งทรงเสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก^{๑๐} พระองค์ได้ไปทำการค้าทางทะเลเมื่อเรือออกเดินทางไปได้เพียง ๓ วัน เกิดพายุเรือก็เกิดอัปปางแตกกลางทะเล ขณะที่กำลังลอยคอแหวกว่ายอยู่กลางมหาสมุทรนั้น พระองค์ทรงสังเกตเห็นว่าวันนั้นเป็นวันพระอุโบสถพระจันทร์เต็มดวง จึงทรงบ้วนพระโอษฐ์ด้วยน้ำเค็มแล้วอธิษฐานรักษาอุโบสถแล้วพากเพียรแหวก

^๔ อ.อุทฺตม. (ไทย) ๒๓/๔๓/๓๐๕.

^๕ พ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๕๗-๖๐.

^๖ ธรรมสโมธาน ๘ ประการ คือ ๑) มนุสฺสคตฺ ความเป็นมนุษย์ ๒) ถึงคสมุปฺตติ ความถึงพร้อมด้วยเพศ ๓) เหตุ ความสมบูรณ์ด้วยเหตุ ๔) สตุถารทสฺสนิ การพบพระศาสดา ๕) ปพฺพชฺชา การถือบวช ๖) คุณสมฺปตฺติ ความถึงพร้อมด้วยคุณ ๗) อธิกาโร การกระทำอันยิ่งใหญ่ ๘) ฉนฺททา ความเป็นผู้มีฉันทะ พ.พุทธ.๓๓/๕๕/๔๕๓.

^๗ พ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๑๐๔-๑๑๖.

^๘ พ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๔๖-๒๖๓.

^๙ พ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/ ๒๖๔-๒๗๔.

^{๑๐} พ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๒/๕๓-๑๐๐.

ว่ายอยู่ในมหาสมุทรต่อไป หรือเมื่อครั้งที่ทรงเสวยพระชาติเป็นพระเจ้าเนมิราช กษัตริย์แห่งกรุงมิลินทร^{๑๑} เมื่อทรงเจริญวัยแล้วทรงยินดีในการบำเพ็ญทาน รักษาศีล และอธิษฐานอุโบสถ ทรงอธิษฐานอุโบสถทุกวันพระ เมื่อถึงวันอุโบสถก็ทรงแสดงธรรมสั่งสอนประชาชน หรือเมื่อครั้งที่ทรงเสวยพระชาติเป็นพระเจ้าสาธินราช^{๑๒} พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาในการทำบุญ ทรงบริจาคทรัพย์วันละ ๖ แสنگหาปณะทุกวัน ทรงรักษาอุโบสถศีลในวันพระมิเคยขาด ทรงชักชวนประชาชนทั้งหลายให้สร้างกุศลรักษาอุโบสถศีลเสมอ และเมื่อครั้งที่ทรงเสวยพระชาติเป็นนาคราชชื่ออุริทัต^{๑๓} พระองค์ทรงองค์อธิษฐานอุโบสถแล้วนอนขดอยู่บนยอดจอมปลวก แม้เมื่อถูกพราหมณ์อำลัมพายนั้ใช้ยาอันร้อนเช่นดังไฟประลัยกัลป์ราดเอาตลอดตัวจับใส่หีบนำไปให้เล่นระบำงูไปจนทั่วชมพูทวีป ก็มีได้มีแม้ความคิดร้ายในพราหมณ์นั้น จากเรื่องราวดังกล่าว เห็นว่าอุโบสถศีลเป็นหนึ่งในศีลบริมที่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเพียรบรรลุเป้าหมายสูงสุดของพระองค์

อุโบสถศีลนับว่ามีความสำคัญกับสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากการที่พระมหากษัตริย์ไทยสมัยสุโขทัยเป็นต้นมา ทรงศรัทธาเลื่อมในพระพุทธศาสนาโดยตลอด เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาตั้งมั่นอยู่ในกรุงสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์นอกจากจะเป็นแบบอย่างในการรักษาอุโบสถศีลแล้ว ยังทรงชักชวนให้ประชาชนและข้าราชการในแผ่นดินได้ทำบุญถวายทาน ฟังธรรม รักษาอุโบสถศีล ดังปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า “คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน ฟุ้งทวยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน”^{๑๔} สมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงให้ความสำคัญกับการรักษาอุโบสถในวันพระมากขึ้น เพราะสมัยที่พระองค์ทรงผนวชอยู่ได้ศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาจนรอบรู้แตกฉานในพระธรรมวินัย พระองค์ได้พระราชนิพนธ์คำประกาศอุโบสถและคำอาราธนาธรรมเป็นภาษาบาลีสำหรับใช้ในการสมาทานอุโบสถศีลเป็นแบบแผนที่วัดต่าง ๆ ทั่วประเทศได้ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้ เมื่อขึ้นครองราชย์ทุกวันพระอันเป็นวันอุโบสถ พระองค์ก็จะเสด็จลงโบสถ์ และโปรดเกล้าให้เจ้านายและข้าราชการฝ่ายในมาประชุม สวดมนต์ ฟังธรรมเทศนาทุกวันพระ และรักษาอุโบสถศีลด้วย สืบทอดมาจนถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบันก็ทรงรักษาอุโบสถศีลทุกวันพระเช่นกัน ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าอุโบสถศีลมีความสัมพันธ์อันยาวนาน

^{๑๑} พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๑๐๔-๑๑๖.

^{๑๒} พุ.ชา. (ไทย) ๓/๖/๔๕๘-๕๐๗.

^{๑๓} พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๔๖-๒๖๓.

^{๑๔} พระมหาสนิท อนุจารี (สุเมหิรมย์). “พระพุทธศาสนากับวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย : ศึกษาเฉพาะกรณี ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงและสุภาษิตพระร่วง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๐.

กับสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน คนในสังคมไทยบางส่วนยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับการรักษาอุโบสถศีลที่ยังไม่ชัดเจน โดยคนในสังคมไทยปัจจุบันส่วนใหญ่เข้าใจว่า อุโบสถศีลนั้นเหมาะสำหรับคนแก่ ผู้มีปัญหา หรือผู้ที่วางงานที่เข้าวัดเท่านั้น ตลอดคนไม่เข้าใจรูปแบบ หลักการ จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการรักษาอุโบสถศีล

จากประเด็นที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา “วิเคราะห์การรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” เพื่อหาคำตอบว่า อุโบสถศีลมีความเป็นมาและความสำคัญอย่างไร มีวิธีการรักษาอย่างไร มีอานิสงส์อย่างไร และมีกรณีตัวอย่างการรักษาอุโบสถศีลอย่างไร เพื่อหาคำตอบการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ว่า มีความเป็นมาและความสำคัญอย่างไร มีวิธีการรักษาอย่างไร มีอานิสงส์อย่างไรและความสัมพันธ์กับสัพพัญญุตญาณอย่างไร และเพื่อวิเคราะห์การรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๒ วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาอุโบสถศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์
พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์การรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏใน
คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

อุโบสถศีล หมายถึง ศีล ๘ ข้อสำหรับการรักษาวັນพระ ๘ คำ ๑๔ หรือ ๑๕ คำ
พระโพธิสัตว์ หมายถึง บุคคลผู้บำเพ็ญบารมี ทำความดีเพื่อการบรรลุเป็นพระพุทธรเจ้า
ในอนาคต และในที่นี้หมายถึงพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
การประยุกต์ใช้ หมายถึง การนำเอาหลักการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ไปใช้

๑.๔ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๑ พุทธทาส อินทปัญโญ ได้กล่าวการรักษาอุโบสถศีลไว้ในหนังสือ บวชทำไม ไว้ว่า การถืออุโบสถศีล เป็นการบวชชนิดหนึ่ง ตรงตามความหมายของสิกขาบท ทำตามรอยพระอรหันต์ ๘ ประการ โดยจิตใจก็ได้รับอะไร ๆ เหมือนกับการบวชทุกประการ เพราะว่า ในวันที่ถืออุโบสถศีลนั้น ต้องทำให้มีจิตใจเป็นอย่างอื่น : เป็นจิตที่อิสระหลุดพ้น เป็นจิตที่สงบ ได้ดื่มรสของพระนิพพาน คือ ความเยือกเย็น ไม่มีการรบกวนของกิเลสไม่เกี่ยวข้องกังวลอะไร เหมือนกับว่า สละออกไป แม้แต่ชีวิตก็ไม่คำนึงถึง เหลือแต่การประพฤติปฏิบัติให้ดีที่สุด ในการตามรอยพระอรหันต์^๕

๑.๔.๒ กองวิชาการ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้กล่าวถึงอุโบสถศีลไว้ในหนังสือ อุโบสถศีลฉบับมหาจุฬาลงกรณฯ ไว้ว่า อุโบสถศีล เป็นกาลชุกพรหมจรรย์ เป็นธรรมสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนประพฤติปฏิบัติ เพื่อบำรุงจิตใจของตนให้แนบแน่นในกุศลธรรม คำว่า อุโบสถศีล แปลว่า จำศีล หมายความว่า ผู้ปรารถนาบุญกุศลพึงประพฤติปฏิบัติตามธรรมนี้ เรียกว่า อุโบสถศีล คำนี้เป็นคำเฉพาะกิริยาที่รักษาศีล ๘ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เป็นชื่อเฉพาะการรักษาศีล ๘ นี้เท่านั้น ไม่หมายถึง ศีลทั่วไป แม้ถึงอย่างอื่น เช่น ศีล ๕ ศีล ๑๐ เป็นต้น ซึ่งมีวิธีอื่นจำต้องรักษาเช่นเดียวกันกับอุโบสถศีลก็จริง แต่ก็ไม่เรียกว่า อุโบสถศีล คงเรียกว่า ศีล ๘ นี้ว่าอุโบสถศีลเท่านั้น และอุโบสถศีลนี้จัดได้ว่าเป็นธรรมะสำหรับกำจัดกิเลส มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น สำหรับคนครองเรือน ท่านจึงเรียกว่าอุโบสถศีล^๖

๑.๔.๓ ชมรมธรรมทาน วัดพระพุทธบาท สระบุรี ได้กล่าวถึงความสำคัญของอุโบสถศีลไว้ในหนังสือ ความหัตถ์จรรยาแห่งอุโบสถศีล ไว้ว่า ในสมัยพุทธกาลนั้นบุคคลที่ให้ความสำคัญแก่อุโบสถศีลส่วนมากจะเป็นพระอริยบุคคล คนสามัญมีน้อยที่จะคิดรักษาศีลอุโบสถ เพราะคนสามัญไม่พร้อมที่จะรักษาศีลอุโบสถกันนัก เพราะมีวาท่างภารกิจต่าง ๆ เรื่องการทำมาหากิน ห่วงเรื่องความสุขทางกามารมณ์ ผู้จะรักษาศีลอุโบสถจึงตกไปสู่ความสนใจของอริยบุคคลมากกว่า เช่น นางวิสาขา มหาอุบาสิกา จัตตปาณีอุบาสิกา มหากาลอุบาสิกาผู้เป็นพระโสดาบันชาวเมืองสาวัตถี และตามปกติอริยบุคคลชั้นอนาคามีย่อมรักษาศีลอุโบสถศีลเป็นประจำตลอดชีวิต เป็นศีลอัตโนมัติ

^๕ พุทธทาส อินทปัญโญ, บวชทำไม, (กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, ๒๕๔๓), หน้า ๖๑.

^๖ กองวิชาการ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, อุโบสถศีลฉบับมหาจุฬาลงกรณฯ, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณฯ, ๒๕๐๔), หน้า ๗.

จึงทำให้ทราบว่า อุโบสถศีลมีความยิ่งใหญ่อย่างมาก แม้แต่พระอริยบุคคลชั้นอนาคามียังให้ความสนใจสมาทานรักษามีได้ขาด ฉะนั้น จะเห็นได้ว่า อุโบสถศีลเป็นจุดดวงแก้ววิเศษมีอยู่เฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น^{๑๓}

๑.๔.๔ ตำลี รักสุทธิ ได้ให้ความหมายของอุโบสถศีล คืออะไร ในหนังสือ ศีล สูดยอดวินัยของศาสนาพุทธ ไว้ว่า อุโบสถศีลเป็นศีลชั้นสูงของฆราวาสผู้ครองเรือน คำว่า “อุโบสถ” มีความหมาย ๖ ประการ คือ ๑. เป็นชื่อการประชุมสวดพระปาฏิโมกข์ของพระสงฆ์ในวันพระขึ้น-แรม ๑๕ ค่ำ และแรม ๑๔ ค่ำ เรียกว่า อุโบสถกรรม ๒. เป็นชื่อของการประพฤติวัตรบางอย่างของลัทธินอกพุทธศาสนา เช่น การปฏิญาณตนอดข้าววันหนึ่งบ้าง สองวันบ้าง หรือ ปฏิญาณตนบริโภคน้ำผึ้งบ้าง เรียกว่า อุโบสถ ๓. เป็นชื่อของช้างตระกูลหนึ่ง มีร่างกายเป็นสีทอง เรียกว่า ช้างตระกูลอุโบสถ ๔. เป็นชื่อของอุโบสถ เรียกว่า พระอุโบสถ ๕. เป็นชื่อของวันพระอันเป็นวันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า วันอุโบสถ ๖. เป็นชื่อของการรักษาศีล ๘ ในวันพระขึ้น-แรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และแรม ๑๔ ค่ำ (กรณีเดือนขาด) เรียกว่า อุโบสถศีล มีวันพระเป็นแดนเกิด ศีล ๘ ที่สมาทานรักษากันในวันพระ เรียกว่า อุโบสถศีล ศีล ๘ ที่รักษากันในวันอื่นนอกจากวันพระไม่เรียกว่าอุโบสถศีล เรียกว่าศีล ๘ ธรรมดา^{๑๔}

๑.๔.๕ ปัญญา ใบบางยาง ได้กล่าวถึงประเภทของผู้รักษาอุโบสถศีล ในหนังสือ คัมภีร์อุโบสถศีล ไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงประเภทของผู้รักษาอุโบสถศีลแก่นางวิสาขาว่ามีอยู่ ๓ ประเภท เพื่อให้ผู้สมาทานรักษาได้ใช้พิจารณาอุโบสถที่ตนรักษาว่าเป็นอุโบสถประเภทใด เป็นอุโบสถที่มีผลมีอานิสงส์มากหรือน้อย (๑) โคपालกอุโบสถ (อุโบสถที่ปฏิบัติอย่างคนเลี้ยงโค) บุคคลผู้ปฏิบัติมีใจประกอบด้วยอกิขณา ย่อมให้วันเวลาผ่านไปด้วยโลภะ เป็นอุโบสถที่ไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่รุ่งเรือง ไม่แผ่ไพศาลมาก (๒) นิคณฐอุโบสถ (อุโบสถที่ปฏิบัติอย่างนิครนถ์) สอนคนอื่นให้มั่วสวาท การบริโภคของเขาเป็นอย่างไรที่เขาไม่ได้ให้ อยู่ในฐานอหิงสาทาน เป็นอุโบสถที่ไม่มีผลมาก ไม่รุ่งเรือง ไม่แผ่ไพศาลมาก (๓) อริยอุโบสถ (อุโบสถปฏิบัติอย่างอริยสาวก) การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วย่อมมีได้ด้วยความเพียร เป็นอุโบสถที่มีผลมาก รุ่งเรืองมาก แผ่ไพศาลมาก^{๑๕}

^{๑๓}ชมรมธรรมทาน วัดพระพุทธบาท สระบุรี, ความมหัศจรรย์แห่งอุโบสถศีลสาระธรรมจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพฯ : ศิลปสยามและบรรจุกิจการพิมพ์), ๒๕๔๕, หน้า ๕๔-๕๕.

^{๑๔}ตำลี รักสุทธิ, ศีล สูดยอดวินัยของศาสนาพุทธ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา), หน้า ๖๒.

^{๑๕}ปัญญา ใบบางยาง, เรียบเรียง คัมภีร์อุโบสถศีล, (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์ดิธรรม), หน้า ๔๐-๔๑.

๑.๔.๖ ประณิต ก้องสมุทร ได้กล่าวถึง คำว่า “พรหม” แปลว่า ประเสริฐ เป็นชื่อของ พระพุทธเจ้า ในหนังสือ ศิลเป็นอารมณ์อันประเสริฐ ว่า บุคคลที่รักษาอุโบสถแล้ว เจริญธัมมานุ สติ ระลึกถึงคุณของพระธรรมเป็นอารมณ์ พระพุทธเจ้าตรัสว่าบุคคลนั้นชื่อว่า เข้าจำ “ธรรม อุโบสถ” อยู่ร่วมกับธรรมและมีจิตผ่องใสเพราะปรารถนธรรม บุคคลที่รักษาอุโบสถแล้ว เจริญ สังฆานุสติ ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์เป็นอารมณ์ พระพุทธเจ้าตรัสว่าบุคคลนั้นชื่อว่า เข้าจำ “สังฆ อุโบสถ” อยู่ร่วมกับสงฆ์และมีจิตผ่องใสเพราะปรารถนสงฆ์ บุคคลที่รักษาอุโบสถแล้ว เจริญศีลानุ สติ ระลึกถึงความบริสุทธิ์แห่งศีลของตน พระพุทธเจ้าตรัสว่าบุคคลนั้น เข้าจำ “ศีลอุโบสถ” อยู่ ร่วมกับศีลและมีจิตผ่องใสเพราะปรารถนศีล บุคคลที่รักษาอุโบสถแล้ว เจริญเทวดานุสติ ระลึกถึง คุณของพระธรรมที่ทำให้เกิดเป็นเทวดา พระพุทธเจ้าตรัสว่าบุคคลนั้น เข้าจำ “เทวดาอุโบสถ” อยู่ ร่วมกับเทวดา และมีจิตผ่องใสเพราะปรารถนเทวดา^{๒๐}

๑.๔.๗ พระมหาสุวรรณ เคลือบสุวรรณ ได้กล่าวถึงการรักษาศีล ๘ ไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติที่มีต่อการไปวัดในวันพระของพุทธศาสนิกชนกับการไป โบสถ์ในวันอาทิตย์ ไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้มีวันพระขึ้นตามคำทูลของพระเจ้าพิมพิสาร โดยทรงอนุญาตให้พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนรวมตัวกันได้เดือนละ ๖ วัน เหมือนกับผู้นับถือ ศาสนาชนแต่ทรงเปลี่ยนจากวันขึ้นและแรม ๑๑ ค่ำ เป็นวันขึ้นและแรม ๑๔ ค่ำแทน แต่ต่อมา หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วได้มีการเพิ่มวันพระขึ้นอีก ๒ วัน คือ วันขึ้น ๕ ค่ำและ แรม ๕ ค่ำ รวมเป็นเดือนละ ๘ วัน ทางด้านระเบียบปฏิบัติพบว่า พระพุทธเจ้าไม่ทรงเห็นด้วย กับการอดอาหารและการบวชขัณฑ์ที่มีผู้นับถือปฏิบัติกันอยู่ในขณะนั้น ทรงดำหนว่าเป็นกฎเกณฑ์ที่ ไร้สาระ ได้บุญน้อย และทรงบัญญัติระเบียบขึ้นใหม่โดยให้ผู้ที่ไปร่วมชุมนุมกันในวันพระได้ฝึก ใจด้วยการปฏิบัติตามวิธีการดำเนินชีวิตของพระอริยะ (พระอรหันต์) ที่เรียกว่า อริยอุโบสถ ได้แก่ การรักษาศีล ๘ ข้อตามกำลังศรัทธาผู้มีศรัทธาน้อยให้รักษา ๑ วัน ๑ ค่ำ เรียกว่า ปกติอุโบสถ ผู้มีศรัทธาปานกลางให้รักษาตลอด ๓ วันคือ ก่อนวันพระ ๑ วัน วันพระ ๑ วัน และต่อจากวัน พระอีก ๑ วัน เรียกว่า ปฏิชาครอุโบสถ หากผู้ใดมีศรัทธามากก็ให้รักษาติดต่อกันตลอดครั้งเดือน เรียกว่า ปาฏิหาริย์อุโบสถ โดยระหว่างที่รักษาศีลให้พยายามทำใจให้สงบด้วยการให้ทาน เจริญภาวนา ฟังธรรมและสนทนาธรรมตามความเหมาะสมกับความสามารถของแต่ละคน^{๒๑}

^{๒๐} ประณิต ก้องสมุทร, ศิลเป็นอารมณ์อันประเสริฐ , (กรุงเทพฯ : บริษัท วี. อินเตอร์ พรีนซ์ จำกัด), ๒๕๔๕, หน้า ๓๕-๔๑.

^{๒๑} พระมหาสุวรรณ เคลือบสุวรรณ, “การศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติที่มีต่อการไปวัดในวันพระของ พุทธศาสนิกชนกับการไปโบสถ์ในวันอาทิตย์”, ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. (สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๐, หน้า ๒๖๓.

๑.๔.๘ แม่ชีรัศมี บานเย็น ได้กล่าวถึงศีลข้อ ๖ ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาคุณค่าของการงดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ว่ามีคุณค่าและให้ประโยชน์ในด้าน (๑) เป็นผลดีต่อสุขภาพเชิงรุกโดยเป็นการป้องกันโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ มีเวทนาเบาบาง แก่ช้า และอายุยืน (๒)เป็นการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง คือพระพุทธศาสนาเน้นความสงบสุขทางจิตใจมากกว่าทางวัตถุ เพราะความสุขที่แท้จริงแล้วไม่ได้ขึ้นตรงกับวัตถุเพียงอย่างเดียว เน้นให้มนุษย์ดำเนินชีวิตด้วยสติปัญญา มุ่งให้มนุษย์รู้จักพอในวัตถุตามสมควรแก่เหตุผล เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับสูงขึ้นไป (๓)เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ในคณกโมกคัลลนสูตร มัชฌิมนิกาย อุปริปินณาสก์ กล่าวไว้ว่า “มาเถิด ภิกษุ เธอจงเป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภค คือ เธอพึงพิจารณาโดยแยกคายแล้วฉันอาหาร ไม่ใช่เพื่อเล่น ไม่ใช่เพื่อมัวเมา ไม่ใช่เพื่อประดับ ไม่ใช่เพื่อตกแต่ง แต่ฉันอาหารเพื่อดำรงอยู่ได้แห่งกายนี้ เพื่อให้กายนี้เป็นไปได้ เพื่อกำจัดความเบียดเบียนเพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ จัดกำจัดเวทนาเก่า ไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้น ความดำเนินไปแห่งกาย ความไม่มีโทษ และการอยู่ผาสุก จักมีแก่เรา”^{๒๒}

๑.๔.๙ อาจารย์ พุกกะมานและคณะได้กล่าวถึงในผลงานการวิจัย เรื่อง การศึกษาการสอนศีลเพื่อสร้างเสริมพุทธธรรมจริยาในสังคมไทย ไว้ว่า พุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ จะมีข้อกำหนดความประพฤติขั้นต่ำสุด ในมาตรฐานของศีล ๕ แต่ผู้ใฝ่ใจพัฒนาตนสู่ความสูงขึ้นไปจะปฏิบัติให้ดียิ่งขึ้นได้อีก เช่น รักษาศีล ๘ คำว่า ศีล ๘ นี้เป็นคำเรียกพื้นบ้าน ที่มาในพระไตรปิฎกมีอยู่หลายคำ เช่น อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ภาษบาลีว่า อฏฐงฺกสมนฺนาคคฺต อุโปสถ อุโบสถมีองค์ ๘ ภาษบาลีว่า อฏฐงฺกิกอุโปสถ องค์อุโบสถ ๘ ภาษบาลีว่า อฏฐงฺกอุโปสถอุคฺต อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ในการรักษาอุโบสถศีลแต่ละอย่างนั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า มีความแตกต่างกันในทางปฏิบัติและผลของการปฏิบัติ^{๒๓}

๑.๔.๑๐ โสวิทย์ บำรุงภักดิ์. ได้กล่าวถึง การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง ศีล ๕ ในพระไตรปิฎก ไว้ว่า ถ้าผู้ใดมีอุตสาหะประพฤติปฏิบัติให้ยิ่งขึ้นไปอีก เช่น รักษาอุโบสถมีองค์ ๘ ในวันอุโบสถ ลึกขบถนี้เองที่ทำให้ศีลระดับกลางกลายมาเป็นศีลระดับวินัย เพราะวินัยก็คือการประมวลแห่งลึกขบถทั้งหลายนั่นเอง ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ศีลก็ดี ลึกขบถก็ดี วินัยก็ดี มีความใกล้เคียงกัน แต่ศีลมุ่งความสงบสุขตามปกติของธรรมชาติ คือ หลักที่จะรักษาความสมดุลของ

^{๒๒}แม่ชีรัศมี บานเย็น, “ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของการงดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย), ๒๕๕๑ หน้า ๖๕-๘๓.

^{๒๓}อาจารย์ พุกกะมาน, ชัยพร วิชชาวุธ, เกียรติ เปรมกิตติ, การศึกษาการสอนศีลเพื่อเสริมสร้างพุทธธรรมจริยาในสังคมไทย, (กรุงเทพฯ : เจริญผล, ๒๕๒๘), หน้า ๑๖.

ธรรมชาติไว้ว่า คนหว่านพืชเช่นใด ก็ต้องได้รับผล (ผลิต) จากพืชเช่นนั้น ผู้กระทำความดีย่อมได้รับผลดี ผู้กระทำความชั่วย่อมได้รับผลแห่งกรรมชั่ว ส่วนวินัยได้แก่ส่วนที่แยกออกมาจากศีลนั่นเอง หากแต่มุ่งกำกับความประพฤติของบุคคลในหมู่คณะ ให้ปฏิบัติสอดคล้องกับความมุ่งหมายของชุมชน หรือหมู่คณะที่ต้องการฝึกหัดตนให้พัฒนายิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยวิธีนำเอาหลักธรรมในศีลนั้นมากำหนดเป็นวินัยบังคับแก่พวกตน^{๒๔}

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า มีเนื้อหาที่จะศึกษาอย่างพอเพียง และไม่ปรากฏพบเอกสารและงานวิจัยในเรื่องที่จะศึกษานี้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้กล่าวแล้ว

๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ในการศึกษาเฉพาะการรักษายูโบสถศีลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท การรักษายูโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อวิเคราะห์การรักษายูโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน โดยจะศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิของพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส ตลอดจนเอกสารตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ รวมทั้งการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้รักษายูโบสถศีล จำนวน ๑๘ คน แบ่งเป็นหญิง ๑๓ คน ชาย ๕ คน

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

๑.๖.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) ได้แก่ พระไตรปิฎก

๑.๖.๒ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) มีอรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส อื่น ๆ ตลอดจนตำรา งานวิจัยเอกสารต่าง ๆ รวมทั้งนิตยสาร บทความ หนังสือพิมพ์และสื่ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๓ การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้รักษายูโบสถศีลในสังคมไทย จำนวน ๑๘ คน แบ่งเป็นหญิง ๑๓ คน ชาย ๕ คน

---

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). พุทธธรรม. หน้า ๔๑๒. อ้างใน โสวิทย์ บำรุงศักดิ์. “ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง ศีล ๕ ในพระไตรปิฎก”. สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, สาขาวิชา พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕, หน้า ๑๓.

๑.๖.๔ นำข้อมูลที่ได้จากเอกสาร และการสัมภาษณ์ แปลความหมาย ตีความ และวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้

๑.๖.๕ สรุปผลการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบอุโบสถศิลป์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๗.๒ ทำให้ทราบการรักษาอุโบสถศิลป์ของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๗.๓ ทำให้ทราบการประยุกต์ใช้การรักษาอุโบสถศิลป์ของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับสังคมไทยปัจจุบัน

บทที่ ๒

อุโบสถศีลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยต้องการวิเคราะห์การรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อประยุกต์ใช้กับสังคมไทยในปัจจุบัน ดังนั้นเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในอุโบสถศีลมากยิ่งขึ้นจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของอุโบสถศีล ความเป็นมาและความสำคัญของอุโบสถศีล วิธีการรักษาอุโบสถศีล อานิสงส์ของการรักษาอุโบสถศีล ตลอดจนศึกษากรณีตัวอย่างการรักษาอุโบสถศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ให้ละเอียด ต่อไป

๒.๑ ความหมายของอุโบสถ

จากการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวถึงความหมายของอุโบสถไว้ดังนี้

ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๑ คำว่า “อุโบสถ” ในคำว่า “อุโบสถขันธกะ” นั้น แปลว่า “วันที่เข้าอยู่จำ หรือเข้าจำ งคอาหาร” (อุปวสนฺติ เอตุถาคิ อุโปสโส, อุปวสนฺตฺติ สีเลน วา อนสเนน วา อุเปตา หุตฺวา วสนฺติ)^๑

อุโบสถศัพท์ ใช้ในความหมายต่าง ๆ คือ

(๑) ใช้ในความหมายการยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง (อายามาวุโส กปฺปิน อุโปสถํ คมฺมิตฺตํ)^๒ ดังนี้ว่า

สมัยนั้นพระมหากัปปินะอยู่ ณ มัททกฺจฺฉิ มฤคทายวัน เขตกรุงราชคฤห์ ท่านหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ได้เกิดความคิดคำนึงขึ้นในใจว่า “เราควรไปทำอุโบสถหรือไม่ ควรไปทำสังฆกรรมหรือไม่ ที่จริงเราเป็นผู้บริสุทธืด้วยความบริสุทธิ์อย่างยิ่ง” สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทราบความคิดคำนึงในใจของท่านกัปปินะ ได้เสด็จมาปรากฏตรงหน้าท่านกัปปินะ แล้วตรัสถามถึงความคิดคำนึงในใจของท่านกัปปินะ ท่านกัปปินะรับว่าใช่ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงตรัสว่า

^๑สารตฺต.ฎีกา (ไทย) ๓/๓๘๓/๕๐๘., ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๐๘.

^๒ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๐๘.

“พราหมณ์ทั้งหลาย” พวกเธอไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชาซึ่งอุโบสถ เมื่อเป็นเช่นนี้ ใครเล่าจัก เคารพ นับถือ บูชาซึ่งอุโบสถ พราหมณ์ เธอจงไปทำอุโบสถ จะไม่ไปไม่ได้ เธอจงไปทำสังฆกรรม จะไม่ไปไม่ได้”^๔

(๒) ใช้ในความหมายอุโบสถศีล (เอว อฏฐงคสมนุภาคโต โข วิสาхе อุโปสโถ อปุตุโต)^๕ หมายถึงศีลอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่นางวิสาขา ว่า

“วิสาขา อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ที่บุคคลอยู่จำแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก แผลไพบาลมาก” เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวก^๖ ในธรรมวินัยนี้เห็นประจักษ์ดังนี้ว่า

๑. พระอรหันต์ทั้งหลายเว้นขาดจากฆ่าสัตว์ คือ วางทัณฑฆาตและศีตตราฐในสัตว์ทั้งหลายแล้ว มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ตลอดชีวิต แม้เราเองก็เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑฆาตและศีตตราฐ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ตลอดวันหนึ่งกับคืนหนึ่งในวันนี้ เราเชื่อว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลายและอยู่จำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ที่ ๑ นี้

๒. พระอรหันต์ทั้งหลายเว้นขาดจากลักทรัพย์ คือ รับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้เท่านั้น ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็จาคจากการลักทรัพย์ รับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้เท่านั้น ไม่เป็นขโมย เป็นคนอยู่สะอาดอยู่ตลอดวันหนึ่งกับคืนหนึ่งในวันนี้ เราเชื่อว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลายและอยู่จำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ที่ ๒ นี้

๓. พระอรหันต์ทั้งหลายละพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ คือประพฤติพรหมจรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้านอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็จละพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ อยู่ประพฤติพรหมจรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้านอยู่ตลอดวันหนึ่งกับคืนหนึ่งในวันนี้ เราได้เชื่อว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลายและอยู่จำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ที่ ๓ นี้

^๔พราหมณ์ทั้งหลาย ในที่นี้หมายถึงภิกษุชีนาสพ (ดู วิ.อ.๓/๑/๕).

^๕ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๗/๒๑๔.

^๖ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๐๘.

^๖อริยสาวก หมายถึง (๑) สาวกผู้เป็นอริยะ, สาวกผู้บรรลุนิพพาน มีโสดาปัตติมารค เป็นต้น (๒) สาวกของพระอริยะ (คือของพระพุทธเจ้าผู้เป็นอริยะ).

๔. พระอรหันต์ทั้งหลายเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลกอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก้เว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลกอยู่ตลอดวัน หนึ่งคืนหนึ่งในวันนี้ เราได้ชื่อว่าทำตามพระอรหันต์ทั้งหลายและอยู่จำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ที่ ๔ นี้

๕. พระอรหันต์ทั้งหลายเว้นขาดจากการเสพของมีนเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทอยู่ตลอดวัน หนึ่งคืนหนึ่งในวันนี้ เราได้ชื่อว่าทำตามพระอรหันต์ทั้งหลายและอยู่จำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ที่ ๕ นี้

๖. พระอรหันต์ทั้งหลาย ฉันทมมือเดียว ไม่ฉันทอนกลางคืน เว้นขาดจากการฉันทในเวลาวิกาลตลอดชีวิต แม้เราก้บริโภคมมือเดียว ไม่บริโภคมกลางคืน เว้นขาดจากการบริโภคในเวลาวิกาลอยู่ตลอดวัน หนึ่งกับคืนหนึ่งในวันนี้ เราได้ชื่อว่าทำตามพระอรหันต์ทั้งหลายและอยู่จำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ที่ ๖ นี้

๗. พระอรหันต์ทั้งหลายเว้นขาดจากการฟ้อนรำขับร้องประโคมดนตรี ดูการ ละเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล การทัดทรง ประดับตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ของหอมและเครื่องประทีนผิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัวตลอดชีวิต แม้เราก้ขาดจากการฟ้อนรำขับร้องประโคมดนตรี ดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล เว้นการทัดทรง ประดับตกแต่งร่างกายด้วยพวงดอกไม้ ของหอม และเครื่องประทีนผิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัวอยู่ตลอดวัน หนึ่งกับคืนหนึ่งในวันนี้ เราได้ชื่อว่าทำตามพระอรหันต์ทั้งหลายและอยู่จำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ที่ ๗ นี้

๘. พระอรหันต์ทั้งหลายเว้นขาดจากการนอนบนที่นอนสูงและที่นอนใหญ่ นอนบนที่นอนต่ำ คือ บนเตียงหรือบนที่นอนที่ปูลาดด้วยหญ้าอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก้เว้นขาดจากการนอนบนที่นอนสูงและที่นอนใหญ่ นอนบนที่นอนต่ำคือ บนเตียงหรือบนที่นอน ที่ปูลาดด้วยหญ้าอยู่ตลอดวัน หนึ่งกับคืนหนึ่งในวันนี้ เราได้ชื่อว่าทำตามพระอรหันต์ทั้งหลายและอยู่จำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ที่ ๘ นี้

วิชาหา อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ที่บุคคลเข้าจำแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก แผ่ไพศาลมาก เป็นอย่างนี้แล^๑

^๑ อัง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๔๓/๓๐๕-๓๑๐.

นอกจากนี้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยังตรัสถึงอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ไว้ใน อุโบสถวรรค หมวดว่าด้วยอุโบสถ ในหลายพระสูตร เช่น (๑) สังฆิตตูปสถสูตร ว่าด้วยอุโบสถย่อ^๘ (๒) วิตตูปสถสูตร ว่าด้วยอุโบสถโดยพิสดาร^๙ (๓) วาเสฏฐสูตร ว่าด้วยอุบาสกชื่อว่า วาเสฏฐะ^{๑๐} และ (๔) โภชณาสูตร ว่าด้วยอุบาสกชื่อว่า โภชณา^{๑๑}

อุโบสถ ๘ ประการนี้เป็นคุณสมบัติของพระอรหันต์เกิดขึ้นแก่พระอรหันต์ทั้งหลายโดยมรรค เป็นอุโบสถศีลที่บริสุทธิ์ตลอดชีวิตของท่าน พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า ชาวบ้านผู้สมทานรักษากุโบสถศีล ชื่อว่าได้ดำเนินตามอย่างพระอรหันต์ (อรหตฺ อณุโรมิ) ชั่วโมงหนึ่งคืนหนึ่ง

(๓) ใช้ในความหมายการจำศีลด้วยการอดอาหาร (สีลํ สุทฺทสฺส เว สทา ผคฺคฺ สุทฺทสฺสโปสฺโส สทา)^{๑๒} การจำศีลด้วยการอดอาหาร ผักคุณฤกษ์ คือฤกษ์เดือนผักบุ้ง สำหรับผู้หมกจดทุกเมื่อ ดังนั้นอุโบสถก็สำหรับผู้หมกจดทุกเมื่อ

คั้งที่พราหมณ์ชื่อสุนทรภการทวาชะ กราบทูลสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่า คนจำนวนมากถือกันว่าแม่น้ำพาหุกาเป็นบุญสถาน สามารถลอยบาปกรรมที่ตนได้กระทำแล้วในแม่น้ำพาหุกาได้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสกับสุนทรภการทวาชพราหมณ์ว่า

“คนพาลมีกรรมชั่ว แม้จะไปยังแม่น้ำพาหุกา ทำน้ำอชีกักกะ ทำน้ำคยา แม่น้ำสุนทรภการ แม่น้ำ สรัสสตี ทำน้ำปยาละ และแม่น้ำพามุติ เป็นประจำ ก็ยังบริสุทธิ์ไม่ได้ แม่น้ำสุนทรภการ ทำน้ำปยาละ แม่น้ำพาหุกา จักทำอะไรได้ จะพึงชำระคนผู้มีเวร ผู้ทำกรรมหยาบช้า ผู้มีกรรมชั่วให้บริสุทธิ์ไม่ได้เลย ผักคุณฤกษ์^{๑๓} เป็นฤกษ์ดีทุกเมื่อสำหรับผู้บริสุทธิ์ อุโบสถเป็นวันศักดิ์สิทธิ์ทุกเมื่อสำหรับผู้บริสุทธิ์ วัตรปฏิบัติสมบูรณ์ทุกเมื่อสำหรับผู้บริสุทธิ์ มีกรรมสะอาด พราหมณ์ ท่านจงอาบน้ำในศาสนาของเราเถิด ท่านจงทำความปลอดภัยในสัตว์ทั้งปวงเถิด^{๑๔}

^๘ดูรายละเอียดใน อัง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๔๑/๓๐๓-๓๐๕.

^๙ดูรายละเอียดใน อัง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๔๒/๓๐๖-๓๐๘.

^{๑๐}ดูรายละเอียดใน อัง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๔๔/๓๑๒-๓๑๔.

^{๑๑}ดูรายละเอียดใน อัง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๔๕/๓๑๔-๓๑๖.

^{๑๒}ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๐๘.

^{๑๓}ผักคุณฤกษ์ หมายถึงงานนักขัตฤกษ์ประจำเดือน ๔ ที่พราหมณ์ถือว่าผู้ที่ชำระหรืออาบน้ำวันข้างขึ้น เดือน ๔ ได้ชื่อว่าชำระบาปที่ทำมาแล้วตลอดปีได้ (ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๗๕/๑๕๑).

^{๑๔}ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๕/๖๘-๖๙.

(๔) ใช้ในความหมาย นาม บัญญัติ (อุโปสถ โท นาม นาคราชา)^{๑๕} นาคราชา ชื่อว่าเป็น บัญญัติ เป็น พญาช้างตระกูลอุโบสถ^{๑๖}

(๕) ใช้ในความหมาย วัน (น ภิกขเว ตทหุโปสเถ สภิกขุกา อวาสา)^{๑๗} พระสัมมาสัมพุทธเจ้ารับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย วันอุโบสถนี้มี ๒ วัน คือ วัน ๑๔ ค่ำ และ วัน ๑๕ ค่ำ ภิกษุทั้งหลาย วันอุโบสถมี ๒ วันเหล่านี้แล”^{๑๘}

ในอรรถถา ทิฆนิกาย สีลขันธวรรค ได้ให้ความหมายของ อุโบสถ ว่าหมายถึง วันที่เข้าไปอยู่ (จำศีล) ในบทธว่า “อุปวสนติ” จำศีล คือเป็นผู้เข้าถึงด้วยศีลหรือด้วยอาการที่ไม่ ขวนขวาย ชื่อว่าเป็นผู้อยู่จำศีล นอกจากนี้ยังมีการขยายความคำว่า อุโบสถ ไว้หลายความหมาย ดังนี้

๑. การสวดปาฏิโมกข์ ชื่อว่า อุโบสถ เช่นพระบาลีว่า อายามาวุโส กปฺปิน อุโปสถํ คมิสุสาม มาเถิตถ่านกัปปินะ พวกเราจักไปทำอุโบสถกัน

๒. ศีล ชื่อว่า อุโบสถ เช่นพระบาลีว่า เอวํ อหฺมฺจฺจนฺตสมนฺนาคโต โห วิสาเข อุโปสถโธ อุปวุตโธ ณะนางวิสาขา ศีลประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้ เราจำแล้ว

๓. การจำศีล ชื่อว่า อุโบสถ เช่นพระบาลีว่า สุทฺธสฺส เว สทา ผลฺลฺลฺ สุทฺธสฺสโปสโธ สทา ผักคณฤกษ์ย้อมถึงพร้อมแก่ผู้หมจดจทุกเมื่อ

๔. บัญญัติ ชื่อว่า อุโบสถ เช่นพระบาลีว่า อุโปสโธ นาม นาคราชา นาคราชา ชื่อว่า บัญญัติ

^{๑๕}ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๐๘., ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๔๖/๑๘๕., ม.อ.(ไทย) ๑๔/๒๕๘/๓๐๔., กงฺขา.ฎีกา (ไทย) ๑๔๑., สารคุด.ฎีกา (ไทย) ๓/๓๘๓/๕๐๘.

^{๑๖}พญาช้างตระกูลอุโบสถ ในที่นี้หมายถึงช้างตระกูลมงคล ๑ ในบรรดา ๑๐ ตระกูล คือ (๑) กาพวก หัตถิ (สีคำ) (๒) กังคายหัตถิ (สีเหมือนน้ำไหล) (๓) ปันฆารหัตถิ (สีขาวดั่งเขาไกรลาส) (๔) ตามพหัตถิ (สีทองแดง) (๕) ปิงคลหัตถิ (สีทองอ่อนดั่งสีตาแมว) (๖) คันธหัตถิ (สีไม้กฤษณา มีกลิ่นตัวหอม) (๗) มังคลหัตถิ (สีนิลอันชู้น มีกิริยาทำทางเดินงดงาม) (๘) เหมหัตถิ (สีเหลืองดั่งทอง) (๙) อุโบสถหัตถิ (สีทองคำ) (๑๐) ฉัททันตหัตถิ (กายสีขาวบริสุทธิ์ดั่งสีเงินขวง แต่ปากและเท้าสีแดง) (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕) ในช้างมงคล ๑๐ ตระกูลนี้ ช้างอุโบสถประเสริฐที่สุด (ที.ม.อ. ๑๐/๒๔๖/๒๓๔).

^{๑๗}ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๔๗.

^{๑๘}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔๕/๒๒๖.

๕. วันที่ควรจำศีล ชื่อว่า อุโบสถ เช่นพระบาลีว่า น ภิกขเว ตทหุโปสเส สภิกขุกา
อวาสา คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ในวันที่ควรจำศีลนั้น ว่างภิกษุ วันที่พึงจำศีล มี ๓ วัน คือ วัน ๘
ค่ำ (เรียกวันอัฐมี) วัน ๑๔ ค่ำ (เรียกวันจาตุทสี่) และวัน ๑๕ ค่ำ (เรียกวันปณณีสี่)^{๑๕}

ในคัมภีร์อภิธานวรรณนา ได้ให้ความหมายคำว่า อุโบสถ มีศัพท์ ๕ อย่าง คือ

(๑) ปาติโมกขุทเทสะ หมายถึง การสวดปาติโมกข์ของพระภิกษุสงฆ์และภิกษุณี เช่น
สงฺโฆ อุโปสถํ กระยฺย ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสะยฺย สงฺฆํ พิงฺงา อุโปสถสวคปาติโมกฺขํ

(๒) ปณณัตติ นามบัญญัติ เช่น อุโปสถโถ นาม นาคราชา หมายถึง พญานาคชื่อ

อุโปสถะ

(๓) อุปวาสะ หมายถึง การเข้าจำอุโบสถ

(๔) อฏฐังคะ หมายถึง ศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ เช่น อฏฐังกสมนุหนาคคํ อุโปสถํ
อุปวสิตฺวา การเข้าอยู่จำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘

(๕) อุโปสถทินะ หมายถึง วันอุโบสถ เช่น อชฺชูปอสโถ ปณณรโส วันนี้เป็นวัน
อุโบสถ ๑๕ ค่ำ^{๑๖}

อนสนาที่ สยมาที วา อุเปจฺจ วสนตฺติติ อุโปสโถ อุปวาโส^{๑๗} หมายถึงการเข้าจำศีล
อุโบสถ คือผู้เข้าไปอยู่อาศัยด้วยการอดอาหารถือศีลเป็นต้น^{๑๘}

อุโบสถศีล ยังได้ชื่อว่า นิยมศีล นิยม (นิ+ยม อุ+ปร+เม+อ) เพราะเป็นศีลที่ควรงดเว้น
ตามกาล “กาลาทิวเสน นิยมิตพุโพตินิโย” ส่วนกรรมมีการเข้าอยู่จำศีลตามกาลอันไม่แน่นอน
บางครั้งบางคราว ไม่เป็นประจำ อยู่ตามข้างขึ้นข้างแรมบ้าง “ขี ปนาคนตฺตนา สุกกปุกฺขาทิวเสน
อนิจฺจํ นิยมิตกาลมฺปวาสาทิกํ กมฺมํ อโย นิโย นาม”^{๑๙}

ในพระราชนิพนธ์ พระอุโบสถลีลลภา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้
ทรงวินิจฉัยโดยอรรถแห่งอุโบสถศัพท์ ตามอรรถกถา ภยเกรวสูตร และฎีกากังขาวิตรณีนว่า

^{๑๕}ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๔๗-๓๔๘., ม.อ.อ. (ไทย) ๓/๑/๑๗๕., พุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๕/๔๐๕.

^{๑๖}พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์ อภิธานวรรณนา , (กรุงเทพฯ : บริษัทประยูรวงศ์พรินติ้ง จำกัด,
๒๕๔๗), หน้า ๕๖๑-๕๖๒.

^{๑๗}ส.สพ.อ. (ไทย) ๓/๑๔๐.

^{๑๘}พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์ อภิธานวรรณนา, หน้า ๕๔๖.

^{๑๙}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๕.

อุโบสถสัทโท ปนายิ ปาติโมกข์ทุเทศสิโล-ปวาสปัญญาต์ติ ทิวเสสุ วัตติ อธิบายศัพท์อุโบสถ มีความหมาย ดังนี้

๑. เป็นชื่อพระปาฏิโมกข์ทุเทศ คืออุโบสถกรรมแห่งสงฆ์
๒. เป็นชื่อศีล ๘ อันคฤหัสถ์รักษา
๓. เป็นชื่อแห่งอุปवास คืออดข้าวเสียทั้งวันก็ดี บริโภคบ้างแต่วัดผู้มีน้ำผึ้งเป็นอาทิ
๔. เป็นอุโบสถกรรมของบุคคลนอกพระพุทธศาสนา
๕. เป็นชื่อของช้างมีสีดุจสีแห่งทอง คือช้างตระกูลอุโบสถ
๖. เป็นชื่อแห่งวัน ที่รักษาศีล ๘ ของคฤหัสถ์^{๒๔}

นอกจากนี้ยังทรงให้ความหมาย อุโบสถ ชื่อว่า ศีล นั้น แปลว่า

๑) ธรรมอันบุคคลพึงอาศัยอยู่ โดยบทวิเคราะห์ว่า อุปลิตัพโพธิ อุปลโต แปลว่า โย สิลสังขาโต รัมโม อันว่าสภาวะธรรมอันนักปราชญ์นับว่าศีลอันใด ปุญฺญัตถิเกหิ อันบุคคลทั้งหลายมีประโยชน์ด้วยบุญ อุปลิตัพโพ พิงอาสาไศรยอยู่ อิติ เมาะ ตัสมา เหตุตั้งนั้น โส สิลสังขาโต รัมโม อันว่าธรรมอันนักปราชญ์นับว่าศีลนั้น อุปลโตนาม ชื่อว่าอันบุคคลมีประโยชน์ด้วยบุญพึงอาศัยอยู่

๒) กรรมอันกำจัดซึ่งอุปกิเลสที่เป็นเหตุเศร้าหมอง โดยบทวิเคราะห์ว่า อุปกิเลส อูเสติ ทหติ อุปตาเปติวาทิ อุปลโต แปลว่า โย อุปวาส สังขาโต สภาโว อันว่าสภาวะอันปราชญ์กล่าวว่าย่อมอาศัยเว้นจากวิติกมมะโทษ อันนักปราชญ์กำหนดด้วยไม่บริโภคอาหารในเวลาวิกาล อันใด ทหติ เผาเสย อุปกิเลส ซึ่งธรรมทั้งหลายมีราคะและโทสะเป็นต้น ที่เป็นเหตุแปลเปื้อน ทำให้ลำบาก วนั้นหนึ่ง อุปตาเปติ ยังธรรมทั้งหลายมีราคะเป็นต้นทำให้ เตือนร้อน

๓) อุโบสถศีล ยังชื่อว่า ตปะธรรม อันสงเคราะห์เข้าในทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ อันสมเด็จพระกษัตริย์ที่ตั้งอยู่ในราชธรรม ในโบราณทรงประพฤติปฏิบัติเพื่อล้างซึ่งบาปธรรมให้บริสุทธิ์ ภายหลังทรงตั้งเป็นพระราชประเพณีแก่บรมกษัตริย์ทรงนิยมรักษาเป็นราชธรรม^{๒๕}

^{๒๔} พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชนิพนธ์ พระอุโบสถศีลถา (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.,ม.ป.ป.), หน้า ๒.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒ -๗.

ในคัมภีร์ศุมนังควลาลินี คำว่า “อุปวสนติ เหตุถาติ อุโปสโถ, อุปวสนตีติ สีเลน วา อนสนเนน วา อุปเปตา หุตวา อุปวตฺตา วสนตีติ อตุโธ”^{๒๖} จำแนกมูลที่มาของคำไว้ใน คัมภีร์ อภิธาน์ปทีปิกา – สัจจ ว่า “อุป (บุพพบท) + วส (ธาตุ – นิवास) + อถ (ปัจจัย) = อุโปสถ” โดยตั้ง วิเคราะห์ศัพท์ว่า “อุปวสนติ เหตุถาติ อุโปสโถ แปลว่า “อุโปสถ” วิเคราะห์ศัพท์ทั้งสองคัมภีร์นั้น ว่า “วันเป็นที่เข้าอยู่” หมายถึงเข้าอยู่ด้วยศีล การอยู่รักษา การอยู่จำ หรือด้วยการไม่กินอาหาร (ในเวลาวิกาล)^{๒๗}

พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด ศัพท์วิเคราะห์ ได้ให้ความหมาย ของคำว่า “อุโปสถ” มีศัพท์ ๓ อย่าง คือ

(๑) อุปคนตุวา อรโย อุตตีติ อุโปสโถ หมายถึงช่างตระกูลอุโปสถ ผู้เข้าสงครามแล้ว ทนต่อข้าศึก (อุป บทหน้า อุต ธาตุ ในความหมายว่าทน ถ ปัจจัย, พุทธิ อู เป็นโอ, ลบสระหน้า)

(๒) อุปคนตุวา อรโย อุปาสตีติ อุโปสโถ หมายถึงพญานาคชื่ออุโปสถ ผู้เข้าไปเผา ศัตรูด้วยการพ่นไฟใส่ (อุป บทหน้า อุต ธาตุในความหมายว่าเผา, เราร้อน ถ ปัจจัย, พุทธิ อู เป็นโอ, ลบสระหน้า)

(๓) อุปวสนติ เหตุถ, สีเลน วา อนสนเนน วา อุปเปตา หุตวา วสนตีติ อุโปสโถ หมายถึง ศีลอุโปสถ, การจำศีลแปด, วันอุโปสถ, ปาฏิโมกขุเทศ ธรรมเป็นที่เข้าจำ, กาลเป็นที่เข้าจำ คือเข้าไปอยู่โดยการถือศีลหรืออดอาหาร (อุป บทหน้า วส ธาตุในความหมายว่าอยู่ อถ ปัจจัย)

อนสนาที่ สยมาที่ วา อุปเปจ วสนติ เหตุถาติ อุโปสโถ กาลเป็นที่เข้าถึงการอดอาหารหรือศีลเป็นต้นแล้วอยู่^{๒๘}

ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้ให้นิยามศัพท์ ของ อุโปสถศีล ว่า เป็นศีลที่รักษาเป็นอุโปสถ หรือ ศีลที่รักษาในวันอุโปสถ ได้แก่ ศีล ๘ ที่อุบาสกอุบาสิกา สมาทานรักษาเป็นการจำศีลในวันพระ คือขึ้นและแรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ (แรม ๑๔ ค่ำในเดือนขาด)^{๒๙}

^{๒๖} ที. ส. อ. (บาลี) ๑/๑๗๕-๑๗๖.

^{๒๗} ศุมนังควลาลินี ปฐมภาค หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

^{๒๘} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๘, ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด ศัพท์วิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๕-๑๑๐.

^{๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕๖๔.

ในศีลศูดยอดวินัยของพระพุทธศาสนา อุโบสถศีล ยังมีบทวิเคราะห์ศัพท์ว่า อุปวสิตพุโติ อุปสโต แปลว่า สภาวธรรมอันบุคคลทั้งหลายผู้ต้องการด้วยบุญพึงเข้าไปอาศัยอยู่ (รักษา) ชื่อว่า “อุโบสถศีล”

คำว่า อุปกิเลส อเสติ ทหติ อุปตาเปติ วาติ อุปสโต แปลว่า การกระทำที่กำจัด ทำลาย เผาอุปกิเลส ๑๖^{๑๑} ทำให้อุปกิเลส ๑๖ ที่เราร้อน เบบางหมดสิ้นไป ชื่อว่า “อุโบสถศีล” จากบทวิเคราะห์นี้แสดงให้เห็นว่า อุโบสถศีล เป็นมหากุศลอันยิ่งใหญ่ที่สามารถกำจัดอุปกิเลส ๑๖ อันเป็นกิเลสกองใหญ่ได้อีกด้วย^{๑๒}

ในอานิสงส์อุโบสถศีล คำว่า “อุปวสเถ” เป็นคำที่มีกำเนิดมาจากพิธีกรรมเนื่องในชัยพิธีที่ปฏิบัติกันมาในชมพูทวีป (อินเดีย) ตั้งแต่สมัยพระเวท เป็นเวลาก่อนพุทธกาล เป็นธรรมคาของหมู่ชนที่อยู่ร่วมกันในครั้งโบราณ ย่อมจะกำหนดวันและพิธีกรรมสำหรับชุมนุมปฏิบัติร่วมกันขึ้น เพื่อแสดงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยกำหนดชุมนุมร่วมกันปีละ ๑ วัน และเดือนละ ๒ วัน คือในวัน เปารณมาส ได้แก่ วันเพ็ญมีพระจันทร์เต็มดวง และในวัน ทรุศ (ทรรค) ได้แก่วันแรกเห็นพระจันทร์ คือวันขึ้น ๑ ค่ำของเดือนใหม่ ซึ่งในวันนั้นคหบดีผู้ครองเรือน ผู้จะปฏิบัติชัยพิธีจะต้องเตรียมตัวล่วงหน้าด้วยการอดอาหารตลอดวัน หรืองดอาหารบางชนิดในบางครั้งตกลางคืน คหบดีผู้นั้นจะต้องเก็บตัวเข้าปฏิบัติดูแลกองไฟบูชาชัยและอยู่แต่ภายในเคหะของตน เพราะถือกันว่าเป็นวันสำคัญ เทวดาทั้งหลายจะลงมาอยู่ด้วย จึงเรียกวันศักดิ์สิทธิ์นี้ว่า “อุปวสเถ” แปลว่า วันเทวดามาอยู่ใกล้ (อุป – ใกล้ + วส – อยู่)^{๑๒} แล้วกลายมาเป็นการจำศีลด้วยการอดอาหาร (อุปวส)^{๑๓}

จากการศึกษานี้ผู้วิจัยสรุป คำว่า “อุโบสถ” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีความหมาย ๕ ประการ คือ

---

^{๑๑}อุปกิเลส โทษเครื่องเศร้าหมอง, สิ่งที่ทำให้จิตใจให้เศร้าหมองขุนมัว รับคุณธรรมได้ยาก มี ๑๖ อย่าง คือ ๑. อภิขณาวิสมโลภะ ละโมบ จ้องจะเอาไม่เลือก ควรไม่ควร ๒. โทสะ คิดประทุษร้าย ๓. โกรธ ๔. อุปนาคะ ผูกโกรธ ๕. มกขะ ลบหลู่คุณท่าน ๖. ปลาสะ ตีเสมอ ๗. อิสสา ริษยา ๘. มัจฉริยะ ๙. ทรหณี ๑๐. มายา เจ้าเล่ห์ ๑๑. สาถยยะ โอ้อวด ๑๒. ทัมมะ หัวคือ ๑๓. สาร์มมะ แข่งดี ๑๔. มานะ ถือตัว ๑๕. อติมานะ ดูหมิ่นท่าน ๑๖. มทะ มัวเมา ๑๗. ปมาทะ เลินเล่อหรือละเลย.

^{๑๑}คำลี รักสุทธี, ศีลศูดยอดวินัยของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๓), หน้า ๖๓.

^{๑๒}ศุกุมารพิคต The Buddha and Five After – Centuries, p.๗๔.

^{๑๓}ธนิต อยู่โพธิ์, อานิสงส์อุโบสถศีล, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมศิษย์มหาธาตุ, ๒๕๑๕), หน้า ๒๘-๒๙.

๑. หมายถึง การประหมสวดปาติโมกข์ของพระสงฆ์ ในวันพระขึ้น-แรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำและแรม ๑๔ ค่ำ เรียกว่า อุโบสถกรรม

๒. หมายถึง สัตอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ

๓. หมายถึง การจำศีลด้วยการอดอาหาร เรียกว่าการเข้าอยู่จำศีลอุโบสถ คือผู้เข้าไปอยู่อาศัย อดอาหารถือศีลเป็นต้น

๔. หมายถึง นาม บัญญัติ (คือชื่อที่เรียก) เช่นเป็นชื่อของช้างตระกูลหนึ่ง มีสีเป็นสีทอง เรียกว่า ช้างตระกูลอุโบสถ

๕. หมายถึงวันที่เข้าอยู่จำด้วยศีล หรือด้วยอดอาหาร อันเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า วันอุโบสถ วันที่พึงจำศีล มี ๓ วัน คือวัน ๘ ค่ำ (เรียกวันอัฐมี) วัน ๑๔ ค่ำ (เรียกวันจาตุทสี่) และวัน ๑๕ ค่ำ (เรียกวันป็นณรสี่)

อุโบสถศีล มีวันพระเป็นแดนเกิด ศีล ๘ ที่สมาทานรักษากันในวันพระ เรียกว่า **อุโบสถศีล** ศีล ๘ ที่รักษากันในวันอื่นนอกจากวันพระไม่เรียกว่า อุโบสถศีล เรียกว่าศีล ๘

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยหมายเอาเฉพาะความหมายของวันอุโบสถและการรักษาอุโบสถศีล หรือ สัตอุโบสถ อันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ที่ฆราวาสผู้ครองเรือน ต้องการปฏิบัติรักษาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก แต่มีข้อจำกัดในการครองเรือน มีภาระต้องรับผิดชอบต่อครอบครัว จึงถือปฏิบัติรักษาเพียงวันหนึ่งคืนหนึ่ง นอกจากนี้อุโบสถศีล ยังเป็นศีลชั้นสูงของผู้ต้องการสั่งสมบารมี เพื่อรู้ธรรมเห็นธรรมและบรรลุมรรคผลนิพาน ซึ่งรายละเอียดผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไป

๒.๒ ความหมายของศีล

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นพระศาสดาองค์แรกที่ทรงประกาศ “ศีล” หรือข้อห้าม ให้ชาวชมพูทวีปในครั้งพุทธกาลได้ทราบทั่วกัน สำนักเจ้าลัทธิต่าง ๆ ที่มีมากมายในขณะนั้นยังไม่มีกฎ ข้อห้ามที่ชัดเจน นักบวชในครั้งพุทธกาลเก็บผลไม้กินเอง ประกอบอาหารกินเอง ทานอาหารวันละหลายครั้ง รับเงินรับทอง แสวงหาลาภด้วยกิริยาอาการไม่ดีไม่งามต่าง ๆ เมื่อพระองค์ทรงประกาศหลักปฏิบัติ แนวทาง คือ “ศีล” ให้พุทธบริษัท ๔ อันประกอบด้วยพระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไว้เป็นแนวทางในการปฏิบัติแล้ว พระองค์ก็ทรงสั่งสอนให้ชาวพุทธยึดมั่นรักษาศีลเอาไว้ให้ดี ให้เป็นแบบฉบับเฉพาะของชาวพุทธ อุบาสก อุบาสิกา ในฐานะที่เป็นหนึ่งใน ๔ ของพุทธบริษัท จึงควรปฏิบัติรักษาศีล ๕ ศีล ๘ หรือสัตอุโบสถ โดยให้ทุกคนถือเอาศีลเป็นแนวทาง เป็นปทัฏฐานในการดำรงชีวิต ดังนั้น อุบาสกอุบาสิกา จึงควรทำความเข้าใจกับคำว่า “ศีล” ก่อน ดังต่อไปนี้

ศีล ตามความหมาย พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ศีล”^{๓๔} หมายถึง ข้อบัญญัติที่กำหนดการปฏิบัติทางกายและวาจาทางพระพุทธศาสนา เช่น ศีล ๕ ศีล ๘” แต่โดยทั่วไปมักให้ความหมายว่า ปกดี คือ ปกดีของกาย วาจา ใจ

ศีล ตามความหมาย พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ให้ความหมายของคำว่า “ศีล”^{๓๕} หมายถึงความประพฤติดีทางกายและทางวาจา, การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย, ข้อปฏิบัติสำหรับการควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม, การรักษากายตามระเบียบวินัย, ปกดีมารยาทปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น, ความสุจริตทางกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น, ความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีพ, มักใช้เป็นคำเรียกอย่างง่ายสำหรับคำว่า อธิศีลสิกขา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง ศีลกับเจตนาธรรมทางสังคมาว่า ศีล มี ๒ ระดับ คือ หนึ่ง ระดับทั่วไป ได้แก่ ระดับธรรม หรือระดับที่ยังเป็นธรรม คือ เป็น ข้อแนะนำสั่งสอน หรือหลักความประพฤติที่แสดง และบัญญัติไปตามกฎธรรมดแห่งความดี ความชั่ว ที่เรียกว่า กฎแห่งกรรม ผู้ทำดี ทำชั่ว หรือตามกฎแห่งกรรมนั้น สอง ระดับเฉพาะ ได้แก่ระดับวินัย หรือระดับที่เป็นวินัย คือเป็นแบบแผนข้อบังคับ ที่บัญญัติหรือวาง หรือกำหนดขึ้นไว้ เป็นทำนองประมวลกฎหมาย สำหรับกำกับความประพฤติของสมาชิกในหมู่ชนหรือชุมชนหนึ่ง โดยสอดคล้องกับความมุ่งหมายของหมู่คณะหรือชุมชนนั้น โดยเฉพาะ^{๓๖}

ธำมณี รักสุทธิ, ได้กล่าวถึง ศีลไว้ว่า

ศีล มีความสำคัญต่อการควบคุมกาย วาจา และใจของคนให้เรียบร้อย สงบเรียบร้อย และเป็นสุข

ศีล มีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม หากคนในสังคม กลุ่มคนขาดศีล สังคม กลุ่มคนนั้น ๆ ก็ไม่น่าอยู่ จะมีปัญหาตามมา

ศีล เป็นระบบการควบคุมและขัดเกลาพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต มีผลต่อกิจกรรม พิธีกรรม พฤติกรรม ความเป็นไปของคนในสังคม

^{๓๔}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๗๘๔.

^{๓๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๕.

^{๓๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๓๑.

ศีล มีความสำคัญและเป็นหัวใจในการปฏิบัติธรรมอันสำคัญยิ่ง ตามคำสอนของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะศีล คือ สิ่งที่จะต้องมาก่อน มาอันดับแรกในการศึกษาและปฏิบัติธรรม ในพระพุทธศาสนา คือ เริ่มจาก ศีล สมาธิ ปัญญา ถ้าไม่มีศีลก็จะไม่มีสมาธิและจะเกิดปัญญา ไม่ได้

ศีล มีความสำคัญต่อความเป็นมนุษย์ของคน คนกับมนุษย์จะมีความเหมือนกันเพียง ร่างกายแต่จะแตกต่างกันที่มีศีล คนถ้าไม่มีศีลก็จะไม่แตกต่างจากสัตว์ทั่ว ๆ ไป อาจร้ายกว่าสัตว์ ด้วยซ้ำ ศีลจะทำให้คนให้เป็นมนุษย์ได้ เพราะ มนุษย์ แปลว่า ผู้มีจิตใจสูง คนที่ไม่มีศีลเป็นคนจิตใจ ต่ำจะเป็นมนุษย์ไม่ได้ คนที่จะเป็นมนุษย์ได้จะต้องเป็นคนมีศีลควบคุมกำกับจิตใจตลอดเวลา หลัก มนุษยธรรม คือธรรมอันทำให้คนเป็นมนุษย์ ก็คือ “ศีล” นั่นเอง^{๓๖}

ความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวมแห่งศีล^{๓๗} เรียกว่าอริศีล จิตที่ตั้งอยู่ในความบริสุทธิ์ ด้วยความสำรวม ไม่ฟุ้งซ่าน ความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นอริจิต ความบริสุทธิ์ด้วยความ สำรวม เห็นความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่าน ความบริสุทธิ์แห่งความเห็นทั้งสองประการนี้ เป็น อริปัญญา^{๓๘} ความสำรวมความไม่ฟุ้งซ่าน และความเห็น เป็นอริศีลสิกขา ความไม่ฟุ้งซ่านเป็นอริ จิตสิกขา ความเห็นเป็น อริปัญญาสิกขา^{๓๙}

จากการศึกษาที่ผู้วิจัย สรุปความหมายของ ศีล ว่า ศีล หมายถึง กฎ ระเบียบ หรือวินัย ที่บัญญัติขึ้นไว้ สำหรับใช้ประพฤติปฏิบัติจริง ๆ ในการละ(ปหานะ) การกำจัด การงดเว้น (เวรมณี) การเจตนา การสำรวมระวัง (สังวร) การไม่ล่วงละเมิด (อวิคิกกมะ) ของผู้ที่มีเจตนาตั้งใจงดเว้น ความชั่วทางกาย วาจา รวมถึงใจ ตามพหุตินัย นอกจากนี้ ศีล ยังเป็นที่รวมแห่งธรรม คือ ศีลเป็นที่ รวมแห่งความสำรวม เป็นที่รวมแห่งความไม่ละเมิด และเป็นที่ยรวมแห่งเจตนาที่เกิดในขณะสำรวม และไม่ล่วงละเมิดนั้น การที่มีศีล จึงไม่เคียดระแวงใจ ปราโมทย์ ปิติ^{๔๐} ปัสสัทธิ^{๔๑} โสมนัส^{๔๒} ศีล

^{๓๖} ตาลี รักสุทธิ, ศีล สูดยอดวินัยของศาสนาพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนศึกษา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), ข้อ ๒๔๓ หน้า ๑๗๘.

^{๓๘} บ.ป.(ไทย) ๓๑/๔๒/๖๔.

^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๐๗.

^{๔๐} ปิติ หมายถึงความอิ่มใจ, ความปลื้มใจ.

^{๔๑} ปัสสัทธิ หมายถึง ความสงบเย็นกายใจ, ความผ่อนคลายรื่นสบาย.

^{๔๒} โสมนัส หมายถึงความแจ่มชื่นสบายใจ, สุขใจ.

เป็นธรรมสำหรับทุกคนเป็นคุณสมบัติของสัปบุรุษหรือธรรมเพื่อเสริมความเป็นมนุษย์^{๔๔} เป็นการเอื้อเพื่อเกื้อหนุนต่อการปฏิบัติ^{๔๕} เป็นธรรมเพื่อความเจริญงอกงามของชีวิตและบรรลุประโยชน์สุข^{๔๖} เป็นธรรมเพื่อปกครองเพื่อการจัดระเบียบและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน^{๔๗} เป็นธรรมสำหรับคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือนเพื่อชีวิตคู่และครอบครัวอยู่กันยืนยาว^{๔๘} เป็นธรรมเพื่อการศึกษา เพื่อทำให้มาก เพื่อเป็นเครื่องประดับ เพื่อเป็นเครื่องป้องกัน เพื่อเป็นเครื่องแวดล้อม เพื่อความสมบูรณ์ และเป็นไปเพื่อความเบียดเบียนโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ ท้ายสุดเพื่อนิพพาน^{๔๙}

จากที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้นถึงความหมายของ “อุโบสถ” และความหมายของ “ศีล” ผู้วิจัยสรุปความหมายของ “อุโบสถศีล” ได้ดังนี้ คือ

อุโบสถ แปลว่า “วันที่เข้าอยู่จำ” หรือเข้าจำด้วยการอดอาหาร

ศีล หมายถึง ข้อวัตรหรือระเบียบที่ต้องปฏิบัติในการควบคุมกาย วาจา ให้เรียบร้อย เป็นปกติ

ดังนั้น “อุโบสถศีล” จึงหมายถึง ข้อวัตรหรือระเบียบที่ต้องปฏิบัติในวันที่เข้าอยู่จำ ได้แก่ ศีลที่ต้องสมาทานรักษาในวันอุโบสถ ๘ คำ ๑๔ คำ และ ๑๕ คำ จึงเรียกว่า “อุโบสถศีล”

อุโบสถศีล ยังแปลว่าสภาวะธรรมอันบุคคลทั้งหลายผู้ต้องการด้วยบุญพึงเข้าไปอยู่อาศัย (รักษา) อุโบสถศีลยังหมายถึงกรรมซึ่งเป็นการกระทำที่กำจัดอุปกิเลส ๑๖ เผาอุปกิเลสทั้งหลายมีราคะและโทสะที่เป็นเหตุแปลเปลี่ยนทำให้ลำบากทำให้เดือดร้อนเป็นต้น ให้เบาบางและหมดสิ้นไป

นอกจากนี้ ศีลยังเป็นหนึ่งในบารมี ๑๐ เป็นคุณธรรมที่พระโพธิสัตว์ผู้ยังครองชีวิตแบบชาวบ้านประพฤติปฏิบัติอย่างยิ่งยวด คือความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ เพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงสุด เช่นความเป็นพระพุทธเจ้า และความเป็นมหาสาวกเป็นต้น และศีล ยังเป็นธรรมสำหรับ

^{๔๔}ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๔, ๒๓๓-๒๓๔.

^{๔๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐, ๑๐๗, ๑๕๕.

^{๔๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๒, ๑๗๔, ๑๘๒, ๒๑๔.

^{๔๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๐.

^{๔๘}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๒.

^{๔๙}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕, ๒๓๗.

อุบาสก อุบาสิกา ผู้ใกล้ชิดพระศาสนา พึงมีพึงปฏิบัติอย่างเข้มแข็ง ๆ ขึ้นไป เช่น อุโบสถศีล ซึ่งเป็นหัวข้อที่ผู้วิจัยจะต้องทำการศึกษาในรายละเอียด ต่อไป

๒.๓ ความเป็นมาและความสำคัญของอุโบสถศีล

๒.๓.๑ ความเป็นมาของอุโบสถศีลสมัยก่อนพุทธกาล

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา การเข้าจำอุโบสถศีลมิได้มีแต่เฉพาะในพระพุทธศาสนา เท่านั้น แต่มีและเกิดขึ้นมาก่อนพุทธกาล การรักษากุโบสถศีลในสมัยก่อนพุทธกาลนั้นเป็นไปในบุคคล ๓ จำพวก คือ

(๑) พระโพธิสัตว์ ผู้บำเพ็ญบารมี กระทำความดีต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุสัมโพธิญาณ เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต แม้ชีวิตร่างกายก็เสียดสละได้ และความคืออย่างหนึ่งที่พระโพธิสัตว์ถือปฏิบัติเป็นประจำคือการรักษากุโบสถศีล เช่น

พระโพธิสัตว์ เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระราชา ทรงพระนามว่าพระเจ้ามณฑเว^{๕๐} พระเจ้านิมิ^{๕๑} พระเจ้าเนมิราช^{๕๒} พระเจ้าสาธินราช^{๕๓} เป็นพระราชาผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา เป็นมหาราชผู้ตั้งมั่นในธรรม^{๕๔} ทรงประพฤดิธรรม ทรงรักษากุโบสถทุกวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำ แห่งปี^{๕๕} เวลาว่างไปหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี เมื่อปรากฏพระเกศาหงอกเกิดขึ้นบนพระเศียร ท่านก็จะรู้ว่า เทวทูต^{๕๖} ปรากฏแก่พระองค์แล้ว ท่านเหล่านี้ก็จะสละราชสมบัติ ออกผนวชเป็นบรรพชิต แม้พระราชโอรส และพระราชนัดดาของพระเจ้ามณฑเว เมื่อปรากฏพระเกศาหงอกเกิดขึ้นบนพระเศียรก็ทรงสละราชสมบัติออกผนวชเป็นบรรพชิตเช่นกัน ท้าวเธอเหล่านี้ ทรงเจริญพรหมวิหาร ๔ ประการ มีเมตตาจิต กรุณาจิต มุทิตาจิต อุเบกขาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑

^{๕๐} คุุรายละเอียดใน ม.ม (ไทย) ๑๓/๓๐๘-๓๐๙/๓๗๒-๓๗๓., พุ.ชา.ทุก. (ไทย) ๒๗/๕(๕)/๔.

^{๕๑} คุุรายละเอียดใน ม.ม (ไทย) ๑๓/๓๑๒-๓๑๔/๓๗๗-๓๗๘.

^{๕๒} คุุรายละเอียดใน พุ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๒/๒๕๓-๒๕๔., พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๑๐๔-๑๐๖.

^{๕๓} คุุรายละเอียดใน พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๐๒-๒๑๔/๔๕๕-๔๕๗., พุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๖/๔๕๘-๕๐๓.

^{๕๔} ผู้ตั้งมั่นในธรรม หมายถึงตั้งมั่นในกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ (ม.ม.อ. (ไทย)๒/๓๐๘/๒๒๔).

^{๕๕} ปี^{๕๕} ในที่นี้หมายถึงปาฏิหาริย์คือวัน ๗ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำ ด้วยการรับและส่งอุโบสถศีล วัน ๘ ค่ำ, วัน ๑๓ ค่ำ และวัน ๑ ค่ำ ด้วยการรับและส่งอุโบสถศีลวัน ๑๔ ค่ำ ในวันเดือนขาด, วัน ๑๔ ค่ำและวัน ๑ ค่ำ ด้วยการรับและส่งอุโบสถศีลวัน ๑๕ ค่ำ ในวันเดือนเต็ม (ม.ม.อ.(ไทย) ๒/๓๐๘/๒๒๕).

^{๕๖} เทวทูต ในที่นี้หมายถึงทูตแห่งความตาย เพราะเมื่อบุคคลเมื่อมีผมหงอกแล้วก็เหมือนขึ้นอยู่ใกล้พระยามัจจุราช (ม.ม.อ.๒/๓๐๘/๒๒๕).

อยู่ ทิศที่ ๒... ทิศที่ ๓... ทิศที่ ๔... ทิศเบื้องบน^{๕๗} ทิศเบื้องล่าง^{๕๘} ทิศเฉียง^{๕๙} แผลไปตลอดโลกทั่วสัตว์ทุกหมู่เหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยใจประกอบด้วยเมตตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ^{๖๐} ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีอคติเบียดเบียนอยู่^{๖๑} ผลจากการทรงประพาศธรรมและรักษาอุโบสถ ทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และวัน ๘ คำแห่งปีภักย์ ของพระราชาทัง ๔ พระองค์นี้เรื่องถือตั้งไปถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ทำให้เหล่าเทพเทวดาทังหลายปรารถนาอยากจะได้เห็นพระองค์ จนท้าวสักกะจอมเทพต้องให้มาคิลิเทพนาราชรถไปรับ พาไปชมสวรรค์และชมมรรค ทรงเสวยทิพย์สมบัติอยู่ในเทวโลกด้วยอรรถกภาพมนุษย์ นานนับตามปีของมนุษย์ได้ ๘๐๐ ปี ทรงเบื่อหน่ายทิพย์สมบัติขอลงมายังโลกมนุษย์ทังที่ท้าวสักกะขอให้อยู่เสวยสุขในหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ ทรงตรัสว่าสิ่งใดที่ได้มาเพราะเหตุที่ผู้อื่นให้ สิ่งนั้นเปรียบกันได้เหมือนยานพาหนะที่ขี่มเข้ามา พระองค์ไม่ปรารถนา บุญทั้งหลายที่ตัวเองจะเป็นทรัพย์เฉพาะตน ขออยู่ในหมู่มนุษย์จะทำกุศลให้มากด้วยการให้ทาน ประพาศธรรมให้สม่าเสมอ การสำรวมและการฝึกฝนอินทรีย์เป็นกรรมที่บุคคลทำแล้วมีความสุขและไม่ทำให้เดือนร้อนในภายหลัง และจะได้รักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำแห่งปีภักย์ต่อไป

ในอรรถกถา จริยาปิฎก พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็น สังขพราหมณ์^{๖๒} เรือแตกว่ายน้ำอยู่ ๗ วัน และเมื่อครั้งที่เสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก^{๖๓} เรือแตกว่ายน้ำอยู่ ๗ วันเช่นกัน สังเกตเห็นพระจันทร์เต็มดวงในวันอุโบสถรู้ว่าวันนี้เป็นวันอุโบสถ ท่านก็มีวิธีปฏิบัติโดยเอาน้ำเค็มบ้วนปากแล้วอธิษฐานอุโบสถ แม้พระชาติที่เป็นกระต่าย^{๖๔} ในสสบัณฑิต ท่านสังเกตเห็นพระจันทร์เต็มดวงในวันอุโบสถรู้ว่าวันนี้เป็นวันอุโบสถ ท่านก็อธิษฐานอุโบสถ และท่านยังสอนให้สหายของท่านอันมีลิง สุนัขจิ้งจอก ลูกนาคร รักษาอุโบสถด้วย และให้ประพาศกุศลธรรม เว้นบาปกรรม ตั้งอยู่ในกรรมอันงาม

^{๕๗} ทิศเบื้องบน หมายถึงเทวโลก (วิสุทธิ.มหาฎีกา (บาลี) ๑/๒๕๔/๔๓๕).

^{๕๘} ทิศเบื้องล่าง หมายถึงนรกและนาค (วิสุทธิ.มหาฎีกา (บาลี) ๑/๒๕๔/๔๓๕).

^{๕๙} ทิศเฉียง หมายถึงทิศย่อยของทิศใหญ่ หรือทิศรอง (วิสุทธิ.มหาฎีกา (บาลี) ๑/๒๕๔/๔๓๕).

^{๖๐} มหัคคตะ แปลว่าถึงความใหญ่กว่าคือเป็นรูปาวจรกุศลและอรูปาวจรกุศล เพราะสามารถข่มกิเลสได้ หรือดำเนินไปด้วยฉันทะ วิริยะ จิตตะและปัญญาที่กว้างขวาง (พ.ป.อ. (บาลี) ๑/๑๐๔/๓๖๖., อภิ.สง.อ. (บาลี) ๑๒/๕๒), และดูใน อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๖๐-๒๖๘/๕๗-๘๕.

^{๖๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๑๑,๓๑๕/๓๗๖,๓๘๐.

^{๖๒} พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๖๑.

^{๖๓} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๐๐.

^{๖๔} พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๖๖.

พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็น พระภุชชิตนาคราช^{๖๕} ได้เห็นวิมานสมบัติของท้าวสักกะเกิดความปรารถนาในสมบัตินั้น แต่ตนอยู่ในอัทธภาพของนาค จะหาสมบัติเท่านั้นนั้นยาก ทรงรังเกียจอัทธภาพนาค จึงรักษาอุโบสถศีล ด้วยการอธิษฐานอุโบสถมืองค์ ๔ ว่าผู้ใดต้องการผิวหนังเนื้อ เอ็น กระดูกก็จงเอาไปเถิด เพื่อต้องการเกิดในสวรรค์บ้าง

พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็น จัมเปยยกนาคราช^{๖๖} เป็นผู้ประพฤติธรรมเพียบพร้อมด้วยศีลวัตร รักษาอุโบสถศีล ด้วยปรารถนาประโยชน์อันสูงสุด คือความเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต

พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็น สังขปาละนาคราช^{๖๗} เกิดเมื่อในอัทธภาพนาค ต้องการเกิดเป็นมนุษย์ เพราะอัทธภาพมนุษย์เท่านั้นที่สามารถบำเพ็ญบารมี ทำให้สิ้นสุดซึ่ง ชาติ ชรามรณะ พ้นจากความทุกข์ เข้าถึงพระนิพพานได้ท่านจึงรักษาอุโบสถ ด้วยการอธิษฐานอุโบสถมืองค์ ๔ ว่าผู้ใดต้องการผิวหนังเนื้อ เอ็น กระดูกก็จงเอาไปเถิด

(๒) พระเจ้าจักรพรรดิผู้ได้รับมูรธาภิเษก^{๖๘} ประพฤติธรรม รักษาอุโบสถศีล เพื่อความสมบูรณ์แห่งรัตนะ ๗ ประการ ทรงประพฤติจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐ สนานพระเสีรในวันอุโบสถ ๑๕ คำ รักษาอุโบสถ ประทับอยู่บนชั้นบนปราสาทหลังงาม เพื่อให้จักรแก้วอันเป็นทิพย์ที่หายไ้กลับมามี^{๖๙} โดยบริโภคอาหารก่อนอธิษฐานอุโบสถ จากนั้นจะไม่บริโภคอาหารอีกจนกว่าจะพ้นวันอุโบสถ^{๗๐}

(๓) อุบาสก อุบาสิกา ฆราวาสผู้ครองเรือน ที่ต้องการปฏิบัติรักษาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก เช่นในพรหมนารถชาดก พระเจ้าอังคตราชตรัสดำหนิพระราชธิดารุจา ผู้สมาทานอุโบสถ และขอทรัพย์เพื่อบริจาคทานว่า

^{๖๕} พ. จรียา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๔๖.

^{๖๖} พ. จรียา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๖๔.

^{๖๗} พ. จรียา.อ. (ไทย) ๕/๓/๓๕๘.

^{๖๘} มูรธาภิเษก หมายถึงพิธีหลั่งน้ำรดพระเสีรในงานราชาภิเษก หรือพระราชพิธีอื่น ๆ.

^{๖๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๕/ ๖๓.

^{๗๐} พ. ชา.อ. (ไทย) ๓/๕/๕๑๔.

“ลูกหญิงทำทรัพย์ให้พินาศเสียเป็นอันมากหาประโยชน์มิได้ ลูกหญิงยังรักษาอุโบสถ ไม่บริโภคน้ำและน้ำเป็นนิตย์ ลูกหญิงเอ๋ย ตราบเท่าที่ลูกยังมีชีวิตอย่าอดอาหารเลย ปรโลกไม่มี หรอก จะลำบากไปทำไม ไร้ประโยชน์”^{๑๑}

หรือเมื่อชาติก่อน ภพก่อน^{๑๒} กำเนิดก่อน^{๑๓} สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดเป็น มนุษย์สมათานในกุศลธรรม^{๑๔} สมათานมั่นคงในกายสุจริต วาจสุจริต มโนสุจริต ในการจำแนก ทาน ในการสมาทานศีล ในการรักษาอุโบสถ หลังจากตายแล้ว ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ และเมื่อ จุติจากเทวโลกมาเกิดเป็นมนุษย์ ได้ลักษณะมหาบุรุษมีฝ่าพระบาทเสมอกัน^{๑๕} และลักษณะพระ เสียรคูประดับด้วยกรอบพระพักตร์^{๑๖}

แม้แต่พระมารดาของพระโพธิสัตว์ก็ทรงอธิษฐานองค์อุโบสถ ดังที่อรรถกถาจารย์ กล่าวไว้ว่า “ได้ยินว่า ในครั้งนั้นจำเดิมแต่วันที่ ๗ แห่งอาสาฬหะบรมมี พระมารดาของ พระโพธิสัตว์ทรงเล่นนักขัตตกีฬา ทรงประดับด้วยดอกไม้และของหอมเป็นต้น ไม่มีการดื่มสุรา เสด็จลุกแต่เช้าในวันที่ ๗ ทรงสนานด้วยน้ำหอม ทรงตกแต่งด้วยเครื่องประดับทุกชนิด เสวย พระกระยาหารเลิศ ทรงอธิษฐานอุโบสถ เสด็จเข้าสู่ห้องบรรทมเหนือสิริไสยาสน์ ทรงเข้าสู่ันตรา ได้ทอดพระเนตรเห็นพระสุบินนี้”^{๑๗}

ในอรรถกถาคังคมาลชาดก^{๑๘} พระพุทธเจ้าตรัสกับอุบาสกทั้งหลายผู้รักษาอุโบสถคิด ว่าบ้นชิตครั้งก่อนไฉยศใหญ่ เพราะอาศัยอุโบสถกรรมที่รักษาครั้งวัน โดยทรงเล่าเรื่องในอดีตกาล ให้ฟังว่า มีเศรษฐีคนหนึ่งชื่อ สุจิตบิหาร เป็นผู้ยินดีในบุญกุศล มีให้ทาน รักษาอุโบสถเป็นต้น บุตรภรรยาที่ดี บิหารชนก็ดี หรือแม้แต่คนเลี้ยงโคในเรือนนั้นก็ดี ทั้งหมด พากันอยู่รักษาอุโบสถ เดือนละ ๖ วัน คำนั้นท่านหมายถึงอุโบสถอื่นนอกพุทธกาล นั่นคืออุโบสถก่อนพุทธกาล การเข้าจำ คือการไม่รับประทานอาหาร หรืองดอาหาร นั่นเอง

^{๑๑}ดูรายละเอียดใน พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๒๓๔-๑๒๓๗/๓๗๔.

^{๑๒}ชาติก่อน ภพก่อน หมายถึงชาติที่เคยเกิดมาก่อน (ที.ปา.อ.(บาลี) ๒๐๑/๑๐๘).

^{๑๓}กำเนิดก่อน หมายถึงที่อยู่อาศัยในชาติก่อน (ที.ปา.อ.(บาลี) ๒๐๑/๑๐๘).

^{๑๔}กุศลธรรม หมายถึงกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ (ที.ปา.อ.(บาลี) (๒๐๑/๑๐๘).

^{๑๕}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๑/๑๖๓.

^{๑๖}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๐/๑๘๗.

^{๑๗}ที.ม.อ. (ไทย) ๓/๑๓/๕๕.

^{๑๘}ดูรายละเอียดใน พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๕/๕๑๒-๕๑๓.

ในปีจุลศักราช ๒๓๖๕ ไม่เพียงแต่มนุษย์เท่านั้นที่รักษาอุโบสถ แม้แต่สัตว์สมัยก่อน พุทธกาลก็ยังรู้จักรักษาอุโบสถศีลด้วย โดยกล่าวถึงการรักษาอุโบสถของสัตว์ ๕ ชนิด เพื่อข่มกิเลส ดังนี้ (๑) นกพิราบมารักษาอุโบสถด้วยการอดกลืนต่อความหิวกระหายเพื่อข่มราคะความรักที่มีต่อ นางนกพิราบ (๒) งูรักษาอุโบสถด้วยการอดกลืนต่อความหิวกระหายเพื่อข่มความโกรธ (๓) สุนัขจิ้งจอกรักษาอุโบสถด้วยการอดกลืนต่อความหิวกระหายเพื่อข่มความโลภ (๔) หมีมารักษาอุโบสถด้วยการอดกลืนต่อความหิวกระหายเพื่อข่มความอยากจนเกินไป (๕) พรานหมี ออกบวช เป็นฤาษี ได้รับความอดกลืนต่อความหิวกระหายอาหารเพื่อข่มมานะของตน

จากการศึกษาผู้วิจัย พบว่า การรักษาศีลอุโบสถสมัยก่อนพุทธกาลในคัมภีร์ชาดกและ อรรถกถาชาดกนั้น การรักษาอุโบสถของพระโพธิสัตว์ ที่เสวยพระชาติเป็นพระราชาทั้งหลายนั้น การเจริญพรหมวิหาร ๔ ถือเป็นการรักษาอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๕^{๖๖} ส่วนการรักษาอุโบสถของพระมารดาของพระโพธิสัตว์ และพระเจ้าจักรพรรดิ เพื่อให้ได้มาซึ่งจักรแก้วอันเป็นทิพย์ที่หายไปใน การเข้าจำเพื่ออดอาหารหลังเวลาวิกาลเท่านั้น แม้แต่การรักษาอุโบสถของสัตว์ทั้ง ๔ ก็เป็นการเข้าจำเพื่อการอดอาหาร หมายถึงการไม่รับประทานอาหารเท่านั้น เพื่อข่มกิเลสบางตัวที่ก่อให้เกิดความทุกข์และอันตรายแก่ตัวเขา ซึ่งการเข้าจำด้วยการอดอาหารนั้นไม่ได้กล่าวไว้ว่ามีวิธีการรักษาอย่างไร บอกแต่เพียงว่าสมาทานอุโบสถทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำ แห่งปักษ์ ส่วนในสังขพรหมณ์ และพระมหาชนก ที่เรือแตกกว่าย่น้ำอยู่ ๗ วันนั้น ท่านมีวิธีปฏิบัติโดยเอาน้ำ บ้วนปากแล้วอธิษฐานอุโบสถ ส่วนการรักษาอุโบสถของพระภริยัตถตนาคราช และพระสังขपालนาคราช เป็นการอธิษฐานอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๔ เป็นวัตรปฏิบัติอันได้แก่การถ่อมตนในการบริจาคอวัยวะ คือ หน้ เอ็น และกระดูก ผู้ใดต้องการก็เอาไปเถิด

๒.๓.๒ ความเป็นมาของอุโบสถศีลสมัยพุทธกาล

ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค อุโบสถขันธกะ ได้กล่าวว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ พวกปรีชาชกอัญญเดียรถีย์^{๖๗} ประชุมกันกล่าวธรรม ในวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำ แห่งปักษ์ ประชาชนทั้งหลายพากันเข้าไปหาเพื่อฟังธรรม พวกปรีชาชกอัญญเดียรถีย์ก็ได้รับความรักความเลื่อมใสและได้พรศกพวก พระเจ้าพิมพิสารได้ทรง

^{๖๖} คุรยลละเอียคใน พุ.ชา.ทก.(ไทย) ๒๓/๓(๔๕๐)/๔๔๓-๔๔๕., พุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๖/๔๔๐-๔๔๘., มงฺกค.(ไทย) ๓/๑๓๘/๑๕๓-๑๕๔.

^{๖๗} คุรยลละเอียคใน อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๑๘/๔๖๗-๔๖๘.

^{๖๘} อัญญเดียรถีย์ หมายถึงผู้เป็นเจ้าลัทธิอื่นนอกจากพระพุทธศาสนา วิ.อ.(บาลี) ๓/๑๓๒/๑๐๕.

ทราบเรื่องนี้ ทรงดำริว่า ถ้าพระสงฆ์สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทำการประชุมแสดงธรรมอย่างนี้บ้าง ย่อมเกิดผลดีแก่พระพุทธศาสนาแน่แท้ จึงได้เสด็จไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ที่ประทับ กราบทูลเรื่องนี้ให้ทรงทราบ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ประชุมกันในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักข์” ภิกษุทั้งหลายจึงมาประชุมกันในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักข์ แล้วนั่งนิ่ง ไม่ได้แสดงธรรม ประชาชนเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นเพื่อฟังธรรม ไม่ได้ฟังธรรม จึงพากันตำหนิ โพนทะนาว่า “โธพระสมณะเชื้อสายพระศากบุตรทั้งหลายประชุมกันในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักข์แล้ว จึงนั่งนิ่งเหมือนสุกรไต่เต่า”^๒ ธรรมดาว่าผู้ประชุมกันก็ควรกล่าวธรรมมิใช่หรือ” พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทราบเรื่อง จึงรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ประชุมกันกล่าวธรรมในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักข์” ภิกษุทั้งหลายจึงได้แสดงธรรมให้ประชาชนฟัง ประชาชนต่างพออกพอใจแล้วก็หันมานับถือพระพุทธศาสนา จึงกลายเป็นธรรมเนียมถือปฏิบัติกันว่าต้องมาฟังธรรมทุกวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักข์^๓

ตั้งแต่วันที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกำหนดให้ภิกษุประชุมกันในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ นี้ เรียกว่า “วันอุโบสถ” ในวันนี้ทรงอนุญาตให้ภิกษุสวดพระปาติโมกข์ และแสดงธรรมเทศนาด้วย ทำให้มีประชาชนผู้สนใจมาฟังพระธรรมเทศนาจำนวนมาก วันอุโบสถนี้ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วันธัมมัสสวนะ” แปลว่า วันสำหรับฟังธรรมเทศนา หรือเรียกตามภาษาชาวบ้านว่า “วันพระ” แปลว่า วันดี วันประเสริฐ ซึ่งหมายถึงวันที่จะฝึกตนให้เป็นคนดีเป็นผู้ประเสริฐ แต่คำว่า “วันพระ” ไม่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหรือพระไตรปิฎกและอรรถกถาเล่มใด แต่มีปรากฏในหนังสือ “ไตรภูมิพระร่วง” ซึ่งถือว่าเป็นวรรณคดีไทยเรื่องแรกที่พระเจ้าลิไท กษัตริย์รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงสุโขทัย ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น มีคำว่าวันพระปรากฏอยู่หลายแห่ง และบางครั้งวันพระนั้นก็เรียกว่า “วันศีล” มีทั้งวันศีลใหญ่ วันศีลเล็ก ซึ่งก็คือวันพระใหญ่และวันพระเล็กนั่นเอง วันพระใหญ่ได้แก่วัน ๑๔ ค่ำ (วันเดือนขาด) และวัน ๑๕ ค่ำ ส่วนวันพระเล็กได้แก่วัน ๘ ค่ำ และสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ก็ทรงเรียก วันธัมมัสสวนะว่า “วันพระ” เช่นกัน คือวันดี หมายถึงวันที่คนมาทำสิ่งที่ดีๆ และถือศีลอุโบสถกันด้วย

^๒ เหมือนสุกรไต่เต่า วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๓๒/๑๐๕.

^๓ คุรยละเอียดใน วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๓๒/๒๐๓-๒๐๕.

๒.๓.๓ ความสำคัญของอุโบสถศีล

อุโบสถศีล ๘ นี้ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเรียกว่า อุโบสถมืองค์ ๘ หรืออุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ (อภฺรฺงฺคสมฺนฺนาคํ อุโปสถํ) เป็นข้อปฏิบัติขั้นศีล ที่พิเศษกว่าศีล ๕ คือมีจำนวนสิกขาบทมากกว่า และปฏิบัติเคร่งครัดกว่า ดังจะเห็นได้จากพุทธพจน์ที่ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ สมทาน ในกุศลธรรม สมทานมันคงในกายสุจริต วิสุจริต มโนสุจริต ในการจำแนกทาน ในการสมทานศีล (ศีลสมทาน = ศีล ๕) ในการรักษาอุโบสถ (มืองค์ ๘, อุโปสถอุปาเส) ในความเกื้อกูลต่อ มารดา ในความเกื้อกูลบิดา และในความเกื้อกูลสมณะพราหมณ์ หลังจากตายแล้ว ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์”^{๘๔}

ใน พระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ท้าวสักกเทวราชได้ตรัสตอบพระเจ้าเนมิราชที่สงสัยว่า ทานก็ดี พรหมจรรย์ก็ดี อย่างไหนมีผลมากกว่ากัน ว่า “บุคคลย่อมเกิดในตระกูลกษัตริย์ได้ด้วยพรหมจรรย์อย่างต่ำ เข้าถึงความเป็นเทวดาได้ด้วยพรหมจรรย์อย่างกลาง ย่อมบริสุทธิ์ได้ด้วยพรหมจรรย์อย่างสูง”^{๘๕}

ความสำคัญของอุโบสถศีล คือ ถ้าบุคคลรักษาด้วยจิตศรัทธา จะด้วยการสมทาน หรือการงดเว้นเฉพาะหน้าที่ตาม ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความเจริญแผ่ไพศาลมาก เพราะอุโบสถศีลนั้น สามารถสร้างสวรรค์ สร้างความเสมอภาค สร้างความปลอดภัยแก่มนุษย์ และเลิกกว่าสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ ดังต่อไปนี้

๒.๓.๓.๑. อุโบสถศีลสร้างสวรรค์แก่มนุษย์

อุโบสถศีลนั้น สามารถสร้างสวรรค์แก่มนุษย์ได้ ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสแก่นางวิสาขา ในวิสาขาสูตฺร อัฐกฺกนิบาต อังคุตตรนิกาย ว่า

“วิสาขา อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ที่บุคคลเข้าจำแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความเจริญแผ่ไพศาลมาก การที่สตรี หรือนุรุษบางคนในโลกนี้ เข้าจำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ หลังจากเขาแตกกายทำลายขั้น

^{๘๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๑/๑๖๓.

^{๘๕}ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๔๒๕/๒๔๗.

แล้ว ฟิงได้อยู่ร่วมกับชาวสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิตชั้นนิมมานรดี และชั้นปรนิมมิตวสวัตติ ข้อนั้นย่อมเป็นไปได้แน่นอน”^{๘๖}

ดังนั้นผู้ที่รักษากุโบสถศีลเมื่อตายไปย่อมได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ แน่นอน

๒.๓.๓.๒. อุโบสถศีลสร้างความเสมอภาคแก่มนุษย์

ในอังคุตตรนิกาย อฎฐกนิบาต กล่าวถึงอุโบสถศีลว่าสามารถสร้างความเสมอภาคแก่มนุษย์ได้ ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับอุบาสกชื่อว่า วาเสฏฐะ ว่า

“วาเสฏฐะ แม้กษัตริย์ทั้งหลาย พราหมณ์ทั้งหลาย แพศย์ทั้งหลายและศูทรทั้งหลาย ฟิงเข้าจำอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ การเข้าจำนั้น ฟิงเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุข เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาล แก่กษัตริย์ แก่พราหมณ์ แก่แพศย์ และแก่ศูทรทั้งหลาย เหล่านั้น ชั่วกาลนานเหมือนกัน (คือได้ไปเกิดในสุคติได้เท่าเทียมกัน) แม้หากชาวโลกพร้อมทั้ง เทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ฟิงอยู่จำอุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ การเข้าจำอุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนั้น ฟิงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนานแก่ชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ แม้แต่ดินสาละใหญ่ๆ ถ้าสามารถเข้าจำอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการได้ การเข้าจำอุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนั้น ก็เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนานแก่ดินสาละใหญ่ ๆ เหล่านั้นเหมือนกัน”^{๘๗}

สรุปว่า การเข้าจำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนั้น ผู้เข้าจำไม่ว่าจะเป็น กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร เทวดา มนุษย์ทั้งหลาย หรือแม้แต่ดินสาละถ้าเข้าจำอุโบสถได้ เมื่อเข้าจำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการแล้ว ย่อมได้รับประโยชน์ ได้รับความสุขตลอดกาล ทั้งชาตินี้และชาติหน้าเหมือนกันเท่าเทียมกันโดยมุ่งที่เจตนา ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ หรือสถานะที่แตกต่างกันของสัตว์

^{๘๖} คุราวละเอียดยใน อ.อ.อ.จ.ก. (ไทย) ๒๓/๔๓/๓๑๐-๓๑๑.

^{๘๗} คุราวละเอียดยใน อ.อ.อ.จ.ก. (ไทย) ๒๓/๔๔/๓๑๒-๓๑๔., อ.อ.อ.จ.ก.อ. (ไทย) ๔/๔๒๕., อ.อ.อ.จ.ก.อ. (ไทย) ๓/๔๔/๒๕๕-๒๕๕.

๒.๓.๓.๓. อุโบสถศีลสร้างความปลอดภัยแก่มนุษย์

อุโบสถศีลนั้นสร้างความปลอดภัยแก่มนุษย์ได้ ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้ในอภิสังกตสูตร อัญญกนิบาต อังคุตตรนิกาย^{๘๔} มีใจความว่า

ลูกอ่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในศาสนานี้ ละปาณาติบาต เป็นผู้เว้นจากปาณาติบาต ละอทินนาทาน เป็นผู้เว้นขาดจากอทินนาทาน ละกาเมสุมิจฉาจาร เป็นผู้เว้นขาดจากกาเมสุมิจฉาจาร ละมุสาวาท เป็นผู้เว้นขาดจากมุสาวาท ละสุราเมรยมัชชปมาทัฏฐฐาน เป็นผู้เว้นขาดจากสุราเมรย-มัชชปมาทัฏฐฐาน ชื่อว่า เขาได้ให้ความไม่มีภัย ความไม่มีเวร และความไม่เบียดเบียน แก่สัตว์ทั้งหลาย หาประมาณมิได้ ตัวเขเองก็ย่อมมีส่วน (ได้รับ) ความไม่มีภัย ความไม่มีเวร และความไม่ถูกเบียดเบียนด้วย ทานทั้งห้านี้ เป็นมหาทาน รู้กันว่าเป็นเลิศ (กว่าทานทั้งหลาย) รู้กันมานาน รู้กันว่าเป็นวงศ์ (ของอริยะ) เป็นของเก่า อันสมณพราหมณ์ผู้เป็นวิญญูชน ไม่คัดค้านไม่ลบถ้าง

การบริโภคอาหารมื้อเดียว ทำให้ร่างกายสุขสบาย โรคภัยไข้เจ็บมีน้อย ร่างกายเบาสบายมีกำลัง และคล่องตัว การเว้นขาดจากการฟ้อนรำขับร้อง ประ โคมดนตรีและดูการละเล่นที่เป็นข้าศึกแก่กุศล เว้นขาดจากการทัดทรงตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ของหอมเครื่องประทีนผิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัว การเว้นขาดจากที่นอนสูงใหญ่ สองข้อสุดท้ายเป็นการละกิเลส ราคะมานะ ที่แข่งกันมี แข่งกันประดับ โอ้อวด ปัญหาการแย่งชิงแข่งขันก็ไม่เกิดขึ้น จึงทำให้ไม่มีภัย ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียนกัน^{๘๕}

อนึ่งแม้บุคคลผู้อำนวยความสะดวก และให้การสนับสนุนผู้รักษาศีล ด้วยการให้อาหารเป็นต้น ก็ย่อมได้ผล ได้านิสงส์ ได้ความรุ่งเรือง และความเจริญแผ่ไพศาลมากเช่นเดียวกัน

๒.๓.๓.๔ อุโบสถศีลเลิศกว่าสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ

ในอังคุตตรนิกาย อัญญกนิบาต สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้กล่าวถึงความสำคัญของการรักษาอุโบสถศีลที่บุคคลอยู่จำแล้ว ย่อมมีผลมาก มีานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมากแผ่ไพศาลมากกว่า

^{๘๔} อ.อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๓๕/๒๕๕-๓๐๑.

^{๘๕} ที.ที. (ไทย) ๕/๑๐/๔.

“เปรียบเทียบเหมือนพระราชภาพระองค์ใดที่ครองราชย์ เป็นอิสราธิบดี (เป็นผู้ยิ่งใหญ่เหนือผู้อื่น) แห่งชนบทใหญ่ ๑๖ แคว้น ที่สมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติอันมีแก้ว ๗ ประการ คือ อังคะ มคธะ กาสี โกสละ วัชชี มัลละ เจติ วังสะ กุรุ ปัญจาละ มัจฉะ สุรเสนะ อัสสะกะ อวันตี คันธาระ กัมโพชะ การครองราชย์ของพระราชภาพระองค์นั้น ยังมีค่าไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖^{๕๐} แห่งอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ เพราะราชสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสุขที่เป็นทิพย์ ถือว่าเป็นของเล็กน้อย”^{๕๑}

จะเห็นว่าบรรดาคนที่ร่ำรวยที่สุดในโลก ที่ได้ชื่อว่ามหาเศรษฐีของโลก มีทรัพย์สินเงินทองมหาศาล ความร่ำรวยของมหาเศรษฐีเหล่านั้นทั้งหมดในโลกรวมกัน เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิแล้วเป็นของเล็กน้อย ไม่เทียบเท่ากับสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิเลย แต่สมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิให้ความสุขทางโลกเป็นสมบัติหายาก ๆ เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับอุโบสถศีลที่เปรียบกับการให้ความสุขที่เป็นทิพย์แล้วถือว่าเล็กน้อยมากเทียบไม่ได้เลย ฉะนั้นสตรีหรือนุรุษทั้งหลายที่รักษาอุโบสถศีลประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ได้ชื่อว่าทำบุญทำความดีที่มีสุขเป็นกำไร ไม่ถูกนิทา เมื่อเสียชีวิตไปย่อมเข้าถึงซึ่งสวรรค์

๒.๓.๓.๕ การรักษาอุโบสถศีลสามารถทำให้นาคประเภทต่าง ๆ สละกายได้

ในสังยุตตนิกาย จันทรวรรค นาคสังยุต อุโปสถสูตร ว่าด้วยอุโบสถ^{๕๒} การรักษาศีลอุโบสถเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้นาคที่เป็นอณทชะบางพวก ในโลกนี้สามารถสละกายได้ ในทุดียอุโปสถสูตร^{๕๓} การรักษาอุโบสถเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้นาคที่เป็น ชลาพุชะบางพวกในโลกนี้สามารถสละกายได้ ในตติยอุโปสถสูตร^{๕๔} การรักษาอุโบสถเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้นาคที่เป็นสังเสทชะบางพวกในโลกนี้ สามารถสละกายได้ และจตุตถอุโปสถสูตร^{๕๕} การรักษาอุโบสถเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้นาคที่เป็นโอปปาติกะบางพวกในโลกนี้ สามารถสละกายได้

^{๕๐}เสี้ยวที่ ๑๖ ในที่นี้หมายถึงอานิสงส์แห่งอุโบสถที่แบ่งเป็น ๑๖ ส่วน แล้วเอาส่วน ๑ ใน ๑๖ ส่วนนั้นมาแบ่งเป็นอีก ๑๖ ส่วน แล้วเอาส่วนหนึ่งจาก ๑๖ ส่วนที่แบ่งครั้งที่ ๒ นั้นมาแบ่งเป็น ๑๖ ส่วนอีกครั้งหนึ่งเป็นครั้งที่ ๓ ส่วน ๑ ใน ๑๖ ส่วนที่แบ่งครั้งที่ ๓ นี้แหละจัดเป็นเสี้ยวที่ ๑๖ (ตามนัย ต.อ.(บาลี) ๑/๒๔๒/๒๕๘).

^{๕๑}อง.อุฎฺฐก.(ไทย) ๒๓/๔๒/๓๐๗, ๒๓/๔๓/๓๑๐, ๒๓/๔๕/๓๑๕.

^{๕๒}ต.บ.(ไทย) ๑๗/๓๔๔/๓๕๑.

^{๕๓}ต.บ.(ไทย) ๑๗/๓๔๕/๓๕๒.

^{๕๔}ต.บ.(ไทย) ๑๗/๓๔๖/๓๕๒.

^{๕๕}ต.บ.(ไทย) ๑๗/๓๔๗/๓๕๓.

ในอรรถกถา วินัยปิฎก ศิริจณานคตวัตถุ ว่าด้วยสัตว์ศิริจณานบรรพชา นาคตัวหนึ่ง อี้อัคระอา รังเกียจกำเนิดนาค ต้องการอรรถภาพเป็นมนุษย์ จึงแปลงร่างเป็นมนุษย์แอบมาบรรพชา อุปสมบท แต่พอหลับร่างกายก็ปรากฏร่างเป็นนาคดังเดิม สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสกับ พระนาคนั้นว่า

“พวกเจ้าเป็นนาค ไม่มีความงอกงามในพระธรรมวินัยนี้ ไปเกิด นาค เจ้าจงเข้าจำอุโบสถ ในคิถิที่ ๑๔ คิถิที่ ๑๕ และคิถิที่ ๘ แห่งปิกษ์นั้นแหละ ด้วยวิธีนี้ อย่างนี้ เจ้าจักพ้นจาก กำเนิดนาค และได้อรรถภาพมนุษย์นับพลัน”^{๕๖}

จากการศึกษานี้พบว่า การเข้าจำรักษาศีลอุโบสถนั้น สามารถสร้างสวรรค์ สร้างความ เสมอภาค สร้างความปลอดภัยให้แก่มนุษย์ และให้สมบัติที่น่าปรารถนาแก่มนุษย์ ดังนั้นอุบาสก อุบาสิกาทั้งหลายจึงควรรักษาศีลให้ดี มิให้ขาดมิให้ค้างพร้อย ศีลอุโบสถจะนำความสุขความเจริญ มาให้ ไม่เพียงเท่านั้นจะเห็นว่า การรักษาศีลอุโบสถศีลในสมัยก่อนพุทธกาล และในสมัยพุทธกาล มีความสำคัญมาก บุคคลในยุคนั้นเมื่อปรารถนาสิ่งใดก็จะทำการรักษาศีลอุโบสถศีลแล้วก็จะ ได้สมดังที่ ปรารถนา ดังเช่น การรักษาศีลอุโบสถศีลของพระเจ้าจักรพรรดิผู้ได้รับมูรธาภิเษก เพื่อให้ได้จักรแก้ว อันเป็นทิพย์ที่หายไ้กลับไปกลับคืนมา พระยานาคทั้งหลาย รักษาอุโบสถศีลเพื่อปรารถนาได้ไปเกิดบน สวรรค์ และได้อรรถภาพเป็นมนุษย์ก็สมปรารถนา แม้แต่ พระอรหันต์เป็นพระอริยบุคคลระดับสูงสุด ในพระพุทธศาสนา เป้าหมายสูงสุดในการประพฤติธรรมในทางพระพุทธศาสนาก็เพื่อให้ได้บรรลุ ธรรมเป็นพระอรหันต์ เมื่อได้บรรลุธรรมแล้วก็ป็นอันเสร็จกิจในพระพุทธศาสนา สิ้นอาสวะกิเลส แล้ว เป็นผู้บริสุทธิ์แล้ว ไม่ต้องทนทุกข์ทรมานในการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป หนึ่งในธรรมที่ พระอรหันต์และพระอริยบุคคลปฏิบัติก็คือการเข้าอยู่จำรักษาศีลอุโบสถศีล

๒.๔ วิธีการรักษาศีลอุโบสถศีล

ในอรรถกถาอุโบสถสูตร^{๕๗} ได้กล่าวถึงการเข้าจำอุโบสถ ว่า บุคคลผู้จะเข้าจำอุโบสถ ศีลนั้นพึงตั้งใจว่า พรุ่งนี้เราจักรักษาศีลอุโบสถ ควรเตรียมตัวให้พร้อม ด้วยการจัดเตรียมอาหารให้ พร้อมสำหรับวันอุโบสถ และตรวจตราการทำงานให้เรียบร้อยเสียแต่วันนี้ การงานอะไรที่ควรสั่งคน ที่บ้านไว้ว่าอย่างไรก็ให้มอบหมายเสียให้เรียบร้อย เมื่อเข้าจำอุโบสถไม่ควรจัดแจงการงานที่เป็น การกระทำที่เบียดเบียนผู้อื่นหรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ผู้เข้าจำอุโบสถพึงปลดเปลื้อง พลิโพธ คือ ความกังวลห่วงใยต่าง ๆ ออกไปเสีย ในวันอุโบสถผู้รักษาศีลอุโบสถ พึงทำการกำหนดกาลว่า “เราจัก

^{๕๖}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๑/๑๓๖., วิ.อ. (ไทย) ๔/๑/๓๒๓.

^{๕๗}มจก. (ไทย) ๓/๑๒๕-๑๓๐/๑๔๐-๑๔๑.

รักษาอุโบสถตลอดวันนี้และคืนนี้” แล้วเปล่งวาจาสมათานองค์อุโบสถ ๘ ประการ ในสำนักของ
ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกหรืออุบาสิกา ผู้รู้ลักษณะของศีล ๑๐ แต่เข้่าตรู่ หากรู้บาลีก็พึงเปล่งวาจา
สมათานด้วยภาษาบาลี ส่วนผู้ไม่รู้ภาษาบาลี ควรอธิษฐานว่า “ข้าพเจ้าอธิษฐานอุโบสถที่
พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว” (พุทธปณฺณตฺตํ อุโปสถํ อธิญฺฐามิ) ผู้สมათานอุโบสถควร
รับประทานอาหารแต่เช้า ไม่ควรทำกิจใด ๆ อย่างอื่น ไม่ควรปล่อยเวลาให้ล่วงไปควรทำกรณับอายุ
ของตนว่าสิ้นไปเท่าใด และพึงระลึกถึงความตายเป็นอารมณ์ เมื่อบริโภคอาหารก็ควรบริโภค
เหมือนภิกษุผู้มีภัตรเป็นประจำ แล้วไปสู่วิหารหรือวัด เพื่อฟังธรรม ศึกษาธรรม สนทนาธรรม
หรือมนสิการบรรดาอารมณ์ ๑๘ อารมณ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง (แต่ในปัจจุบัน เป็นบริกรรมอาการ
๑๒ มี ขน ผม เล็บ ฟัน หน้่ง... เป็นต้น) ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับนางวิสาขา ว่า
“ วิสาขา เธอมาจากที่ไหนแต่ยังวันเชียว นางวิสาขากราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันนี้หมอน
ฉันจะรักษาอุโบสถ”^{๕๘}

ในฎีกาอุโบสถสูตร ว่า ผู้รักษาอุโบสถพึงทำการกำหนดว่า เราจักรักษาอุโบสถตลอด
คืนนี้ และตลอดวันนี้ แล้วทำโดยรวมกันด้วยอำนาจองค์อุโบสถว่า “ข้าพเจ้าสมათานสิกขาบท ๘”
แล้วทำการเปล่งวาจาสมათานอุโบสถเฉพาะองค์ตามบาลีอย่างนี้ว่า

๑. ปาณาติปาตา เวรมณีสิกขาปทํ สมาทิยามิ.
๒. อทินฺนาทานา เวรมณีสิกขาปทํ สมาทิยามิ.
๓. อพฺรหฺมจฺริยา เวรมณีสิกขาปทํ สมาทิยามิ.
๔. มุสาวาทา เวรมณีสิกขาปทํ สมาทิยามิ.
๕. สุราเมรฺยมชฺชปมาทญฺจนา เวรมณีสิกขาปทํ สมาทิยามิ.
๖. วิกาลโภชนา เวรมณีสิกขาปทํ สมาทิยามิ.
๗. นจฺจตีตฺวาทิตฺวิสุกทสฺสนา มาลาคนฺธวิเลปนธารณฺ มณฺฑนวิภูสณฺญาณา
เวรมณีสิกขาปทํ สมาทิยามิ.
๘. อุจฺจาसनมหาสนา เวรมณีสิกขาปทํ สมาทิยามิ.

อิมิ อญฺจกสมนฺนาคตํ, พุทฺธปณฺณตฺตํ อุโปสถํ, อิมณฺจฺรตฺตี อิมณฺจ ทิวสํ, สมฺมเทว
อภิกฺขิตฺตุ สมาทิยามิ.

ถ้าไม่รู้ภาษาบาลี ก็สมათานเป็นภาษาไทยก็ได้ ดังนี้^{๕๙}

^{๕๘} อัง.ติก (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๗๘.

^{๕๙} พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๒-๓.

๑. ข้าพเจ้าขอสมทาทนสิกขาบท	คือเจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์
๒. ข้าพเจ้าขอสมทาทนสิกขาบท	คือเจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้
๓. ข้าพเจ้าขอสมทาทนสิกขาบท	คือเจตนางดเว้นจากพฤติกรรมอันมิใช่พรหมจรรย์ ^{๑๐๑}
๔. ข้าพเจ้าขอสมทาทนสิกขาบท	คือเจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ
๕. ข้าพเจ้าขอสมทาทนสิกขาบท ^{๑๐๒}	คือเจตนางดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท
๖. ข้าพเจ้าขอสมทาทนสิกขาบท	คือเจตนางดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ^{๑๐๓}
๗. ข้าพเจ้าขอสมทาทนสิกขาบท	คือเจตนางดเว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี การละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อกุศล ^{๑๐๔} และเจตนางดเว้นจากการตัดทรงประดับตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ ของหอมและเครื่องลูบไล้ ^{๑๐๕}

^{๑๐๑}พฤติกรรมอันมิใช่พรหมจรรย์ หมายถึงเจตนาที่จะเสพเมถุนธรรม (พฤติกรรมของคนคู่กัน) หรือเจตนาที่แสดงออกทางกายโดยมุ่งหมายที่จะเสพเมถุนธรรม (ขุ.ขุ.อ.(ไทย) ๒/๑๗).

^{๑๐๒}อรรถกถาอธิบายว่า สุราและเมรัยเป็นของมีนเมา และมีสิ่งอื่นอีกที่เป็นของมีนเมา (ตทกยเมว (สุราเมรัย) มทนียภูเจน มขุขฺ, ยี่ ว่า ปนญญมปิ กิจฺจิจ มทนีย) จึงอาจแปลตามนัยนี้ว่า ข้าพเจ้าขอสมทาทนสิกขาบท คือเจตนางดเว้นจากการดื่มสุราเมรัย และของมีนเมาอันเป็นเหตุแห่งความประมาท (ขุ.ขุ.อ.(ไทย) ๒/๑๘).

^{๑๐๓}เวลาวิกาล ในที่นี้หมายถึงเวลาที่เลยเที่ยงวัน ไป (ขุ.ขุ.อ.(ไทย) ๒/๒๗).

^{๑๐๔}คำว่า “นัจจกิตฺวาทิตฺวิสุกทสฺสนา” ในสิกขาบทนี้แปลได้ ๒ นัย คือ นัยที่ ๑ แปลว่า “การดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อการกุศลคือการฟ้อนรำ ขับร้อง และบรรเลงดนตรี” (ดู ที.สิ. (ไทย) ๕/๑๓/๖ ประกอบ) นัยที่ ๒ แปลว่า “การฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี และการดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อการกุศล” ในที่นี้แปลตามนัยที่ ๒ คำว่า “ทสฺสนา” มิได้จำกัดความหมายเพียงการดู การเห็นเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการฟัง การได้ยินด้วย คำว่า “ข้าศึกต่อกุศล” แปลจากคำว่า “วิสุกะ” หมายถึงเหตุทำลายกุศลธรรมให้ออกุศลธรรมเกิดขึ้น และหมายถึงเป็นข้อประพฤติกิที่ไม่เหมาะสมต่อพระพุทธศาสนา.

ในสิกขาบทนี้พึงทราบนัยเพิ่มเติมอีก ๒ นัย คือ (๑) จะจัดเป็นการล่วงละเมิดสิกขาบทได้ต่อเมื่อเข้าไปดู เพราะประสงค์จะเห็นเท่านั้น แต่ถ้าบังเอิญการละเล่นนั้นผ่านมาให้เห็นเองทางที่ตนยืน นั่ง หรือนอนอยู่ ไม่จัดเป็นการล่วงละเมิด จัดเป็นเพียงความเศร้าหมอง (๒) เพลงขับร้อง(กิตตะ) ที่ประกอบด้วยธรรม ถือเป็นความเหมาะสม ไม่ห้าม แต่ธรรมที่ประกอบเป็นเพลงขับร้อง ถือเป็นความไม่เหมาะสม (ขุ.ขุ.อ.(บาลี) ๒/๒๗-๒๘).

^{๑๐๕}สารตฺถ.ฎีกา (ไทย) ๓/๑๐๖/๓๐๘.

๘. ข้าพเจ้าขอสมทานสิกขาบท คือเจตนางดเว้นจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนสูงและใหญ่

หรือเมื่อไม่รู้ภาษาบาลี ก็พึงสมทานเฉพาะองค์ด้วยภาษาของตน หรือด้วยอำนาจอธิษฐานโดยรวมว่า “ข้าพเจ้าอธิษฐานอุโบสถที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว” เมื่อไม่มีผู้อื่นก็อธิษฐานเองก็ได้^{๑๐๕}

๒.๔.๑ การสมทานอุโบสถศีล

การสมทานองค์อุโบสถนั้น ชื่อว่า เป็นมงคล เพราะเป็นเหตุแห่งความเกิดในสวรรค์ เป็นต้น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “วิสาขา ผู้ใดพึงครองราชย์เป็นอิสราบดีแห่งมหาชนบท ๑๖ เหล่านี้ ซึ่งมีรัตนะ ๗ ประการมากมาย คือ อังคะ มคธะ กาสี โกศล วัชชี มัลละ เจตี วังสะ กुरु ปัญจาละ มัจฉะ สุรเสนะ อัสสกะ อวันตี คันธาระ กัมโพชะ การครองราชย์ของผู้นั้นย่อมไม่ถึงเสียที่ ๑๖ แห่งอุโบสถซึ่งประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ”^{๑๐๖}

การสมทาน หมายถึงการถือเอา รับเอาเป็นข้อปฏิบัติ, การถือปฏิบัติ เช่น สมทานศีล คือรับเอาศีลมาปฏิบัติ^{๑๐๗}

การวิรัติ คือ การงด(อารติ.) การเว้น(วิริติ.) ความงด, ความงดเว้น เจตนางดเว้นจากความชั่ว เจตนาเป็นเครื่องงดเว้น เจตนาเป็นเครื่องละเว้น คนจะได้ชื่อว่าผู้มีศีล คือ ผู้มีปกติกายและวาจาสะอาด ปราศจากโทษ ๕

สัมปัตตวิริติ งดเว้นในเหตุการณ์ที่ประสบเฉพาะหน้า คือ ความเว้นจากวัตถุอันประจวบเข้ามาถึงในขณะนั้น ซึ่งคนจะล่วงได้ แต่ไม่ล่วง เพราะจิตมีหิริและโอตตปปะ เป็นวิริติของคนผู้ไม่ได้ตั้งสัจย์ปฏิญาณไว้ เช่น กำลังจะฆ่าสัตว์ แต่เกิดความสงสารสัตว์ในขณะนั้น เกิดความละอายเลยไม่ฆ่า แล้วปล่อยสัตว์ไป จัดเป็นสัมปัตตวิริติ

สมทานวิริติ งดเว้นด้วยการตั้งใจสมทานไว้แต่แรก คือการถือ การเว้นด้วยการรับข้อปฏิบัติมาถือ เมื่อสมทานแล้วก็ตั้งใจรักษาดีขอมสละแม้ชีวิตของตนไม่ละเมิด ไม่ก้าวล่วง ทั้งในเวลาสมทานสิกขาบท และเวลาอื่นจากนั้น จัดเป็นสมทานวิริติวิธีสมทานมี ๒ แบบ คือ

^{๑๐๕} มงคล.(ไทย) ๓/๑๒๕/๑๔๐-๑๔๑.

^{๑๐๖} มงคล.(ไทย) ๓/๑๓๑/๑๔๒.

^{๑๐๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๐๑.

ปัจเจกสมาทาน คือการสมาทานโดยแยกเป็นสิกขาบท หรือเป็นข้อ ๆ เมื่อทำผิดศีลข้อใด ก็ขาดเฉพาะศีลข้อนั้น

เอกัฒนสมาทาน คือการสมาทานรวมกันทุกสิกขาบท ไม่แยกข้อ ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่งถือว่าขาดหมด

สมุทเททวิริติ คือเว้นด้วยการตัดขาด เป็นคุณธรรมของพระอริยบุคคล ท่านไม่ยอมละเมิดทุกเหตุการณ์ แม้จะถูกทรชนบีบด้วยประการต่าง ๆ หรือทำชีวิตให้แตกดับก็ตาม^{๑๑๘}

จากการศึกษานี้พบว่า การรักษาศูโอบสถศีลนั้น จะสมาทานเองหรือสมาทานกับพระสงฆ์ก็ได้ ทั้งนี้เพราะผู้ที่อาศัยอยู่ในถิ่นกันดารไม่มีวัดไม่มีพระก็สามารถสมาทานเองได้และไม่จำกัดสถานที่ ว่าเป็นที่ใด ที่ใดสัปปายะ^{๑๑๙} สะดวก เกื้อกูลต่อการปฏิบัติรักษาก็ทำได้เลย จะเป็นที่วัดที่ป่าที่ป่า หรือในทะเลได้ทั้งนั้น หากผู้นั้นมีเจตนางดเว้นแล้วก็จัดเป็นศีลเช่นกัน ไม่จำกัดสถานที่ เช่นพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก เรือแตกว่ายน้ำอยู่กลางมหาสมุทร สังเกตเห็นพระจันทร์เต็มดวงรู้ว่าวันนี้เป็นวันอุโบสถ จึงทรงบ้วนพระโอษฐ์แล้วอธิษฐานรักษาศูโอบสถ หรือเรื่องพระเจ้าอุทัย ซึ่งในชาติก่อนเป็นเพียงบุรุษเจิญใจคนหนึ่งในบ้านเศรษฐีสุจริตवार ได้อธิษฐานอุโบสถครั้งวันเท่านั้นก็ได้ยศใหญ่เกิดเป็นพระเจ้าอุทัย หรือแม่แต่นางวิสาขาและอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายก็สมาทานที่บ้านแต่เช้าตรู่ แล้วจึงถือดอกไม้ของหอมไปสมาทานที่วัดทีหลัง เพื่อทำบุญทำทานและฟังธรรมด้วย บุคคลผู้รักษาศูโอบสถสมาทานด้วยตนเองก็ดี สมาทานยังสำนักภิกษุสงฆ์ก็ดี สมาทานยังสำนักของผู้อื่นก็ดี ก็ได้ชื่อว่าสมาทานแล้ว หรือรับเอามาปฏิบัติแล้ว สมาทานรวมก็ดี สมาทานเฉพาะองค์ก็ดี ก็เป็นอันสมาทานเหมือนกัน ระหว่างสมาทาน และวิริติ ไม่แตกต่างกัน เมื่อสมาทานรวมกัน วิริติก็อย่างเดียวกันเท่านั้น เจตนาที่เป็นอันเดียวกันเหมือนกัน คือความตั้งใจที่จักษุรักษาศูโอบสถมืองค์ ๘ และความตั้งใจที่จังกควเว้นบาปทุจริตเพื่อมิให้องค์ ๘ แตกทำลาย

^{๑๑๘}ดูรายละเอียดใน มงคล.(ไทย) ๓/๑๕๕-๑๕๘/๑๓๐-๑๓๔., พันตรี ประยุทธ์ หลงสมบุญ, **คู่มือเบญจศีลเบญจธรรม และ อุโบสถศีลฉบับธรรมเจดีย์**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียง), หน้า ๑๘-๒๐.

^{๑๑๙}สัปปายะ หมายถึง สบาย,สภาพเอื้อ,สภาวะที่เกื้อหนุน, สิ่ง สถาน หรือบุคคลซึ่งเป็นที่สบาย เหมาะกัน เกื้อกูล หรือเอื้ออำนวย โดยเฉพาะที่เกื้อหนุนต่อการบำเพ็ญและประคับประคองรักษาสมาธิ ท่านแสดงไว้ ๗ ข้อ คือ **อवास** (ที่อยู่) **โคจร** (ที่บิณฑบาตหรือแหล่งอาหาร) **ภัสสะ** (เรื่องพูดคุยที่เสริมการปฏิบัติ) **บุคคล** (ผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยแล้วช่วยให้จิตใจสงบมั่นคง) **โภชนะ** (อาหาร) **อุตุ** (อุณหภูมิและสภาพแวดล้อม) **อิริยาบถ** ; ทั้ง ๗ ข้อนี้ที่เหมาะสมเป็นสัปปายะ (อवासสัปปายะ) ส่วนที่ไม่สบายเป็น อสัปปายะ.

๒.๔.๒ ประเภทของการรักษาอุโบสถศีล

การรักษาอุโบสถศีล แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ (๑) การรักษาอุโบสถศีลตามวันอุโบสถ และ (๒) การรักษาอุโบสถศีล ตามความประพฤติกของผู้รักษา

๒.๔.๒.๑ การรักษาอุโบสถศีลตามวันอุโบสถ

อุโบสถศีล เป็นกาลชุกตพรหมจรรย์ คือเป็นพรตที่จะต้องรักษาในวันมีกำหนด รักษาวันอื่นจากวันที่กำหนดไม่จัดเป็นอุโบสถศีล แม้จะได้รักษาปฏิบัติโดยเคร่งครัดอย่างไรก็ตามก็ไม่ใช่ถือว่ารักษาอุโบสถศีล เพราะไม่ได้รักษาในวันที่กำหนดไว้

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงการรักษาอุโบสถศีลตามวันอุโบสถ ว่ามี ๓ อย่าง ในมังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๓ ได้กล่าวถึงการรักษาอุโบสถศีล ว่ามี ๒ อย่าง คือ ปกติอุโบสถ และ ปุจฉาครอุโบสถ ส่วนในอรรถถการาชสูตร กล่าวถึงการรักษาอุโบสถศีลว่ามี ๓ อย่าง คือ ปกติอุโบสถ ปุจฉาครอุโบสถ และปฏิหารียอุโบสถ ในที่นี้จะถือตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาและอรรถถการาชสูตร มี ๓ อย่าง คือ

๑. ปกติอุโบสถ
๒. ปุจฉาครอุโบสถ
๓. ปฏิหารียอุโบสถ

๑) **ปกติอุโบสถ** หมายถึงอุโบสถที่รักษาตามปกติชั่ววันหนึ่งกับคืนหนึ่ง วันที่กำหนดให้เป็นวันที่รักษาอุโบสถเป็นปกตินั้น กำหนดเอาวันพระ ขึ้น-แรม วัน ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ ดังหลักฐานที่ปรากฏในวินัยปิฎก มหาวรรค^{๑๑๑} วันที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกำหนดให้ภิกษุประชุมกันในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ นี้ เรียกว่า “วันอุโบสถ” ในวันนี้ทรงอนุญาตให้ภิกษุสาวกพระปาติโมกข์และแสดงธรรมเทศนาด้วย ทำให้มีประชาชนผู้สนใจมาฟังพระธรรมเทศนาจำนวนมาก วันอุโบสถนี้ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วันธัมมัสสวนะ” แปลว่า วันสำหรับฟังธรรมเทศนา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วันพระ” แปลว่า วันดี วันประเสริฐ ก็แหละวันอุโบสถนี้ อุบาสกอาสิกาทั้งหลายที่เป็นคฤหัสถ์ และพระอริยสาวก พวกกันสมาทานอุโบสถ อยู่จำอุโบสถ และในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต^{๑๑๒} กล่าวถึงท้าวมหาราชทั้ง

^{๑๑๑}ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๒/๒๐๗-๒๐๘.

^{๑๑๒}ดูรายละเอียดใน อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๘/๑๕๕-๑๕๖.

๔ เทียบตรวจดูโลกว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลมารดา เกื้อกูลบิดา เกื้อกูลสมณะ เกื้อกูลพรหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล อยู่จำอุโบสถ^{๑๒} อยู่จำปฎิชาครอุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีอยู่มากหรือหนอ ดังนั้นปกติอุโบสถ ก็คือวันที่รักษากันเฉพาะวันที่กำหนดไว้

ในครั้งพุทธกาล กล่าวถึงวันรักษาอุโบสถไว้ ๘ วัน ในชุลนหปักษ์^{๑๓} ๔ วัน คือ วันขึ้น ๕ ค่ำ วันขึ้น ๘ ค่ำ วันขึ้น ๑๔ ค่ำ และวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ในกาฬหปักษ์^{๑๔} ก็ ๔ วัน คือวันแรม ๕ ค่ำ วันแรม ๘ ค่ำ วันแรม ๑๕ ค่ำ และวันแรม ๑๔ ค่ำ ในกรณีเดือนขาด^{๑๕}

วัน ๕ ค่ำ มิได้มีในบาลีก็จริง แต่วันนั้น ก็ควรถือเอาด้วย เพราะเป็นวันที่พระธรรมสังคายน (พระผู้ร่วมทำการสังคายนาครั้งที่ ๑) ทั้งหลายตั้งไว้^{๑๖}

ในปัจจุบันวัน ๕ ค่ำ ไม่เป็นที่นิยม ปกติอุโบสถนิยมรักษาเฉพาะในวัน ขึ้น-แรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ หรือแรม ๑๔ ค่ำ ในเดือนขาด คือ ๑ เดือน มี ๔ วัน^{๑๗}

สรุปว่า การรักษาศีลอุโบสถแบบปกติอุโบสถนั้น เป็นการรักษาดำเนินการตามปกติเพียงวันหนึ่งคืนหนึ่งเท่านั้น และเดือนหนึ่งมี ๓ ครั้ง คือวันขึ้น-แรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ หรือแรม ๑๔ ค่ำ ในเดือนขาด

๒) ปฎิชาครอุโบสถ อุโบสถของผู้ตื่นอยู่ (คือผู้กระตือรือร้นในการช่วยขวยในกุศล ไม่หลับไหลด้วยความประมาท) ตั้งใจมั่น คืออุโบสถที่รักษาครั้งละ ๓ วัน โดยถือเอาวันที่กำหนดไว้ในปกติอุโบสถเป็นหลัก แล้วเพิ่มรักษาก่อนกำหนด ๑ วัน เรียกว่า วันรับ และหลังวันกำหนดอีก ๑ วัน เรียกว่า วันส่ง เช่น วัน ๘ ค่ำ เป็นรักษาปกติอุโบสถ ผู้ที่จะรักษาปฎิชาครอุโบสถก็เริ่มรักษาตั้งแต่วันขึ้น-แรม ๗ ค่ำ ไปสิ้นสุดเอาวัน ๙ ค่ำ คือรักษาในวันขึ้น-แรม ๗ ค่ำ ๘ ค่ำ และ ๙ ค่ำ รวมเป็น ๓ วัน ๓ คืน ดังหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต^{๑๘} ว่าด้วยท้าวมหาหาราชทั้ง ๔ ปฎิชาครอุโบสถ หมายถึง การรักษาอุโบสถศีล ในวันรับและวันส่ง วันรับคือ

^{๑๒}อยู่จำอุโบสถ หมายถึงอธิฐานอยู่จำอุโบสถ คือ ศีล ๘ เดือนละ ๘ ครั้ง (อง.ติก.อ.(ไทย) ๒/๓๘/๑๓๗)

^{๑๓}ชุลนหปักษ์ เป็นชุกขา,ชุกสว่าง หมายถึง ข้างขึ้น หรือเรียกอีกอย่างว่า สุกลหปักษ์.

^{๑๔}กาฬหปักษ์ เป็นชุกมืด หมายถึงข้างแรม หรือเรียกอีกอย่างว่า กัณหปักษ์.

^{๑๕}มจก.ล.(ไทย) ๓/๑๐๓/๑๒๓.

^{๑๖}มจก.ล.(ไทย) ๓/๑๑๐/๑๒๘.

^{๑๗}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๖๓.

^{๑๘}ดูรายละเอียดใน อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๘/๑๕๕-๑๕๖.,อง.ติก.อ.(ไทย) ๑/๓/๑๖๓-๑๖๔.

วัน ๔ ค่ำ, วัน ๗ ค่ำ และวัน ๑๓ ค่ำ สำหรับเดือนขาด หรือวัน ๑๔ ค่ำ สำหรับเดือนเต็ม วันส่ง คือ วัน ๖ ค่ำ, วัน ๙ ค่ำ และวัน ๑ ค่ำ

ในมังคลัตถปิณี ครั้งพุทธกาล กล่าวถึงวันรักษาปฐิชาครอุโบสถไว้ ๑๑ วัน ในทุณหปักษ์^{๑๑๕} ๕ วัน คือ วัน ๔ ค่ำ วัน ๖ ค่ำ วัน ๗ ค่ำ วัน ๙ ค่ำ วัน ๑๓ ค่ำ ในกาฬหปักษ์^{๑๒๐} ๖ วัน คือ วัน ๑ ค่ำ วัน ๔ ค่ำ วัน ๖ ค่ำ วัน ๗ ค่ำ วัน ๙ ค่ำ วัน ๑๒ ค่ำ หรือ ๑๓ ค่ำ นับเป็น ๑๑ วันในวันเดือนขาด ๑๐ วันในวันเดือนเต็ม ซึ่งวันอื่นจากวันเหล่านี้ไม่จัดเป็นกาลแห่งอุโบสถ^{๑๒๑} เพื่อปฏิเสธความเห็นที่ว่ารักษาอุโบสถวันไหนก็ได้

สรุปว่า การรักษาอุโบสถศีลแบบ ปฐิชาครอุโบสถ เป็นการรักษาศีลอุโบสถที่พิเศษขึ้นไปอีกกว่าปกติ คือคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน รักษาอุโบสถตามปกติไม่เพียงพอ ปรารถนาจะทำบุญกุศลให้ยิ่งขึ้น แต่ยังไม่สามารถจะบวชเป็นพระหรือภิกษุณีได้โดยเด็ดขาด เพราะยังต้องกังวลด้วยการหาเลี้ยงครอบครัว กังวลด้วยทรัพย์สมบัติ แต่ปรารถนาจะบำเพ็ญบุญกุศลให้ยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ตามปกติ จึงรักษาอุโบสถศีลเพิ่มขึ้น หรือปรารถนาจะรักษาอุโบสถศีลในวันปกติให้บริสุทธิ์บริบูรณ์แท้จริง จึงเพิ่มวันอุโบสถให้มากขึ้น กว่าวันปกติเป็น ๓ วัน เรียกว่า วันรับวันส่ง คือเพิ่มวันรับ หน้าวันปกติ และเพิ่มวันส่ง หลังวันปกติ

๓) ปฐิหารียอุโบสถ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นิพัทธอุโบสถ^{๑๒๒} คืออุโบสถที่รักษากันเป็นประจำทุกวันตลอดพรรษา ๓ เดือน ถ้าไม่อาจรักษาได้ตลอด ๓ เดือน ก็รักษาให้ตลอด ๑ เดือนหลังจากออกพรรษาแล้ว คือรักษาในเขตการแสวงหากฐินของภิกษุ ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ถ้ายังไม่อาจรักษาได้ตลอด ๑ เดือน ก็ให้รักษาเพียงครั้งละครั้งเดือนหลังจากออกพรรษาแล้ว คือตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ทั้ง ๓ อย่างนี้เรียกว่า ปาฐิหารียปักษ์อุโบสถ ดังหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต^{๑๒๓}

^{๑๑๕} มงฺกล.(ไทย). ๓/๑๐๓/๑๒๓.

^{๑๒๐} มงฺกล.(ไทย). ๓/๑๐๓/๑๒๓.

^{๑๒๑} มงฺกล.(ไทย) ๓/๑๐๓/๑๒๓.

^{๑๒๒} อัง.ตัก.อ.(ไทย) ๑/๓/๑๖๖.

^{๑๒๓} ตูรายละเอียดใน อัง.ตัก. (ไทย) ๒๐/๓๘/๑๕๓., อัง.ตัก.อ.(ไทย) ๑/๓/๑๖๘-๑๖๙.

นอกจากนี้ในคัมภีร์จุททกนิทกย เล่ม ๒ ได้กล่าวถึงผู้เข้าจำอุโบสถซึ่งประกอบด้วย องค์ ๘ ทุกวัน ๑๔ ค่ำ วัน ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำแห่งปีกัษ และตลอดปาฏิหาริย์ปีกัษ ไว้ใน วิมานวัตถุ หลายเรื่อง เช่น (๑) อุตตราวิมาน^{๑๒๔} (๒) ภัททิตถิกาวิมาน^{๑๒๕} (๓) โสณทินนาวิมาน^{๑๒๖} (๔) อุโปสถาวิมาน^{๑๒๗} (๕) สุนิทธาวิมาน^{๑๒๘} และ (๖) สุนิทธาวิมาน^{๑๒๙}

จะเห็นว่าในรายละเอียดเกี่ยวกับอุโบสถ ๒ ประเภทหลังนี้ (ปฎิชาครอุโบสถ และ ปาฏิหาริย์อุโบสถ) คัมภีร์ต่าง ๆ ยังแสดงไว้แตกต่างกันไม่ลงกัน เช่นในอรรถกถาขมทเวสุต^{๑๓๐} อธิบายวันรับวันสง ซึ่งปฎิชาครอุโบสถตามอรรถกถาราชสุต^{๑๓๑} ว่าเป็นปาฏิหาริย์อุโบสถ โดยมีได้กล่าวถึงปฎิชาครอุโบสถ และอรรถกถาอุตตราวิมาน^{๑๓๒} ก็อธิบายวันรับวันสง ซึ่งเป็นปฎิชาครอุโบสถตามอรรถกถาราชสุต^{๑๓๓} ว่าเป็นปาฏิหาริย์อุโบสถ โดยมีได้กล่าวถึงปฎิชาครอุโบสถเช่นกัน ส่วนอรรถกถาธรรมิกสุต^{๑๓๔} อธิบายปาฏิหาริย์อุโบสถตามอรรถกถาราชสุต^{๑๓๕}

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าครั้งทรงแสดงองค์แห่งอุโบสถแล้ว ทรงแสดงกาลแห่ง ปาฏิหาริย์อุโบสถ ว่าเป็นการเข้าจำอุโบสถ ในระยะเวลา ๕ เดือนเหล่านี้ คือ (อาสาฬหะ) เดือน ๘ ต้นใกล้วันเข้าพรรษา ๓ เดือนในพรรษา และเดือน ๑๒ ท่านเรียกว่าปาฏิหาริย์ปีกัษ อาจารย์ พวกอื่นกล่าวว่าปาฏิหาริย์ปีกัษ มี ๓ เดือนเท่านั้น คือ เดือน ๘ เดือน ๑๒ และเดือน ๔ อาจารย์อีก พวกหนึ่งกล่าวว่ามี ๔ วัน คือ ๑๓ ค่ำ ๑ ค่ำ ๗ ค่ำ และ ๘ ค่ำ ในทุก ๆ ปีกัษ โดยวันก่อนและวัน หลังของวันอุโบสถแห่งปีกัษ หากพอใจอย่างใดก็พึงถือเอาอย่างนั้น เพราะแท้จริงแล้วจะรักษา อุโบสถในวันใด ๆ ผู้มีใจเลื่อมใส ปาฏิหาริย์ปีกัษ เข้าถึงองค์ ๘ ไม่เว้นแม้แต่วันเดียว ทำให้ สมบูรณ์ บริบูรณ์ด้วยดี เป็นบุญ เป็นประโยชน์ทั้งนั้น แต่ถ้ำรักษาได้ในวันตามนิยมก็จะสมควร กว่า^{๑๓๖} แต่มังคลัตถปิณี^{๑๓๗} แย้งว่า เป็นความเห็นที่ไม่เหมาะสม เพราะจะทำให้วันที่บัพพัตถิกกำหนด

^{๑๒๔} พุ.วิ.(ไทย) ๒๖/๑๒๕/๒๒., พุ.วิ.อ.(ไทย) ๒/๑/๑๐๗.

^{๑๒๕} พุ.วิ.(ไทย) ๒๖/๒๑๑/๓๖., พุ.วิ.อ.(ไทย) ๒/๑/๑๘๕.

^{๑๒๖} พุ.วิ.(ไทย) ๒๖/๒๒๓/๓๘., พุ.วิ.อ.(ไทย) ๒/๑/๑๕๖.

^{๑๒๗} พุ.วิ.(ไทย) ๒๖/๒๓๕/๔๐., พุ.วิ.อ.(ไทย) ๒/๑/๒๐๒.

^{๑๒๘} พุ.วิ.(ไทย) ๒๖/๒๕๒/๔๒., พุ.วิ.อ.(ไทย) ๒/๑/๒๐๗.

^{๑๒๙} พุ.วิ.(ไทย) ๒๖/๒๖๔/๔๓., พุ.วิ.อ.(ไทย) ๒/๑/๒๐๕.

^{๑๓๐} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๗๕.

^{๑๓๑} พุ.วิ.อ.(ไทย) ๒/๑/๑๐๗.

^{๑๓๒} พุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๖/๓๗๘.

^{๑๓๓} พุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๖/๓๗๕.

^{๑๓๔} มงคล.(ไทย) ๓/๑๐๘/๑๒๖.

ไว้ไว้ประโยชน์ ความจริงอุโบสถเป็นกิจที่จะพึงทำในวันที่กำหนดไว้เท่านั้น เนื่องจากเป็นวันที่บัณฑิตู้กันคืออยู่แล้ว และเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศด้วยพระองค์เอง อย่างที่นางอุตตรา เทพธิดา เล่าความดีที่ตนเคยทำสมัยเป็นมนุษย์ให้พระโมคคัลลานะฟังว่า

“เมื่อดิฉันยังครองเรือนอยู่ ดิฉันมิได้มีความริษยา ความตระหนี่ ความตีเสมอ ดิฉันมิ
นิสสัยไม่มักโกรธ ประพฤติตามคำสั่งสามี และไม่ประมาทในการรักษาศีลอุโบสถเป็นนิตย์
ดิฉันเข้าจำอุโบสถศีลซึ่งประกอบด้วยองค์ ๘ ทุกวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำแห่งปีภย
และตลอดปาฏิหาริย์ปีภย”^{๑๓๕}

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุและอุบาสกทั้งหลายว่า “บัณฑิตทั้งหลายกล่าว
อุโบสถมีองค์ ๘ ประการนี้ว่า อันพระพุทธเจ้าผู้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ทรงประกาศไว้แล้ว แต่นั้นสาวกผู้
มีใจเลื่อมใสแล้ว พึงเข้าจำอุโบสถมีองค์ ๘ ให้บริบูรณ์ตลอด วัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ
แห่งปีภย และตลอดปาฏิหาริย์ปีภย”^{๑๓๖}

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์^{๑๓๗} ให้ความหมาย ปาฏิหาริย์ปีภย
อุโบสถ ว่า หมายถึงอุโบสถที่พึงนำไปซ้ำอีกๆ หรือย้อนกลับไปนำมาอาทำ คือรักษาให้เป็นไป
ตรงตามกำหนดดังที่เคยทำมาเป็นประจำในแต่ละปี หมายความว่า ในแต่ละปีที่มีช่วงเวลาที่กำหนด
ไว้เฉพาะที่จะรักษาอุโบสถประเภทนี้คือ

อย่างสามัญ ได้แก่อุโบสถที่รักษาเป็นประจำตลอด ๓ เดือนในพรรษา (อย่างเต็มที่ ๔
เดือนแห่งฤดูฝน คือ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒, ถ้าไม่สามารถรักษาตลอด
๔ เดือน หรือ ๓ เดือน จะรักษาเพียง ๑ เดือน ระหว่างวันปวารณาทั้งสอง คือ แรม ๑ ค่ำ เดือน
๑๑ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ ก็ได้

อย่างต่ำสุด พึงรักษาถึงเดือนต่อจากวันปวารณาแรกไป คือ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึง
แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑)

จากการศึกษาผู้วิจัย พบว่า การรักษาอุโบสถศีล **แบบปกติอุโบสถ** คือการรักษา
อุโบสถ วันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ในวันที่กำหนด คือ วันพระ ขึ้น-แรม วัน ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำและ ๑๕ ค่ำ
การรักษาอุโบสถศีล **แบบปฏิขาครอุโบสถ** คืออุโบสถที่รักษาครั้งละ ๓ วัน โดยถือเอาวันที่กำหนด
ไว้ในปกติอุโบสถเป็นหลัก แล้วเพิ่มรักษาก่อนกำหนด ๑ วัน เรียกว่า วันรับ และหลังวันกำหนด

^{๑๓๕} พ.ว. (ไทย) ๒๖/๑๒๕/๒๒๒. พ.ว. (ไทย) ๒/๑/๑๐๗.

^{๑๓๖} พ.ว. (ไทย) ๑/๖/๓๖๑-๓๖๒.

^{๑๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๖๔.

อีก ๑ วัน เรียกว่า วันส่ง การรักษาอุโบสถศีล แบบปาฏิหาริย์ปักษ์อุโบสถ คืออุโบสถที่รักษากันเป็นประจำทุกวันตลอดพรรษา ๓ เดือน ถ้าไม่อาจรักษาได้ตลอด ๓ เดือน ก็รักษาให้ตลอด ๑ เดือน หลังจากออกพรรษาแล้ว คือรักษาในเขตการแสวงหากฐินของภิกษุ ถ้ายังไม่อาจรักษาได้ตลอด ๑ เดือน ก็ให้รักษาเพียงครั้งละครั้งเดือนหลังจากออกพรรษาแล้ว รักษาอุโบสถในวันใด ๆ ผู้มีใจเลื่อมใส ปาฏิหาริย์ปักษ์ เข้าถึงองค์ ๘ ไม่เว้นแม้แต่วันเดียว การรักษาอุโบสถเป็นกิจที่จะพึงทำในวันที่กำหนดไว้เท่านั้น ในวันอื่นนอกจากวันที่พระพุทธเจ้ากำหนดไม่เรียกว่าอุโบสถ เรียกว่าศีล ๘ และการเข้าจำอุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ด้วยความเลื่อมใส ทำให้สมบุรณ์ บริบูรณ์ด้วยดี เป็นบุญเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

๒.๔.๒.๒ การรักษาอุโบสถศีล ตามความประหลาด

ผู้เข้าจำอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ เหมือนกัน แต่ อาจได้รับผลต่างกัน เพราะมีความประหลาดในการรักษาที่ย้อนต่างกัน ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงประเภทของผู้รักษาอุโบสถ แก่นางวิสาขาว่ามีอยู่ ๓ ประการ เพื่อให้ผู้สมათานรักษาได้ใช้พิจารณาอุโบสถที่ตนรักษาว่าเป็นอุโบสถประเภทใด เมื่อรักษาแล้ว มีผลมาก อานิสงส์มาก รุ่งเรืองมาก แผลไพศาลมาก เป็นอย่างไร

(๑) โคपालอุโบสถ เป็นการรักษาอุโบสถศีลของบุคคลผู้รักษาเหมือนคนรับจ้างเลี้ยงโค คือ เมื่อสมათานอุโบสถศีลแล้ว ก็ปล่อยใจให้คิดแต่เรื่องของความโลภ ความต้องการอยากได้สิ่งโน้นสิ่งนี้มาบำรุงบำเรอตน ไม่คิดทำความดีให้เกิดขึ้น ไม่ผิอะไรกับคนที่รับจ้างเลี้ยงโค เมื่อถึงเวลาเช้าก็ไปรับโคมาเลี้ยง เย็นก็นำโคมาส่งเจ้าของแล้วรับเอาค่าจ้างกลับบ้าน แล้วก็คิดว่าวันพรุ่งนี้จะพาโคไปหากินหญ้ากินน้ำที่ไหน คนรับจ้างไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากโค มีน้ำนมโคเป็นต้น ผู้รักษาโคपालอุโบสถก็เช่นกัน ไม่ได้รับประโยชน์จากการรักษาอุโบสถศีลที่ตนรักษาเลย ให้วันคืนล่วงไปด้วยใจประกอบด้วยความโลภ ด้วยอกิษณาความเพ่งเล็งอยากได้ในของผู้อื่น อย่างนี้เรียกว่า โคपालอุโบสถ การรักษาอุโบสถแบบโคपालอุโบสถนี้ย่อมไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่มี ความรุ่งเรืองมาก ไม่แผไพศาลมาก

(๒) นิคัณฐอุโบสถ เป็นการรักษาอุโบสถศีลของนักบวชนอกศาสนา ชื่อ นิครนถ์ กล่าวคือ ในวันอุโบสถ นักบวช นิครนถ์ จะแนะนำสั่งสอนสาวกของตนว่า ในทิศทั้ง ๔ คือทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ อยู่เลย ๑๐๐ โยชน์ออกไป ให้ฆ่าสัตว์ได้ ไม่ห้ามแต่เขตภายในร้อยโยชน์เข้ามาห้ามฆ่าเด็ดขาด หมายความว่า ให้ฆ่าสัตว์ได้บางแห่ง บางแห่งฆ่าไม่ได้ การสอนแบบนี้เป็นการขาดความเมตตากรุณา คือเอ็นดูในสัตว์บางพวก เลือกปฏิบัติ ไม่

เสมอภาค นอกจากนี้ในวันอุโบสถ พวกนิครนถ์ยังชักชวนสาวกของตนให้ทิ้งเสื้อผ้า ให้ประพาศิ เปลือยกาย ให้ละทิ้งทุกอย่าง สอนให้พูดว่า ข้าไม่เกี่ยวข้องกับใครกับใครที่ไหนมีตัวคนเดียว ทั้งๆที่พ่อแม่พี่น้อง ข้าทาสบริวารก็มีอยู่ รู้อยู่ พวกเขามีความเป็นอยู่อย่างผู้ทาส สอนให้มุสาวาท พอล่วงราตรีนั้นไปการบริโภคของพวกเขาเป็นแบบที่เจ้าของไม่ได้ให้ เป็นอทินนาทาน อุโบสถแบบนี้จึงเป็นอุโบสถที่ไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่มีมารุ่งเรืองมาก ไม่มีไม่แพ้ไฟศาลมาก

(๓) **อริยอุโบสถศีล** เป็นการรักษากุโบสถด้วยการทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้ว การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วมิได้ด้วยเพียร ดังนี้

๑) อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้รักษากุโบสถศีล ระลึกถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า “พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ทรงเป็นพระสุคต ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้ อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค” เมื่อบุคคลผู้รักษากุโบสถศีลระลึกถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่อย่างนี้ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละความเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้^{๑๙๘} อริยสาวกนี้เรียกว่า **รักษามุโบสถ**^{๑๙๙} อยู่ร่วมกับพรหม ปรากรพรหม จิตที่เศร้าหมองย่อมผ่องแผ้วด้วยความเพียรอย่างนี้

๒) อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้รักษากุโบสถศีล ระลึกถึงพระธรรมว่า “พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล^{๒๐๐} ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาใส่ตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน” ดังนี้ เมื่อระลึกถึงพระธรรมอยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละความเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้ อริยสาวกนี้เรียกว่า ชื่อว่า **รักษามุโบสถ**^{๒๐๑} อยู่ร่วมกับธรรม ปรากรนวลโลกุตระธรรม จิตที่เศร้าหมองย่อมผ่องแผ้วด้วยความเพียรอย่างนี้

^{๑๙๘} เครื่องเศร้าหมองแห่งจิต หมายถึงนิเวรณ ๕ ประการ คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทชะ อุทธัจจกุกกุจ และวิจิกิจฉา (อง.ตัก.อ.(บาลี) ๒/๗๑/๒๑๗).

^{๑๙๙} พรหมอุโบสถ หมายถึงอุโบสถที่รักษาโดยระลึกถึงพระคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คำว่าพรหมในที่นี้ เป็นชื่อของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือผู้ประเสริฐ (ดูรายละเอียดใน อง.ตัก.อ.(บาลี) ๒/๗๑/๒๑๘).

^{๒๐๐} ไม่ประกอบด้วยกาล หมายถึงให้ผลไม่จำกัดกาล คือไม่ขึ้นกับกาลเวลา ไม่จำกัดด้วยกาล ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติทุกเวลาทุกโอกาส บรรลุเมื่อใดก็ได้รับผลเมื่อนั้น (ดูรายละเอียดใน อง.ตัก.อ.(บาลี) ๒/๕๔/๑๕๕).

^{๒๐๑} ธรรมอุโบสถ หมายถึงอุโบสถที่รักษาปรากรโลกุตระธรรม ๕ ประการ คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ (ดูรายละเอียดใน อง.ตัก.อ.(บาลี) ๒/๗๑/๒๑๘).

๓) อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้รักษาอุโบสถศีลระลึกถึงคุณพระสงฆ์ ว่า “พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล”^{๑๒} พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนानุญอันยอดเยี่ยมของโลก” เมื่อระลึกถึงพระสงฆ์อยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละความเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้ อริยสาวกนี้เรียกว่า **รักษาสังฆอุโบสถ**^{๑๓} อยู่ร่วมกับสงฆ์ ปรรกสงฆ์ จิตของเธอจึงผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้

๔) อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้รักษาอุโบสถศีลระลึกถึงศีลของตนที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ค้าง ไม่พร้อย เป็นไทแก่ตัว ผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทิวฐิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ เมื่อระลึกถึงศีลอยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้ เรียกว่า **รักษาสีลอุโบสถ** อยู่ร่วมกับศีล และเพราะปรรกศีล จิตของเธอจึงผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้

๕) อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้รักษาอุโบสถศีลระลึกถึงเทวดาว่า “เทวดาชั้นจาตุมหาราช ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดี ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี เทวดาที่นับเนื่องในหมู่พรหม เทวดาชั้นที่สูงขึ้นไปกว่านั้นมีอยู่ เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตะการสดับฟัง จาคะการบริจาคและปัญญาเช่นใด ตายจากภพนี้แล้วจึงไปเกิดเป็นเทวดาชั้นนั้น ๆ แม้ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญาเช่นนั้นของเราก็มีอยู่ เมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญา ทั้งของตนและเทวดาเหล่านั้นอยู่จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้ เรียกว่า **รักษาเทวดาอุโบสถ** อยู่ร่วมกับเทวดา ปรรกเทวดา จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้

อริยสาวกนั้นย่อมเห็นประจักษ์ว่า แม้พระอรหันต์ทั้งหลายละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ละเว้นจากการลักทรัพย์ ละเว้นพฤติกรรมอันเป็นมาศึกต่อพรหมจรรย์ ละเว้นจากการพูดคำเท็จ

^{๑๒}ได้แก่ (๑) พระผู้บรรลุนิพพาน (๒) พระผู้ดำรงอยู่ในนิพพาน (๓) พระผู้บรรลุนิพพาน (๔) พระผู้ดำรงอยู่ในนิพพาน (๕) พระผู้บรรลุนิพพาน (๖) พระผู้ดำรงอยู่ในนิพพาน (๗) พระผู้บรรลุนิพพาน (๘) พระผู้ดำรงอยู่ในนิพพาน (อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๒๐๓/๑๕๐).

^{๑๓}สังฆอุโบสถ หมายถึงอุโบสถที่รักษาปรรกอริยบุคคล ๘ จำพวก (ดูรายละเอียดใน อ.ด.ก.อ. (บาลี) ๒/๓๑/๒๑๘).

ละเว้นจากการเสพของมีนเมาคือสุราเมรัย^{๑๔๔} อันเป็นเหตุแห่งความประมาท เว้นขาดจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี การดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล และเว้นขาดจากการตัดทรงประดับตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ ของหอม และเครื่องประทีนผิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัว เว้นขาดจากการที่นอนสูงและที่นอนใหญ่ และรักษาอุโบสถอยู่ตลอดวันหนึ่งและคืนหนึ่ง อริยอุโบสถเป็นอย่างนี้แล อริยอุโบสถนี้ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความแผ่ไพศาลมากอย่างนี้^{๑๔๕}

สรุปว่าอุโบสถ ๓ ประการที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่นางวิสาขามหาอุบาสิกาผู้รักษาอุโบสถศีลเป็นประจำ เพื่อให้ทราบ ว่า อุโบสถศีลของพระพุทธศาสนา ๓ ประการนั้นสำคัญอย่างไร โคपालอุโบสถ เป็นการรักษาอุโบสถที่ปฏิบัติอย่างคนเลี้ยงโค จิตประกอบไปด้วยโลภะ ทนรักษาศีลไม่ให้ขาดเพียงให้พ้นไปวันหนึ่งกับคืนหนึ่งเท่านั้น ไม่ได้ใส่ใจที่จะฝึกฝนอบรมตน ไม่ชวนชวนในการบำเพ็ญกุศล นิคังฐอุโบสถ คือการรักษาอุโบสถที่ปฏิบัติอย่างพวกนิครนถ์ มีความเป็นอยู่อย่างผู้ทุศีล มุสาวาท พอล่วงราตรีวันอุโบสถนั้นแล้วการบริโภคของพวกเขาเป็นแบบที่เจ้าของไม่ได้ให้ เป็นอหินนาทาน ดังนั้นโคपालอุโบสถก็ดี นิคังฐอุโบสถก็ดี เป็นอุโบสถนอกพระพุทธศาสนา ไม่ใช่พุทธประสงค์ เป็นอุโบสถที่ผู้เข้าจำแล้วจิตเศร้าหมอง จิตมีความวิตกว่าจะไม่บริสุทธิ์ ย่อมไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่มีความรุ่งเรืองมาก ไม่แผ่ไพศาลมาก ส่วนอริยอุโบสถ เป็นการรักษาอุโบสถแบบพระอริย และพระอรหันต์ทั้งหลาย ผู้เข้าจำแล้วมีจิตบริสุทธิ์ ไม่มีความกังวล ไม่มีปลิโพชนสิ่งใด จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความแผ่ไพศาลมาก

๒.๕ อานิสงส์ของอุโบสถศีล

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสถึงการรักษาอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ไว้ใน อุโบสถวรรค หมวดว่าด้วยอุโบสถ ในหลายพระสูตร เช่น (๑) วิตถตุโปสถสูตร ว่าด้วยอุโบสถโดยพิสดาร^{๑๔๖} (๒) วิสาขาสสูตร ว่าด้วยการแสดงอุโบสถแก่นางวิสาขา^{๑๔๗}

^{๑๔๔} สุราและเมรัย หมายถึงสุรา ๕ อย่าง คือ (๑) สุราแป้ง (๒) สุราขนม (๓) สุราข้าวสุก (๔) สุราใส่เชื้อ (๕) สุราผสมเครื่องปรุง และเมรัย ๕ อย่าง คือ (๑) เครื่องคองดอกไม้ (๒) เครื่องคองผลไม้ (๓) เครื่องคองน้ำอ้อย (๔) เครื่องคองน้ำผึ้ง (๕) เครื่องคองผสมเครื่องปรุง (จุ.ขุ.อ.(บาลี) ๑๗-๑๘).

^{๑๔๕} คุราวละเอียดยใน อ.จ.ต.ก. ๒๐/๓๑/๒๘๐-๒๘๘., อ.จ.ต.ก.อ. ๑/๓/๓๘๒-๓๘๐.

^{๑๔๖} คุราวละเอียดยใน อ.จ.อ.ก.จ.ก. (ไทย) ๒๓/๔๒/๓๐๖-๓๐๘.

^{๑๔๗} คุราวละเอียดยใน อ.จ.อ.ก.จ.ก. (ไทย) ๒๓/๔๓/๓๐๘-๓๑๒.

(๓) โภชณาสูตร ว่าด้วยอุบาสิกาชื่อว่าโภชณา^{๔๔} ว่า “บุคคลไม่พึงฆ่าสัตว์ ไม่พึงลักทรัพย์ ไม่พึงพูดเท็จ ไม่พึงดื่มน้ำเมา พึงงดเว้นจากเมถุนที่เป็นความประพฤติไม่ประเสริฐ ไม่พึงบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ในเวลากลางคืน ไม่พึงทัดทรงดอกไม้ ไม่พึงลูบไล้ของหอม และไม่พึงนอนบนเตียง บนพื้น หรือบนที่ที่ปูลาดไว้” อุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้ ที่บุคคลอยู่จำแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก แผลไพลสาละมาก คือ เปรียบเหมือนพระราชอาชญา พระองค์ใดที่ครองราชย์ เป็นอิสราธิบดี ผู้ยิ่งใหญ่เหนือผู้อื่น แห่งชนบทใหญ่ ๑๖ แคว้น ที่สมบูรณด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ อังคะ มคธะ กาสี โกสละ วัชชี มถละ เจติ วังสะ กुरु ปัญจาละ มัจจะ สุรเสนะ อัสดกะ อวันตี คันธาระ กัมโพชะ การครองราชย์ของพระราชอาชญาพระองค์นั้น ยังมีค่าไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖^{๔๕} แห่งอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ เพราะราชสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสุขที่เป็นทิพย์ ถือว่าเป็นของเล็กน้อย สตรีหรือนุรุษคนใดในโลกนี้รักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ หลังจากตายไปแล้วพึงไปเกิดร่วมกับเทวดา ชั้นต่าง ๆ ดังนี้

๕๐ ปีของมนุษย์ เท่ากับวันหนึ่งและคืนหนึ่งของเทวดาชั้นจาตุมหาราช ๓๐ ราตรี โดยราตรีนั้นเป็น ๑ เดือน ๑ เดือน ๑๒ เดือน โดยเดือนนั้น เป็น ๑ ปี ๕๐๐ ปีทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นจาตุมหาราช สตรีหรือนุรุษบางคนในโลกนี้รักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ หลังจากตายแล้วพึงไปเกิดร่วมกับเทวดาชั้นจาตุมหาราช เหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ราชสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสุขที่เป็นทิพย์ จึงถือว่าเป็นของเล็กน้อย

๑๐๐ ปีของมนุษย์ เท่ากับวันหนึ่งและคืนหนึ่งของเทวดาชั้นดาวดึงส์ ๓๐ ราตรี โดยราตรีนั้นเป็น ๑ เดือน ๑ เดือน ๑๒ เดือน โดยเดือนนั้น เป็น ๑ ปี ๑๐๐๐ ปีทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นดาวดึงส์ สตรีหรือนุรุษบางคนในโลกนี้รักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ หลังจากตายแล้วพึงไปเกิดร่วมกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ เหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ราชสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสุขที่เป็นทิพย์ จึงถือว่าเป็นของเล็กน้อย

๒๐๐ ปีของมนุษย์ เท่ากับวันและคืนหนึ่งของเทวดาชั้นมายา ๓๐ ราตรี โดยราตรีนั้นเป็น ๑ เดือน ๑ เดือน ๑๒ เดือน โดยเดือนนั้น เป็น ๑ ปี ๒๐๐๐ ปีทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นมายา สตรีหรือนุรุษบางคนในโลกนี้รักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ หลังจากตาย

^{๔๔}ดูรายละเอียดใน อ.อ.อุทฺทก. (ไทย) ๒๓/๔๕/๓๑๔-๓๑๖.

^{๔๕}เสี้ยวที่ ๑๖ ในที่นี้หมายถึงอานิสงส์แห่งอุโบสถที่แบ่งเป็น ๑๖ ส่วน แล้วเอาส่วน ๑ ใน ๑๖ ส่วนนั้นมาแบ่งเป็นอีก ๑๖ ส่วน แล้วเอาส่วนหนึ่งจาก ๑๖ ส่วนที่แบ่งครั้งที่ ๒ นั้นมาแบ่งเป็น ๑๖ ส่วนอีกครั้งหนึ่งเป็นครั้งที่ ๓ ส่วน ๑ ใน ๑๖ ส่วนที่แบ่งครั้งที่ ๓ นี้แหละจัดเป็นเสี้ยวที่ ๑๖ (ตามนัย ส.อ.(บาลี) ๑/๒๔๒/๒๔๘).

แล้วพึงไปเกิดร่วมกับเทวดาชั้นมายา เหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ราชสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสุขที่เป็นทิพย์ จึงถือว่าเป็นของเล็กน้อย

๔๐๐ ปีของมนุษย์ เท่ากับวันและคืนหนึ่งของเทวดาชั้นดุสิต ๓๐ ราตรีโดยราตรีนั้น เป็น ๑ เดือน ๑ เดือน ๑๒ เดือน โดยเดือนนั้น เป็น ๑ ปี ๔๐๐๐ ปีทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นดุสิต สตรีหรือนุรุษบางคนในโลกนี้รักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ หลังจากตายแล้ว พึงไปเกิดร่วมกับเทวดาชั้นดุสิต เหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ราชสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสุขที่เป็นทิพย์ จึงถือว่าเป็นของเล็กน้อย

๘๐๐ ปีของมนุษย์ เท่ากับวันและคืนหนึ่งของเทวดาชั้นนิมมานรดี ๓๐ ราตรีโดยราตรีนั้นเป็น ๑ เดือน ๑ เดือน ๑๒ เดือน โดยเดือนนั้น เป็น ๑ ปี ๘๐๐๐ ปีทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นนิมมานรดี สตรีหรือนุรุษบางคนในโลกนี้รักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ หลังจากตายแล้ว พึงไปเกิดร่วมกับเทวดาชั้นนิมมานรดี เหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ราชสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสุขที่เป็นทิพย์ จึงถือว่าเป็นของเล็กน้อย

๑,๖๐๐ ปีของมนุษย์ เท่ากับวันและคืนหนึ่งของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ๓๐ ราตรีโดยราตรีนั้นเป็น ๑ เดือน ๑ เดือน ๑๒ เดือน โดยเดือนนั้น เป็น ๑ ปี ๒๐๐๐ ปีทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี สตรีหรือนุรุษบางคนในโลกนี้รักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ หลังจากตายแล้ว พึงไปเกิดร่วมกับเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี เหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ราชสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสุขที่เป็นทิพย์ จึงถือว่าเป็นของเล็กน้อย

ไม่เพียงเท่านี้ พระพุทธองค์ยังกล่าวอีกว่า

“ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ทั้งสอง งดงามส่องสว่างโคจรไปทั่วสถานที่ประมาณ เท่าใด ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์นั้น กำจัดความมืดไปในอากาศ ทำให้ทิศสว่างไสว ส่องแสงอยู่ในอากาศทั่วสถานที่ประมาณเท่าใด ทรัพย์ คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ ทองสังคิ และทองคำตลอดถึงทองที่ชื่อว่าหฤกะ เท่าที่มีอยู่ในสถานที่ประมาณเท่านั้น และแสงดวงจันทร์ห่มดาวทั้งหมด ยังไม่ถึงเสียที่ ๑๖ แห่งอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘”^{๑๕๐}

เพราะฉะนั้น สตรีหรือนุรุษผู้มีศีล รักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ทำบุญที่มีสุขเป็นกำไร ไม่ถูกนิทาน ข้อมเข้าถึงซึ่งสวรรค์ และไปเกิดร่วมกับเทวดาชั้นต่าง ๆ ดังที่กล่าวเบื้องต้น

^{๑๕๐}ดูรายละเอียดใน อัง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๔๒/๓๐๘-๓๐๙., อัง.ติก.๒๐/๗๑/๒๕๐.

ใน วาเสฏฐสูตร ว่าด้วยอุบาสกชื่อว่าวาเสฏฐะ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับ วาเสฏฐะว่า อุบาสกอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ที่บุคคลอยู่จำแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก แผลไพลศานมาก ไม่ถูกนิทา ย่อมเข้าถึงสวรรค์ แม้ญาติและสาโลหิตของ วาเสฏฐะ หรือภักษัตริย์ทั้งปวง พรหมณ์ทั้งปวง แพทศย์ทั้งปวง ศูทรทั้งปวง แม้แต่ชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพรหมณ์ เทวดาและมนุษย์ อยู่จำอุบาสกอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ การอยู่จำอุบาสกอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนั้น เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนานแก่ท่านทั้งหลายเหล่านั้น ไม่เพียงแต่ผู้ที่เกิดเป็นมนุษย์เท่านั้น แม้แต่ต้นสาละใหญ่ ๆ หากเข้าอยู่จำอุบาสกอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการได้ การอยู่จำอุบาสกอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนั้น ก็เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลแก่ต้นสาละใหญ่ ๆ เหล่านั้น^{๑๕๑}

ในจตุมหาราชสูตร ว่าด้วยท้าวมหาราชทั้ง ๔ กล่าวไว้ว่าในวัน ๘ คำแห่งปักษี เทวดาผู้เป็นบริวาร ผู้ช่วยเหลือของท้าวมหาราชทั้ง ๔ เทียวตรวจดูโลกว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลมารดา เกื้อกูลบิดา เกื้อกูลสมณะ เกื้อกูลพรหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล อยู่จำอุบาสก^{๑๕๒} อยู่จำปักษีครอุบาสก^{๑๕๓} ทำบุญ^{๑๕๔} กันอยู่ มีอยู่มากหรือเปล่า

ในวัน ๑๔ คำแห่งปักษี บุตรของท้าวมหาราชทั้ง ๔ เทียวตรวจดูโลกว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลมารดา เกื้อกูลบิดา เกื้อกูลสมณะ เกื้อกูลพรหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล อยู่จำอุบาสก อยู่จำปักษีครอุบาสก ทำบุญกันอยู่ มีอยู่มากหรือเปล่า

ในวันอุบาสก ๑๕ คำ ท้าวมหาราชทั้ง ๔ เทียวตรวจดูโลกนี้ด้วยตัวเองว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลมารดา เกื้อกูลบิดา เกื้อกูลสมณะ เกื้อกูลพรหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล อยู่จำอุบาสก อยู่จำปักษีครอุบาสก ทำบุญกันอยู่ มีอยู่มากหรือเปล่า

ถ้าในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลมารดา เกื้อกูลบิดา เกื้อกูลสมณะ เกื้อกูลพรหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล อยู่จำอุบาสก อยู่จำปักษีครอุบาสก ทำบุญกันอยู่ มีอยู่น้อย ท้าว

^{๑๕๑}ดูรายละเอียดใน อัง.อุทฺทก. (ไทย) ๒๓/๔๔/๓๑๒-๓๑๔.

^{๑๕๒}อยู่จำอุบาสก ในที่นี้หมายถึงอธิษฐานอยู่จำอุบาสกศีล กล่าวคือ ศีล ๘ เดือนละ ๘ ครั้ง (อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๓๘/๑๓๗).

^{๑๕๓}ปักษีครอุบาสก หมายถึงการรักษาอุบาสกศีลในวันรับและวันส่ง วันรับคือ วัน ๔ คำ, ๗ คำ และ ๑๓ คำ สำหรับเดือนขาด หรือวัน ๑๔ คำสำหรับเดือนเต็ม วันส่งคือ ๖ คำ, ๙ คำ และ ๑ คำ (อัง.ติก.อ.(บาลี) ๒/๓๘/๑๓๗).

^{๑๕๔}ทำบุญ ในที่นี้หมายถึง การถึงสรณะว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก รักษาศีล บูชาด้วยดอกไม้ พิงฆระม จุก ประทีปพันดวง และการสร้างวิหาร (อัง.ติก.อ.(บาลี) ๒/๓๘/๑๓๗).

มหाराชทั้ง ๔ จะรายงานเหตุนี้แก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ที่ประชุมร่วมกันในสุธัมมาสภา ว่าในหมู่ มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลมารดา เกื้อกูลบิดา เกื้อกูลสมณะ เกื้อกูลพรหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ใน ตระกูล อยู่จำอุโบสถ อยู่จำปฎิษาครอุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีจำนวนน้อย พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ จักพากันเสียใจ ว่า “หมู่เทพจักเสื่อม หมู่สุรจักบริบูรณ์”

ถ้าในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลมารดา เกื้อกูลบิดา เกื้อกูลสมณะ เกื้อกูลพรหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล อยู่จำอุโบสถ อยู่จำปฎิษาครอุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีจำนวนมาก พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์จักพากันดีใจ ว่า “หมู่เทพจักบริบูรณ์ หมู่สุรจักเสื่อม”^{๑๕๕}

ในอภิธรรมปิฎก ก็กล่าวไว้ว่า “มนุษย์ทั้งหลายให้ทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถศีล แล้ว บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายของกษัตริย์มหาศาล บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายของ พรหมณ์มหาศาล บางพวกไปเกิดเป็นสหายของคฤหบดีมหาศาล บางพวกเข้าถึงความเป็นสหาย ของเทวดาชั้นจาตุมหาราช บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นดาวดึงส์ บางพวกเข้าถึง ความเป็นสหายของเทวดาชั้นนาค บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นนาค บางพวก เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นนิมมานรดี บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้น ปรนิมมิตวสวัตดี”^{๑๕๖}

ศีลโดยทั่วไปนั้น เมื่อบุคคลรักษาให้บริสุทธิ์แล้ว นอกจากจะเป็นฐานรองรับให้ก้าว ไปสู่คุณธรรมชั้นสูงแล้วยังได้อานิสงส์มากมาย ดังที่ท่านแสดงไว้ว่า

ศีเลน สุกติง ยนฺติ คำว่า **สุกต** หมายถึงความเป็นอยู่อย่างปกติสุข ผู้รักษาศีลจะ ได้รับอานิสงส์คือความไม่มีเวร ความไม่มีภัย ความไม่ถูกเบียดเบียน เป็นคนมีเกียรติ มีชีวิตที่ สมบูรณ์ มีชื่อเสียงหอมอยู่เสมอทั้งตามลมและทวนลม หอมทั้งในเวลาที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ และเมื่อ ละโลกนี้ไปแล้ว เป็นที่ชื่นชมรักใคร่ของคนทั่วไป และเป็นที่ยกย่องอาลัยรักในเวลาที่ย้ายจากไป จึงได้ชื่อว่าเป็นปกติสุขทั้งอยู่และไป ดังนั้นคนมีศีลจึงทำให้เป็นปกติสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

ศีเลน โภคะสัมปะทา คำว่า **โภคะสัมปะทา** หมายถึงความมีอิสรภาพก็ได้ หมายถึง ความไม่ประมาทก็ได้ คำว่าอิสรภาพหมายถึงอิสรภาพทั้งทางกายและทางใจ เมื่อเรามีอิสรภาพ เราก็สามารถทำมาหาเลี้ยงชีพ และแสวงหาทรัพย์ให้เพิ่มพูนได้ด้วยความเพียรและปัญญาประกอบ ด้วยความสุจริต ด้วยความสุจริตนี้จะเป็นธรรมรักษาให้เราอยู่อย่างปกติสุข

^{๑๕๕} คุราลเถปิฏกใน อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๓๘/๑๕๕-๑๕๖.

^{๑๕๖} อ.ก.วิ. (ไทย) ๑๕/๑๐๒๑/๖๖๕.

ในความหมายของความไม่ประมาท คือต้องมีสติ ตั้งตนอยู่ในสุจริตธรรม อิศราภักดิ์ ยังกงมืออยู่ แต่ถ้าหากเราขาดสติ ประมาท เมื่อไหร่ความมีอิศราภักดิ์จะเสื่อมไป และเสื่อมทั้ง ทรัพย์สิ้นและชื่อเสียง

สีเลน นิพพุตติง ยันติ คำว่า นิพพุตะ ศัพท์นี้หมายถึง นิพพาน แปลว่าดับเย็น หรือ แปลอย่างง่าย ๆ ว่าไม่มีปัญหาก็ได้ สิ่งที่ไม่มีปัญหาดีทั้งนั้น เรื่องนิพพานเป็นเรื่องดับปัญหา บางคนพอฟังคำว่านิพพานก็คิดว่าสูงเกินไป ตัวเองยังมีกิเลสอยู่ไปไม่ถึงหรอก ความจริงแล้วเราสามารถสัมผัสนิพพานได้ในชีวิตประจำวัน ในความหมายว่าดับเย็น เย็นกายเย็นใจ ไม่กังวล มีชีวิตเป็นปกติสุข มีความสมบูรณ์ เมื่อทุกอย่างไม่มีปัญหา ก็เท่ากับดับเย็นเท่านั้นเอง ถ้าชาวพุทธสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้จะมีประโยชน์มาก ทำให้ชีวิตประสบแต่ความสุขได้คนสมัน พุทธกาลนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน เรียกของที่สุดแล้ว เย็นแล้วว่านิพพาน หรือผลไม่ที่มีไม่มีเมล็ดว่า ผลไม่นิพพานแล้วเหมือนกัน และคนสมัยก่อนเข้าใจในความหมายคำว่านิพพานดี เช่น นางกิสาโคตมี พุทธชมเชยเจ้าชายสิทธัตถะครั้งหนึ่งว่า “นิพพุตา นูน สา มาตา, นิพพุตา นูน โส ปิตา, นิพพุตา นูน สา นารี, ยัสสายัง อิติโส ปติ” แปลว่า “หญิงใดได้เป็นมารดาของบุตรนี้ หญิงนั้นย่อมมีความสุขดับเย็นแน่, ชายใดได้เป็นบิดาของบุตรนี้ ชายนั้นย่อมมีความสุขดับเย็นแน่, นารีใดได้บุตรผู้เช่นนี้เป็นสามี นารีนั้นย่อมมีความสุขดับเย็นแน่” นี่คือความหมายที่คนสมัยโบราณใช้เรียกคนที่ดีแล้ว สมบูรณ์แล้ว ฉะนั้นการรักษาศีลจึงทำให้เราได้ประโยชน์ ได้อานิสงส์ในชีวิตสืบต่อกันมาเป็น ๓ ชั้น ดังกล่าว

นอกจากนี้อานิสงส์ของการรักษาอุโบสถศีลยังได้ประโยชน์และสุข ๓ ประการคือ

๑. ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในโลกนี้ และความสุขในโลกนี้ คือความสุขในปัจจุบัน คือ ตัดความกังวลวุ่นวายในภารกิจงานเสียได้ เปิดโอกาสให้ตนได้ชำระกาย วาจา ใจ ให้สะอาดหมดจด เพิ่มพูนบุญกุศลให้แก่ตน ลด ละ เลิก กิเลสในตนให้เบาบาง ได้รับความบันเทิงใจ ว่าตนได้ทำความดี และได้รับยกย่องจากคนทั่วไป

๒. สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์เบื้องหน้า ประโยชน์ในโลกหน้า และความสุขในโลกหน้า คือความสุขในโลกสวรรค์

ผู้ที่รักษาอุโบสถศีล เมื่อละสังขารไปแล้ว ย่อมประสบสุขในโลกสวรรค์ตามสมควรแก่การปฏิบัติตน ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่นางวิสาขาในวิสาขาสุตต ว่าอุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ประการที่บุคคลเข้าจำแล้ว ย่อมมีอานิสงส์มาก มีผลมาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความเจริญแผ่ไพศาลมาก การที่สตรีหรือบุรุษผู้เข้าจำอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้แล้ว หลังจากแตกกายทำลายขันธ์ไปยังได้อยู่ร่วมกับเทวดาชั้นจาตุมหาราช ชั้นดาวดึงส์ ชั้นมายา ชั้นคูลิต ชั้นนิมมานรดี และชั้นปรนิมมิตวสวัตดี”

๓. ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์สูงสุด คือพระนิพพาน และความสุขอันสูงสุด คือความสุขอันเกิดแต่निพพาน ปรมัตถประโยชน์ คือการดับทุกข์โดยไม่เหลือ ถือเป็นประโยชน์อันสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาตน ผู้รักษาอุโบสถศีลแม้ไม่อาจที่จะบรรลุได้ในชาตินี้ แต่หากหมั่นประกอบความดี ฝึกฝนอบรมตนตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา ไปเรื่อย ๆ อย่างไม่ย่อท้อ ย่อมสามารถที่จะบรรลุประโยชน์สูงสุดนี้ได้^{๑๕๓}

ไม่เพียงเท่านั้น ผู้รักษาอุโบสถศีล หากปรารถนาสมบัติใดในเมืองมนุษย์และในเมืองสวรรค์ก็ย่อมจะได้สมปรารถนา ดังท่านพระพุทธโฆสเถระ กล่าวไว้ว่า

ยามนุสเสสุ สมุปตติ	ยาจ เทเวสุ สมุปตติ
น สาสมฺปนฺนสึลลสฺส	อิจฺจนฺโต โหติ ทฺลลภา.
สมบัติใดในโลกมนุษย์ก็ดี	สมบัติใดในเทวโลกก็ดี
สมบัตินั้น	เมื่อท่านผู้มีศีลปรารถนา ก็ย่อมจะได้ไม่ยาก ^{๑๕๔}

สรุปอานิสงส์การรักษากุโบสถศีล

๑. ย่อมมีความประพฤดิเรียบร้อย

๒. ย่อมไม่เกิดความร้อนใจ เพราะมิได้กระทำบาป

๓. ย่อมกำราบกิเลสทั้งหลายไว้ได้ ดังเรื่องในอรรถกถาปัญญาโปสถชาดก ที่ ฤาษีรักษากุโบสถเพื่อข่มมานะ นกพิราบสมาทานอุโบสถเพื่อข่มราคะ งูสมาทานอุโบสถเพื่อข่มความโกรธ ตู่นกจิ้งจอกสมาทานอุโบสถเพื่อข่มความโลภ หมีสมาทานอุโบสถเพื่อข่มความอยากได้มาก

จะเห็นว่าอุโบสถนอกพุทธกาลแม้จะมีได้ครบองค์ ๘ แต่ก็ยังเป็นธรรมที่บังเกิดขึ้นในสมัยนั้น ๆ ใช้เป็นเครื่องมือระงับกิเลสได้

๔. ย่อมเป็นที่รักที่พอใจของมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย

๕. ทำให้ทรัพย์มั่นคง เพราะมีรายจ่ายน้อยลง

๖. กิตติศัพท์อันดีงามของผู้มีศีลย่อมฟุ้งขจรไป

๗. ย่อมองอาจแก่ลี้วกล้ายามเข้าสู่สังคัม

๘. ประสบความสุขยิ่งกว่าความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ

๙. ได้ชื่อว่าเป็นบำเพ็ญ เนกขัมมบารมี เพราะอุโบสถศีลเป็นข้อปฏิบัติเพื่อออกจากกาม ออกจากวัตถุเครื่องปรนเปรอทั้งหลาย

๑๐. ย่อมก้าวไปในกุศลธรรมชั้นสูงยิ่งขึ้นคือ สมาธิ ปัญญา และมรรคผลนิพพาน

^{๑๕๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๐๐.

^{๑๕๔} วิสุทธิ.(ไทย) ๑/๗๒.

๑๑. ย่อมได้อานิสงส์จากอุโบสถศีลแต่ละข้อด้วยดีเช่นทำให้มีอายุยืน และทรัพย์สินไม่
เป็นอันตราย

๑๒. เป็นผู้ไม่หลงตาย

๑๓. ตายไปย่อมเข้าถึงซึ่งสุคติโลกสวรรค์ ถึงความเป็นสหายของเทวดาทั้งหลาย

๒.๖ กรณีตัวอย่างการรักษาอุโบสถศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

การรักษาอุโบสถศีลมีมาก่อนพุทธกาล ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยกขึ้น
แสดงไว้ในชาดกหลายชาดก เพื่อเป็นข้อเปรียบเทียบเรื่องที่เป็นปัจจุบันซึ่งเกิดขึ้นในขณะนั้น
ส่วนมากเป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์ที่รักษาอุโบสถศีล ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้ายกมาเป็น
ตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

๒.๖.๑ การรักษาอุโบสถศีลสมัยก่อนพุทธกาล

๑) การรักษาอุโบสถศีลของพระเจ้ามณฑเวระ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสเล่า
เรื่องพระเจ้ามณฑเวระแก่พระอานนท์ว่า สมัยก่อนในกรุงมิถิลา มีพระราชาทรงพระนามว่า มณฑเวระ
เป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา เป็นมหาราชผู้ตั้งมั่นในธรรม ทรงประพฤติธรรมและ ทรงรักษา
อุโบสถทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และวัน ๘ คำ แห่งปีก็ ครึ่งเมื่อเวลาล่วงไปหลายปี หลายร้อยปี
หลายพันปี พระเจ้ามณฑเวระรับสั่งเรียกช่างกลบมาตรัสว่า เมื่อใดช่างกลบเห็นผมหงอกเกิดบน
ศีรษะของท่านให้บอกท่าน เวลาล่วงไปหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี ปรากฏพระเกศาหงอก
เกิดขึ้นบนพระเศียร ช่างกลบจึงกราบทูลว่า “เทวทูต”^{๑๕๕} ปรากฏแก่พระองค์แล้ว พระองค์จึงสละ
ราชสมบัติให้พระราชโอรสแล้วออกผนวชเป็นบรรพชิต พระองค์ทรงมีเมตตาจิต กรุณาจิต มุทิตา
จิต อุเบกขาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒... ทิศที่ ๓... ทิศที่ ๔... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้อง
ล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วสัตว์ทุกหมู่เหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยใจประกอบด้วยเมตตาจิต
อันไพบูรณ์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีกรรมเบียดเบียนอยู่ แม้พระราชโอรส พระ
ราชนัดดา ของพระองค์ก็ทรงปฏิบัติ เช่นเดียวกับพระองค์หลังจากสวรรคตแล้วได้เสด็จเข้าถึง
พรหมโลกทั้งหมด

พระเจ้ามณฑเวระ ได้ตั้งวัตรอันงามนั้นไว้ ประชาชนผู้เกิดมาภายหลังได้ประพฤติตาม
วัตรอันงามที่พระองค์ตั้งไว้แล้วนั้น แต่วัตรอันงามนั้นไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลาย

^{๑๕๕}เทวทูต ในที่นี้หมายถึงทูตแห่งความตาย เพราะบุคคลเมื่อมีผลหงอกแล้วก็เหมือนอื่นอยู่ใกล้พระยา
มัจจุราช (ม.ม.อ.(บาลี) ๒/๓๐๕/๒๒๕).

กำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ แลเพื่อนิพพาน เป็นไปเพื่อเข้าถึงพรหมโลก เท่านั้น ส่วนวัตรอันงามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตั้งไว้ในบัดนี้นั้นเป็นไปเพื่อความเขื่อนอาย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน โดยส่วนเดียว คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ พระผู้มีพระภาคทรงเตือนพวกเราทั้งหลายให้ประพฤติปฏิบัติวัตรอันงามนั้นที่พระองค์ตั้งไว้ อย่าได้ให้วัตรปฏิบัติอันงามนี้ขาดสูญไป เราทั้งหลายควรนำเอามาปฏิบัติในชีวิตประจำวันสืบต่อไป^{๑๖๐}

๒) อุโบสถศีลกับพระเจ้านิมิ พระเจ้านิมิราชาเป็นชาววิเทหะ เป็นพระราชอาสูทธรรม เป็นธรรมราชา เป็นมหาราชผู้ตั้งมั่นในธรรม ทรงประพฤติธรรมในพราหมณ์และคหบดีในชวานิกมและชาวชนบท ทรงรักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำ แห่งปีกษ์ พระเจ้านิมิ นอกจากนี้พระองค์ยังมีคุณที่ยิ่งใหญ่แก่มหาชนอยู่ ๒ ประการ คือ พระองค์ทรงสละทรัพย์ในประตูทั้ง ๔ ประตูละ หนึ่งแสนทุกวันเพื่อทำทานแก่ผู้ยากไร้ แต่ทรงห้ามผู้มิได้รักษาอุโบสถเข้าเฝ้า เจ้าพนักงานทั้งหลายจักเตรียมโองภัตรไว้หาลานพันโบที่ประตูทั้ง ๔ เพื่อให้มหาชนได้อาบน้ำโกนหนวดเครา และผลัดเปลี่ยนเสื้อผ้าแล้วบริโภคอาหารได้ตามชอบใจ แล้วอธิษฐานองค์อุโบสถ แล้วจึงเข้าไปในพระราชวังเข้าเฝ้าพระราชอาสูท

ผลจากการทรงประพฤติธรรมและรักษาอุโบสถของพระองค์นี้เรื่องลือไปถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ทำให้เหล่าเทพเทวดาทั้งหลายปรารถนาอยากจะได้เห็นพระองค์ จนท้าวสักกะจอมเทพต้องให้มาตลีเทพนาราชรถไปรับ พาไปชม สวรรค์ และนรก แม้ท้าวสักกะจอมเทพจะเชิญให้ประทับอยู่บนสวรรค์ตลอดไปทั้ง ๆ ที่เป็นมนุษย์ แต่ท่านก็ไม่ยินดี แต่พอใจในโลกมนุษย์ เพราะจะได้ประพฤติธรรมและรักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปีกษ์ และเมื่อพระเกศาหงอกเกิดขึ้นบนพระเศียร ก็ทรงสละราชสมบัติออกบวชเป็นพระชิต เช่นเดียวกับพระเจ้ามจเทวะ พระเจ้านิมิหลังจากสวรรคตแล้วได้เสด็จเข้าถึงพรหมโลก^{๑๖๑}

แสดงให้เห็นว่าไม่เพียงแต่พระราชอาสูท มหาชนทั้งหลายในสมัยของพระองค์ล้วนรักษาอุโบสถศีลกันทั้งนั้น ด้วยอานิสงส์ผลนี้มหาชนทั้งหลายตายไปจึงไปเกิดเป็นเทวดาในชั้นดาวดึงส์

๓) อุโบสถศีลกับพระเจ้าเนมิราชา พระเจ้าเนมิราชาเป็นพระราชอาสูทของกรุงมิถิลา พระองค์ทรงยินดีในการบำเพ็ญทาน รักษาศีล ๕ และสมาทานอุโบสถในวันปีกษ์เป็นอย่างยิ่ง ทรงสร้างโรงงาน ๕ แห่งที่ประตูพระนคร ๔ แห่ง และกลางพระนคร ๑ แห่ง ทรงบริจาคทานวันละ

^{๑๖๐}ดูรายละเอียดใน ม.ม (ไทย) ๑๓/๓๐๘-๓๐๙/๓๗๒-๓๗๓., พุ.ชา.ทูก. (ไทย) ๒๓/๕(๕)/๔.

^{๑๖๑}ดูรายละเอียดใน ม.ม (ไทย) ๑๓/๓๐๘-๓๐๙/๓๗๓-๓๗๔., ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๘๒.

ห้าแสน โรงทานละ ห้าแสน ทรงชักชวนข้าราชการบริพาร และประชาชนให้ยินดีในการสร้างบุญกุศล และรักษาอุโบสถ เมื่อถึงวันอุโบสถก็ทรงแสดงธรรมสั่งสอนประชาชนให้ดำรงตนอยู่ในกุศลธรรม ประชาชนเชื่อถือและปฏิบัติตามพระองค์ เมื่อตายไปแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ มากมาย เหล่าเทวดาพากันสรรเสริญพระเจ้าเนมิราช

ในกาลต่อมาพระเจ้าเนมิราช เกิดความสงสัยเรื่อง การให้ทานและการรักษาศีล อันไหนประเสริฐกว่ากัน เดือดร้อนท้าวสักกะเทวราชเสด็จมาแก้ปัญหาก็ว่า การรักษาศีลประเสริฐกว่าการให้ทาน ซึ่งศีลนั้นเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **พรหมจรรย์** ท้าวสักกะแสดงให้เห็นว่าพรหมจรรย์ประเสริฐที่สุด โดยการตรัสว่า “บุคคลเกิดในตระกูลกษัตริย์ ก็เพราะประพฤติพรหมจรรย์อย่างต่ำ บุคคลเกิดเป็นเทวดา ก็เพราะประพฤติพรหมจรรย์อย่างปานกลาง บุคคลบริสุทธิ ก็เพราะประพฤติพรหมจรรย์อย่างสูงสุด การเป็นพรหมมิใช่เป็นได้ง่าย ๆ เพียงวิงวอนขอให้เป็นผู้ที่จะเป็นพรหมได้นั้น ต้องไม่มีเหย้าเรือน ต้องบำเพ็ญตบะ” ซึ่งการประพฤติพรหมจรรย์อย่างต่ำคือเว้นจากเมถุน การประพฤติพรหมจรรย์ปานกลาง คือความประพฤติเพียงใกล้เคียง ส่วนการประพฤติพรหมจรรย์อย่างสูง คือการปฏิบัติวิปัสสนามีศีลบริสุทธิจนได้สมบัติ ๘ แล้วบรรลุพระอรหันต์

ชื่อเสียงของพระเจ้าเนมิราชดังไปถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ทำให้หมู่เทพเทวดาอยากเห็นหน้าพระเจ้าเนมิราช จนท้าวสักกะ ให้มาตลีเทพนาราชรถไปรับพระเนมิราชไปที่วามสวรรค์ เหล่าเทพเทวดาต่างถือดอกไม้ทิพย์ของหอม ไปต้อนรับพระเนมิราชตั้งแต่ชุ่มประตูดิจตถุญ และพระองค์ก็ได้ไปชมมรดกด้วย พระเจ้าเนมิราชประทับอยู่บนสวรรค์ ๗ วัน ก็เสด็จกลับมายังโลกมนุษย์ หลังจากสวรรคตแล้วได้เสด็จเข้าถึงพรหมโลก^{๑๖๒}

จะเห็นว่าถึงแม้การประพฤติพรหมจรรย์จะมีผลมากกว่าทานก็จริง ไม่ใช่ประพฤติอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว ต้องประพฤติทั้งสองอย่างคู่กันไป

๔) **อุโบสถศีลกับพระเจ้าสาธินราช** พระเจ้าสาธินราชเป็นพระราชแห่งนครมิลินา พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาในการบุญให้ทานมาก ทรงตั้งโรงทาน ๖ แห่ง และทรงบริจาคทรัพย์วันละ หกแสนกหาปณะทุกวัน และทรงรักษาอุโบสถศีลมิได้ขาด ทรงชักชวนประชาชนทั้งหลายให้ทำบุญและรักษาอุโบสถศีลตามพระองค์ ประชาชนเหล่านั้นเมื่อตายไปต่างไปเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และเหล่าเทวดาต่างสรรเสริญพระองค์และอยากเห็นพระองค์ ท้าวสักกะเทวราชได้ให้มาตลีเทพนาราชรถไปรับพระองค์ไปที่วามสวรรค์ และทรงมอบทิพย์สมบัติพร้อมกับนางฟ้าให้พระเจ้าสาธินราชครั้งหนึ่ง พระเจ้าสาธินราชทรงเสวยทิพย์สมบัติอยู่ในเทวโลกด้วยอรรถภาพมนุษย์ นานนับตามปีของมนุษย์ได้ ๗๐๐ ปี ทรงเบื่อหน่ายสมบัติทิพย์ ขอลาท้าว

^{๑๖๒} คุรยละเอียดยใน พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๑๐๔-๑๑๖.

สักกะกลับมายังโลกมนุษย์ ซึ่งสมัยนั้นมนุษย์มีอายุเกณฑ์ ๑๐๐ ปีเท่านั้น ซึ่งพระราชสมัญนั้นเป็นพระราชนัดดาชั่วที่ ๗ พระองค์เสด็จกลับมายังโลกมนุษย์เพียงเพื่อต้องการจะให้ทานที่ทำให้พระองค์มีอายุได้ ๗๐๐ ปี สัก ๗ วันเท่านั้น ครั้งที่ ๗ ก็สิ้นพระชนม์ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์อีก^{๑๖๓}

จะเห็นว่าทั้งพระเจ้านิมิ พระเจ้าเนมิราช และพระเจ้าสาธินราช ทรงเป็นพระราชผู้ยิ่งใหญ่ ที่ได้เสด็จไปเยี่ยมบนสวรรค์ และนรก ทั้ง ๆ ที่เป็นมนุษย์อยู่ ทั้งนี้ก็เพราะผลแห่งความดีที่ได้บริจาคทาน และรักษาศีลอุโบสถนั่นเอง และเหล่าเทวดาทั้งหลายที่ประชุมกัน ณ เทวสภาชื่อสุธรรม ก็พากันสรรเสริญพระองค์ว่าที่พวกเขาได้เกิดเป็นเทวดาก็เพราะปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์ ทั้ง ๆ ที่สมัยนั้นยังไม่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น พระองค์เป็นมนุษย์อัศจรรย์ ที่ทำพุทธกิจให้สำเร็จแก่มหาชนอุบัติขึ้นในโลก

๕) การรักษาศีลอุโบสถเพื่อข่มกิเลสของสัตว์ ๕ ชนิด ดังนี้

(๑) ในครั้งนั้นพระโพธิสัตว์เป็นพราหมณ์อยู่ที่อาศรมในป่า พระปัจเจกพุทธเจ้าได้เสด็จมาประทับนั่งที่อาศรม ประกาศให้ทราบของท่านจะตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ด้วยความมีมานะถือตัวว่าตนมีชาติตระกูลที่สูงกว่าจึงไม่ทำความเคารพพระปัจเจกพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าจึงเหาะขึ้นไปยืนเหนือศีรษะของพราหมณ์ โปรยธูตีต่ำลงบนหัว แล้วกล่าวว่า “เรามีชาติสูงกว่าท่านเสียอีก” แล้วพลิกไป พราหมณ์เห็นดังนั้นจึงเกิดความละอายใจ คิดว่าทูลูมานะนี้จะทำให้เราไปนรก จึงอดกลั้นต่อความหิวกระหาย สมทานรักษาศีลอุโบสถเพื่อข่มมานะของตน ด้วยคิดว่ามานะอย่ามารบกวนข้าพเจ้าอีกต่อไป

(๒) นกพิราบมีความกำหนัดเพิลิเพลินในราคะต่อนางนกพิราบไม่ระมัดระวังตัวทำให้นกเหยี่ยวโฉบเอานางนกพิราบไปทำให้นกพิราบเกิดทุกข์เวทนาทางใจเพราะความพลัดพรากจากนางนกพิราบ ดำริว่าความรักนี้ทำให้เราลำบากเหลือเกิน ถ้าเราข่มความรักไม่ได้จักไม่ออกหากิน จึงอดกลั้นต่อความหิวกระหาย สมทานรักษาศีลอุโบสถ เพื่อข่มราคะด้วยคิดว่าราคะอย่าได้มารบกวนมันอีกต่อไป

(๓) งู แสวงหาเหยื่อในสถานที่เที่ยวไปของโคมกมลขาวปลอดของนายบ้าน ถูกโคเหยียบ มันโกรธ จึงกัดโคของนายบ้านตาย ทำให้นายบ้านและลูกบ้านเศร้าโศกเสียใจเป็นจำนวนมากมันรู้สึกสำนึกผิด จึงอดกลั้นต่อความหิวกระหาย สมทานรักษาศีลอุโบสถ เพื่อข่มความโกรธ ด้วยคิดว่าถ้าข่มความโกรธไม่ได้จักไม่ออกไปหากิน

^{๑๖๓}ดูรายละเอียดใน พุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๖/๔๕๘-๕๐๗.

(๔) สุนัขจิ้งจอกที่ขิวแสวงหาอาหาร เห็นช้างตายตัวหนึ่ง ดีใจว่าได้เหยื่อชิ้นใหญ่ จึงกัดกินมุดเข้าไปในซากท้องช้างมัวเพลิดเพลินในการกินซากช้างด้วยความโลภจนทวารหนักของช้างแห้งยุบลงทำให้ออกจากท้องช้างไม่ได้ทำให้ทุกข์ทรมานเพราะความโลภ จึงอดกลั้นต่อความหิวกระหาย สมทานรักษาอุโบสถ เพื่อข่มความโลภ ด้วยคิดว่าถ้าข่มความโลภไม่ได้จะไม่ออกไปหากิน

(๕) หมี ถูกความอยากยิ่งครอบงำออกจากป่าไปหากินในหมู่บ้านถูกชาวบ้านรุมทุบตีเอาได้รับความเจ็บปวด ได้คิดว่าทุกข์นี้เกิดเพราะอำนาจความโลภ คือความอยากอย่างยิ่ง จึงอดกลั้นต่อความหิวกระหาย สมทานรักษาอุโบสถ เพื่อข่มความอยากเกินไป ด้วยคิดว่าถ้าข่มความอยากเกินไป ไม่ได้จักไม่ออกไปหากิน^{๑๖๔}

วันที่รักษาอุโบสถนั้น พบว่าเป็นการรักษาอุโบสถในวัน ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ เท่านั้น ไม่มีการรักษาในวัน ๘ ค่ำ และแรม ๑๔ ค่ำหรือ ๑๕ ค่ำ

อุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ มีเฉพาะในกาลที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นเท่านั้น^{๑๖๕}

อรรถกถาคังคมาลชาดกในอัฐกนิบาต เล่าว่า เศรษฐีและบริวารรักษาอุโบสถเดือนละ ๖ ครั้ง ฎีกาคังคมาลชาดกอธิบายว่า “อุโบสถ ๖ วันคือ ในศกทุกปี ๓ วัน คือ วันอมวาสิ วัน ๘ ค่ำ และวัน ๑๑ ค่ำ แม้ในกัณห์ปีก็มี ๓ วัน เช่นเดียวกัน”^{๑๖๖}

๒.๖.๒ การรักษาอุโบสถศีลสมัยพุทธกาล

อุโบสถศีลมีความสำคัญมาทุกยุคทุกสมัย แม้ในสมัยที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ พุทธบริษัทในสมัยนั้นก็ให้ความสำคัญกับการรักษาอุโบสถศีลมาก ดังตัวอย่างบุคคลสำคัญ ๆ ในสมัยพุทธกาล ดังต่อไปนี้

๑) **อุโบสถศีลกับพระเจ้าอุทัยราชา** ในชาติก่อนที่จะมาเป็นพระเจ้าอุทัยราชา ท่านเกิดเป็นบุรุษเชษฐา เป็นลูกจ้างที่บ้านเศรษฐี ชื่อ สุจิตปริวาร ท่านเศรษฐี เป็นผู้ยินดีในการให้ทานและรักษาศีล ทุกวันพระ ทั้งภรรยาบุตรและบริวารในบ้านล้วนงดเว้นการทำงาน รักษาอุโบสถศีล ส่วนลูกจ้างบุรุษเชษฐาไปทำงานใหม่ออกไปทำงานแต่เช้า ไม่รู้ว่าในวันพระทุกคนหยุดงาน สมทานรักษาอุโบสถศีลกันหมด และไม่กินอาหารเมื่อเย็นด้วย ด้วยความศรัทธาและกลัวว่าตนเองไม่มีศีลอยู่คนเดียวจึงสมทานอุโบสถศีลครึ่งวันเหมือนคนอื่น แต่ด้วยความที่ทำงานหนักมาทั้งวันและ

^{๑๖๔} คุรยละเอียดยใน พุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๖/๔๔๔-๔๔๘.

^{๑๖๕} มงคล.(ไทย) ๓/๑๐๖/๑๒๕.

^{๑๖๖} มงคล.(ไทย) ๓/๑๐๖/๑๒๕.

ไม่ได้รับประทานอาหารเย็น คั้นนั้นเขาก็ปวดท้องมาก ลมในท้องกำเริบ แม้เศรษฐีจะให้คนนำอาหารมาให้บริโภคนั้น เขาก็ไม่ยอมกินอาหารนั้น ด้วยตั้งใจจะรักษาอุโบสถศีลเอาชีวิตเข้าแลก ขอมตายทีเดียว พอรุ่งเช้า พระเจ้ากรุงพาราณสี เสด็จผ่านมา เขาเห็นแล้วเกิดความโลภอยากเป็นพระราชามีบ้าง ครั้นตายไป ก็ไปถือปฏิสนธิในครรภ์ของ พระอัครมเหสีพระเจ้ากรุงพาราณสี ประสูติมาได้พระนามว่า “อุทัยราชกุมาร” เมื่อเจริญวัย อุทัยราชกุมาร มี “ชาติอนุสรณญาณ” คือ มีญาณระลึกชาติได้ ทรงเปล่งอุทานอยู่เสมอ ๆ ว่า “การเกิดในสกุลกษัตริย์นี้ เป็นผลแห่งบุญประมาณเล็กน้อยของเรา” ต่อมาได้ขึ้นครองราชย์ พระองค์จะตรัสแก่อุบาสกทั้งหลายว่า การที่ท่านทั้งหลายรักษาอุโบสถนี้ ชื่อว่าได้กระทำความอันดีแล้ว บัณฑิตในปางก่อน อาศัยอุโบสถกรรมเพียงครั้งเดียวได้ยศใหญ่มาแล้ว^{๑๖๗}

๒) อุโบสถศีลกับลูกจ้างท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นชาวเมืองสาวัตถี มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ได้บริจาคทรัพย์สร้างวัดพระเชตะวันเป็นเงินถึง ๕๔ โกฏิ และยังได้ทำบุญและบริจาคทานมากมาย และทุกวันพระขึ้น-แรม ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ ท่านจะไปวัดสมทานอุโบสถศีลเป็นประจำไม่เคยขาด นอกจากนี้ยังชักนำบริวารของท่านทั้งหญิงและชายแม่กระทั่งเด็กๆ ในบ้านทุกคนก็ให้หยุดงานสมทานรักษาอุโบสถศีลกันทุกคน แต่มีลูกจ้างมาใหม่คนหนึ่งไม่ทราบว่าเป็นวันพระ ทุกคนในบ้านรักษาอุโบสถศีล จึงคิดว่า อุโบสถศีลนี้ คงจะเป็นสิ่งวิเศษมาก ทุกคนรักษากันหมด คงจะมีแต่เราเท่านั้นที่เป็นผู้ไม่มีศีล จึงบอกท่านเศรษฐีขอรักษาอุโบสถศีลบ้าง ท่านเศรษฐีจึงบอกว่า หากเจ้าไม่บริโภคอาหารเย็น บ้วนปากในบัดนี้แล้วอธิษฐานใจรักษาอุโบสถศีล เจ้าก็จะได้ชื่อว่า มีอุโบสถกรรมถึงหนึ่ง ลูกจ้างจึงอธิษฐานอุโบสถศีล ด้วยความที่ทำงานมาทั้งวันและไม่ได้รับประทานอาหารมื้อเย็น ทำให้ลมในท้องเขากำเริบ แม้เศรษฐีจะให้คนนำน้ำผึ้ง น้ำอ้อยมาให้ดื่มแก้กระหายหิวเขาก็ไม่ยอมดื่มกลัวศีลจะขาด ในที่สุดก็เสียชีวิต ด้วยอันสงสัจของการรักษาอุโบสถศีลถึงหนึ่ง ที่เขาเอาชีวิตเข้าแลก เขาได้ไปเกิดเป็นรุกขเทวดาอยู่ที่ต้นไทรใหญ่^{๑๖๘}

๓) อุโบสถศีลกับเปรตอดีตผู้พิพากษาไกล ในสมัยพระเจ้าพิมพิสาร เล่ากันว่า พระองค์ เป็นผู้ไม่ประมาทในการบริจาคทาน เข้าจำอุโบสถเดือนละ ๖ วัน และยังทรงชักชวนอำมาตย์และประชาชนของพระองค์ ให้บำเพ็ญกุศลและเข้าจำอุโบสถด้วย คนทั้งหมดได้ทำตาม แต่มีปุโรหิตอยู่คนหนึ่งที่ตั้งใจไว้ตำแหน่งผู้พิพากษา เป็นผู้ประพฤติทุจริต ด้วยการพูดส่อเสียดพูดเท็จ หลอกลวง กินสินบน ไม่สมทานศีลในวันอุโบสถ แต่กลับโกหกว่ารักษาอุโบสถศีล

^{๑๖๗} คุรยลละเอียคใน พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๕/๕๑๓-๕๑๕.

^{๑๖๘} ม.ม.อ. ๑/๓/๔๒๐-๔๒๑., ที.ที.อ. ๑/๒/๑๑๖-๑๑๗.

อำมาตย์คนหนึ่งท้วงเขาว่า ท่านไม่ได้รักษาอุโบสถมิใช่หรือ เขาบอกว่าเขาพูดไปเพราะเกรงกลัว อำมาตย์คนนั้นจึงบอกให้เขารักษาอุโบสถครึ่งวัน เมื่อกลับไปถึงเรือนเขาก็บ้วนปาก อธิฐาน อุโบสถตอนเย็น ไม่บริโภคอาหาร ด้วยจักษุรักษาศีลตอนเย็น พอตกลงคืนด้วยความที่ท่องเที่ยวเกิด จุกเสียดแทงในท้อง ลมตีขึ้นทำให้เสียชีวิต ครั้นเขาสิ้นชีวิต ได้เกิดเป็นเวรมานิกเปรต เพราะเป็นผู้ พิพากษาโกง และพูดจาต่อเสียด จึงจิกเนื้อหลังตนเองกินในเวลากลางวัน แต่พอกกลางคืนด้วยด้วย อานิสงส์ที่รักษาอุโบสถครึ่งเดียวทำให้เขาได้วิมาน มีนางฟ้า หนึ่งหมื่นเป็นบริวาร และได้ทิพย์ สมบัติมากมาย^{๖๖}

จากตัวอย่างทั้งสามเหตุการณ์นี้ ทำให้ทราบ ว่าอานิสงส์การรักษาอุโบสถศีล เพียง ครึ่งวัน มีผลยิ่งใหญ่ ไม่ต้องตกรอก ได้ไปเกิดเป็นรุกขเทวดา และได้ไปเกิดเป็นพระมหากษัตริย์ และการรักษาอุโบสถศีลนั้น ไม่จำเป็นต้องไปสมาทานที่วัดก็ได้ เพียงแต่ราสมาทานเองจะเริ่มก็ โมงก็ได้ขอเพียงตั้งใจรับเอาศีลมาปฏิบัติอย่างจริงจัง อานิสงส์ก็ยิ่งใหญ่ แม้รักษาเพียงครึ่งวัน ดัง ตัวอย่างลูกจ้างของเศรษฐีทั้งสองและผู้พิพากษาโกงนี้

๔) อุโบสถศีลกับนางอุตตรา นางอุตตราเป็นธิดาของเศรษฐีชื่อปณณะ อยู่กรุง ราชคฤห์ แต่งงานเข้าไปอยู่บ้านสามี เป็นช่วงเข้าพรรษาพอดี เวลาผ่านไป ๒ เดือนครึ่ง ไม่มี โอกาสได้ทำบุญ ทำทาน และรักษาศีลเลย เพราะสามีเป็นมิจจาทิฐิ บิดาแนะนำให้หาหญิงอื่นมา ประนินบิติสามีแทน สามีก็พอใจ นางจึงได้ทำบุญ ทำทาน รักษาศีล และรักษาอุโบสถตลอด ปาฏิหาริย์พิภพ ตลอดวันรับและวันส่ง เป็นเวลาครึ่งเดือนของพรรษา นางไม่มีความริษยา ไม่ ตระหนี่ ไม่ตีเสมอสามี มีนิสัยไม่โกรธง่าย ประพฤติตามคำสั่งสามี ไม่ประมาทในการรักษาศีล อุโบสถ อันประกอบด้วยองค์ ๘ ทุกวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำแห่งปีภพ ตลอดปาฏิหาริย์ พิภพ และนางยังสำรวมระวังในศีลตลอดเวลา ทำบุญทำทานด้วยความเคารพ นอกจากนี้ยังงด เว้นจากการฆ่าสัตว์ จากการลักขโมย จากการประพฤตินอกใจสามี สำรวมระวังจากการพูดเท็จ และเว้นไกลจากการดื่มน้ำเมา นางปฏิบัติธรรมจนได้บรรลุสกทาคามีผล ด้วยอานิสงส์นี้เมื่อนางตาย ไป ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีผิวพรรณงามเปล่งรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ จุจดาว ประกายพรึก และมีวิมานที่สวยงาม^{๖๗}

๕) อุโบสถศีลกับนางลขุมอุบาสิกา นางเป็นชาวเมืองพาราณสี ได้ถวายอาหาร ข้าว สุก นมสด ผักคอง พร้อมทั้งเครื่องดื่มที่ปรุงด้วยส่วนผสมต่าง ๆ อันมีข้าวและเกลือ เป็นต้น แต่ พระอรียสงฆ์สาวกของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า นางเข้าจำอุโบสถศีล อันประกอบด้วยองค์ ๘

^{๖๖} คุรยละเอียดใน พ.วิ.(ไทย) ๒๖/๔๕๕-๕๐๖/๒๔๗., พ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๒/๔๓๓-๔๓๘.

^{๖๗} คุรยละเอียดใน พ.วิ.(ไทย) ๒๖/๑๒๔-๑๓๖/๒๑-๒๓., พ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑/๑๐๗-๑๒๕.

ทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำแห่งปึกษ์ ตลอดปาฏิหาริย์ปึกษ์ นางยังสำรวมระวังในศีลตลอดเวลา ทำบุญทำทานด้วยความเคารพ นอกจากนี้นางยังงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จากการลักขโมย จากการประพฤตินอกใจสามี สำรวมระวังจากการพูดเท็จ และเว้นไกลจากการดื่มน้ำเมา นางปฏิบัติธรรมจนได้บรรลุโศคาปัตติผล ด้วยอานิสงส์นี้เมื่อนางตายไป ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีผิวพรรณงามเปล่งรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ จุจดาวประกายพริ้ว และมีวิมานที่สวยงาม^{๑๑๑}

๖) อุโบสถศีลกับนางภัทติติกอาอุบาสิกา นางได้ปฏิบัติธรรมและรักษาอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำแห่งปึกษ์ ตลอดปาฏิหาริย์ปึกษ์ เป็นประจำ จนได้บรรลุโศคาปัตติผล และได้ถวายภัตตาหารแก่พระสารีบุตรเถระ และพระโมคคัลลานเถระด้วยความเคารพ นางยังสำรวมระวังในศีลตลอดเวลา ทำบุญทำทานด้วยความเคารพ นอกจากนี้นางยังงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จากการลักขโมย จากการประพฤตินอกใจสามี สำรวมระวังจากการพูดเท็จ และเว้นไกลจากการดื่มน้ำเมา นางปฏิบัติธรรมจนได้บรรลุโศคาปัตติผล ด้วยอานิสงส์นี้เมื่อนางตายไป ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เทียบชมสวนนันทวันอันรื่นรมย์ นางมีผิวพรรณงามเปล่งรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ จุจดาวประกายพริ้ว และมีวิมานที่สวยงาม^{๑๑๒}

๗) อุโบสถศีลกับนางโสมทินนา เป็นชาวเมืองสาเกต นางสุนิทธาอุบาสิกา^{๑๑๓} เป็นชาวกรุงราชคฤห์ นางสุนิทธาอุบาสิกา^{๑๑๔} เป็นชาวกรุงราชคฤห์ นางทั้ง ๓ ได้ปฏิบัติธรรมและรักษาอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำแห่งปึกษ์ ตลอดปาฏิหาริย์ปึกษ์ เป็นประจำ นางได้ถวายทานแก่พระอริยสงฆ์ด้วยความเคารพ นางโสมทินนาได้บรรลุโศคาปัตติผล ด้วยอานิสงส์นี้เมื่อทั้ง ๓ นางตายไป ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีผิวพรรณงามเปล่งรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ จุจดาวประกายพริ้ว และมีวิมานที่สวยงาม^{๑๑๕}

๘) อุโบสถศีลกับนางอุโปธธาอุบาสิกา นางได้ปฏิบัติธรรมและรักษาอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำแห่งปึกษ์ ตลอดปาฏิหาริย์ปึกษ์ เป็นประจำ ได้ถวายทานแก่พระอริยสงฆ์ด้วยความเคารพ แต่นางมีใจผูกพันกับทิพย์สมบัติในสวนนันทวันของเหล่าเทพชั้นดาวดึงส์จนเกินไป มิได้ปฏิบัติธรรมให้สูงขึ้นไปตามพระพุทธานุญาต นางจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และอยู่ที่นั่นถึง ๖๐,๐๐๐ ปี แล้วกลับไปเกิดในโลกมนุษย์อีก

^{๑๑๑} คุรยละเอียดใน พ.วิ.(ไทย) ๒๖/๑๗๓-๑๘๔/๓๑-๓๒., พ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑-๑๒๕.

^{๑๑๒} คุรยละเอียดใน พ.วิ.(ไทย) ๒๖/๒๐๖-๒๑๖/๓๖-๓๗., พ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑/๑๘๗-๑๘๘.

^{๑๑๓} คุรยละเอียดใน พ.วิ.(ไทย) ๒๖/๑๕/๔๑-๔๒., พ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑/๒๐๕-๒๐๗.

^{๑๑๔} คุรยละเอียดใน พ.วิ.(ไทย) ๒๖/๑๕/๔๒-๔๓., พ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑/๒๐๘-๒๐๙.

^{๑๑๕} คุรยละเอียดใน พ.วิ.(ไทย) ๒๖/๑๕/๓๘-๓๙., พ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑/๑๕๕-๑๕๗.

ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระปลอบใจนางว่า พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ไว้ว่านางจะบรรลุนิพพานเมื่อกลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก^{๑๖๖}

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นนี้ผู้วิจัยเห็นว่า ผลจากการรักษาอุโบสถศีลมีอานิสงส์ยิ่งใหญ่ มหาศาลดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้จริง ผู้รักษาอุโบสถตลอดปาฏิหาริย์ปักษ์ เมื่อตายไปได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรเทพธิดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีวิมานที่สวยงาม มีบริวารมากมาย มนุษย์เราในปัจจุบันน่าจะหันมาสนใจปฏิบัติรักษาอุโบสถศีลกันให้มาก เพียงแค่วันหนึ่งกับคืนหนึ่ง หรือ ๓ วัน ๓ คืน หรือ ๓ เดือนตลอดพรรษา เป็นปาฏิหาริย์ปักษ์ ผู้วิจัยได้ทดลองปฏิบัติมาแล้วทั้งหมด ในระยะแรกก็ทำไม่ได้เต็มที่ หนึ่งเดือนผ่านไปก็สามารถปฏิบัติได้ครบ ทั้ง ๓ ประเภท ซึ่งไม่ยากและทำให้ภาคภูมิใจในตัวเองมาก จึงได้สนใจศึกษาเรื่องนี้เป็นอย่างจริงจัง

๘) **อุโบสถศีลกับนางวิสาขา มหาอุบาสิกา** นางวิสาขาเป็นบุคคลสำคัญผู้หนึ่งในพระพุทธศาสนา นางได้ฟังธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจนได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบันตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ เมื่อโตขึ้นนางยังศรัทธามั่นในพระพุทธศาสนา สร้างวัดบุพพารามขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนา ทำบุญบริจาคทานเป็นประจำ และทุกวันพระ นางจะไปวัดสมาทานรักษาอุโบสถศีลเสมอ นอกจากนี้นางยังพาข้าทาสบริวารทั้งหลายไปรักษาอุโบสถศีลด้วย นอกจากนี้นางวิสาขา ยังเคยถามหญิงทั้งหลายที่รักษาอุโบสถศีลว่ารักษาอุโบสถศีลเพื่ออะไร

ถามหญิงแก่ ตอบว่า รักษาอุโบสถศีลเพื่อ “ปรารถนาทิพย์สมบัติในสวรรค์”

ถามหญิงวัยกลางคน ตอบว่ารักษาอุโบสถศีลเพื่อ “ต้องการไม่ให้หญิงอื่นมาร่วมสามี”

ถามหญิงสาวที่เพิ่งแต่งงาน ตอบว่าเพื่อ “ต้องการลูกชายในท้องแรก”

ถามหญิงสาววันรุ่น ตอบว่าเพราะ “ปรารถนาแต่งงานในวัยสาว ๆ”

บัณฑิตทั้งหลายรู้คุณภาพของอุโบสถศีลที่สามารถให้สมบัติทุกอย่างได้ จึงอุทิศสละรักษาอุโบสถศีลก็ได้สมบัติตามที่ตนต้องการ^{๑๖๗}

๑๐) **อุโบสถศีลกับท้าวสักกะเทวราช** พระบรมศาสดาได้ทรงตรัสเล่าเรื่องอุโบสถศีลกับท้าวสักกะจอมเทพ ให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ท้าวสักกะจอมเทพ ได้สมาทานรักษาอุโบสถศีลในวันพระเป็นประจำทุกวัน นอกจากนี้ยังชักชวนเทวดาชั้นดาวดึงส์ให้รักษาอุโบสถศีลเช่นเดียวกันด้วย เพราะท้าวสักกะทรงรู้อานิสงส์ของการรักษาอุโบสถศีลยิ่งนักจึงอุทิศสละสมบัติเทวโลกรักษาอุโบสถศีลเดือนละ ๘ วัน^{๑๖๘}

^{๑๖๖} คุรยละเอียดใน พ.วิ.(ไทย) ๒๖/๑๕/๓๕-๔๑., พ.วิ.อ.(ไทย) ๒/๑/๑๕๕-๒๐๑.

^{๑๖๗} พ.ธ.อ.(ไทย) ๑/๒/๓/๘๖.

^{๑๖๘} อ.จ.ก.อ. (ไทย) ๑/๓/๑๖๖.

ผู้วิจัยเห็นว่าอุโบสถศีลมีความสำคัญอันยิ่งใหญ่มหาศาลมากขนาดที่ว่าสักกะจอมเทพผู้เป็นประมุขของเทวดาชั้นดาวดึงส์ บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบันปีดประคอบบายคือไม่ต้องไปเกิดในนรกอีกต่อไปแล้ว ยังให้ความสำคัญกับอุโบสถศีลอย่างสูงสุด และชักชวนเทพบุตรเทพธิดาทั้งหลายให้รักษากุโบสถศีลด้วย มนุษย์หญิงชายเราทั้งหลายสมควรที่จะทำตามแบบอย่างที่ว่าสักกะและเทวดาทั้งหลาย หากผู้ใดต้องการสมบัติใหญ่ คือ มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ ก็ควรรักษากุโบสถศีล ตั้งสมณญบารมีแก่นใจเข้าไว้

บทที่ ๓

การรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทนี้ผู้วิจัยทำการศึกษาความหมาย ประเภทและความเป็นมาของพระโพธิสัตว์ รวมถึงเป้าหมายการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ วิธีการรักษาอุโบสถศีลและอันติสงฆ์ของการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างอุโบสถศีลกับสัตัพญญตญาณ เพื่อประกอบการศึกษา ดังนี้

๓.๑ ความหมาย ประเภท และความเป็นมาของพระโพธิสัตว์

จากการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้มีการกล่าวถึงความหมายและความเป็นมาของพระโพธิสัตว์ไว้ ผู้วิจัยขอนำเสนอเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ดังนี้

๓.๑.๑ ความหมายของพระโพธิสัตว์

คำว่า “โพธิสัตว์” มาจากคำว่า โพธิ+สัตว์ หมายถึงบุคคลผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อการบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต

คำว่า “โพธิ” มี ๔ ความหมาย คือ

๑) โพธิ หมายถึง ต้นไม้ เพราะ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ครั้งแรก ที่โคนต้นโพธิพฤกษ์ ริมฝั่งแม่น้ำคยา คยาประเทศ

๒) โพธิ หมายถึง อริยมรรค เพราะอริยมรรคเป็นเหตุตรัสรู้หรือริยสัง ๔ ในความรู้โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ในมรรคทั้ง ๔

๓) โพธิ หมายถึง สัตัพญญตญาณ เพราะพระสัตัพญญตญาณเป็นเหตุตรัสรู้ธรรมทั้งปวง โดยอาการทั้งปวง ดังข้อความที่ว่า ท่านผู้มีปัญญาประเสริฐดุจแผ่นดิน ย่อมบรรลุโพธิญาณ

๔) โพธิ หมายถึง พระนิพพาน เพราะนิพพานเป็นนิमित ดังคำที่ว่าทรงบรรลุโพธิญาณอันเป็นอมตะและอสังขตะ^๑

---

^๑ ดูรายละเอียดใน วิ.อ.(ไทย) ๑/๑๑/๒๔๐., วิ.อ.(ไทย) ๔/๑/๕., ที.ปา.อ.(ไทย) ๓/๑/๒๑๖., ส.นิ.อ.(ไทย) ๒/๔๕๒., พุ.จริยา.อ.(ไทย) ๕/๓/๓๔.

ในการวิจัยนี้หมายถึงเอาพระสัพพัญญุตญาณ หรือ สัพพัญญุตญาณอันเป็นอรหัตมรรค พระสัพพัญญุตญาณของพระผู้มีพระภาคเจ้าชื่อว่า โภธิ เพราะประสงค์เอา มหาโพธิ ดังหลักฐานที่ พระพุทธองค์กล่าวไว้ว่า ความประพฤติกถาคือการปฏิบัติมีทานและศีลเป็นต้น ของเราอันใด ในการกำหนดกาลตามที่กล่าวแล้ว ความประพฤตินั้นทั้งหมดเป็นเครื่องบ่ม เป็นความสำเร็จ ทำให้ เกิดมหาโพธิญาณ อันไม่มีส่วนเหลือ^๒

คำว่า “สัตว์” หมายถึง ผู้จะตรัสรู้ ผู้ข้อง คือผู้ติดอยู่ในพระโพธิญาณ ดังหลักฐานที่ ปรากฏว่า จำเดิมแต่อกนิหารสำเร็จลงด้วยความประชุมพร้อมแห่งธรรม ๘ ประการ แทบเนื่อง พระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระนามว่า ทีปังกร พระตถาคตซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ หรือ เป็นสัตว์ ผู้เกี่ยวข้องอยู่ว่า โภธิญาณนี้เราต้องบรรลุให้ได้ ไม่ยอมทิ้งความพยายามเพื่อบรรลุ โภธิญาณนั้นมาแล้ว^๓

คำว่า “สัตว์” (สตุต) แปลว่าผู้ติดอยู่ในอารมณ์ บทว่า รูปาทีสุ สัตฺยชิตฺติ สตุโต นิจฺจนฺท รากาปี รูพุนิยา สตุตานิ วุจฺจนฺติ หมายถึง ผู้ยังเกี่ยวข้องอยู่ในปารมณฺ์เป็นต้น ชื่อว่าสัตว์ แต่ผู้ปราศจากฉันทราคะแล้ว ท่านก็ยังเรียกว่าสัตว์^๔

พระโพธิสัตว์ ในบท โภธิสตุโต หมายถึง สัตว์ผู้ฉลาด สัตว์ผู้จะตรัสรู้ สัตว์ผู้ฝึกฝัมี ใจจดจ่ออยู่ในมรรค ๔ กล่าวคือ โภธิ สัตว์นั้นชื่อว่า โภธิสัตว์^๕

นอกจากนี้ พระโพธิสัตว์ ในบท โภธิสตุตฺส เสว สโต หมายถึง ญาณ สัตว์ผู้ตรัสรู้ ชื่อ ว่าโพธิสัตว์ อธิบายว่า เป็นผู้มีญาณ คือผู้มีปัญญา ชื่อว่าบัณฑิต หรือหมายถึงสัตว์ผู้ตรัสรู้ คือ ผู้เริ่ม เพื่อจะบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ มีอยู่ หรือว่าผู้ข้องอยู่ในพระโพธิญาณ มีอยู่ เพราะว่า พระสัมมาสัม พุทธเจ้า (ของเรา) จำเดิมแต่มีอกนิหารสำเร็จแล้วด้วยการประมวลธรรม ๘ ประการ แทบบาทมุล ของพระพุทธองค์พระนามว่าทีปังกร เป็นผู้เสด็จมาแล้วอย่างนั้นเป็นผู้ติด คือข้องอยู่ในโพธิญาณ ทรงพระดำริว่า เราต้องบรรลุพระโพธิญาณนี้ แล้วไม่ทรงละความพยายามเพื่อบรรลุพระโพธิญาณ นั้นแล เสด็จมาแล้ว เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า พระโพธิสัตว์^๖

บุคคลใดยอมบำเพ็ญ ปรมะ หรือบุคคลผู้ยัง บารมี ให้เต็ม และผู้รักษาคุณทั้งหลายมี ทานเป็นต้น คือ “พระโพธิสัตว์” อีกอย่างหนึ่งชื่อว่า ปรมะ กิริยาของพระปรมะกัถิ ภาวะกัถิ กรรม

^๒ บ.จ.ร.อ.(ไทย) ๕/๓/๓๕.

^๓ ม.ม.อ.(ไทย) ๑/๑/๒๕๓.

^๔ พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์ อภิธานวรรณนา, (กรุงเทพฯ : บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๔. (วิ.มหา.๑/๒๕๕/๒๑๑)

^๕ ที.ม.อ.(ไทย) ๒/๑/๕๔.

^๖ อ.จ.อ.(ไทย) ๑/๓/๕๑๑., ส.นิ.อ.(ไทย) ๒/๔๒-๔๓.

ก็ดี เป็นบารมีของพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญ ได้แก่การทำความดี มีทาน ศีล เป็นต้น ดังนั้น ชื่อว่า **โพธิสัตว์** จึงหมายถึง ผู้บำเพ็ญบารมีและเป็นผู้รักษาคุณทั้งหลาย มีทาน ศีล เป็นต้น สัตว์ใด ประกอบด้วยปรมะ คือบารมีหรือความเป็นเลิศ สัตว์นั้นจึงชื่อว่า **มหาสัตว์** บุรุษใดบำเพ็ญบารมี ดังกล่าว บุรุษนั้นชื่อว่า **มหาบุรุษ**^๓

พจนานุกรมธรรม ของท่านพุทธทาส ได้ให้ความหมายของ คำว่า “โพธิ” และ “โพธิสัตว์” ไว้ ดังนี้

คำว่า “โพธิ” หมายถึง สติปัญญาที่จะช่วยให้รอดได้ และถือกันว่าสิ่งที่เรียกว่าโพธินี้เป็นคุณสมบัติดั้งเดิมของจิตใจ คือว่าจิตใจทุก ๆ ชนิด จะมีเชื้อของความเป็นโพธิให้มาด้วยแต่กำเนิด คืออย่างน้อยมันก็รู้จักอะไรตามที่ควรจะรู้จักในขั้นแรกแล้วมันจะค่อย ๆ เจริญออกมาไปจนรู้จักสิ่งที่ยากที่ลึกที่สูงขึ้นไป

คำว่า “พระโพธิสัตว์” หมายถึง สัตว์ผู้จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า กำลังพยายามเพื่อให้ได้โพธิ^๔

พจนานุกรมธรรม ของท่านปัญญานันทะ ได้ให้ความหมายของ คำว่า “โพธิสัตว์” ว่า หมายถึง บุคคลที่ข้องอยู่ในความดับทุกข์ เป็นผู้มีความมุ่งมั่นเพื่อตรัสรู้ แต่เขามีข้อแม้อยู่ว่า トラบใดที่ชาวโลกยังไม่ถึงนิพพานทั้งหมด องค์พระโพธิสัตว์ก็จะไม่นิพพาน แต่จะอยู่ต่อจนชาวโลกต่อไป คือช่วยเงินชาวโลกให้ไปถึงนิพพานต่อไป เมื่อชาวโลกถึงนิพพานคนสุดท้ายแล้ว พระโพธิสัตว์จึงจะนิพพานด้วย คือหมดหน้าที่^๕

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้ให้ความหมายของ คำว่า “โพธิสัตว์” ว่า หมายถึงผู้ที่ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งกำลังบำเพ็ญบารมี ๑๐ มี ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิฐาน เมตตา อุเบกขา^๖

^๓ดูรายละเอียดใน พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๘/๓/๕๑๑-๕๑๒.

^๔พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **พจนานุกรมธรรม** ของท่านพุทธทาส, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๗-๑๗๘.

^๕พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), **พจนานุกรมธรรม** ของท่านปัญญานันทะ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา พิมพ์เผยแพร่ เนื่องในงานมงคลกาลที่หลวงปู่ปัญญานันทะ มีชนมายุครบ ๘๒ พรรษา), หน้า ๑๗๗-๑๗๘.

^๖พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๗.

ใน อุดมการณ์ชีวิตแบบพระโพธิสัตว์ ให้ความหมายของคำว่า “โพธิสัตว์” มาจากคำว่า โภธิ+สัตว์ หมายถึงบุคคลผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อการบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต^{๑๑}

จากการศึกษาผู้วิจัยสรุป คำว่า “พระโพธิสัตว์” หมายถึง สัตว์ผู้ฉลาด สัตว์ผู้จะตรัสรู้ สัตว์ผู้ฝึกฝนมีใจจดจ่ออยู่ในมรรค ๔^{๑๒} สัตว์ผู้ควรที่จะบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ หรือ สัตว์ผู้ต้อง ผู้ติดอยู่ในพระโพธิญาณ ก็บุคคลผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อการบรรลุพระสัพพัญญุตญาณเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต สัตว์นั้นจึงชื่อว่า พระโพธิสัตว์

๓.๑.๒ ประเภทของพระโพธิสัตว์

ความสำเร็จในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ผู้ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า นั้นแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ตามกาลของพระโพธิสัตว์ทั้งหลายด้วยความแก่กล้า ปานกลาง และอ่อน แห่งความเพียรของการบำเพ็ญบารมี คือ

- ๑) พระโพธิสัตว์ ประเภทปัญญาธิกะ
- ๒) พระโพธิสัตว์ ประเภทศรัทธาธิกะ
- ๓) พระโพธิสัตว์ ประเภทวิริยาธิกะ

๑. พระโพธิสัตว์ ประเภทปัญญาธิกะ หมายถึง พระโพธิสัตว์ ผู้ทรงบำเพ็ญบารมีชนิดมีปัญญาแก่กล้า ศรัทธาอ่อน ใช้เวลาบำเพ็ญบารมีนาน ๔ อสงไขยแสนมหากัป ตรัสรู้แล้วเรียกว่า “พระปัญญาธิกพุทธเจ้า”

๒. พระโพธิสัตว์ ประเภทศรัทธาธิกะ หมายถึง พระโพธิสัตว์ผู้ ทรงบำเพ็ญบารมีชนิดมีศรัทธาแก่กล้า แต่มีปัญญาปานกลาง ใช้เวลาบำเพ็ญบารมีนาน ๘ อสงไขยแสนมหากัป ตรัสรู้แล้วเรียกว่า “พระศรัทธาธิกพุทธเจ้า”

๓. พระโพธิสัตว์ ประเภทวิริยาธิกะ หมายถึง พระโพธิสัตว์ผู้ ทรงบำเพ็ญบารมีชนิดมีความเพียรกล้า แต่มีปัญญาอ่อน จึงต้องใช้เวลาดำเพ็ญบารมีนาน ๑๖ อสงไขยแสนมหากัป ตรัสรู้แล้วเรียกว่า “พระวิริยาธิกพุทธเจ้า”^{๑๓}

^{๑๑}บุญชัย นิลเกษ, ดร. อุดมการณ์ชีวิตแบบพระโพธิสัตว์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๘.

^{๑๒}มรรค ๔ ในที่นี้คือ โสคาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค (อญ. ติก.อ. (ไทย) ๒/๘๗/๒๔๒., ที.ที.อ. (ไทย) ๑/๓๓๓/๒๘๑., อญ.ติก.ฎีกา. ๒/๘๗/๒๓๕).

^{๑๓}ดูรายละเอียดใน ขุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๖๖๒-๖๖๓., ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๑๘.

พระอรรถกถาอาจารย์อีกพวกหนึ่ง แบ่งพระโพธิสัตว์ออกเป็น ๓ ประเภท ตามระดับภูมิปัญญา หรือความพร้อมในการรู้ธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ตนพบในชาตินั้น คือ

๑. **อุคฆฏิตัญญุโพธิสัตว์** หมายถึงพระโพธิสัตว์ที่สั่งสมบารมีพร้อม เมื่อฟังกาลา ๔ บท ต่อเบื้องพระพักตร์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตนพบในชาตินั้น ยังไม่จบคาถาบทที่ ๓ เป็นผู้มิอุปนิสัยสามารถบรรลุพระอรหัตด้วยอภิญญา ๖ พร้อมปฏิสัมภิทาญาณ เป็นอุคฆฏิตัญญุ หากฟังน้อมไปในสาวกโพธิญาณ (เป็นพระสาวก)

๒. **วิปจิตัญญุโพธิสัตว์** หมายถึงพระโพธิสัตว์ที่สั่งสมบารมีพร้อมแล้ว มีอุปนิสัยที่จะบรรลุพระอรหัตได้ หากคิดจะบรรลุสาวกโพธิญาณ เมื่อฟังกาลา ๔ บท ต่อเบื้องพระพักตร์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตนพบในชาตินั้น ยังไม่จบคาถาบทที่ ๔ ก็สามารถบรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยอภิญญา ๖ และปฏิสัมภิทาญาณ

๓. **เนยยะโพธิสัตว์** หมายถึงพระโพธิสัตว์ที่สั่งสมบารมีพร้อมแล้ว มีอุปนิสัยที่จะบรรลุพระอรหัตได้ หากคิดจะบรรลุสาวกโพธิญาณ เมื่อฟังกาลา ๔ บท ต่อเบื้องพระพักตร์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตนพบในชาตินั้น เมื่อจบคาถาบทที่ ๔ ก็สามารถบรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยอภิญญา ๖^{๑๔}

พระโพธิสัตว์ ๓ ประเภทนี้ ท่านจัดแบ่งเพื่อให้สอดคล้องกับพระโพธิสัตว์หรือพระพุทธเจ้า ๓ ประเภท คือ พระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ คู่กับ อุคฆฏิตัญญุโพธิสัตว์, พระพุทธเจ้าศรัทธาธิกะคู่กับ วิปจิตัญญุโพธิสัตว์ และพระพุทธเจ้าวิริยาธิกะคู่กับ เนยยะโพธิสัตว์

ในอรรถกถา ขุททกนิกาย เถรคาถา ยังแสดงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ๓ ประเภท อันแตกต่างกันด้วยแรงปรารถนา ดังนี้

๑. **พระสัมมาสัมพุทธโพธิสัตว์** คือพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญบารมีทั้งหลายเพื่อความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยแท้

๒. **พระปัจเจกโพธิสัตว์** คือพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญบารมีทั้งหลายเพื่อความเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า (ผู้ตรัสรู้ด้วยตนเอง มิได้ตรัสรู้ตามใคร) พระปัจเจกโพธิสัตว์ประเภทปัญญาธิกะ ใช้เวลาบำเพ็ญบารมี ๒ อสงไขยกับแสนกัป ส่วนพระปัจเจกโพธิสัตว์ ประเภทศรัทธาธิกะ และประเภทวิริยาธิกะ ใช้เวลาล่วงไปจากนี้เล็กน้อย แต่ไม่ถึงอสงไขยที่ ๓

๓. **พระสาวกโพธิสัตว์** คือพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญบารมีทั้งหลายเพื่อความเป็นพระสาวกพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บำเพ็ญบารมี ๑ อสงไขย (ถ้าไร) แสนกัป พระมหาสาวกอื่น เช่น

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๖๖๓-๖๖๔.

พระอัญญาโกณฑัญญะ พระพุทธบิดา พระพุทธมารดา พระพุทธอุปัฏฐาก และพระพุทธชินอรส (พระราหุล) บำเพ็ญบารมีนาน ๑ แสนกัปเท่านั้น^{๑๕}

พระโพธิสัตว์ทั้งสามนี้ต่างก็อาศัยเครื่องบ่มโพธิญาณ คือ บารมี ๑๐ เหมือนกัน ดังในอรรถกถาแสดงไว้ว่า

“ปัญญาบารมีของพระโพธิสัตว์ทั้งหลายผู้ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า อันบารมีทั้งหลาย มีทาน ศีล บารมีเป็นต้น บำรุงเลี้ยงแล้วยอมก่อดัวแล้วให้เจริญแก่กล้า ยังพุทธญาณให้บริบูรณ์โดยลำดับ ฉันทิ ปัญญาบารมี (ของพระโพธิสัตว์อื่น ๆ) อันบารมีทั้งหลาย มีทานบารมี ศีลบารมีเป็นต้น บำรุงเลี้ยงแล้วยอมก่อดัวแล้วให้เจริญแก่กล้า ยังพระปัจเจกโพธิญาณ และพระสาวกโพธิญาณให้บริบูรณ์ตามสมควรโดยลำดับ”^{๑๖}

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า พระโพธิสัตว์นั้น แบ่งออกเป็นหลายประเภทตามคุณลักษณะ คือ

- ๑) แบ่งตามกาลระยะเวลาแห่งการบำเพ็ญบารมี
- ๒) แบ่งตามระดับภูมิปัญญา หรือความพร้อมในการรู้ธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ตนพบในชาตินั้น และ
- ๓) แบ่งตามแรงปรารถนา

๓.๑.๒ ความเป็นมาของพระโพธิสัตว์

มีสัตว์เป็นจำนวนมาก เมื่อพบเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วเกิดแรงบันดาลใจปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าบ้าง เช่นในคราวเสด็จลงจากจำพรรษาในดาวดึงส์ ผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์นั้นไม่มีใครเลยที่ไม่ปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้า^{๑๗} แต่เฝ้าผู้ตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าเหล่านั้นจะได้รับการเรียกขานว่า “พระโพธิสัตว์” ทั้งหมดไม่ ต่อเมื่อผู้นั้นได้บำเพ็ญบารมีมาหลายภพหลายชาติ หลายอสงไขยแสนกัป จนได้พบพระพุทธเจ้า ได้รับพยากรณ์ว่าจักเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ฐานะของท่านจะเปลี่ยนเป็น “พระโพธิสัตว์” แปลว่าผู้ซึ่งคิดอยู่ในโพธิญาณ

การบำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้านั้น จะต้องผ่านขั้นตอนการเป็นพระโพธิสัตว์ ตั้งแต่ในขณะที่ยังครองเรือนอยู่ คือ ผู้บำเพ็ญบารมีเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ เช่นบิดา

^{๑๕} คุุรายละเอียดยใน พุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๑๘-๑๕.

^{๑๖} พุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๒๐.

^{๑๗} พุ.ฐ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๓๑๖.

มารดา สมณะพราหมณ์ ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ ทำบุญ ให้ทาน บูชา พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายที่ยังมีชีวิตอยู่ และบูชาพระปัจเจกพุทธเจ้าจำนวนหลายโกฏิซึ่งเป็น บุคคลที่ได้บรรลุประโยชน์สูงสุด แต่พระโพธิสัตว์เหล่านั้นยังไม่ได้ตั้งจิตปรารถนาเพื่อตรัสรู้พระ สัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยม เมื่อบารมีขั้นต้นเต็มเปี่ยม เข้าสู่กระแสพุทธผู้บำเพ็ญบารมีจะเข้าสู่ ขั้นตอนการเป็นพระ โพธิสัตว์ ซึ่งการเป็นพระ โพธิสัตว์มีเงื่อนไข มีดังนี้

- ๑) การตั้งปณิธานเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า
- ๒) การได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าในอดีต
- ๓) การบำเพ็ญบารมี

๑. การตั้งปณิธานเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า

พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ทรงปรารถนาเป็นพระพุทธ ด้วยใจ ๗ อสงไขย ด้วยวาจา ๘ อสงไขย ด้วยกายและวาจา ๔ อสงไขย พระโพธิสัตว์ทั้งหลายทรงมีขณะจิตที่ตั้งจิตปรารถนา เป็นพระพุทธครั้งแรกแต่ยังไม่ได้พบเห็นพระพุทธองค์ใดๆ เลยนั้นนับชาติไม่ถ้วนมาแล้ว โดยได้ตั้ง สัตย์อธิฐานเพื่อขอให้ตนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า แบ่งเป็น ๓ ระดับ ดังนี้

๑.๑ มโนปณิธาน การตั้งจิตปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าในใจ

พระโพธิสัตว์มีขณะจิตที่ตั้งจิตปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นในใจครั้งแรก คิดต่อกันหลายพระชาติ ดังหลักฐานที่ปรากฏกมาแสดง ดังต่อไปนี้

๑.๑.๑ พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นคนเจ้าใจอยู่เมืองคันธารราชู ปรนนิบัติเลี้ยงมารดาด้วยเก็บผักหักฟืนขาย วันหนึ่งจึงพารดาลงเรือสำเภาไปค้าขายยังเมือง สุวรรณภูมิ เรือได้อับปางลง พวกพ่อค้าทั้งหลายจมน้ำตายเป็นอันมาก พระโพธิสัตว์ได้แบกมารดา ว่ายน้ำข้ามมหาสมุทรอันลึกกว้างใหญ่หาที่สุคติได้ด้วยความรู้ที่ยิ่ง ท้าวมหาพรหมชั้นสุชาวาส ผู้ดูแลสัตว์โลกได้เสด็จเห็นพระบรมโพธิสัตว์ใจหาญนัก มีความเพียรมั่นคงนัก มีอหยาศัยช่วยเหลือ ผู้อื่น จึงคลงใจให้เกิดความคิดขึ้นในใจว่า “เราตรัสรู้แล้วจะให้ผู้อื่นตรัสรู้ด้วย เราพ้นแล้วจะให้ผู้อื่น พ้นด้วย เราข้ามได้แล้วจะให้ผู้อื่นข้ามได้ด้วย” เป็นความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นในใจครั้งแรก เรียกว่า ปฐมจิตตูปาทกาล เมื่อสิ้นชีพได้ไปเกิดใน เทวโลก ผู้บำเพ็ญบารมีได้เริ่มดำริไว้ใน ใจที่จะเป็นพระพุทธเจ้า แต่ยังไม่เปล่งวาจาปรารถนา เป็นเวลา นานถึง ๗ อสงไขย^{๑๔}

๑.๑.๒ พระบรมโพธิสัตว์จุติจากเทวโลกลงมาบังเกิดเป็นพระราชา นามว่า พระเจ้าสัตตดาปนราชิปราศ เสวยสุขสมบัติอยู่ที่เมืองสิริมติราชธานี วันหนึ่งทรงสดพระทัยที่

^{๑๔} กรมศิลปากร, *ชินกาลมาลีปกรณ์* วรรณกรรมสมัยรัตน โกสินทร์ เล่ม ๔ , (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากรจัดพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๗-๘.

เห็นช้างพระที่นั่ง ได้กลิ่นช้างพัง ก็เร่าร้อนด้วยราคะเกิดอาละวาดพรวดพราดขึ้นมาขึ้น แม้กระซกซกไว้ด้วยขอแก้วก็เอาไม่อยู่ สลัดความขังตกลงแล้วหนีเคล็ดไป พระองค์ทรงรำพึงว่า “ราคะนี้หนอ ร้อนยิ่งนัก สัตว์บุคคลเหล่าใดอาศัยราคะ แล้วเสวยทุกข์มีประการต่าง ๆ อย่างกระนั้นเลย เราขอเป็นพระพุทธรูปปลื้มใจให้พ้นราคะเถิด” ความตั้งใจที่จะเป็นพุทธรูปได้บังเกิดขึ้น แล้วตรัสว่า “เราตรัสรู้แล้ว จะให้ผู้อื่นตรัสรู้ด้วย เราพ้นจากกิเลสแล้วจะให้ผู้อื่นพ้นด้วย เราข้ามโลกได้แล้วจะให้ผู้อื่นข้ามได้ด้วย มหาสมุทรคือวิญญูสงสารมีภัยมากฯ” พระองค์ตั้งพระทัยอย่างนี้แล้วสละราชสมบัติ เข้าป่าบวชเป็นฤๅษี เมื่อสิ้นพระชนชีพได้ไปบังเกิดในเทวโลก^{๑๙}

๑.๑.๓ พระโพธิสัตว์จุติจากเทวโลกลงมาเสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นพระฤๅษีพร้อมบริวาร ๕๐๐ คน เห็นแม่เสือทำท่าจะกินลูกตัวเอง รู้สึกสลดใจมาก เล็งเห็นว่า “ร่างกายของตนเกลือกกลัวบาปมิใช่น้อย และเห็นว่าร่างกายเป็นเหตุแห่งทุกข์ ค้นหาอุบายที่จะปลดปล่อยทุกข์นั้น เห็นอยู่แต่พุทธรูปการกธรรม คือธรรมที่จะให้ตรัสรู้เป็นพระพุทธรูป” เท่านั้น ผู้ไม่ปฏิบัติพุทธรูปการกธรรมอันยากยิ่งไม่สละสิ่งที่สละยาก ไม่ได้บริจาคสิ่งที่บริจาคยาก ไม่อดทนต่อสิ่งที่อดทนได้ยาก ไม่อาจบรรลุปุทธภูมิได้ จึงเกิดความคิดขึ้นในใจว่า “ด้วยอำนาจบุญนี้ ขอให้ข้าพเจ้าได้ตรัสเป็นพระพุทธรูปในอนาคตภายภาคหน้า ขอให้ข้าพเจ้าช่วยสัตว์ทั้งหลายให้ถึงความหลับสนิทจากสังสารทุกข์เถิดฯ” จากนั้นก็ทิ้งตัวลงจากยอดภูเขาปัทมา ตกลงมาตรงหน้าแม่เสือ แม่เสือเห็นดังนั้นจึงคินลูกตัวเองมากินพระโพธิสัตว์แทน เมื่อสิ้นชีพพระโพธิสัตว์ได้ไปบังเกิดในเทวโลกด้วยกุศลกรรมนั้น^{๒๐}

๑.๑.๔ พระโพธิสัตว์จุติจากเทวโลกลงมาเสวยพระชาติเป็นพระราชธิดา พระกษัตริย์ของพระพุทธเจ้าที่บังกรด้วยเศษกรรมที่เหลืออยู่ วันหนึ่งพระราชธิดาพระราชธิดาได้ถวายทานน้ำมันเมล็ดพันธุ์ผักกาดแก่พระมหาเถรที่บังกรองค์ก่อน แล้วปรารถนาว่า ในอนาคตภายภาคหน้า “ขอให้ข้าพเจ้าได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธรูป ขอให้ข้าพเจ้ามีชื่อว่า สิทธิตละเถิด (แปลว่า เมล็ดพันธุ์ผักกาด)” การที่พระโพธิสัตว์ได้เห็นองค์พระพุทธรูป แต่เป็นลิงควบีติ (เสียทางเพศ) คือเป็นเพศหญิง มิใช่เพศชาย จึงมิได้รับคำพยากรณ์ในสำนักพระพุทธรูปที่บังกรองค์ก่อน^{๒๑}

จากที่กล่าวมาทั้งสี่ตัวอย่างนี้เป็นกาลตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธรูปด้วยใจของผู้บำเพ็ญบารมี แต่ยังไม่เปล่งวาจาปรารถนา เป็นเวลา นานถึง ๗ อสงไขย

^{๑๙} กรมศิลปากร, **ชินกาลมาลีปกรณ์** วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๔, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากรจัดพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๑๐-๑๒.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๒-๑๓.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๓-๑๕.

๑.๒. การตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าด้วยวาจา

พระโพธิสัตว์จุติจากเทวโลกลงมาเสวยพระชาติเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ แห่งเมือง รัญวคินคร พระองค์เป็นธรรมราชา เป็นพระราชาที่ตั้งอยู่ในธรรม ประพฤติธรรม ทรงมีพระเมตตากฎานุภาพแผ่ไปในทั้ง ๔ ทวีป ทรงสมบุรณ์ด้วยรัตน ๗ ประการ ครั้งนั้นพระบูรณศากยมุณีโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมี ๑๖ อสงไขยแสนกัปเต็มบริบูรณ์ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่าพระบูรณศากยมุณี พระผู้มีพระภาคตรัสเทศนาธรรมจักรกัปปวัตตนสูตรโปรดเวไนยสัตว์จบลงด้วยอนุภาพแห่งธรรมจักรนั้น เกิดอัศจรรย์แผ่นดินไหว จักรรัตนะของพระเจ้าจักรพรรดิก็สิ้นสะเทือนไปด้วย พระองค์ตรัสถามโหรทั้งหลายว่าจักเกิดอันตรายใดแก่พระองค์หรือไม่ โหรกราบทูลว่าหามิได้ จักรรัตนะสิ้นสะเทือนด้วยพุทธานุภาพของพระบูรณศากยมุณีเจ้า ทรงโสมนัสยินดีด้วยปีติ เสด็จออกจากพระนครไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ อุทยานชื่อมิคาจิววัน เข้านมัสการทูลพระยุคลบาท ทอดพระเนตรเห็นพระสิริหาที่เปรียบมิได้ ทรงสรรเสริญพระพุทธคุณมีประการต่าง ๆ ทรงถวายสหัสสทาน คือทานถวายสิ่งของอย่างละ ๑๐๐๐ แก่พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน แล้วออกพระโอษฐ์ ปรารถนาในสำนักพระบูรณศากยมุณีสัพพัญญูเจ้าว่า **“พระพุทธองค์ทรงพระนามว่าพระโคตมฉินไค ขอให้ข้าพระพุทธเจ้าเป็นพระโคตมบรมครูสั่งสอนสัตว์เหมือนพระองค์ดังนี้เถิด”** พระพุทธเจ้าทรงสดับคำปรารถนานั้นแล้ว ทรงส่งอนาคตังสุญาณ (ญาณหยั่งรู้ในอนาคต) ไปสำรวจดู ทรงพบว่า ในอนาคตล่วงไปอีก ๑๗ อสงไขยแสน พระราชาจักรพรรดิองค์นี้ จักได้ตรัสเป็นพระพุทธานามว่า โคตม เหมือนชื่อของตถาคต พระราชาเมื่อสดับพุทธานามนั้นแล้วทรงปลื้มปีติมาก ทรงสละราชสมบัติออกผนวชในพุทธศาสนา ครั้งสิ้นพระชนมายุไปบังเกิดในพรหมโลก พระโพธิสัตว์ออกพระวาจาปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้านานถึง ๕ อสงไขย^{๒๒}

๑.๓. การตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าด้วยกายและวาจา

ครั้งนั้นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ชื่อ สุเมธ อยู่เมืองอมราวดี สละทรัพย์หลายโกฏิเพื่อถวายทาน แล้วออกบวชเป็นฤๅษีอยู่ที่ภูเขารวมิกใกล้ป่าหิมพานต์ สำเร็จอภิญญา ท่านได้ค้ำน้ำคู้ตัวลงนอนในโคลนเพื่อให้พระพุทธเจ้าที่พึงกรพร้อมด้วยพระภิกษุ ๔๐๐,๐๐๐ ที่แวดล้อมเหยียบไปบนร่าง (ไม่ต้องเปื้อนโคลน) เมื่อท่านนอนลงบนแผ่นดินแล้ว เกิดความปริวิตกขึ้นอย่างนี้ว่า **“เราปรารถนาคะเสขของเราให้สิ้นไปในวันนี้ (ก็อาจทำได้) แต่จะมีประโยชน์อะไรด้วยการเป็นพระอรหันต์ เราจะทำให้แจ้งซึ่งสังขารมในโลกลี้ บรรลุสัพพัญญุต**

^{๒๒} กรมศิลปากร, **ชินกาลมาลีปกรณ์** วรรณกรรมสมัยรัตน โกสินทร์ เล่ม ๔ , (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากรจัดพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๑๕-๒๐.

ญาณ เป็นพระพุทธเจ้าในโลกนี้กับทั้งเทวโลก จะดีกว่า ประโยชน์อะไรด้วยการข้ามพ้นคนเดียว ด้วยกำลังและทศสนะของบุรุษ เราจักบรรลุดีพัพพัญญูญาณ ช่วยเทวดาและมนุษย์ให้ข้ามพ้นไปด้วย ด้วยอริการที่เราได้กระทำไว้แล้วในพระพุทธผู้เป็นอุดมบุรุษนี้ ขอให้เราได้บรรลุดีพัพพัญญูญาณช่วยประมุขชนเป็นอันมากให้ข้ามพ้น เราจักตัดกระแสสังสารวัฏ^{๒๓} ทำลายภพทั้งสาม^{๒๔} ขึ้นสู่ธรรมนาวา^{๒๕} บรรทุกเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายให้ข้ามพ้นสังสารวัฏฯ” พระพุทธเจ้าที่ปึงกรผู้รู้แจ้งโลก ประทับยืนอยู่เหนือศิระสุเมธคาบส ตรัสว่า “เธอทั้งหลายจงดูชฎิลคาบสนี้ ผู้มีตบะแก่กล้าในกัปอันประมาณมิได้นับจากกัปนี้ไป เขาก็เป็นพระพุทธเจ้าในโลก” นี่เป็นความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าด้วยกายและวาจาของพระโพธิสัตว์เป็นเวลานาน ๔ อสงไขย^{๒๖}

จากการศึกษานี้พบว่า มูลเหตุแห่งการตั้งปณิธานของผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์และตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้านั้น ในแต่ละชาติแตกต่างกันไป ประการแรกเกิดจาก ๓ เหตุ คือ เหตุแรก เป็นเรื่องความกรุณาต่อผู้อื่น เหตุที่สอง เกิดสลดใจเพราะเห็นราคะรุนแรงเป็นทุกข์ เหตุที่สาม เห็นร่างกายเป็นสิ่งสกปรกเป็นเหตุแห่งทุกข์ ทำให้สามารถสละได้แม้กระทั่งชีวิตของตนเอง มาเป็นบุคลาธิษฐาน ตั้งความปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้าด้วยใจ ประการที่สอง ตั้งความปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้าด้วยวาจา ได้เห็นพุทธสิริจึงงามหาที่เปรียบมิได้ และปีติซาบซึ้งในพระพุทธรุคมีประการต่าง ๆ จึงเปล่งความปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้าด้วยวาจา ประการที่สาม ตั้งความปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้าด้วยกายและวาจา ทรงปรารถนาเผากิเลสให้สิ้น กระทำให้แจ้งซึ่งสังขะธรรมในโลก ตัดกระแสสังสารวัฏ ทำลายภพทั้งสามขึ้นสู่ธรรมนาวาบรรทุกเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายให้ข้ามพ้นสังสารวัฏด้วย จึงตั้งความปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้าด้วยกายและวาจา

๒. การได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าในอดีต

พระโพธิสัตว์นั้น แม้จะได้พบพระศาสดา แต่ยังไม่บริบูรณ์ด้วยธรรมสโมธาน คือ การประชุมพร้อมของธรรม ๘ ประการ ก็จะไม่ได้รับพยากรณ์ในสำนักพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ผู้ที่ได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าได้นั้น ต้องเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยการประชุมธรรม ๘ ประการ พร้อมกับได้ทำ “อริการ” คือ การกระทำอันยิ่งใหญ่ของมหาบุรุษผู้ใดผู้หนึ่ง

^{๒๓} กระแสสังสารวัฏ ในที่นี้หมายถึง กำเนิด คติ วิญญาณฐิติ สัตตवास ๘ หรือกระแสตัณหา (จุ.พุทธ.อ.(ไทย) ๘/๒/๒๐๘).

^{๒๔} ภพทั้ง ๓ ได้แก่ กามภพ รูปภพ อรูปภพ (จุ.พุทธ.อ.(ไทย) ๘/๒/๒๐๗).

^{๒๕} ธรรมนาวา ได้แก่ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ (จุ.พุทธ.อ.(ไทย) ๘/๒/๒๐๘).

^{๒๖} คุราวละเอียคใน จุ.พุทธ.(ไทย) ๓๓/๑-๖๑/๕๖๓-๕๗๕., จุ.อป.อ.(ไทย) ๘/๑/๓๓-๓๗.

เสมอเหมือนมิได้ เฉพาะพระภักตร์ของพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง ดังที่กล่าวไว้ใน อรรถกถา ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ ว่า “อภินิหาร” (การผูกใจการปรารถนาเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า) ย่อมสำเร็จแก่ผู้ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า เพราะความประชุมพร้อมแห่งธรรม ๘ ประการ ที่เรียก อภิญญัมสมโมธาน คือ (๑) ความเป็นมนุษย์ (๒) ความสมบูรณ์ด้วยบุรุษเพศ (๓) เหตุที่จะทำให้สำเร็จพระอรหันต์ในชาตินั้น (๔) การได้พบพระศาสดา (๕) การบรรพชา (๖) ความถึงพร้อมแห่งคุณ คือสมบัติ ๘ และอภิญญา ๕ (๗) อธิการ คือการทำให้งั้น (๘) ความเป็นผู้มีฉันทะ ดังนี้

๑. ความเป็นมนุษย์ (มनुสฺสตุตฺติ) คืออรรถภาพของมนุษย์ หมายความว่าความปรารถนาย่อมสำเร็จแก่ผู้ตั้งอยู่ในอรรถภาพเป็นมนุษย์เท่านั้น และไม่ใช่ผู้พิการ มีสติปัญญาติดตัวมาแต่ปฏิสนธิ และปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า ความปรารถนานั้นจักไม่สำเร็จแก่ผู้ตั้งอยู่ในอรรถภาพของสัตว์ เช่นพญานาค และครุฑเป็นต้น เพราะชาตินาค เป็นอเหตุกสัตว์

๒. ความสมบูรณ์ด้วยบุรุษเพศ (ลិងฺกสมฺปฺตฺติ) หมายถึงความถึงพร้อมด้วยเพศชาย ผู้ปรารถนาสัมโพธิญาณ นั้นนอกจากต้องมีอรรถภาพเป็นมนุษย์แล้ว ยังต้องเป็นเพศชายเท่านั้น ความปรารถนานั้นจักไม่สำเร็จแก่เพศหญิง หรือบัณเฑาะก์ คือคนไม่มีเพศและคนสองเพศ เพราะไม่มีความบริบูรณ์แห่งลักษณะ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นสตรี ไม่เป็นฐานะ ไม่เป็นโอกาส^{๒๗}” ที่จะเป็นได้ เพราะความปรารถนาย่อมไม่สำเร็จ แก่ผู้มีชาติเป็นมนุษย์แต่ตั้งอยู่ในเพศสตรี หรือแก่บัณเฑาะก์

๓. เหตุ คือถึงพร้อมด้วยอุปนิสัย ที่จะทำให้สำเร็จพระอรหันต์ในชาตินั้น ผู้ปรารถนาสัมโพธิญาณ นอกจากจะต้องเป็นบุรุษเพศแล้ว ยังต้องมีคุณสมบัติคือบารมีสมบูรณ์พร้อมบรรลุเป็นพระอรหันต์ได้ในชาตินั้น

๔. การได้พบพระศาสดา (สตุถารทฺตฺสนฺ) คือความมีพระศาสดาอยู่เฉพาะหน้า ผู้ปรารถนาสัมโพธิญาณแม้จะถึงพร้อมด้วยลักษณะ ๓ อย่างข้างต้นบริบูรณ์แล้วก็ตาม แต่ความปรารถนานั้นจะสำเร็จได้ บุรุษนั้นต้องปรารถนาในสำนักของพระพุทธเจ้าที่ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่เท่านั้น หากตั้งความปรารถนาเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วย่อมไม่สำเร็จ หรือ ปรารถนาในสำนักพระเจดีย์ ที่โคนต้นโพธิ์ ที่หน้าพระพุทธปฏิมากร หรือในสำนักของพระปัจเจกพุทธเจ้าและพุทธสาวก ความปรารถนานั้นก็จักไม่สำเร็จ เพราะพระปัจเจกพุทธเจ้าและพุทธสาวก ไม่สามารถที่จะรู้ถึงภัพสัตว์และอภัพสัตว์แล้วกำหนดด้วยญาณเป็นเครื่องกำหนดกรรมและวิบาก แล้วพยากรณ์ได้ ฉะนั้นความปรารถนาจึงสำเร็จในสำนักของพระพุทธเจ้าเท่านั้น

^{๒๗} พุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๕/๒/๒๐๕.

๕. การบรรพชา (ปัพพชชา) คือการได้บรรพชา ผู้ปรารถนาโพธิญาณนอกจากจะได้พบพระพุทธเจ้าแล้ว ขณะปรารถนาสัมโพธิญาณนั้น จะต้องอยู่ในเพศของนักบวชหรือบรรพชิต หรือบวชในสำนักคฤหัสถ์หรือในสำนักภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นกรรมกริยาว่าที่ คือผู้เชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรม เชื่อเรื่องบุญมีบาปมี เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เพราะบรรพชิตเท่านั้นจึงจะบรรลุพระสัมโพธิญาณได้ เป็นคฤหัสถ์ บรรลุไม่ได้ ตามกาลตั้งปณิธานความปรารถนามาแต่ต้น

๖. ความถึงพร้อมแห่งคุณ คือสมบัติ ๘ และอภิญญา ๕ (คุณสมบูรณ์) คือความถึงพร้อมด้วยคุณเมื่ออภิญญาเป็นต้น ความปรารถนาสัมโพธิญาณย่อมสำเร็จแก่บรรพชิต ผู้ได้สมบัติ ๘^{๒๘} และอภิญญา ๕^{๒๙} เท่านั้น เพราะการเลือกเฟ้นหาพุทธการกรรมต้องอาศัยอภิญญาจึงจะสามารถรู้ได้ จะไม่สำเร็จแก่ผู้ขาดคุณสมบัติเหล่านี้ เพราะคนไร้คุณสมบัตินี้ไม่มีโพธิญาณนั้น

๗. อธิการ คือการทำให้ยิ่ง (อธิการโธ) คือการกระทำอันยิ่งใหญ่ หรือการกระทำที่ประเสริฐยิ่ง ผู้ปรารถนาสัมโพธิญาณแม้จะถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติที่กล่าวมาแล้วในชาตินั้น หากไม่กระทำการอันยิ่งใหญ่ ขอมสละชีวิตของตนเพื่อบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตนได้พบนั้น ความปรารถนานั้นก็จักไม่สำเร็จ เช่นที่สุเมธคาบสบริจาชีวิตของตนด้วยการนอนบนร่องน้ำอันชุ่มด้วยน้ำและโคลนให้พระพุทธรูปที่ปึงกร และหมู่สงฆ์เหยียบข้ามน้ำไป เป็นการกระทำอันยิ่งใหญ่

๘. ความเป็นผู้มีฉันทะ (ฉนุทธา) ได้แก่ความเป็นผู้มีฉันทะ ผู้ปรารถนาพระสัมโพธิญาณ แม้มีคุณสมบัติถึงพร้อมครบ ๗ ข้อแล้วก็ยังไม่พอ จะต้องเป็นผู้มีใจประกอบด้วยฉันทะ คือความรักความพอใจอย่างแรงกล้า มีความอดสาหะ ความพยายามในการแสวงหาพระสัมโพธิญาณอย่างยิ่ง ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคอันยิ่งใหญ่ แม้จักรวาลทั้งหมดจะเต็มไปด้วยน้ำก็ไม่หวาดหวั่นที่จะว่ายน้ำจากฝั่งหนึ่งไปยังอีกฝั่งหนึ่ง เพื่อให้ถึงซึ่งพระสัมมาสัมโพธิญาณนั้น^{๓๐}

^{๒๘}สมบัติ ๘ คือคุณพิเศษเป็นที่อันบุคคลเข้าถึง หรือธรรมพิเศษที่ควรเข้าถึง, การบรรลุขั้นสูง ได้แก่ ฌาน ๘ คือ รูปฌาน ๔ และอรูปฌาน ๔ ดังนี้ (๑)ปฐมฌาน (๒)ทุติยฌาน (๓)ตติยฌาน (๔)จตุตถฌาน (๕)อากาสาณัญญาขณนะ (๖) วิญญาณัญญาขณนะ (๗) อาจิตัญญาขณนะ (๘) เนวสัณญานาณัญญาขณนะ

^{๒๙}อภิญญา ๕ คือความรู้ยิ่งยวด ห้าข้อ เป็นโลกิยะ (๑) อิทธีวิชา ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้ (๒) ทิพพโสต ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์ (๓) เจโตปริยญาณ ญาณที่กำหนดใจคนอื่นได้ (๔) ปุพเพนิวาสานุสสติ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้ (๕) ทิพพจักขุ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์ รู้การจุติและการเกิดของสัตว์ทั่วไป

^{๓๐}ดูรายละเอียดใน พุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๕๕/๕๗๔-๕๗๕., พุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๕/๒/๒๐๘-๒๑๐., พุ.อป.อ. (ไทย) ๘/๑/๓๗-๔๐, ๒๖๗-๒๖๘., พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๓๑., พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/๒๔-๒๖., อญ.เอก.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๖๖., พุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/๒๒๔., พุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๕/๑๐๖-๑๐๘.

พระโฑธิสัตว์ผู้ปรารณาพระสัมิโฑธิญาณ ใคร่ครวญแล้วพบว่าตนเองมีคุณสมบัติ ตามธรรมสโมธาน ๘ ประการนี้แล้ว ก็มั่นใจได้ว่าตนเองจักได้รับพุททพยากรณ์ว่าจะเป็น พระสัมิมาสัมิพุททเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งในอนาคต และธรรมสโมธาน ๘ ประการนี้ พระสัมิมาสัมิพุททเจ้าทรงใช้พิจารณาว่า ผู้ปรารณาพระสัมิโฑธิญาณนั้นจักสำเร็จสมความปรารณา หรือไม่ หากทรงเห็นว่าธรรมสโมธานของผู้นั้นบริบูรณ์พร้อม ก็จักทรงพยากรณ์ว่าผู้ นั้นจักเป็น พระพุททเจ้าได้ในระยะเวลาอนเท่าใดในอนาคต เมืองใด ประทับที่ได้ค้นไม่ใคร่ตรัสรู้ หรือหาก พบว่าผู้ นั้นมีคุณสมบัติไม่พอ ก็จักไม่ทรงพยากรณ์

เมื่อ ผู้ปรารณาพระสัมิโฑธิญาณได้รับพุททพยากรณ์แล้ว ผู้ นั้นก็จะได้รับการเรียก ขานว่า “นิตยโฑธิสัตว์”^{๓๑} หมายถึง สัตว์ผู้จะตรัสรู้อย่างแน่นอน หรือ ผู้ที่ขังต่อการตรัสรู้ หรือ เรียกว่า พุททพิขั คือเป็นหน่อเนื้อพุทททางกูร หมายถึง ผู้ที่จะได้เป็นพระพุททเจ้าในภายภาคหน้า

๓. การบำเพ็ญบารมี

การบำเพ็ญบารมีของนิตยโฑธิสัตว์ เพื่อให้ถึงโฑธิญาณ ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ คือ

๑. อุดุสสาห คือ เป็นผู้ประกอบด้วยความเพียรอันมั่นคง
๒. อุมมกุก เป็นผู้ประกอบด้วยปัญญาเฉียบแหลมยิ่งนัก
๓. อวดุถาน เป็นผู้ประกอบด้วยอธิษฐาน คือความตั้งใจมั่นไม่หวั่นไหว
๔. หิตจริยา เป็นผู้ประพฤดิประโยชน์เกื้อกูล อันประกอบด้วยเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลาย เป็นเบื้องหน้า^{๓๒}

และปัจจัยแห่งการบำเพ็ญบารมีทั้งหลายของนิตยโฑธิสัตว์ เพื่อให้ถึงโฑธิญาณ ยัง ประกอบด้วยอธยาศัย ๖ อย่าง คือ

๑. อธยาศัยในเนกขัมมะ พระโฑธิสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้เห็นโทษในกามและในการ ครอบเรือน
๒. อธยาศัยสังค เพราะพระโฑธิสัตว์ทั้งหลายเห็นโทษในการคลุกกลี
๓. อธยาศัยไม่โลภ เพราะพระโฑธิสัตว์ทั้งหลายเห็นโทษในโลภะ
๔. อธยาศัยไม่โกรธ เพราะพระโฑธิสัตว์ทั้งหลาย เห็นโทษในโทสะ
๕. อธยาศัยไม่หลง เพราะพระโฑธิสัตว์ทั้งหลายเห็นโทษในโมหะ

^{๓๑}พุ.พุทท.อ. (ไทย) ๘/๒/๖๘๒.

^{๓๒}พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๘/๓/๕๕๔-๕๕๕.

๖. อธิษาศ์ออกจากทุกข์ เพราะพระโพธิสัตว์ทั้งหลายเห็นโทษในทุกภาวะ^{๓๓}

พระโพธิสัตว์ เมื่อได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าแล้วว่าจักได้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน ก็จักกัณฑ์กรรมที่กระทำให้เป็นพระพุทธเจ้า หรือคุณธรรมที่เป็นเหตุให้บรรลุพระโพธิญาณ แล้วถือปฏิบัติเป็นประจำ ซึ่งก็คือ พุทธการกกรรม^{๓๔} มี ๑๐ ประการ ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเล่าไว้ใน สุตเมธกถา ดังนี้

๓.๑ ทานบารมี

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทานบารมีให้เต็มบริบูรณ์อย่างสิ้นเชิง จุจ “หม้อที่เต็มด้วยน้ำซึ่งผู้ใดผู้หนึ่งจับคว่ำลง น้ำย่อมไหลออกหมด ไม่ขังอยู่ในหม้อนั้นฉันใด ท่านเห็นผู้ขอทั้งชั้นต่ำ ชั้นกลาง และชั้นสูงแล้ว จงให้ทานอย่าให้เหลือ จุจหม้อน้ำที่เขาคว่าลงฉันนั้น”^{๓๕}

การบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์นั้นทรงให้ทานแก่ผู้ขอไม่ว่าจะเป็นชนชั้นต่ำ ชั้นกลาง และชั้นสูงอย่าหมดสิ้นไม่มีเหลือ ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์ ยศ บุตร ภรรยา หรืออวัยวะน้อยใหญ่ จุจหม้อน้ำที่คว่ำลงน้ำย่อมไหลออกหมดไม่สามารถนำกลับเข้าไปฉันนั้น ดังพระชาติที่เป็นพระเวสสันดร ด้วยปรารถนาบรรลุพระโพธิญาณ เป็นพระพุทธเจ้า

๓.๒ ศีลบารมี

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญศีลบารมีให้เต็มบริบูรณ์สิ้นเชิง จุจ“จามรียอมรักษายขนหาง (ของตน) ที่ติดข้องอยู่ที่ไร ๆ ก็ยอมตายในที่นั้น ไม่ยอมให้ขนหางเสียไปฉันใด ท่านจงบำเพ็ญศีลในภูมิทั้ง ๔”^{๓๖} รักษาศีลให้บริบูรณ์ในกาลทุกเมื่อ จุจจามรีรักษายขนหาง ฉันนั้น”^{๓๗}

จามรีรักษายขน คือ จามรี (เนื้อทรายเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง) หางติดค้ำอยู่ในที่ใดก็ตาม ปลอดภัยออกไม่ได้มันก็ยอมตายในที่นั้น พระโพธิสัตว์ก็เช่นกัน รักษาศีลชนิดไม่เห็นแก่ชีวิต ยอมตายเสียดีกว่าที่จะให้ศีลขาด ดังพระชาติที่เป็นพระภูริทัต จักบรรลุสัมโพธิญาณได้

^{๓๓} จุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๕๕๕.

^{๓๔} จุ.พุทธ (ไทย) ๓๓/๑๑๕/๕๕๓, จุ.อป.อ. (ไทย) ๘/๑/๔๕-๕๘., **พุทธการกกรรม** ได้แก่ ธรรมที่ ทำให้เป็นพระพุทธเจ้ามี ๑๐ ประการ คือ (๑) ทาน (๒) ศีล (๓) เนกขัมมะ (๔) ปัญญา (๕) วิริยะ (๖) ขันติ (๗) ตัณจะ (๘) อธิษฐาน (๙) เมตตา (๑๐) อุเบกขา (จุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๕/๒/๒๒๕-๒๔๕).

^{๓๕} จุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๑๘-๑๑๙/๕๕๓., จุ.อป.อ. (ไทย) ๘/๑/๔๕

^{๓๖} จุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๑๒๔/๑๕๘., **ศีลในภูมิทั้ง ๔** ในที่นี้ได้แก่ ปาฏิโมกขสังวรศีล อินทริยสังวรศีล อาชีวาปาริสุทธิศีล และปัจจบเวกขณศีล

^{๓๗} จุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๒๓-๑๒๔/๕๕๓-๕๕๔., จุ.อป.อ. (ไทย) ๘/๑/๕๐

๓.๓. เนกขัมมบารมี

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมีให้เต็มบริบูรณ์สิ้นเชิง เหมือน “คนที่ถูกขังอยู่ในเรือนจำเป็นเวลานานต้องรับทุกข์มานาน ย่อมไม่เกิดความยินดีในเรือนจำนั้น มีแต่จะหาช่องทางที่จะพ้นออกไปฉันทใด ท่านจงเห็นภพทั้งปวงดุจเรือนจำ จงมุ่งหน้าต่อเนกขัมมะเพื่อหลุดพ้นไปจากภพ ฉันทนั้นเกิด”^{๓๘}

บุรุษผู้อยู่ในเรือนจำมานาน ก็มีได้มีใจรักใคร่ในเรือนจำนั้นฉันทใด พระโพธิสัตว์ก็เห็นภพทั้งปวงเหมือนเรือนจำ บำเพ็ญเนกขัมมบารมี เพื่อออกจากกามให้พ้นจากภพทั้งปวง มุ่งหน้าออกบวชเพื่อพ้นจากภพนั้น จักบรรลุสัมโพธิญาณได้

๓.๔. ปัญญาบารมี

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมีให้เต็มบริบูรณ์สิ้นเชิง ดุจ “ภิกษุเมื่อเที่ยวบิณฑบาต มิได้เว้นว่าจะเป็นตระกูลชนชั้นต่ำ ชั้นกลาง หรือชั้นสูง ย่อมได้อาหารพอยังอัตภาพให้ เป็นไปได้ฉันทใด ท่านเมื่อสอบถามคนมีความรู้ตลอดกาลทั้งปวง บำเพ็ญปัญญาบารมีไปเกิด”^{๓๙}

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมีด้วยการเข้าหาบัณฑิต ไม่ว่าบัณฑิตนั้นจะเป็นชนชั้นต่ำ ชั้นกลาง หรือชั้นสูง เพื่อไต่ถามปัญหา เพื่อความรู้แจ้งในธรรม เพื่อบรรลุสัมโพธิญาณ เหมือนภิกษุผู้ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ไม่เว้นว่าจะเป็นตระกูลชั้นสูง ชั้นกลาง และชั้นต่ำ เพียงเพื่อให้ได้อาหารพอยังชีพ ฉันทนั้น จักบรรลุสัมโพธิญาณได้

๓.๕. วิริยบารมี

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญวิริยบารมีบารมีให้เต็มบริบูรณ์สิ้นเชิง ดุจ “ราชสีห์ พญาเนื้อมีความเพียรไม่ย่อหย่อน ทั้งในขณะหมอบ ยืน และเดิน ประคองใจไว้ทุกเมื่อฉันทใด ท่านจงประคองความเพียรให้มั่นคงทุกภพทุกชาติ บำเพ็ญวิริยบารมีไปเกิด”^{๔๐}

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญวิริยบารมีบารมีด้วยความเพียรมั่นในอริยบททั้งปวง ไม่ว่าการ นั่ง ยืน เดิน อย่างไม่ย่อหย่อน ประคองใจไว้ในกรทุกเมื่อ ทุกภพ ดุจพญาราชสีห์ห่มถูกราช ผู้มีความเพียรไม่ย่อหย่อนในอริยบททั้งปวง จักบรรลุสัมโพธิญาณได้

๓.๖. ชันติบารมี

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญชันติบารมีให้เต็มบริบูรณ์สิ้นเชิง “ธรรมดาแผ่นดิน ย่อมทนทานต่อสิ่งที่เขาทิ้งลงทุกอย่าง ทั้งที่สะอาดและไม่สะอาด ไม่ทำความยินดีและขัดเคือง แม้ฉันทใด ถึงท่านก็ฉันทนั้นเหมือน อดทนต่อการยกย่องและการดูหมิ่นของคนทั้งปวง”^{๔๑}

^{๓๘} จุ.พุทธ.(ไทย) ๓๓/๑๒๘-๑๒๙/๕๘๔., จุ.อป.อ. (ไทย) ๘/๑/๕๑

^{๓๙} จุ.พุทธ.(ไทย) ๓๓/๑๓๓-๑๓๔/๕๘๕., จุ.อป.อ. (ไทย) ๘/๑/๕๒

^{๔๐} จุ.พุทธ.(ไทย) ๓๓/๑๓๘-๑๓๙/๕๘๕., จุ.อป.อ. (ไทย) ๘/๑/๕๓.

^{๔๑} จุ.พุทธ.(ไทย) ๓๓/๑๔๓-๑๔๔/๕๘๖., จุ.อป.อ. (ไทย) ๘/๑/๕๔.

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญขันติบารมีด้วยการอดทน อดกลั้นในสิ่งทั้งปวง ทั้งในการยกย่องนับถือ หรือการดูถูกดูหมิ่น เหมือนแผ่นดินที่คนทั้งหลายทิ้งของที่สะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง ลงบนแผ่นดิน แผ่นดินนั้นก็มิได้กระทำความรักความชังเคืองเพราะการกระทำนั้น ขอมอด ขอมทน ขอมกลั้นไว้ได้ฉันใด พระโพธิสัตว์ก็ฉันนั้นเหมือนกัน จักบรรลุสัมโพธิญาณได้

๓.๗ สัจจะบารมี

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญสัจจะบารมีให้เต็มบริบูรณ์สิ้นเชิง “ธรรมดาว่าดาวประกายพริกเป็นดาวนพเคราะห์ที่เที่ยงตรงในโลกพร้อมทั้งเทวโลกย่อมไม่เคลื่อนไปจากวิถีโคจรไม่ว่าจะเป็นฤดูร้อน ฤดูหนาว หรือฤดูฝน แม้ฉันใด ถึงท่านก็ฉันนั้นเหมือนกัน จงอย่าถอยกลับไปจากทาง (ที่ถูกต้องมั่นคง) ในสัจจะทั้งหลาย”^{๔๒}

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญสัจจะบารมี ดังแม้ว่าอสนีบาตจะตกลงมาบนกระหม่อมก็ตาม ท่านก็ไม่ยอมกล่าวคำมุสาวาท ทั้ง ๆ รั้อยู่ด้วยอำนาจจันทะเป็นต้น หรือเพื่อต้องการทรัพย์ เป็นต้น เหมือนดาวประกายพริก เป็นจุดคันซึ่งที่เที่ยงตรงในโลก พร้อมทั้งเทวโลกไม่ว่าในสมัยใด ฤดูใด ปีใดก็ตาม ย่อมไม่โคจรและเวียนออกนอกวิถีโคจรฉันใด ท่านก็รักษาสัจจะให้มั่นคงไว้ฉันนั้น จักบรรลุสัมโพธิญาณได้

๓.๘ อธิษฐานบารมี

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญอธิษฐานบารมีให้เต็มบริบูรณ์สิ้นเชิง คุณ “ภูผาไม่หวั่นไหว ตั้งมั่นไม่สะเทือนเพราะลมแรง คงตั้งอยู่ที่เดิมนั่นเอง แม้ฉันใด ท่านก็ฉันนั้นเหมือนกัน จงเป็นผู้ไม่หวั่นไหวในอธิษฐานบารมีทุกเมื่อ”^{๔๓}

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญอธิษฐานบารมีด้วยความไม่หวั่นไหว กระทำให้มั่นในอธิษฐานบารมี คุณภูเขาหินที่ตั้งมั่น แม้จะถูกลมพัดในทิศทั้งปวงก็ไม่หวั่นไหว ไม่เขยื้อน ตั้งมั่นอยู่ในที่มั่นของตนฉันนั้น จักบรรลุสัมโพธิญาณได้

๓.๙ เมตตาบารมี

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเมตตาบารมีให้เต็มบริบูรณ์สิ้นเชิง “ธรรมดาน้ำย่อมแผ่ความเย็นชำระล้างมลทินคือฐิติเสมอกัน ทั้งในคนดีและคนชั่วฉันใด ท่านก็ฉันนั้นเหมือนกัน จงเจริญเมตตาให้เสมอกันทั้งในคนที่เกื้อกูลกันและในคนที่ไม่ได้เกื้อกูลกัน”^{๔๔}

^{๔๒} พุ.พุทธ.(ไทย) ๓๓/๑๔๘-๑๔๙/๕๘๖-๕๘๗., พุ.อป.อ. (ไทย) ๘/๑/๕๕.

^{๔๓} พุ.พุทธ.(ไทย) ๓๓/๑๕๓-๑๕๔/๕๘๗., พุ.อป.อ. (ไทย) ๘/๑/๕๖.

^{๔๔} พุ.พุทธ.(ไทย) ๓๓/๑๕๘-๑๕๙/๕๘๘., พุ.อป.อ. (ไทย) ๘/๑/๕๗.

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเมตตาบารมี ด้วยการเป็นผู้มีจิตเป็นอย่างเดียวในสิ่งที่เป็นประโยชน์และสิ่งไม่เป็นประโยชน์ เหมือนน้ำย้อมแผ่ความเย็นไปให้คนดีและคนเลวเสมอกัน ชะล้างมลทินคือฐิติดินออกได้ฉันทิ พระโพธิสัตว์ก็เจริญเมตตาให้สำเสมอในชนที่เกื้อกูลและไม่เกื้อกูลแก่ท่านฉันทิ จักบรรลุสัมโพธิญาณได้

๓.๑๐ อุเบกขาบารมี

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมีให้เต็มบริบูรณ์สิ้นเชิง “ธรรมดาแผ่นดินย่อมวางเฉยในสิ่งที่เขาทิ้งลงทั้งสะอาดและไม่สะอาด ทั้ง ๒ อย่าง เว้นความโกรธและความยินดีฉันทิ ท่านก็ฉันทิเหมือนกัน จงมีใจเที่ยงตรงในสุขและทุกข์ในกาลทุกเมื่อ”^{๔๕}

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี โดยการวางใจให้เป็นกลางทั้งในสุขและในทุกข์ เหมือนแผ่นดินที่เขาทิ้งของสะอาดบ้างไม่สะอาดบ้างลงไปก็หาได้โกรธและยินดีในสองอย่างนั้นไม่ พระโพธิสัตว์ก็เหมือนกัน จะเป็นประจวบข้างในสุขและทุกข์ในกาลทุกเมื่อ แล้วจักบรรลุสัมโพธิญาณได้

ธรรมช่วยบ่มพระโพธิญาณในโลกมีเพียงเท่านี้ที่สูงนอกไปจากนั้นไม่มี^{๔๖} การบำเพ็ญบารมีตามพุทธการกธรรมนั้น แต่ละภพชาติจะบำเพ็ญบารมีไม่เท่ากัน บางพระชาติก็บำเพ็ญตามปกติธรรมดา บางพระชาติก็บำเพ็ญปานกลาง บางพระชาติก็บำเพ็ญอย่างยิ่งหรืออย่างสูงสุด และการบำเพ็ญบารมีในชาติหนึ่ง ๆ นั้นมิใช่จะทรงบำเพ็ญบารมีเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง ในพระชาติเดียวกันนั้นทรงบำเพ็ญบารมีหลายอย่างควบคู่กันไป แต่อาจโดดเด่นเพียงบารมีเดียว บางพระชาติก็บำเพ็ญ ๔-๕ บารมี บางพระชาติก็ทรงบำเพ็ญครบทั้ง ๑๐ บารมีก็มี เช่นพระชาติที่เป็นพระเวสสันดร แต่ไม่มีพระชาติใดที่บำเพ็ญบารมีเพียงบารมีเดียว

ในอรรถถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก แบ่งบารมีเป็น ๓ ระดับ โดยใช้หลักการจำแนกดังนี้

๑. ใช้ธรรมชา^{๔๗} – ธรรมคำ^{๔๘} คือ บารมีปกติ เป็นธรรมชาติเจ้าด้วยธรรมคำ, อุปบารมีเป็น ธรรมชาติไม่เจ้าด้วยธรรมคำ ปรมัตถบารมีเป็น ธรรมไม่คำไม่ชา

^{๔๕} พุ.พุทธ.(ไทย) ๓๓/๑๖๓-๑๖๔/๕๘๘., พุ.อป.อ. (ไทย) ๘/๑/๕๘.

^{๔๖} พุ.พุทธ.(ไทย) ๓๓/๑๖๕/๕๘๘., พุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๘/๒/๒๔๖.

^{๔๗} ธรรมชา หมายถึงกุศลธรรม ได้แก่ กายสุจริตเป็นต้น (ส.ม.อ. (ไทย) ๓/๓๑-๔๐/๑๕๖, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔/๔๕-๔๗)

^{๔๘} ธรรมคำ หมายถึงอกุศลธรรม ได้แก่ กายทุจริตเป็นต้น (ส.ม.อ. (ไทย) ๓/๓๑-๔๐/๑๕๖, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔/๔๕-๔๗)

๒. ใช้ระยะเวลา คือ บารมีเริ่มต้นก่อนเป็นพระโพธิสัตว์ อุปบารมีนับแต่เป็นพระโพธิสัตว์ ปรมัตตบารมีนับแต่การบรรลุสัมโพธิญาณ

๓. การบำเพ็ญประโยชน์ คือ บารมีบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น อุปบารมีบำเพ็ญประโยชน์เพื่อตน ปรมัตตบารมีบำเพ็ญประโยชน์ด้วยการบรรลุพลธรรม^{๔๘} และเวสาร์ชธรรม^{๔๙}

๔. ใช้ความยากง่าย เช่น ทานบารมี ได้แก่การบริจาคบุตร ภรรยา และทรัพย์ของตน ทานอุปบารมี ได้แก่การบริจาคอวัยวะของตน ทานปรมัตตบารมี ได้แก่การบริจาคชีวิตของตน^{๕๐}

นอกจากนี้ในอรรถกถา ยังแสดงความเห็นของพระอรรถกถาจารย์ต่าง ๆ หลายกลุ่มที่มีความเห็นแตกต่างกันออกไป เช่น อาจารย์บางพวกว่า ในตอนตั้งความปรารถนา เชื่อว่าบารมี เริ่มบำเพ็ญเชื่อว่าอุปบารมี ถึงความสำเร็จพุทธภูมิเชื่อว่าปรมัตตบารมี

อรรถกถาจารย์บางพวกก็ว่า การตั้งความปรารถนาทางใจจนถึงเปล่งวาจา เชื่อว่าบารมี การบำเพ็ญบารมีหลังเปล่งวาจา จนถึงตั้งความปรารถนาทางกาย เชื่อว่าอุปบารมี ตั้งแต่ตั้งความปรารถนาทางกายไปเป็นปรมัตตบารมี ดังนี้เป็นต้น^{๕๑}

แม้จะมีหลักจำแนกบารมีหลายนัยด้วยกัน แต่นัยที่นิยม ชัดเจนและรู้กันกว้างขวางก็คือ หลักความยากง่ายของการบำเพ็ญบารมีหลักที่ ๔ ซึ่งปรากฏอยู่ในสโมธานกถา^{๕๒} จึงได้รับการยอมรับทั่วกัน เพราะสามารถสรุปเรื่องเล่าจากชาดกและอรรถกถาทั้งหลายในบารมี ๓ ได้ง่ายและเป็นรูปธรรมที่สุด

จากที่กล่าวมาแล้วทำให้ทราบว่า พระโพธิสัตว์ เมื่อได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าแล้วว่าจักได้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน ก็จะใคร่ครวญถึงธรรมที่กระทำให้เป็นพระพุทธเจ้า คือ

^{๔๘}บรรลุพลธรรม หมายถึงมีพระกำลังอันเกิดจากฉน ๑๐ ที่เรียกว่า ทสพลญาณ หรือตถาคคผละ (ที.ม.อ. ๒๒๐/๒๐๒) พลธรรม ๕ ประการ คือ (๑) สัทธา (ความเชื่อ) (๒) วิริยะ (ความเพียร) (๓) สติ (ความระลึกได้) (๔) สมာธิ (ความตั้งจิตมั่น) (๕) ปัญญา (ความรู้ทั่ว) อนึ่ง คำว่า “พระผู้มีพระภาค” ในกถานี้เป็นคำกล่าวของพระสังคีติกาจารย์ (พ.ศ.อ. (ไทย) ๒/๓๕๘/๑๖๕), พลธรรม ได้แก่ วิริยผละ สติผละ สมာธิผละ ปัญญาผละ (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๐๔)

^{๔๙}เวสาร์ชญาณ ๔ คือ พระญาณอันเป็นเหตุให้ทรงแก้ลวล้า ไม่ครั้งคร้าม ๑. สัมมาสัมพุทธปฎิญา ๒. ชินาสวปฎิญา ๓. อันตรายกัมมวาทะ ๔. นิยยานิกัมมเทศนา (ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๐/๑๐๐-๑๑๑)

^{๕๐}พ.จ.ร.อ. (ไทย) ๕/๓/๖๔๖, ๖๔๘.

^{๕๑}พ.จ.ร.อ. (ไทย) ๕/๓/๖๔๗-๖๔๘.

^{๕๒}ดูรายละเอียดใน พ.จ.ร.อ. (ไทย) ๓๓/๓๗๖-๓๗๘.

พุทธการกรรม ๑๐ มีทาน ศีล บารมีเป็นต้น และอุเบกขาบารมีเป็นที่สุด และศีลบารมีเป็น ๑ ในบารมี ๑๐ ที่ผู้วิชัยจักทำการศึกษา โดยผู้วิชัยจะทำการศึกษานเฉพาะกรณีการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์เท่านั้น ซึ่งจะได้ศึกษาในรายละเอียดในหัวข้อต่อไป

๓.๒ เป้าหมายของการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์

จากการที่ผู้วิชัยได้ศึกษาพบว่า โพธิสัตว์ คือ ผู้ที่บำเพ็ญบารมี และแสวงหาภูมิธรรมเพื่อพระสัมพันธูปัญญาญาณ ญาณคือความเป็นพระสัมพันธูปัญญา การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์นั้น ท่านมีเป้าหมายในการบำเพ็ญบารมี ดังนี้

๓.๒.๑ **เป้าหมายหลัก** ของการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ เพื่อปรารถนาความเป็นพระสัมพันธูปัญญาหรือการบรรลุพระสัมโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยปรารถนาให้ตนพ้นจากทุกข์ภัยต่าง ๆ อันเกิดจากการเกิด แก่ เจ็บ ตายในสังสารวัฏฏ์ เพื่อถอนสัตว์ออกจากโลก มิได้ทรงปรารถนาสักการะสมบัติ มารสมบัติ พรหมสมบัติ หรือสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ^{๕๔} ใน จิตตูปบาทนั้น ผู้ปรารถนาพระสัมโพธิญาณ เป็นผู้ที่มีใจประกอบด้วยฉันทะ มีความรักความพอใจอย่างแรงกล้า มีความอดุสาหะ ความพยายามในการแสวงหาพระสัมโพธิญาณไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคอันยิ่งใหญ่ เปรียบแม้จักรวาลทั้งหมดจะเต็มไปด้วยน้ำก็ไม่หวาดหวั่นที่จะว่ายน้ำจากฝั่งหนึ่งไปยังอีกฝั่งหนึ่ง เพื่อให้ถึงซึ่งพระสัมมาสัมโพธิญาณตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า หรือผู้ใดเหยียบจักรวาลอันเต็มไปด้วยถ่านเพลิง ปราศจากเปลวไฟ ปราศจากควันไฟด้วยเท้าทั้งสองสามารถก้าวเลยไปถึงฝั่งได้แล้วถึงความเป็นพระพุทธรเจ้า ก็ไม่ย่อท้อที่จะทำ หรือแม้ผู้ใดหมกไหม้ในนรกแล้วบรรลุเป็นพระพุทธรเจ้าได้ เขาก็พอใจหมกไหม้ในนรกนั้น เพราะจิตของผู้ปรารถนานั้นตั้งอยู่ในมหาโพธิญาณเท่านั้น

๓.๒.๒ **เป้าหมายรอง** เพื่อยังประโยชน์สุขให้สำเร็จแก่สัตว์ทั้งหลาย เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย โดยมีมหากรุณา สละได้แม้ร่างกายและชีวิตของตนเพื่อประโยชน์ผู้อื่น ดังที่พระพุทธรองค์ ตรัสไว้ในอภินิหาร ว่าเราข้ามแล้วพึงให้สัตว์ข้ามด้วย เราพ้นแล้วพึงให้สัตว์พ้นด้วย เราฝึกแล้วพึงให้สัตว์ฝึกด้วย เราสงบแล้วพึงให้สัตว์สงบด้วย เราหายใจคล่องแล้วพึงให้สัตว์หายใจคล่องด้วย เรานิพพานแล้วพึงให้สัตว์นิพพานด้วย เราบริสุทธ์แล้วพึงให้สัตว์บริสุทธ์ด้วย เราตรัสรู้แล้วพึงให้สัตว์ตรัสรู้ด้วย^{๕๕}

^{๕๔}ที่.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/๕๖., จุ.จริยา.อ.๕/๒/๖๓๖.

^{๕๕}จุ.พุทธ. (ไทย) ๕/๓/๕๘๐.

ในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์นั้น ศิลบารมี เป็นหนึ่งในบารมี ๑๐ และ อุโบสถศีลก็เป็นหนึ่งในศิลปบารมี ดังนั้นเป้าหมายการรักษากุศลของพระโพธิสัตว์ก็มี เป้าหมายหลักและเป้าหมายรองเช่นเดียวกันทุกๆ ภาว ทุก ๆ ชาติ ดังที่กล่าวอ้างมาแล้วในการตั้ง ความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าด้วย ใจ ด้วยวาจา และด้วยกายและวาจา ซึ่งผู้วิจัยมีหลักฐาน ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

๑. พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพญานาคฤทิตตะ

วันหนึ่ง พระโพธิสัตว์ได้เสด็จไปอุปฐากท้าวสักกะบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พร้อมกับ ท้าววิรูปักษ์มหาราช พระโพธิสัตว์ทรงเห็นสมบัติของท้าวสักกะมากมายเป็นที่จับใจยิ่งนัก มีเวช ยันตปราสาท สุธรรมเทศภา คันไม้สวรรค์ ปันฑุกัมพลศิลาอาสน์ มีเทพอัปสรแวดล้อม ทวยเทพ เหล่านั้นมีความเป็นอยู่อย่างสุขสบาย แต่ความสุขบนสวรรค์นั้น ก็ยังมีการถูกต้อง การกระทบ ผัสสะ ระหว่างอายตนะภายในอายตนะภายนอกและวิญญาณกระทบกัน ทำให้เกิดเวทนา คือสุขบ้าง ทุกข์บ้าง อุเบกขาบ้าง ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สวรรค์ชื่อว่ามิผัสสายตนะ^{๕๖} มีอยู่”^{๕๗} ซึ่งความสุขและสมบัติเหล่านี้ก็ไม่สามารถหาได้ในอรรถภาพของนาคซึ่งเป็นสัตว์ เดียร์จฉาน ทรงคิดว่าความสุขและสมบัติเหล่านี้ยังไม่สามารถหาได้ แล้วพระสัมมาสัมโพธิญาณ จะหาได้อย่างไร แสดงให้เห็นว่าทรงปรารถนาพระมาสัมโพธิญาณ แต่การที่จะได้มาซึ่งพระสัมมา สัมโพธิญาณนั้นยากยิ่งหากอยู่ในอรรถภาพของนาค เพราะสภาพของสัตว์เดียรฉาน หรือเทพ เทวดา ไม่อาจบรรลुพระสัมโพธิญาณได้ จึงทรงรังเกียจอรรถภาพของนาค อยากพ้นไปจากอรรถภาพของนาค และการที่จะได้ไปเกิดในสวรรค์ หรือพ้นจากอรรถภาพของนาคได้ ก็ด้วยการรักษาศีล และศีลนั้นก็

---

^{๕๖}ผัสสายตนะ หมายถึงความกระทบ ความประจวบกันระหว่างอายตนะภายในกับอายตนะ ภายนอก โดยมีวิญญาณเป็นตัวรู้ คือ

- (๑) จักขุสัมผัส (ความกระทบทางตา คือ ตา+รูป+จักขุวิญญาณ)
- (๒) โสตสัมผัส (ความกระทบทางหู คือ หู+เสียง+โสตวิญญาณ)
- (๓) ฆานสัมผัส (ความกระทบทางจมูก คือ จมูก+กลิ่น+ฆานวิญญาณ)
- (๔) ชิวหาสัมผัส (ความกระทบทางลิ้น คือ ลิ้น+รส+ชิวหาวิญญาณ)
- (๕) กายสัมผัส (ความกระทบทางกาย คือ กาย+โผฏฐัพพะ+กายวิญญาณ)
- (๖) มโนสัมผัส (ความกระทบทางใจ คือ ใจ+ธรรมารมณ์+มโนวิญญาณ)

(ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๒๑๕, ต.นิ.(ไทย) ๑๖/๒/๔) และคู อภิ.วิ.(ไทย) ๓๕/๑๕๕-๑๖๖/๑๑๓-

ได้แก่ อุโบสถศีล จึงทรงกลับไปยังนาคพิภพเพื่อรักษาอุโบสถศีล เพราะ ศีลเท่านั้นจะเป็นเครื่องบ่มโพธิญาณ^{๕๘}

๒. พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นจัมเปยกนาคราช

จัมเปยกนาคราชมีฤทธิ์มีอำนาจมาก ครองราชย์สมบัติอยู่ในนาคพิภพ เสวยอิสริยยสมบัติเช่นเดียวกับโกกสมบัติของเทวราช เป็นผู้ประพฤติกุศล^{๕๙} ไม่ประพฤติกุศลที่เป็นอธรรมแม้แต่น้อย เพียบพร้อมด้วยศีลวัตร เข้าจำอุโบสถ ด้วยการรักษาอุโบสถศีลประกอบด้วยองค์ ๘ ในอดีตชาติตั้งแต่สมัยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปังกร จัมเปยกนาคราชตั้งความปรารถนาในประโยชน์อันสูงสุด คือความเป็นพระพุทธเจ้า แต่จะมีประโยชน์อะไรเมื่อพระองค์อยู่ในอติภาพของนาคซึ่งเป็นสัตว์เดียรัจฉาน ไม่มีโอกาสได้บำเพ็ญบารมี เพื่อประโยชน์อันสูงสุดได้ จึงทรงรังเกียจอติภาพนาค ปรารถนาจะพ้นจากอติภาพของนาคไปเกิดเป็นมนุษย์ จักได้แทงตลอดสังขารกรรม กระทำที่สุดแห่งทุกข์ จึงรักษาอุโบสถศีลเพื่อให้ได้ไปเกิดเป็นมนุษย์ ที่สามารถบำเพ็ญบารมี เพื่อประโยชน์อันสูงสุด คือความเป็นพระพุทธเจ้า^{๖๐}

๓. พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นสังขपालนาคราช

สังขपालนาคราชมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก เป็นผู้ชวนชวายนบุญมีทานและศีลเป็นต้น ท่องเที่ยวไปมาในคตติของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ด้วยการแสวงหาโพธิญาณ เมื่อเกิดเป็นสังขपालนาคราช มีสมบัติเช่นเดียวกับสมบัติของเทพ แต่ก็เกิดเบื่อหน่ายในอติภาพของนาค ปรารถนาที่จะเกิดเป็นมนุษย์ เพราะอติภาพของมนุษย์เท่านั้นที่จะสามารถบำเพ็ญบารมี เพื่อให้ถึงซึ่งโพธิญาณได้ จึงรักษาอุโบสถศีล^{๖๑} เพื่อให้ได้ไปเกิดเป็นมนุษย์ จะได้บำเพ็ญบารมี เพื่อบรรลุสัมโพธิญาณ เป็นพระพุทธเจ้า^{๖๒}

จากการศึกษาผู้วิจัยสรุปได้ว่า เป้าหมายการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ก็เพื่อบรรลุสัมโพธิญาณ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่การบำเพ็ญบารมีนั้นต้องใช้เวลาหลายอสงไขยแสนกัป พระโพธิสัตว์ก็ไม่ละความพยายาม และทรงทราบด้วยว่าการที่จะบำเพ็ญบารมีได้สมบูรณ์เต็มเปี่ยมนั้นต้องอยู่ในอติภาพของมนุษย์เท่านั้น สภาพของสัตว์เดียรัจฉานไม่สามารถ

^{๕๘} คุราวละเอียกใน พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๓๘๔-๕๘๑/๓๐๕-๓๓๔, พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๔๕-๒๕๑.

^{๕๙} ประพฤติธรรม คือประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐

^{๖๐} คุราวละเอียกใน พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๖๕-๒๗๑.

^{๖๑} คุราวละเอียกใน พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๔๓-๑๕๔/๖๑๘-๖๒๗, พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๓๕๕-๓๖๑.

บำเพ็ญบารมีให้ถึงพระสัมมาสัมโพธิญาณได้ ซึ่งสอดคล้องกับ ธรรมสโมธาน ๘ ข้อที่ว่าผู้ที่จะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นจะต้องอยู่ในอภิญญาของมนุษย์เท่านั้น ไม่ใช่สัตว์เดียรัจฉาน และไม่ได้รับารณาสักการะสมบัติ มารสมบัติ พรหมสมบัติ หรือสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ ดังที่กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะพระชาติที่เป็นพญานาคฤๅษิตต บางตำราได้กล่าวว่าทรงรักษาอุโบสถศีล เพื่อให้ได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และได้สมบัติของท้าวสักกะเทวราช แต่ผู้วิจัยเห็นว่า แท้จริงแล้วทรงปรารถนาเกิดเป็นมนุษย์ เพื่อจะได้บำเพ็ญบารมีให้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต จึงรักษาอุโบสถศีลเพื่อให้ได้มาซึ่งอภิญญาของมนุษย์ก่อน ทั้ง ๓ พระชาติที่ศึกษามา เมื่อได้เกิดเป็นมนุษย์แล้วก็จะสามารถบำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ครั้นรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้ เมื่อตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ก็จะสามารถอนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายได้

๓.๓ วิธีการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์

การบำเพ็ญศีลบารมีของพระโพธิสัตว์ผู้ประสงค์จะตกแต่สัตว์ทั้งหลายด้วยเครื่องประดับ คือศีลของพระสัพพัญญูว่า พระโพธิสัตว์ควรชำระศีลของตนให้บริสุทธิ์ตั้งแต่ต้นก่อน ศีลย่อมบริสุทธิ์โดยอาการ ๔ อย่าง คือ (๑) โดยความบริสุทธิ์แห่งอหยาตัย (๒) โดยการสมาทาน (๓) โดยไม่ก้าวล่วง และ (๔) โดยทำให้เป็นปกติเมื่อมีการก้าวล่วง กล่าวคือ

๑) ความบริสุทธิ์แห่งอหยาตัย คือ คนบางคนมีตนเป็นใหญ่ เพราะอหยาตัยบริสุทธิ์ภายในชั้นสันดานมาแต่เดิม เกลียคบาป มีหิริ คือ ความละอายต่อบาปมีความประพฤติดีเสมอมา ศีลจึงบริสุทธิ์ตามอหยาตัยที่สั่งสมมา

๒) ศีลบริสุทธิ์โดยการสมาทาน คนบางคนสามารถรักษาศีลให้บริสุทธิ์ได้ด้วยการสมาทาน ถือโลกเป็นใหญ่ คือเมื่อสมาทานแล้วก็ยังโอดตบปะให้ปรากฏ มีการเกรงกลัวต่อบาปที่จะเกิดขึ้น จึงรักษาศีลให้บริสุทธิ์ด้วยดี เรียกว่าศีลบริสุทธิ์ด้วยการสมาทาน

๓) ศีลบริสุทธิ์ด้วยการไม่ก้าวล่วง คนบางคนที่มีศีลบริสุทธิ์ตามอหยาตัยมาแต่เกิด หรือมีศีลบริสุทธิ์โดยการสมาทาน คนเหล่านั้นย่อมตั้งอยู่ในศีล เพราะไม่ล่วงแม้ทั้งสองอย่าง

๔) ศีลบริสุทธิ์โดยทำให้เป็นปกติเมื่อมีการก้าวล่วง บางคราวเพราะหลงลืมทำให้ก้าวล่วงในศีล ศีลขาดไป เราก็กระทำศีลที่ขาดไปนั้นให้เป็นปกติโดยเร็ว ด้วยการอยู่กรรม (สำหรับพระภิกษุ) หรือตั้งใจสมาทานงดเว้นใหม่เป็นต้น เพื่อความถึงพร้อมแห่งหิริโอดตบปะตามที่กล่าวแล้วนั้น

ศีลมี ๒ อย่าง คือ วาริตตศีล ๑ และ จาริตตศีล ๑ ในศีล ๒ อย่างนั้น พึงทราบลำดับการปฏิบัติในศีลของพระโพธิสัตว์ ดังนี้

วาริตตศีล การปฏิบัติวาริตตศีลของพระโพธิสัตว์ ปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑. พระโพธิสัตว์ มีจิตเอ็นดูในสรรพสัตว์ แม้ฝันก็ไม่พึงเกิดความอาฆาต
๒. พระโพธิสัตว์ ไม่พึงจับต้องของของคนอื่นคัจจุ เพราะยินดีในการช่วยเหลือผู้อื่น
๓. หากเป็นบรรพชิต เป็นผู้ประพฤติด่างไกลจากพรหมจรรย์ ปราศจากเมถุนสังโยค ๙ อย่าง
๔. ไม่ล่วงภรรยาคนอื่น แม้เป็นคฤหัสถ์ไม่ใช่บรรพชิต แม้จิตลามกก็มีให้เกิดขึ้นในภรรยาผู้อื่นทุกเมื่อ
๕. เมื่อพูดก็พูดแต่คำจริงพอประมาณ มีประโยชน์ น่ารัก กล่าวธรรมตามกาละ
๖. ไม่โลภ ไม่พยายาล ไม่เห็นวิปริต ประกอบด้วยกัมมัสสกตญาณ
๗. มีศรัทธามั่นคงในการปฏิบัติชอบ
๘. มีความรักมั่นคงในที่ทั้งปวง

จาริตตศีล การปฏิบัติจาริตตศีลของพระโพธิสัตว์ ปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑. พระโพธิสัตว์ กระทำกิเลส ต้อนรับ อัญชลีกรรม สามิจกรรม แก่กัลยาณมิตร ผู้ดำรงอยู่ในฐานะครุตลอดเวลา ทำการบำรุงกัลยาณมิตรเหล่านั้นตลอดเวลา
๒. ทำการช่วยเหลือคนไข้ทั้งหลาย
๓. ฟังบทสูกายิตแล้วสาธุการ
๔. พรรณนาคุณของผู้มีคุณธรรม
๕. อุดหนุนในการทำมาหากินของผู้อื่น
๖. ระลึกถึงผู้ทำอุปการะ
๗. อนุโมทนาบุญ น้อมบุญของตนเพื่อสัมมาสัมโพธิญาณ
๘. อยู่ในความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลายตลอดกาล
๙. เมื่อมีโทษเห็นโดยความเป็นโทษแล้ว แจ้งแก่สหธรรมิกเช่นนั้นตามความเป็นจริง
๑๐. บำเพ็ญสัมมาปฏิบัติให้ยิ่งโดยชอบ^{๖๒}

^{๖๒} คุรายละเอียดยใน พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๒/๖๒๗-๖๓๒.

จากการศึกษาวิธีการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์นั้นมีได้ระบุไว้ชัดเจนว่ามีวิธีการรักษาอย่างไร บอกแต่เพียงว่า พระโพธิสัตว์นั้นรักษานิจศีล และสมาทานอุโบสถทุกวัน ๘ คำ ๑๔ คำ และ ๑๕ คำ แห่งปักษ์ ดังตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วในบทที่ ๒ เรื่อง พระเจ้ามณฑเว พระเจ้านิมิ และพระเจ้าเนมิราช เป็นต้น ล้วนกล่าวแต่เพียงว่า พระโพธิสัตว์เหล่านี้ล้วนสมาทานอุโบสถ ในวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำแห่งปักษ์

ในการบำเพ็ญศีลบารมีของพระโพธิสัตว์นั้น ทรงกระทำสิ่งที่คนทำได้ยาก อันเป็นผลสมควรแก่การสะสมโพธิสมภาร คือความเป็นพระสัพพัญญู การบำเพ็ญศีลบารมีของพระโพธิสัตว์มีวิธีการรักษาแตกต่างกัน โดยแบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ ชั้นศีลบารมี ชั้นศีลอุปปบารมี และชั้นศีลปรมัตตบารมี ดังมีรายละเอียดดังนี้

๑) การบำเพ็ญบารมีชั้นศีลบารมี

การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ชั้นศีลบารมีเป็นการบำเพ็ญบารมีตามหลักปัญญาศีล คือ ศีล ๕ จากที่กล่าวมาแล้วในเรื่องความหมายของศีลว่า ศีลคือข้อประพฤติ ปฏิบัติ เพื่อความปกติกาย ปกติวาจา และปกติใจ ผู้รักษาศีลก็คือผู้ประพฤติปกติกาย ปกติวาจา และปกติใจ การที่จะประพฤติปกติกาย วาจา และใจ ก็คือต้องไม่มี โลภะ โทสะ โมหะ เข้าครอบงำ ผู้มี โลภะ โทสะ โมหะ เข้าครอบงำ จึงทำให้ประพฤติผิดปกติทางกาย วาจา และใจ

ศีลตามที่กล่าวมานี้จึงแบ่งได้ ๒ ประเภท คือ

๑. ศีลที่เป็นกรรม คือ ศีลที่ประพฤติคราวหนึ่ง ๆ

๒. ศีลที่เป็นบารมี คือการรักษา กาย วาจา และใจ ให้เป็นปกติ

อนึ่ง ลักษณะแห่งศีลบารมีของมหาบุรุษผู้มีอิทธาศัยในศีล มีอธิบายอย่างนี้ว่า

“มหาบุรุษย่อมละอาย ย่อมกลัวธรรมลามกมีการฆ่าสัตว์เป็นต้น เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้ยินดีในธรรมงาม มีศีล ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา ชื่อตรง วาง่าย ประกอบด้วยธรรมอันทำให้เป็นผู้วาง่าย อ่อนโยน ไม่กระด้าง ไม่คูหมั่นท้าน ไม่ถือเอาของคนอื่นโดยที่สุดเส้นหญ้าหรือเมื่อคนอื่นลิ้มของไว้ในที่อยู่ของตน บอกให้เขารู้แล้วมอบให้โดยไม่เอาของของคนอื่นเก็บไว้ ไม่เป็นผู้โลภ แม้จิตลามกในการถือเอาของคนอื่นก็ไม่ให้เกิดขึ้น เว้นการทำลายหญิงเป็นต้นเสียแต่ไกล พุคจริงไว้ใจได้ สมานคนที่แตกกัน เพิ่มสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้ พุคน่ารักยิ้มแย้มแจ่มใส พุคเป็นอรรด พุคเป็นธรรม ไม่มีความอยากได้ ไม่มีใจพยาบาท มีความเห็นไม่วิปริต ด้วยรู้ความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตนด้วยกำหนดรู้อริยสัจ มีความกตัญญูกตเวที อ่อนน้อมต่อผู้เจริญ มีอาชีพบริสุทธิ์ ไร้อธรรม ชักชวนคนอื่นในธรรม ห้ามสัตว์

ทั้งหลายจากสิ่งที่ไม่ควรทำด้วยประการทั้งปวง ให้ตั้งอยู่ในสิ่งที่ควรทำ ประกอบความเพียร
ในกิจนั้นด้วยตน ครั้นทำสิ่งไม่ควรทำด้วยตนเอง รีบเว้นจากสิ่งนั้นทันที”^{๖๓}

จากการศึกษาผู้วิจัยมีหลักฐานการรักษาศิลชั้นบารมีของพระโพธิสัตว์เป็นการรักษา
ปัญญาศีล คือ ศีล ๕ เพื่อข่มความโกรธในพระชาติต่าง ๆ ดังนี้

๑. พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระยาช่างสีลวนาค^{๖๔}

พระโพธิสัตว์ ในครั้งนั้นบังเกิดในกำเนิดช่าง ในตระกูลมงคลหัตถิ^{๖๕} รักษาศีลและ
เลี้ยงมารดาที่ตาบอด ถูกพรานป่าที่เคยช่วยเหลือไว้ พาพระราชินีไปจับมาเป็นช่างพระที่นั่ง จึงตั้ง
จิตอธิษฐานไม่โกรธ แม้ความขี้ขางจะเอาหอกทิ่มแทงก็จะไม่โกรธ มีความมั่นคงในการรักษาศีล
แม้แต่ความคิดจะโกรธก็ไม่ให้เกิดขึ้น เพราะกลัวศีลจะขาด เป็นการบำเพ็ญศีลบารมีให้บริบูรณ์
เพื่อให้ถึงซึ่งสัมโพธิญาณ

๒. พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นจูปโพธิปริพาชก^{๖๖}

พระโพธิสัตว์ ในครั้งนั้นบังเกิดเป็นปริพาชก ชื่อ จูปโพธิ เป็นผู้รักษาศีล มีศีลงาม
ถึงพร้อมด้วยศีล เห็นภพ มีกามภพเป็นต้น เป็นสิ่งน่ากลัวในสังสารวัฏ ทรงพิจารณา สังเวทวัตถุ ๘
คือ ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ อบายทุกข์ ทุกข์มีวิญญูะเป็นมูลในอดีต ทุกข์มีวิญญูะเป็นมูลในอนาคต
ทุกข์มีการแสวงหาอาหารเป็นมูลในปัจจุบัน และเห็นเนกขัมมะ แม้ ๓ อย่างนี้ คือ นิพพาน ๑
สมถวิปัสสนาอันเป็นอุบายแห่งนิพพานนั้น ๑ และบรรพชา อันเป็นอุบายแห่งสมถวิปัสสนานั้น ๑
โดยเป็นปฏิบัติต่อกันด้วยญาณจักขุอันสำเร็จด้วยการฟังเป็นต้น จึงออกบวชเป็นดาบส พร้อม
นางพราหมณี ผู้เป็นภรรยา แม้นางพราหมณีก็มีได้อาลัยในวิญญูะ ออกบวชเป็นตาปสินี ประพฤติ
ธรรมร่วมกัน เป็นผู้มีคำสอนร่วมกัน นางพราหมณีถูกพระราชินีให้พวกราชบุรุษบังคับจับนาง
นำเข้าพระนครไปเป็นนมเสีต่อหน้าต่อตาเกิดความโกรธ แต่พอนึกถึงศีลวัตรที่รักษาก็ข่มความ
โกรธได้ไม่ทำลายศีลของตัวเอง เพราะเหตุแห่งโพธิญาณ โดยรักษาศีลมั่นไม่ให้ขาด และเพื่อ
สัพพัญญุตญาณที่ตั้งความปรารถนาไว้

^{๖๓} คุรยละเอียดใน ขุ.จரிய.อ. (ไทย) ๕/๓/๕๘๕.

^{๖๔} คุรยละเอียดใน ขุ.จரிய. (ไทย) ๓๓/๑-๑๐/๓๔๖-๓๔๗, ขุ.จரிய.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๓๔-๒๔๕.

^{๖๕} มังคลหัตถิ เป็นหนึ่งในช่างตระกูลมงคล ๑๐ ตระกูล มีสินิลอัญชัน มีกิริยาทำทางเดินงงาม
(พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕) ,ที.ม.อ. (ไทย) ๑๐/๒๔๖/๒๓๔.

^{๖๖} คุรยละเอียดใน ขุ.จரிய. (ไทย) ๓๓/๒๖-๓๖/๓๔๕-๓๕๐, ขุ.จரிய.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๓๕-๒๔๐.

๓. พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระยากระบือมหาราช^{๖๓}

พระโพธิสัตว์ ในครั้งนั้นบังเกิดเป็นกระบือป่า เทียวหากินอยู่ในป่าใหญ่ ถูกสิงป่า เกรบบกวน ด้วยการกระโดดขึ้นบนหลัง ถ่ายอุจจาระปัสสาวะรด จับเขาโหนดัว จับหางเล่นห้อย โหนด พระโพธิสัตว์ก็ไม่โกรธในการทำอนาจารของสิงนั้น ด้วยมีขันติ เมตตากรุณาและเอ็นดู จน เทวดาที่สิงสถิตอยู่บนต้นไม้ที่นั้นรำคาญบอกให้พระยากระบือทำร้ายสิงตัวนั้นกินเสีย พระยา กระบือกลับตอบเทวดาว่า ความประพฤติของสิงนั้นเป็นความประพฤติของความเลวความพาล เพราะไม่ประพฤติธรรม หรือประพฤติธรรมลามก หากพระโพธิสัตว์ที่เป็นสัตว์ใหญ่กระทำอย่าง สิงป่า นั้น ท่านมีเลวยิ่งกว่าหรือ ท่านปรารถนากระทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นโดยส่วนเดียวเท่านั้น ไม่ ต้องการทำร้ายผู้อื่น และรักษาศีลบารมี เพื่อให้ถึงซึ่งโพธิญาณ แห่งตลอดศัพัญญุตญาณ อันเป็น เป้าหมายสูงสุด

๔. พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระยาเนื้อรูมิกราช^{๖๔}

พระโพธิสัตว์ ในครั้งนั้นบังเกิดเป็น พระยาขวางทอง อยู่ที่ป่าเมืองพาราณสี มีจิตตั้ง มั่นในการรักษาศีลอันบริสุทธิ์และมั่นคง ขอมสละชีวิตของตัวเองด้วยการเดินลุยกระแสน้ำคงคา ลงไปช่วยชายผู้หนึ่งที่หนีเจ้าหนีตกลงไปใต้น้ำนั้นในเวลากลางคืน แล้วพาไปยังที่พักของตนหา ผลไม้ให้รับประทาน ให้พักอยู่ ๒-๓ วันจนหายเหน็ดเหนื่อยจึงพากลับกรุงพาราณสี และขอร้อง ไม่ให้บอกแก่ใครถึงที่อยู่ของตน แต่เพราะความโลภอยากได้ทรัพย์สินเงินทองของพระราชา ชาย นั้นได้พาพระราชามาจับขวางทอง ขวางทองได้ทูลถามพระราชาว่าใครบอกว่ามีขวางทองอยู่ป่านี้ แก่พระองค์ พระองค์จึงชี้ไปที่ชายชื่อนั้น ขวางทองจึงเล่าถึงการเคยช่วยเหลือชายนั้นให้พระราชา ฟัง แต่ชายนั้นกลับประทุษร้ายมิตรอย่างท่าน พระราชาทรงพิโรธชายนั้นจะฆ่าทิ้งเสีย แต่พระยา ขวางทองห้ามไว้ ขอให้ปล่อยชายนั้นไป เพราะไม่ต้องการให้ชายนั้นตายเพราะตัวเอง จะเป็นการ ทำผิดในศีลที่ตนรักษา จึงขอมสละชีวิตตนแก่พระราชา โดยตรัสกับพระราชาว่าเราตามรักษาศีล ของเรา มิใช่รักษาชีวิตของเรา เพราะการรักษาศีลของเราเพื่อเป้าหมายที่ปรารถนาคือสัมมา สัมโพธิญาณ

^{๖๓}ดูรายละเอียดใน พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๓๗-๔๗/๒๕๐-๒๕๑, พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๕๑-๒๕๘.

^{๖๔}ดูรายละเอียดใน พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๔๘-๕๕/๒๕๒-๒๕๓, พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๕๕-๓๑๓.

๕. พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นมาตังคชภูติ^{๖๕}

พระโพธิสัตว์กำเนิดเป็นคนจันทาลชาติตระกูลต่ำ เป็นผู้มีความเพียรคือตบะอย่างแรงกล้า เป็นผู้ที่มีสติ มีจิตที่มั่นคงดี ด้วยอุปัชฌาจารย์และอัปนาสมาธิ ทำลายมานะของนางทิณฐุ มังคลิกา ลูกสาวเศรษฐี ได้สำเร็จ ได้นำมาเป็นภรรยา ข่มมานะของมันท์พยกุมารที่ไม่รู้จักทักษิณบุญคุณ และทำลายมานะของพราหมณ์ชื่อ ชาติมันตะ ที่บวชแล้วยังมีมานะ แข่งพระโพธิสัตว์ที่บ้วนไม้สีฟันลงในแม่น้ำแล้วไปติดที่เท้าของพราหมณ์ ให้ศิระระแตกออกเป็น ๗ เลี่ยง แต่พระโพธิสัตว์ก็ไม่โกรธ เพราะหากโกรธ สัตว์ที่ทำนรักษายู้งี้จักขาด พระโพธิสัตว์รักษาศีลยิ่งกว่าชีวิต เพราะเป้าหมายของการรักษาศีลของพระองค์ก็เพื่อบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

๖. พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นธรรมเทวบุตร^{๖๖}

พระโพธิสัตว์ ในครั้งนั้นบังเกิดเป็นเทพบุตร ชื่อว่าธัมโม มีอานุภาพมาก มีฤทธิ์มาก และบริวารมาก รักษาอุโบสถในวันอุโบสถ ๑๕ คำ ชักชวนมหาชนสมาทานกุศลกรรมบถ ๑๐ บำเพ็ญสุจริตธรรม ๓ อย่าง คือ นับถือมารดาบิดา สมณะ พราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล เป็นศรัทธากับธรรมเทพบุตร ที่ตระหนี่ และชักชวนผู้คนให้ประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ ทั้งสองนั่งราชรถสวนทางกัน จนรถกับงอนรถเกยกัน ต่างฝ่ายก็จะให้อีกฝ่ายหนึ่งหลีกทางให้ หากไม่หลีกก็คงจะมีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นแน่ พระโพธิสัตว์ไม่ยอมมีเรื่องด้วยกับคนพาล ไม่ทำจิตใจให้โกรธ มีขันติ เพราะต้องการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ มิให้ขาด จึงหลีกทางให้ พอหลีกทางให้หน่อยหนึ่งเท่านั้น อธรรมเทพบุตรก็หัวทิ่มลงบนแผ่นดินแผ่นดินแยกออกสูบร่างของอธรรมเทพบุตร ไปบังเกิดในอเวจีมหานรก

๗. พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโอรสของพระเจ้าชัยทิต (อลีนัสัตตราชบุตร)^{๖๗}

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระโอรสของพระเจ้าชัยทิต ทรงพระนามว่าอลีนัสัตตกุมาร ทรงมีชื่อเสียงปรากฏแพร่หลายว่าเป็นพหูสูตรคือได้สดับธรรมมาก รู้มาก มีสติงดงาม แม้ความเศร้าหมองของสติก็ไม่ให้เกิดขึ้นแก่พระองค์ คือหากถืออาวุธไปพบพระยาปริสาท พระยาไป

^{๖๕}ดูรายละเอียดใน พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๖๐-๖๕/๒๕๓-๒๕๔, พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๓๑๔-๓๒๕.

^{๖๖}ดูรายละเอียดใน พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๖๖-๗๓/๒๕๔-๒๕๕, พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๓๑๐-๓๑๒.

^{๖๗}ดูรายละเอียดใน พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๗๔-๘๔/๒๕๕-๒๕๖, พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๓๑๓-๓๑๕.

ริสาทเห็นอาวุธแล้วจะเกิดความสะดุ้งกลัว ศิลของท่านก็จักเศร้าหมอง จึงไม่นำอาวุธนั้นไปด้วย ทรงแสดงความกตัญญูยอมสละพระชนชีพของพระองค์ให้ยักษ์โปริสาทกินแทนพระบิดา ทรงเจรจาด้วยถ้อยคำน่ารักกับยักษ์โปริสาท ด้วยกลัวว่าศิลปะของตนจะขาด จนยักษ์โปริสาทเกิดสลดใจ ในการแสดงธรรมแล้วให้ตั้งอยู่ในศิลปะ

จากตัวอย่างที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาศิลปะชั้นบารมีของพระโพธิสัตว์ มีวิธีการศึกษาศิลปะโดยการข่มความโกรธไม่ให้เกิดขึ้น แม้ผู้นั้นจะทำร้ายพระองค์อย่างไรก็ตาม ก็ไม่โกรธและทำร้ายตอบเพราะเกรงศิลปะจะขาด นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความมีขันติ ความอดทน และมีเมตตาต่อผู้ที่ทำร้ายตนด้วย

๒. การบำเพ็ญศิลปะชั้นอุปบารมี

คือ การสมาทานรักษาศิลป์ยิ่งชีวิตแม้ถูกผู้อื่นเบียดเบียนทำร้ายจนบาดเจ็บสาหัสถึงขั้นสูญเสียอวัยวะ ก็ไม่โกรธหรือทำร้ายตอบเพราะเกรงศิลปะจะขาด ชื่อว่า ศิลอุปบารมี

จากการศึกษาผู้วิจัย มีตัวอย่างการรักษาศิลป์ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “การรักษาศิลป์ในภพที่เราเป็นกฐิตัตตนาคราชและจัมเปยนาคราชเป็นศิลปะอุปบารมี”^{๑๒} ซึ่งทั้งสองภพนั้นเป็นการรักษาศิลป์อุโบสถ ดังนี้

๑. พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นกฐิตัตตนาคราช^{๑๓}

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานาคราช ชื่อกฐิตัตตะ ได้ตั้งความปรารถนาไปเกิดในเทวโลก จึงสมาทานศิลปะวัตรทุกกึ่งเดือน เพื่อต้องการไปยังสวรรค์ชั้น โดยชำระร่างกาย บริโภคอาหารพอเป็นเครื่องเลี้ยงชีพ แล้วขึ้นมารักษาอุโบสถบนโลกมนุษย์ โดยอธิษฐานอุโบสถมีองค์ ๔ ว่า ผู้ใดต้องการอวัยวะของท่าน ๔ อย่าง คือ ศิวหนัง เนื้อ เอ็น กระดูก ก็จงเอาอวัยวะนี้ของท่านไปเถิด แล้วนอนขดขนคอยู่บนยอดจอมปลวกไม่คำนึงถึงร่างกายและชีวิตของตน ยอมตกอยู่ในเงื้อมมือของหมองู แม้หมองูจะทำทารุณต่าง ๆ เช่น ฟันน้ำลายเจือด้วยยาพิษลงในปาก จับหางจุกกระจากครูดสีไปบนแผ่นดิน บีบและเหยียบพระโพธิสัตว์ แล้วจับใส่ตระกร้า จนได้รับทุกข์แสนสาหัส ทั้งที่พระโพธิสัตว์สามารถจะทำร้ายหมองูให้ตายกลายเป็นเถาถ่านได้ แต่ด้วยรำพึงถึงศิลปะบารมี จึงไม่มีจิตคิดร้ายแม้แต่น้อย เพราะเกรงว่าศิลปะจะขาด

^{๑๒} พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๒๖๖., พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๖/๕๕๕.,

^{๑๓} คุรายละเอียดยใน พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๑๑-๑๕/๒๔๗-๒๔๘., พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๔๖-๒๖๓., พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๘๔-๕๘๑/๓๐๕-๓๓๔.

๒. พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นจัมเปยกนาคราช^{๓๔}

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานาคราช ชื่อจัมเปยกะ เป็นผู้ที่มีฤทธิ์มาก เป็นผู้ประพฤดิธรรม เพียบพร้อมด้วยศีลวัตร ออกจากนาคพิภพไปบำเพ็ญตบะด้วยการรักษาอุโบสถ ในวันจตุททสี และปณณาสกที่ ๑๔ และ ๑๕ คำยังโลกมนุษย์ ด้วยการนอนคู้ขนคกายอยู่นือจอมปลวก ด้วยหวังจักได้ไปเกิดเป็นมนุษย์จะกระทำที่สุดแห่งชาติและมรณะได้ โดยตั้งจิตอธิษฐานธรรมอันประกอบด้วยองค์ ๔^{๓๕} ประกาศสละร่างกายว่า ผู้ใดต้องการอวัยวะของท่านมีหนังสือเป็นต้นจงถือเอาไปเถิด ใครต้องการจะทำให้เราเล่นกีฬา ก็จงกระทำเถิด ในจิริยาปฏิภน พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า จัมเปยกนาคราช เข้าจำอุโบสถด้วยการรักษาอุโบสถ ประกอบด้วยองค์ ๘^{๓๖} ถูกหมองูร้ายมนต์ใส่เหมือนถูกขี้เหล็กกร้อน ๆ แทะเข้าไปในหูทั้งสองข้าง สิริระปวดร้าวเหมือนถูกเหล็กสว่านไซ่ จากนั้นหมองูก็เกี้ยวแล้วร้ายมนต์พ่นน้ำลายไปที่ร่างของพระโพธิสัตว์ จนพองบวมขึ้นจับหางพระโพธิสัตว์ให้อนเยียดขาว บีบตัวด้วยไม้กีบแพะทำให้ทุพพลภาพจับหัวไ่ว่มั่นแล้วร้ายพระเวทย์และพ่นยาใส่เข้าไปในปาก จนพินหลุดออกปากเต็มไปด้วยโลหิต เขี่ยขยำร่างพระโพธิสัตว์คล้ายกับจะทำให้กระดูกแหลกละเอียด จับทุบแล้วม้วนพันอย่างฝืนฝ้าย ใส่ลงในตระกร้า แล้วพาไปเล่นรำ หาเงิน ตามแต่หมองูจะสั่งให้ทำ เป็นสี่เขียว สี่เหลือง สี่แดง เนรมิตต่าง ๆ ตามใจหมองู พระโพธิสัตว์ก็สู้ออกลิ้นทุกขเวทนาแสนสาหัสนี้ ไม่โกรธหมองู เพราะถ้าโกรธเพียงพ่นลมออกจากจมูก ถูกหมองูก็จะกลายเป็นเถ้าถ่านไป ศีลของท่านก็จะแตกทำลาย ต่างพริ้วไป จึงสู้อุตส่าห์บากบั่นอดกลั้นความทุกข์นั้นไว้ ตั้งใจทำตบะ คือกระทำความเพียรอย่างเดียวนั้น

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า วิธีการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ภูริทัตตะกับพระโพธิสัตว์ จัมเปยกะนั้น มีวิธีการรักษาอุโบสถศีลเหมือนกัน คือ

๑. มีการสมานานศีลวัตร คือรับศีลอุโบสถทุกกึ่งเดือน
๒. รับประทานอาหารเพียงให้ร่างกายดำรงอยู่ได้
๓. มีการสำรวมระวังอินทรีย์อย่างเคร่งครัด
๔. อธิษฐานอุโบสถองค์ ๔ โดย ตั้งจิตอธิษฐานในการบริจาควัยะ ๔ อย่าง คือ หนึ่ง เนื้อ เอ็น กระดูก ว่าผู้ใดต้องการก็จงเอาไปเถิด

^{๓๔}ดูรายละเอียดใน พุ.จิริยา. (ไทย) ๓๓/๒๐-๒๕/๖๔๘-๖๔๙., พุ.จิริยา.อ. (ไทย) ๘/๓/๒๖๔-๒๖๕.

^{๓๕}พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๗/๒๐๔.

^{๓๖}พุ.จิริยา.อ.(ไทย) ๘/๓/๒๖๕.

๕. ขึ้นมารักษาอุโบสถยังเมืองมนุษย์ ด้วยการนอนขดขนค้อยบนยอดจอมปลวก การรักษาอุโบสถของพญานาคทั้งสองนี้ เป็นการสมათานอุโบสถ ในวัน ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ เป็นการยึดมั่นในวัตรปฏิบัติที่ตนตั้งจิตอธิษฐานเอาไว้ ไม่โกรธ ไม่ทำร้ายตอบ แม้จะถูกหมองทำร้าย จนได้รับบาดเจ็บ ทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสก็ตาม ขอมสละได้แม้อวัยวะ ไม่ยอมก้าวล่วงศีล ไม่ยอมให้ศีลขาด เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ตนตั้งความปรารถนาไว้ คือ การได้ไปเกิดในสวรรค์ และการได้ไปเกิดเป็นมนุษย์ วิธีการนี้จัดเป็นการรักษาอุโบสถศีลชั้นอุปบารมี

๓. การบำเพ็ญศีลชั้นปรมัตตบารมี

คือ การสมათานรักษาศีล โดยไม่ทำลายสิกขาบทของตนที่สมათานไว้แล้วด้วยดี เพราะเหตุแห่งชีวิตก็ไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่ตนสมათานไว้นั้น ชื่อว่า ศีลปรมัตตบารมี

การบำเพ็ญศีลชั้นปรมัตตบารมีของพระโพธิสัตว์ ที่ผู้วิจัยทำการศึกษาวิจัย มีตัวอย่างการบำเพ็ญศีลชั้นปรมัตตบารมีของพระโพธิสัตว์ ดังนี้

พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นสังขपालนาคราช^{๗๖}

พระโพธิสัตว์ ครั้งเสวยพระชาติเป็นพญานาคราช ชื่อว่า สังขपालะ มีฤทธิ์มาก มีเขี้ยวเป็นอาวุธ มีพิษแรงกล้า มีลิ้นสองแฉก เป็นใหญ่กว่านาคทั้งหลาย เมื่อกาลผ่านไป รังเกียจอัตภาพนาคปรารถนากำเนิดเป็นมนุษย์ จึงอยู่จำอุโบสถในนาคพิภพ การอยู่จำอุโบสถไม่สมบูรณ์ ศีลจกเศร้าหมอง จึงออกจากนาคพิภพไปรักษาอุโบสถยังเมืองมนุษย์ แล้วนอนขดค้อยบนยอดจอมปลวก ณ ที่ใกล้ทางใหญ่สี่แพร่ง ซึ่งเต็มไปด้วยหมู่ชนต่าง ๆ แล้วอธิษฐานอุโบสถมีองค์ ๔ ด้วยการสมათานในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ อธิษฐานว่า ผู้ใดต้องการผิวหนังก็ดี เนื้อก็ดี เอ็นก็ดี กระดูกก็ดี ของเรา ผู้นั้นจงนำเอาอวัยวะที่เราให้แล้วนี้ไปเกิด สละตนให้เป็นทานแล้วนอนขดค้อย พวกบุตรของนายพรานเป็นคนชั่วร้าย หยิบเข้า ไม่มีกรรมา ได้ใช้หอกแทงสังขपालนาคราชที่จงอก ที่หาง ที่กระดูกสันหลัง แล้วเอาหัวร่อยหามเอาไป สังขपालนาคราชได้รับทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัส ก็อดทนไม่โกรธเคือง พวกลูกพรานเหล่านั้น ขอมสละชีวิตให้เป็นทาน เพื่อตามรักษาศีลเท่านั้น ไม่ยอมให้ศีลขาด เพราะฉะนั้น จริยาข้อนี้จึงถึงความเป็นปรมัตตบารมี

จากการศึกษานี้พบว่าวิธีการรักษาอุโบสถศีลของ สังขपालะนาคราชก็เหมือนกับ กุริทัตตะนาคราชกับ จัมเปยยะนาคราช โดยมีการสมათานอุโบสถ ในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ อธิษฐานอุโบสถประกอบด้วยองค์ ๔ แต่สังขपालะนาคราช ขอมสละชีวิตให้เป็นทานเพื่อตามรักษา

^{๗๖}ดูรายละเอียดใน พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๘๕-๕๑/๗๕๖-๗๕๗., พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๓๕๘-๓๖๕.

คิด ด้วยเกรงคิดจะขาด ดังนั้น การบำเพ็ญบารมีของสังฆปาละนาคราชนั้น เป็นการบารมี ครบ ๑๐ ทศ จัดเป็นปรมัตถบารมี ดังนี้

๑. ความที่พระโพธิสัตว์สละอวัยวะและชีวิต จัดเป็นทานบารมี
๒. การที่นาคราชผู้ประกอบด้วยเดชคือพิษยิ่งใหญ่ขนาดนั้น ไม่เบียดเบียน ทำร้าย ผู้ทำร้ายตอบ เพราะเกรงคิดจะขาด จัดเป็น ศีลบารมี
๓. การออกจากนาคพิภพ ไปบำเพ็ญสมณธรรม จัดเป็น เนกขัมมบารมี
๔. การเตรียมตัวว่าควรทำประโยชน์ ทำสิ่งนี้ ๆ จัดเป็น ปัญญาบารมี
๕. การบรรเทาความวิตก และความเพียรด้วยการอดกลั้น จัดเป็น วิริยบารมี
๖. ความอดทนด้วยความอดกลั้น จัดเป็น จัดเป็น ขันติบารมี
๗. การสมาทานมั่นในสัจจะ จัดเป็น สัจจบารมี
๘. การตั้งใจสมาทานมั่นไม่หวั่นไหว จัดเป็น อธิษฐานบารมี
๙. ความเป็นผู้มีเมตตาและความเอ็นดูในสรรพสัตว์ทั้งหลาย จัดเป็น เมตตาบารมี
๑๐. ความเป็นผู้วางตนเป็นกลางในเวทนา จัดเป็นอุเบกขาบารมี

สรุปได้ว่าวิธีการบำเพ็ญบารมีของพญานาคราชทั้ง ๓ นี้ มีศีลเป็นกำลัง โดยเฉพาะ อุโบสถศีล เป็นการบำเพ็ญศีลบารมีเป็นพิเศษ โดย ภูริทัตตะนาคราช และ จัมเปยยกะนาคราช มีการสละอวัยวะแล้วจักตามรักษาศีล เพราะรักษาศีลชีวิต มิได้สละชีวิตโดยประการทั้งปวง จึงเป็นอุปบารมี ยังไม่ถึงขั้นปรมัตถบารมี แต่พระชาติที่เป็นสังฆปาละนาคราช มีอานาถมาก มีเดชคือพิษสูง สละชีวิตที่ถูกเขานำไปให้เป็นทาน เพื่อตามรักษาศีลเท่านั้น เพราะฉะนั้น สังฆปาละนาคราช จึงเป็นการบำเพ็ญบารมีขั้นปรมัตถบารมี ไม่เพียงเท่านี้ในขั้นอุปบารมีและปรมัตถบารมีนั้น พระโพธิสัตว์ยังบำเพ็ญบารมีขั้นอื่น ๆ ประกอบไปด้วย เช่น ทาน เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตากรุณา ดังนั้นวิธีการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ ในขั้นนี้ ดังที่กล่าวมาแล้วจึงเป็นผลสมควรแก่การสะสมโพธิสมภาร คือความเป็นพระสัพพัญญู

๓.๔ อานิสงส์ของการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์

ในอรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ได้กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เป็นผู้มีอภัยภัย บริสุทธิ จึงสามารถทำให้บารมีทั้งหลายบริบูรณ์ยิ่งขึ้น พระโพธิสัตว์ของเราทั้งหลายมีปกติอย่างนี้ คือ

- ๑) การให้อภัยทานแก่สรรพสัตว์ด้วยการไม่ประพฤติเบียดเบียน จึงเป็นเหตุ ให้เจริญเมตตาภาวนาให้บริบูรณ์ได้โดยไม่ยาก สามารถบรรลุอานิสงส์เมตตาภาวนา ๑๑ ประการ

เป็นผู้มีอาหารน้อยไม่เจ็บป่วย มีอายุยืน มีสุขมาก จึงบรรลุมหาบุรุษลักษณะอันพิเศษ และตัดความอันเป็นโทษได้

๒) การที่พระโพธิสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ จึงได้โลกสมบัติอันไม่ทั่วไปด้วยโจรเป็นต้น คนอื่นไม่รังเกียจ เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจ นำคบหา มีใจไม่ข้องวิภวสมบัติ (เห็นว่าตายแล้วขาดสูญ ไม่มีการเกิดขึ้นอีก) ชอบบริจาค และตัดความอันเป็นโทษได้

๓) การที่พระโพธิสัตว์ ไม่ประพฤติดิพพหจรรย จึงเป็นผู้ไม่โลเลเมื่อกายใจสงบ เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจ ไม่เป็นที่รังเกียจของสัตว์ทั้งหลาย มีอชยาศัยไม่โลก มากไปด้วยเนกขัมมะย่อมได้ลักษณะพิเศษ และตัดความอันเป็นโทษได้

๔) เพราะพระโพธิสัตว์ ไม่พูดเท็จ จึงเป็นเครื่องวัดหรือเป็นประมาณของสัตว์ทั้งหลาย เป็นที่เชื่อถือได้ ไว้วางใจได้ มีถ้อยคำควรเชื่อถือได้ เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของทวยเทพ มีปากหอม รักษาความปกติทางกาย รักษาความปกติทางวาจา จึงสามารถบรรลุมหาบุรุษลักษณะอันพิเศษ และตัดความอันกิเลสได้

๕) เพราะพระโพธิสัตว์ ไม่พูดส่อเสียด จึงมีพระวรกายไม่แตกแยก คือใคร ๆ ไม่สามารถทำให้พระวรกายแตกเป็นแผลได้ มีบริวาร ไม่แตกแยก แม้ด้วยความพยายามของคนอื่น มีเสียงไม่แตกแยกในพระสังฆกรรม มีมิตรมั่นคง เป็นที่รักของสัตว์ทั้งหลายโดยส่วนเดียวคู่จตุสมไว้ระหว่างภพ และเป็นผู้ไม่เศร้าหมอง

๖) เพราะพระโพธิสัตว์ ไม่พูดหยาบ เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของสัตว์ทั้งหลาย มีปกติอยู่เป็นสุข พูดเพราะ น่ายกย่อง จึงมีเสียงประกอบด้วยองค์ ๘ เกิดขึ้น

๗) เพราะพระโพธิสัตว์ ไม่พูดเพ้อเจ้อ จึงเป็นที่รัก ที่ชอบใจ นำเคารพ น่ายกย่องของสัตว์ทั้งหลาย มีถ้อยคำควรเชื่อถือได้ พูดพอประมาณ มีศักดิ์และอำนาจมากฉลาดในการแก้ปัญหาด้วยปฏิภาณฉับพลัน สามารถในการแก้ปัญหามากมายของสัตว์ทั้งหลายหลายภาษาคำคำเดียวเท่านั้นในพุทธภูมิ

๘) เพราะพระโพธิสัตว์ เป็นผู้ไม่โลภ จึงมีลาภที่ต้องการ ได้ความชอบใจในโทษะมากมาย เป็นที่ยอมรับของกษัตริย์มหาศาลเป็นต้น เข้าศึกษารอบงาไม่ได้ ไม่ถึงความเป็นผู้มีอินทรีย์พิกลพิการ และเป็นบุคคลหาผู้เปรียบมิได้

๙) เพราะพระโพธิสัตว์ ไม่พยาบาท จึงเป็นผู้ดูน่ารัก เป็นที่ยกย่องของสัตว์ทั้งหลายให้สัตว์เลื้อมไต่โดยไม่ว่า เพราะเป็นผู้พอใจยิ่งในประโยชน์ของผู้อื่น เป็นผู้มีสภาวะไม่เศร้าหมอง อยู่ด้วยเมตตา เป็นผู้มีศักดิ์มีอำนาจมาก

๑๐) เพราะพระโพธิสัตว์เป็นผู้ไม่มีความเห็นผิด จึงได้สหายดี แม้จะถูกตัดศีรษะก็ไม่ทำกรรมชั่ว และเป็นผู้ไม่เชื่อมงคลคืนชั่ว เพราะเห็นว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน^{๓๘}

นอกจากนี้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนายังได้กล่าวถึงอานิสงส์การรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ไว้ ดังตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๑. เมื่อตายไป ทำให้ได้ไปบังเกิดในพรหมโลก ดังเช่นพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็น พระเจ้ามณฑะ^{๓๙} พระเจ้านิมี^{๔๐} พระเจ้ากพารกชนก^{๔๑} พระเจ้าเนมิราช^{๔๒}

๒. สามารถท่องเที่ยวยัง นรกและสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ได้ ทั้งที่อยู่ในอภัพของมนุษย์ ดังเช่นพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็น พระเจ้านิมี^{๔๓} พระเจ้าเนมิราช^{๔๔} พระเจ้าสาธินราช^{๔๕}

๓. ได้ลักษณะมหาบุรุษ คือ มีฝ่าพระบาทราบเสมอกันขณะเหยียบลงพื้นฝ่าพระบาทราบเสมอกัน ยกฝ่าพระบาทขึ้นก็ยังเสมอกัน ขณะจดฝ่าพระบาทลงทุกส่วนก็แตะพื้นพร้อมกัน^{๔๖}

๔. ได้ลักษณะมหาบุรุษ คือ มีพระเศียรคูดประดับด้วยกรอบพระพักตร์^{๔๗}

๕. อานิสงส์ของการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ เพียงครึ่งวัน สามารถทำให้ได้ยศใหญ่ไปเกิดเป็นพระราชา เช่นพระเจ้าอุทัยราชา^{๔๘}

๖. เมื่อตายไปทำให้ได้ไปเกิดบนสวรรค์ เช่นพระชาติที่เป็น พระภุริทัตตะนาคราช^{๔๙}

^{๓๘}ดูรายละเอียดใน พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๖๒๕-๖๓๑.

^{๓๙}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๑๐/๓๖๖.

^{๔๐}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๑๕/๓๘๑.

^{๔๑}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๑๕/๓๘๑.

^{๔๒}พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๑๐๗.

^{๔๓}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๑๓/๓๖๘.

^{๔๔}พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๑๑๔-๑๑๕.

^{๔๕}พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๖/๔๕๔.

^{๔๖}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๑/๑๖๓.

^{๔๗}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๐/๑๘๗.

^{๔๘}พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๕/๕๑๕.

^{๔๙}พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๖๑.

๗. อานิสงส์ของการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นสัตว์เดรัจฉานสามารถละกายเกิดเป็นมนุษย์ได้ เช่น พระชาติที่เป็น จัมเปยยกะนาคราช^{๕๐} และสังขपालนาคราช^{๕๑}

๘. อานิสงส์ของการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ เปรียบได้กับสมบัติยิ่งใหญ่กว่าได้สมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ เพราะได้ความสุขที่เป็นทิพย์

๙. อานิสงส์ของการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ ทำให้ได้รับความสุข ไม่ถูกนินทา ย่อมเข้าถึงสวรรค์ เปรียบดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ทั้งสองดวงส่องสว่างกำจัดความมืดในนภากาศ ทรัพย์ทั้งหลายอันมี แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ ฯลฯ ยังไม่ถึงเสียที่ ๑๖ แห่ง การรักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘^{๕๒}

๑๐. อานิสงส์ของการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ สามารถทำให้จักรแก้วอันเป็นทิพย์ ที่หายไปกลับคืนมาได้^{๕๓}

ในอรรถถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก กล่าวถึงอานิสงส์ของศีล ไว้ดังนี้

๑. เป็นน้ำล้างมลทิน คือ โทสะ อันไม่อาจชำระได้ด้วยน้ำในแม่น้ำคงคา
๒. เป็นการกำจัดอันตรายมิราคะเป็นต้น อันไม่สามารถกำจัดได้ด้วยจันทน์เหลือง
๓. เป็นเครื่องประดับอย่างวิเศษของคนดีทั้งหลาย ไม่ทั่วไปด้วยเครื่องประดับของชนเป็นอันมากมีสร้อยคอมงกุฎและต่างหูเป็นต้น
๔. มีกลิ่นหอมฟุ้งไปทั่วทุกทิศ และเหมาะสมทุกกาล
๕. มีอำนาจอย่างยิ่ง เพราะนำมาซึ่งคุณอันกษัตริย์มหาศาลเป็นต้นและเทวดาทั้งหลายควรไหว้ เป็นแถบบันไดก้าวขึ้นสู่เทวโลกมีสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาเป็นต้น
๖. เป็นอุบายบรรลุมานและอภิญา เป็นทางให้ถึงมหานครคือนิพพาน เป็นภูมิประดิษฐานสาวกโพธิ ปัจเจกโพธิและสัมมาสัมโพธิญาณ
๗. เป็นแก้วสารพัดนึกและต้นกัลปพฤกษ์ เพราะเป็นอุบายให้สิ่งที่ปรารถนาต้องการสำเร็จ^{๕๔}

^{๕๐} ขุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๓๔.

^{๕๑} ขุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๓๖๗.

^{๕๒} อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๔๒/๓๐๘-๓๐๙.

^{๕๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๕/๖๓.

^{๕๔} ขุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๖๐๐-๖๐๔

สรุปได้ว่า อานิสงส์ของการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์นั้น ขึ้นอยู่กับการตั้งความปรารถนาของพระโพธิสัตว์ ท่านปรารถนาสิ่งใดก็สำเร็จสมปรารถนา เช่น ในพระชาติที่กำเนิดเป็นพญานาคภริทัต ท่านรักษาอุโบสถศีล แล้วปรารถนาเทวโลก เมื่อสิ้นอายุขัยก็ไปบังเกิดบนเทวโลก เป็นต้น แต่ความปรารถนาที่ให้อานิสงส์สูงสุดของการบำเพ็ญอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ ก็คือ พระสัพพัญญุตญาณ นั่นเอง

๓.๕ ความสัมพันธ์ระหว่างอุโบสถศีลกับสัพพัญญุตญาณ

ในขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามรค พระสารีบุตรเถระ ได้กล่าวถึงพระสัพพัญญุตญาณของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไว้ในสัพพัญญุตญาณนิเทศ ว่า พระสัพพัญญุตญาณของพระพุทธเจ้า คือ

๑. การรู้สังขตธรรมและอสังขตธรรมทั้งปวง ไม่มีอะไรเหลือ
๒. การรู้ธรรมทั้งในส่วนอนาคต อดีต และปัจจุบัน โดยไม่มีอะไรเหลือ ชื่อว่า สัพพัญญุตญาณ
๓. การรู้จักรูปร่างและรูปทั้งหมด การรู้โศตะและสัทตะ การรู้ภูษณะและคันธะ การรู้ชีวหาและรส การรู้กายและโคภฐัพพะ การรู้มโนและธรรมารมณฺ์ทั้งหมดนั้น ชื่อว่า สัพพัญญุตญาณ
๔. การรู้สภาวะที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา แห่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ชราและมรณะตลอดทั้งหมด ชื่อว่า สัพพัญญุตญาณ
๕. การรู้สภาวะที่รู้อย่างเอกัญญา การรู้สภาวะที่กำหนดรู้แห่งปริญา การรู้สภาวะที่ละแห่งปหานะ การรู้สภาวะที่เจริญแห่งภาวนา และการรู้สภาวะที่ทำให้แจ้งแห่งสังนิกริยาตลอดทั้งหมดนั้น ชื่อว่า สัพพัญญุตญาณ
๖. การรู้สภาวะที่เป็นกองแห่งขันธ การรู้สภาวะที่ทรงไว้แห่งธาตุ การรู้สภาวะที่เป็นบ่อเกิดแห่งอายตนะ การรู้สภาวะที่ปัจจัยปรุงแต่งแห่งสังขตธรรม และการรู้สภาวะที่ปัจจัยไม่ปรุงแต่งแห่งอสังขตธรรมตลอด ทั้งหมดนั้น ชื่อว่า สัพพัญญุตญาณ
๗. การรู้กุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยกตธรรม กามาวจรธรรม รูปาวจรธรรม อรูปาวจรธรรม และอุปரியานธรรม ตลอดทั้งหมด ชื่อว่า สัพพัญญุตญาณ
๘. การรู้สภาวะที่ทนได้ยากแห่งทุกข์ การรู้สภาวะที่เป็นเหตุเกิดแห่งสมุทัย การรู้สภาวะที่เป็นความดับแห่งนิโรธ และการรู้สภาวะที่เป็นทางแห่งมรรคตลอดทั้งหมดนั้น ชื่อว่า สัพพัญญุตญาณ

๘. การรู้สภาวะแห่งปัญญาที่แตกานต์ ในอรรถแห่งอรรถปฏิสัมภิตา ในธรรมแห่ง
 ธรรมปฏิสัมภิตา ในนิรุตติแห่งนิรุตติปฏิสัมภิตา และในปฏิภาณแห่งปฏิภาณปฏิสัมภิตาตลอด
 ทั้งหมดนั้น ชื่อว่า สัพพัญญุตญาณ

๑๐. การรู้ญาณในความยิ่งและความหย่อนแห่งอินทริย์ การรู้ญาณในอาสยะและ
 อนุสัยของสัตว์ทั้งหลาย การรู้ญาณในยมกปาฏิหาริย์ การรู้ญาณในมหากรณาสมาบัติตลอดทั้งหมด
 นั้น ชื่อว่า สัพพัญญุตญาณ

๑๑. การรู้รูปที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ที่ถึง
 ที่แสวงหา ที่ตรงตามด้วยใจ แห่งโลกพร้อมทั้งเทวโลกมารโลก พรหมโลก แห่งหมู่สัตว์พร้อม
 ทั้งสมณะ พราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ตลอดทั้งหมด ชื่อว่า สัพพัญญุตญาณ

“สิ่งไร ๆ ในไตรโลกธาตุนี้

พระปัญญาจักขุของพระตถาคตนั้นไม่ทรงเห็น ไม่มีเลย

อนึ่ง ธรรมชาติอะไร ๆ ที่ควรรู้

พระพุทธานุญาณไม่รู้แจ้งก็ไม่มี

ธรรมชาติที่ควรแนะนำใดมีอยู่

พระตถาคตได้ทรงทราบธรรมชาติที่ควรแนะนำนั้นทั้งหมด

เพราะเหตุนี้ พระตถาคตจึงชื่อว่า มีพระสมันตจักขุ”^{๕๕}

“สมันตจักขุ” หมายถึง พระพุทธานุญาณ ๑๔ ประการ^{๕๖}

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ให้ความหมาย คำว่า “สัพพัญญุตญาณ”
 หมายถึง ญาณคือความเป็นพระสัพพัญญู, พระปรีชาญาณหยั่งรู้สิ่งทั้งปวง ทั้งที่เป็นอดีต ปัจจุบัน
 และอนาคต^{๕๗}

^{๕๕}ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๕-๑๒๑/๑๘๓-๑๘๗., ขุ.ม. (ไทย) ๒๕/๑๕๖/๔๓๑, ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๘๕/
 ๓๐๕., คุราลละเอียดยใน ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/๑๑๕๔-๑๑๗๒.

^{๕๖}พุทธานุญาณ ๑๔ ประการ คือ (๑) ญาณในทุกข์ (๒) ญาณในสมุทัย (๓) ญาณในทุกขนิโรธ
 (๔) ญาณในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (๕) ญาณในอรรถปฏิสัมภิตา (๖) ญาณในธรรมปฏิสัมภิตา (๗) ญาณใน
 นิรุตติปฏิสัมภิตา (๘) ญาณในปฏิภาณปฏิสัมภิตา (๙) ญาณในความยิ่งและความหย่อนแห่งอินทริย์ (๑๐) ญาณ
 ในอาสยะและอนุสัยของสัตว์ทั้งหลาย (๑๑) ญาณในยมกปาฏิหาริย์ (๑๒) ญาณในมหากรณาสมาบัติ
 (๑๓) สัพพัญญุตญาณ (๑๔) อนาวรณญาณ

^{๕๗}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์
 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓๓.

สรุปว่า พระสัพพัญญุตญาณ คือความเป็นพระสัพพัญญู มีพระปรีชาญาณหยั่งรู้สิ่ง
ทั้งปวง ทั้งที่เป็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคต โดยอภิธรรมโพธิญาณ คือปัญญาญาณที่นำไปสู่การรู้
แจ้งแทงตลอดธรรมโดยสมบูรณ์ หรือ พระสัมมาสัมโพธิญาณ ปัญญาญาณที่นำไปสู่การรู้แจ้งเห็น
จริงในธรรมโดยความสามารถและความพยายามของตนเอง

ส่วนความหมายของ “อุโบสถศีล” ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๒ ว่าอุโบสถศีล หมายถึง
ข้อวัตรหรือระเบียบที่ต้องปฏิบัติในวันที่เข้าอยู่จำ ได้แก่ ศีลที่ต้องสมาทานรักษาในวันอุโบสถ ๘
ค้ำ ๑๔ ค้ำ และ ๑๕ ค้ำ อุโบสถศีล ยังแปลว่าสภาวะธรรมอันบุคคลทั้งหลายผู้ต้องการด้วยบุญพึง
เข้าไปอยู่อาศัย (รักษา) และอุโบสถศีลยังสามารถกำจัดอุปกิเลส ๑๖ เผาอุปกิเลสทั้งหลายมีราคะ
และโทสะที่เป็นเหตุแปดเปื้อนทำให้ลำบากทำให้เดือดร้อน ให้เบาบางและหมดสิ้นไป

การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ เพื่อให้ถึงซึ่ง พระสัพพัญญุตญาณ ตรัสรู้เป็นพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้านั้น พระพุทธเจ้าตรัสกับพระสารีบุตรเมื่อทูลถามว่า “ธรรมอันทำให้เป็น
พระพุทธเจ้านั้นมี ๑๐ ประการ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริย ขันติ สัจจะ อธิษฐานะ
เมตตา และอุเบกขา” ธรรม ๑๐ ประการเหล่านี้ เป็นพุทธกาลกกรรม ที่พระโพธิสัตว์ใช้บำเพ็ญ
บำเพ็ญเพื่อบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ

ดังนั้นจะเห็นว่า ศีล เป็นหนึ่งในบารมี ๑๐ ประการที่พระโพธิสัตว์ใช้บำเพ็ญเพื่อให้
บรรลุพระสัพพัญญุตญาณ ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และอุโบสถศีลก็เป็นหนึ่งในศีลบารมีที่
พระโพธิสัตว์บำเพ็ญเพื่อบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ การรักษาศีลของพระโพธิสัตว์จึง เป็น
พื้นฐานสำคัญแห่งการบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ และการรักษาศีลของพระสัพพัญญูให้เต็ม
บริสุทธินั้น จะต้องประกอบด้วย อากาโร ๔ อย่าง คือ ๑) ความบริสุทธแห่งอหยาตัย คือเป็นผู้มีหิริ
โอตตัปปะ มีความเกรงกลัวต่อบาป ๒) โดยการสมาทาน เมื่อสมาทานแล้วทำให้สะดุ้งกลัวต่อบาป
๓) โดยการไม่กล่าวล่วง เมื่อกระทำศีลขาดก็ทำให้ปกติโดยเร็ว

จากการศึกษาผู้วิจัยมีตัวอย่าง ความสัมพันธ์ระหว่างอุโบสถศีลกับพระสัพพัญญุตญาณ
ดังนี้

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกฐิตตนาคราช บำเพ็ญศีลบารมี ทรงดำริว่า “เราจัก
ไปจากนาคพิภพอยู่รักษาอุโบสถ ประคับประคองศีลเท่านั้น ศีลนั้นจะเป็นเครื่องบ่มโพธิญาณ”^{๕๔}

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นจัมเปยยกนาคราช สมาทานรักษาศีลอุโบสถ ช่ม
ความโกรธ ไม่ให้ศีลขาด แม้ร่างกายนี้จะกระจัดกระจายไปเหมือนแกลบ เราก็จะไม่ทำลายศีลเป็น

^{๕๔}พ.จรรยา.อ. (ไทย) ๕/๒/๒๔๕.

เป็นเหตุแห่งความสำเร็จประโยชน์สูงสุด คือความเป็นพระพุทธเจ้า ที่ปรารถนาตั้งไว้แล้วตั้งแต่
บาทมุลของพระพุทธเจ้านามทีปังกร^{๕๕}

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสังขपालนาคราช ผู้ชวนขวายนบุญมีทาน และศีล
เป็นต้น ท่องเที่ยวไปมาในคติของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ด้วยการแสวงหาโพธิญาณ บางครั้ง
เกิดในนาคพิภพ ชื่อสังขปาละ รังเกียจอัตตภาพนาค ต้องการไปเกิดเป็นมนุษย์ เพราะมนุษย์เท่านั้น
ที่สามารถบำเพ็ญบารมีเพื่อถึงความเป็นพระสัมพันธัญญ์เจ้าได้ จึงรักษาอุโบสถศีล^{๕๖}

จากตัวอย่างข้างต้นที่ยกมา แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างอุโบสถศีลกับ
พระสัมพันธัญญ์ คือ การรักษาอุโบสถศีลเป็นการบำเพ็ญศีลบารมีเพื่อเป็นรากฐานในการบรรลุ
พระสัมพันธัญญ์ เพราะการได้สำรวมระวางอินทรีย์ทั้งหลาย จะเป็นพลังในการชำระจิตให้ใส
สะอาด เพราะเมื่อจิตที่ได้รับการฝึกฝนอบรมดีแล้ว ก็จะพัฒนาสูง ๆ ขึ้นไป ในระดับ สมาธิ และ
ปัญญา จนบรรลุ พระสัมพันธัญญ์ ดังพระปฐมเถระ กล่าวว่

“ในโลกนี้ ศีลเท่านั้นเป็นเลิศ แต่ว่ามีปัญญาเป็นผู้สูงสุด

ความชนะย่อมมี เพราะศีลและปัญญา ทั้งในหมู่มนุษย์และหมู่เทวดา”^{๕๗}

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า การประพาดิพรหมจรรย์ของพระโพธิสัตว์นั้น ก็เป็นไปเพื่อ
พระสัมพันธัญญ์เช่นกัน และอุโบสถศีลนั้นก็จัดเป็นหนึ่งในพรหมจรรย์ทั้ง ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. ทาน การให้ จัดเป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่ง เพราะเป็นการประพาดิที่ประเสริฐล้ำ
เลิศ ปลอดจากบาปกรรม ปลอดจากมลทิน โทษมีความตระหนี่ต่าง ๆ และพอกพูนคุณมีเมตตา
เป็นต้น

๒. ไวยาวัจจะ คือการชวนช่วยเหลือในกิจการงานที่เป็นประโยชน์ของผู้อื่น เช่น
เพียงมีจิตเป็นกุศลซึ่งมีอบอกทางแก่ผู้ถามก็เป็นบุญมากแล้ว ตัวอย่าง เทพบุตรองค์หนึ่งอาศัยบุญ
เพียงชื่อนี้บอกทางให้แก่พวกขอทานที่ถามถึงบ้านของอสังหเสรษฐีผู้ตั้ง โรงทานให้ทานทุกวัน เหตุ
เพียงเท่านั้นก็ทำให้เขาได้ไปเกิดเป็นรุกขเทวดามีสมบัติอันน่าใคร่ทุกอย่างด้วยเหตุเพียงแต่ชื่อนี้บอก
ทางให้เท่านั้น

^{๕๕} พ. จริยา. อ. (ไทย) ๕/๒/๒๗๑.

^{๕๖} พ. จริยา. อ. (ไทย) ๕/๒/๓๖๐.

^{๕๗} พ. เถร. อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๓๔๕.

๓. **ศีล ๕** คือเว้นจากการฆ่าเป็นต้น จัดเป็นมหาทาน เพราะให้การไม่มีเวร ไม่มีภัยแก่สัตว์ทั้งหลาย จัดเป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่ง

๔. **อัปมัญญา** ได้แก่กัณฐกรรม คือเมตตาเป็นต้นที่บุคคลแผ่ไปโดยไม่จำกัดประมาณ จัดเป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่ง

๕. **เมถุนวิริติ** คือเว้นจากการเสพเมถุน หมายถึงการเสพกามอันเป็นการกระทำของคนคู่ เมื่อเราเว้นได้ ทำให้จิตใจไม่ถูกไฟราคะเผาผลาญให้ร้อนรุ่มก็จัดเป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่ง

๖. **สทาร์สันโดช** คือความพอใจในคู่ครองของตนเองไม่ข้องแวะหญิง-ชายอื่น การไม่นอกใจในคู่ครองของตนก็จัดเป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่ง

๗. **วิริยะ** ได้แก่ความพากเพียรพยายามในกิจที่ชอบ ความเพียรทางจิต เพียงละกิเลสความเคยชินต่าง ๆ เป็นต้นเหล่านี้ก็จัดว่าเป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่ง

๘. **อุโบสถศีล** การสมทานรักษากุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ที่บุคคลสมาทานแล้วเพื่อการขัดเกลา พัฒนาฝึกฝนตน ก็จัดเป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่ง ดังที่กล่าวไว้ในนิมิชาดกว่าบุคคลเกิดเป็นกษัตริย์ เพราะประพฤติพรหมจรรย์อย่างต่ำ เกิดเป็นเทวดา เพราะประพฤติพรหมจรรย์อย่างกลาง และบรรลुพระอรหันต์เพราะประพฤติพรหมจรรย์อย่างสูง

๙. **อริยมรรค** อันประกอบด้วยองค์แปดประการ มีสัมมาทิฐิเป็นต้นก็จัดว่าเป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่ง

๑๐. **ศาสนา** คือคำสั่งสอนของท่านผู้รู้มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้นที่เผยแผ่ไปอย่างกว้างขวางเป็นที่รู้จักของคนหมู่มากให้ยอมรับนับถือ ทรงสั่งสอนแก่เทวดาและมนุษย์ให้ประพฤติตาม ชื่อว่าประกาศไว้ดีแล้วก็จัดเป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่ง^{๑๐๒}

ในมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑาสกั พระพุทธองค์ ตรัสไว้ว่า

“การทวาชะ ก่อนการตรัสรู้ เรายังเป็นพระโพธิสัตว์ ยังไม่ได้ตรัสรู้ ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอึดอัด เป็นทางมาแห่งทุกข์ การบรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง การที่เราอยู่ครองเรือน จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน ดุจสังข์ขัดไม่ใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดี เราควรโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต’”^{๑๐๓}

^{๑๐๒}ที.สี.อ. (ไทย) ๑๕๐/๑๖๐-๑๖๒.

^{๑๐๓}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๗๖/๖๐๐.

จากพระดำรัสดังกล่าวจะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ ครั้นเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ทรงละการอยู่ครองเรือน ออกบวชเป็นบรรพชิต แล้วรักษาพรหมจรรย์ เพื่อการตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณในอนาคตกาล

นอกจากนี้ พรหมจรรย์ ยังหมายถึง ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา^{๑๐๔} ผู้บำเพ็ญไตรสิกขาให้บริบูรณ์ ก็จะบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ใน มหาปรินิพพานสูตร ว่า

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเมื่อประทับอยู่ในป่าวาริภัมวัน เขตเมืองนาพันทา ทรงแสดงธรรมมีกถาเป็นอันมากแก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้ว่า “ศีลมีลักษณะอย่างนี้ สมาธิมีลักษณะอย่างนี้ ปัญญามีลักษณะอย่างนี้ สมาธิอันบุคคลอบรมโดย มีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลาย คือ กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ”^{๑๐๕}

ส่วนบทอื่น ๆ ได้ตรัสไว้อีกว่า

“ศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุตติ อันยอดเยี่ยม
 ธรรมเหล่านี้ พระโคตมผู้มียศตรัสรู้แล้ว
 ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกธรรม
 แก่ภิกษุทั้งหลายเพื่อความรู้ยิ่ง
 พระศาสดา ทรงทำที่สุดแห่งทุกข์
 มีพระจักขุ ปรีติพพานแล้ว”^{๑๐๖}

ในมหาปรินิพพานสูตร ตรัสไว้ว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจากไปไม่นาน ภิกษุเหล่านั้น ได้สนทนาเรื่องที่ค้างไว้ต่อไปดังนี้ว่า

“ท่านผู้มีอายุ น้าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ที่พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มาก ทรงมีอานุภาพมาก ทรงระลึกถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตกาลผู้ปรินิพพานแล้ว ผู้ตัดกรรมเครื่อง

^{๑๐๔}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๒/๒๒๖., ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/๒๕๒.

^{๑๐๕}ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๗/๔๒.

^{๑๐๖}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๖/๑๓๓.

เน้นช้ำ^{๑๑๗}ได้แล้ว ผู้ตัดทาง^{๑๑๘}ได้แล้ว ผู้ตัดวัฏฏะ^{๑๑๙}ได้แล้ว ผู้ล่วงทุกข์^{๑๒๐}ทั้งปวงได้แล้ว ทั้งโดยพระชาติ พระนาม พระโคตร พระชนมายุ คู่พระอัครสาวก และการประชุมพระสาวกว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระชาติอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระนามอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระโคตรอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีศีลอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรม^{๑๒๑}อย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีปัญญาอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องอยู่^{๑๒๒}อย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้น^{๑๒๓}อย่างนี้’

จากการศึกษา การรักษายุโบลสศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธานุญาตพบว่าเป็นพระสัพพัญญุตญาณนั้นเริ่มจากการตั้งปณิธานเพื่อเป็นพระพุทธรเจ้าของพระโพธิสัตว์ เมื่อประกอบพร้อมด้วยอภิวุฒิธรรม ๑๒ ประการ คือ ๑. ความเป็นมนุษย์ ๒. ความสมบูรณ์ด้วยบุรุษเพศ ๓. เหตุที่จะทำให้สำเร็จพระอรหันต์ในชาตินั้น ๔. การได้พบพระศาสดา ๕. การบรรพชา ๖. ความถึงพร้อมแห่งคุณ (คือสมาบัติ ๘ และอภิญญา ๕) ๗. อธิการคือการทำให้ยัง และ ๘. ความเป็นผู้มีฉันทะ จึงได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธรเจ้าในอดีต ว่าในภายภาคหน้าจักได้บังเกิดเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์จึงเริ่มบำเพ็ญบารมี เพื่อการบรรลุพระโพธิญาณ

^{๑๑๗} ธรรมเครื่องเน้นช้ำ ได้แก่ กิเลส ๓ คือ (๑) ตัณหา (๒) มานะ (๓) ทิฏฐิ หรือกิเลสวัฏฏะ (วงจรกิเลส) (ที.ม.อ.(ไทย) ๑๓/๒๐).

^{๑๑๘} ทาง คือ ทางแห่งกุศลกรรม (กรรมดี) และ อกุศลกรรม (กรรมชั่ว) หรือ กรรมวัฏฏะ (วงจรรกรรม) (ที.ม.อ.(ไทย) ๑๓/๒๐).

^{๑๑๙} วัฏฏะ หมายถึงสังสารวัฏ คือการเวียนว่ายตายเกิด (ที.ม.อ.(ไทย) ๑๑๖/๑๐๒).

^{๑๒๐} ทุกข์ ในที่นี้หมายถึงวิปากวัฏฏะ (วงจรวิบาก) (ที.ม.อ.(ไทย) ๑๓/๒๐).

^{๑๒๑} ธรรม ในที่นี้หมายถึงสมาธิ ทั้งมรรคสมาธิ ผลสมาธิ โลภียสมาธิ และโลกุตรสมาธิ (ที.ม.อ.(ไทย) ๑๓/๒๐).

^{๑๒๒} ธรรมเป็นเครื่องอยู่ ในที่นี้หมายถึงนิโรธสมาบัติ (ที.ม.อ.(ไทย) ๑๓/๒๐).

^{๑๒๓} ธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้น ในที่นี้หมายถึงวิมุตติ ๕ ประการ คือ (๑) วิกขัมภณวิมุตติ (๒) ตัทธกวิมุตติ (๓) สมุจเฉทวิมุตติ (๔) ปฏิปัสสทธิวิมุตติ (๕) นิสสรณวิมุตติ (ที.ม.อ.(ไทย) ๑๓/๒๑).

การรักษาอุโบสถศีลเป็นบารมีอย่างหนึ่งที่พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญมา ในภพที่เป็น
กฐินัตตะนาคราช และจัมเปยยะนาคราชได้บำเพ็ญอุโบสถศีลขึ้นอุปบารมี และในภพที่เป็นสังข
पालนาคราช ได้บำเพ็ญอุโบสถศีลขึ้นปรมัตถบารมี โดยเป้าหมายสูงสุดของการบำเพ็ญศีลบารมี ศีล
อุปบารมี และศีลปรมัตถบารมี มิใช่เพื่อมนุษย์สมบัติ หรือเทวสมบัติ แต่เพื่อพระสัพพัญญุตญาณ
เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

บทที่ ๔

วิเคราะห์การรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เถรวาท เพื่อประยุกต์ใช้กับสังคมไทยในปัจจุบัน

ในบทนี้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง เกี่ยวกับการรักษาอุโบสถศีล เพื่อประกอบการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับการรักษาอุโบสถศีลในสังคมไทยปัจจุบัน แล้วนำผลที่ได้จากการศึกษามาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยในปัจจุบัน ดังนี้

๔.๑ การวิเคราะห์การรักษาอุโบสถศีลของสังคมไทยในปัจจุบัน

๔.๑.๑ ความเข้าใจเกี่ยวกับการรักษาอุโบสถศีลของสังคมไทยในปัจจุบัน

เมื่อกล่าวถึงความเข้าใจในการรักษาอุโบสถศีล อุบาสก อุบาสิกา กลุ่มตัวอย่าง ได้ให้ทัศนคติที่หลากหลาย ทั้งที่มีความเห็นเหมือนกัน และแตกต่างกัน ในประเด็นดังต่อไปนี้

(๑) ความเข้าใจเกี่ยวกับการรักษาอุโบสถศีล

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง พบว่า อุบาสก อุบาสิกา มีความเข้าใจเกี่ยวกับการรักษาอุโบสถศีล ว่า อุโบสถศีล หมายถึง การเข้าจำ การเข้าอยู่จำ การได้มารักษาศีลที่วัดในวันพระขึ้นหรือแรม ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ เพื่อรักษากาย วาจา ใจ ให้สงบ วันหนึ่งคืนหนึ่งเท่านั้น หรือจะอยู่ที่บ้านก็ได้ถ้าสะดวก แต่มาที่วัดดีกว่า^๑ บางคนเข้าใจว่าอุโบสถศีล คือ ศีล ๘ ที่มารักษาศีลและปฏิบัติธรรมในวันพระวันหนึ่งคืนหนึ่งเท่านั้น และการรักษาศีลอุโบสถไม่จำเป็นต้องมาที่วัดก็ได้แล้วแต่สะดวกของแต่ละคน^๒ บางคนก็เข้าใจว่าเป็นการมารักษาศีลให้บริสุทธิ์ทุกข้อทั้ง ๘ ข้อ วันหนึ่งคืนหนึ่ง ไม่จำเป็นต้องมาที่วัด ที่ไหนก็ได้ถ้าสะดวก แต่ที่บ้านไม่สะดวก มาที่วัดดีกว่า^๓ บางคนก็ว่าการรักษาอุโบสถศีลเป็นการมารักษาความบริสุทธิ์ งดเว้นบาปต่าง ๆ วันหนึ่งคืนหนึ่งที่วัดก็ได้ ที่ไหนก็ได้ที่สะดวก^๔ บางคนก็ว่าการรักษาอุโบสถศีล คือ ศีลที่ต้องมารักษาที่วัดวันหนึ่ง

^๑ สัมภาษณ์ สงัด สถาพร, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^๒ สัมภาษณ์ จิรัตน์ วัฒนศิริพงษ์, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^๓ สัมภาษณ์ อภิญา คุ่มวงศ์, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^๔ สัมภาษณ์ นาคิน วันทอง, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

คืนหนึ่งเท่านั้น เพราะการมารักษาที่วัดมีกิจกรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมให้สร้างกุศลหลายอย่าง ที่บ้านทำไม่ได้^๕ บางคนก็ว่าการรักษาอุโบสถศีลต้องมารักษาที่วัดวันหนึ่งคืนหนึ่งเท่านั้น^๖

สำหรับการรักษาอุโบสถศีลขั้นสูงของฆราวาสผู้ครองเรือน ที่ต้องการปฏิบัติรักษาให้พิเศษ ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก เช่น การรักษาอุโบสถศีล คราวละ ๓ วัน คือ เพิ่มการรักษาก่อนวันพระหนึ่งวันและหลังวันพระอีกหนึ่งวัน กล่าวคือ มีวันรับ วันรักษา และวันส่ง รวม ๓ วัน เรียกว่า **ปฏิชาครอุโบสถศีล**^๗ และหากต้องการสร้างกุศลรักษาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีกกว่านี้ จะต้องรักษาตลอดพรรษา ๓ เดือน ถ้าไม่อาจรักษาได้ตลอด ๓ เดือน ก็รักษาให้ตลอด ๑ เดือน หลังจากออกพรรษาแล้ว คือรักษาในเขตการแสวงหากฐินของพระภิกษุ ถ้ายังไม่อาจรักษาได้ตลอด ๑ เดือน ก็ให้รักษาเพียงครั้งละครั้งเดือนหลังจากออกพรรษาแล้ว คือตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงแรม ๑๔ ค่ำเดือน ๑๑ เรียกว่า **ปาฏิหาริยปักข์อุโบสถ**^๘ จากการสัมภาษณ์ผู้รักษาอุโบสถศีล ถึงความเข้าใจในการรักษาอุโบสถให้พิเศษยิ่ง ๆ ขึ้นไปนี้ อุบาสกอุบาสิกาผู้รักษาอุโบสถศีลที่ให้สัมภาษณ์ทั้งหมด บอกว่าไม่รู้ไม่เข้าใจเกี่ยวกับการรักษาอุโบสถศีลที่รักษาหลายวันเช่นนี้ไม่เคยได้ยิน เข้าใจว่าอุโบสถศีล คือ ศีล ๘ ที่มารักษาศีลและปฏิบัติธรรมในวันพระวันหนึ่งคืนหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นจึงไม่มีผู้ใดรักษาอุโบสถแบบ ปฏิชาครอุโบสถ และปาฏิหาริยปักข์อุโบสถ เนื่องจากไม่มีความรู้และความเข้าใจในการปฏิบัติที่พิเศษ ยิ่ง ๆ ขึ้นนี้

จากการสัมภาษณ์ผู้รักษาอุโบสถศีลเกี่ยวกับความเข้าใจในการรักษาอุโบสถศีลนั้น สอดคล้องกับ พระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา สุภทฺโท) ที่ได้แสดงพระธรรมเทศนาไว้ตอนหนึ่งว่า “การที่อุบาสก อุบาสิกา มาที่วัด ก็เพราะมีเหตุต้องมา เช่น บางคนมีกิจธุระจำเป็นบางอย่างก็มาวัด บางคนมีความสุขใจก็มาวัด บางคนมีความทุกข์ใจก็มาวัด เป็นประเพณีของคนไทย และถึงแม้จะจนก็นึกถึงการทำบุญ จะรวยก็นึกถึงการทำบุญ ทุกอย่างล้วนแต่เป็นการทำบุญอันเป็นส่วนหนึ่งในจิตใจของชาวไทย และที่มาวัดส่วนมากก็เป็นวันพระ เป็นโอกาสของอุบาสก อุบาสิกา ผู้เข้าใจ

^๕สัมภาษณ์ พิมลพรรณ สาโสม, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^๖สัมภาษณ์ กาหลง ศรีชีพ, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^๗**ปฏิชาครอุโบสถ** หมายถึงอุโบสถที่รักษา ๓ วัน มีวันรับ วันส่ง เช่น วันอุโบสถ ๘ ค่ำ ก็รักษาเพิ่มในวัน ๙ ค่ำเป็นวันรับ วัน ๘ ค่ำ เป็นวันส่ง วันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ ก็รักษาเพิ่มในวัน ๑๔ ค่ำเป็นวันรับ วัน ๑ ค่ำเป็นวันส่ง

^๘**ปาฏิหาริยปักข์อุโบสถ** หมายถึงอุโบสถที่รักษาประจำตลอด ๓ เดือน ภายในพรรษา ถ้าไม่อาจรักษา ๓ เดือนได้ ก็ให้รักษา ๑ เดือน ในระหว่างวันปวารณาทั้งสอง (แรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒) หรือถ้าไม่อาจรักษาได้ ๑ เดือน ก็รักษาตลอดครั้งเดือน คือตั้งแต่วันปวารณาต้น (ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ ถึงแรม ๑๔ ค่ำเดือน ๑๑)

พระพุทธศาสนาได้มารักษาอุโบสถศีล ซึ่งเป็นศีลพิเศษ เป็นศีลที่มีข้อวัตร มีชุดงดเว้นละเอียดอ่อน ขึ้นไปยิ่งขึ้น เป็นวันอุโบสถพร้อมด้วยการภาวนา เช่น ไม่ทานข้าวเย็น ทำให้หมดภาวะไป การปลีก โภธิกังวลของอุบาสก อุบาสิกา มั่นก้น้อยลง ข้อวัตรปฏิบัติก็จะดีขึ้น อันนี้เป็นศีลอันยิ่ง การจะเป็น ศีลอันยิ่งนั้นขึ้นอยู่กับข้อวัตรปฏิบัติ ไม่ใช่อยู่ที่ชื่อของอุโบสถศีล การที่จะเป็นศีลอันยิ่งนั้นจะต้อง ปฏิบัติให้มันยิ่งขึ้น ให้มันดีขึ้น ให้มันประเสริฐขึ้น ชื่อของศีลจะเป็น ศีล ๕ ก็ตาม ศีล ๘ ก็ตาม ศีล อะไร ๆ ก็ตาม อันนั้นเป็นชื่อของศีล ส่วนศีลจะยิ่งหรือหย่อนนั้น อยู่ที่อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย ปฏิบัติให้มันเคร่งครัดขึ้น ให้มันดีขึ้น จะเป็นศีล ๕ ศีล ๘ และศีลอุโบสถก็ดี มั่นดีทั้งนั้น ขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติเป็นสำคัญ ไม่ใช่ว่าถึงวันอุโบสถ เราได้มาสมาทานศีลอุโบสถแล้ว อารมณ์กายวาจาของ เรายังปฏิบัติหย่อนอยู่อย่างเก่า ก็ไม่จัดเป็นศีลอันยิ่ง บุญอันยิ่ง บุญอันประเสริฐ”^๕

ผู้วิจัยเห็นว่า อุบาสกอุบาสิกาในสังคมไทยยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการรักษา อุโบสถศีล อันเป็นศีลที่พิเศษ ศีลอันยิ่ง ของฆราวาสผู้ครองเรือน ทั้งในเรื่องของวันที่กำหนดให้ เป็นวันอุโบสถ และข้อวัตรปฏิบัติที่ละเอียดอ่อน อันจะทำให้เป็นศีลอันยิ่งขึ้นนี้ และพบว่า ใน ปัจจุบัน อุบาสกอุบาสิกานิยมมารักษาอุโบสถศีลที่วัดดีกว่าการรักษาที่บ้าน เพราะการมาที่วัดทำให้ ผู้รักษาศีล ได้ทำบุญ ให้ทาน ฟังธรรม และปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ได้ดีกว่าทำที่บ้าน อันเป็น การบำเพ็ญบารมีตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้ได้อานิสงส์จากการปฏิบัติ เหมือนกับพระโภธิสัตว์ซึ่งเคยปฏิบัติมาแล้วในกาลก่อน

(๒) ความแตกต่างระหว่างอุโบสถศีล กับ ศีล ๘

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้รักษาศีลอุโบสถ พบว่า อุบาสก อุบาสิกา ส่วนใหญ่มีความเข้าใจว่า อุโบสถศีล และศีล ๘ ว่าเป็นอย่างเดียวกันคือมีจำนวนสิกขาบท ๘ ข้อเหมือนกัน ต่างกันที่การปฏิบัติ คืออุโบสถศีลสมาทานรักษาเฉพาะวันพระวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ส่วนศีล ๘ รักษาได้ทุกวัน สถานที่รักษาศีลอุโบสถ และศีล ๘ รักษาที่ไหนก็ได้วัดก็ได้ บ้านก็ได้ตามสะดวก และคำสมาทานศีลก็ต่างกันบางส่วน^๖ บางคนเห็นว่าอุโบสถศีลนั้นจะต้องมาสมาทานรักษาที่วัด

^๕พระวิสุทธีสังวรเถร, มรคกธรรมเล่ม ๔๕ พระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา สุภทฺโท) ธรรมบรรยาย ชุด “เข้าวัดทำไม”, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ็น.พี.สกรีนพริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๕ – ๘.

^๖สัมภาษณ์ สัจด์ สถาพร, จิรัตน์ วัฒนภูริพงษ์, อภิญาญา คุ้มวงศ์, นาคิน วันทอง , ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

และนอนที่วัดเท่านั้น เพราะสะดวกและรักษาได้ง่ายกว่าสถานที่อื่น ๆ นอนบ้านไม่ได้ ส่วนศีล ๘ รักษาที่ไหน เมื่อไรก็ได้^{๑๑}

จากการสัมภาษณ์ผู้รักษาศีลอุโบสถนั้น สอดคล้องกับ พันเอก (พิเศษ) สฤษฏี สิทธิเดช ที่กล่าวไว้ว่า ในการตั้งใจรักษาศีลนั้น จะสมาทานเองหรือสมาทานกับพระสงฆ์ก็ได้ ผู้ที่อยู่อยู่ในถิ่นกันดารไม่มีวัดไม่มีพระก็สามารถสมาทานเองได้และไม่จำกัดสถานที่ จะเป็นบ้านที่ป่า หรือในทะเลได้ทั้งนั้น หากมีเจตนาถว้นแล้วก็จัดเป็นศีลเช่นกัน ไม่จำกัดสถานที่ ตัวอย่างพระมหาชนก โภธิสัตว์ ท่านลอยคอกอยู่ในทะเลก็นิโกธฐานอุโบสถเองได้เพียงตั้งใจถว้นก็เป็นตัวศีลแล้ว แม้ในพุทธกาล ในวันพระ วันศีลอุโบสถ คนส่วนมากก็สมาทานศีลที่บ้านแต่เข้าก่อนแล้วจึงถือคอกไม้ของหอมไปวัดเพื่อฟังธรรม บางคนบ้านอยู่ไกลจึงต้องสมาทานเอง^{๑๒}

จากการสัมภาษณ์ผู้รักษาศีลอุโบสถ ยังสอดคล้องกับ พระมหาทองมัน สุทฺถจิตฺโต ที่กล่าวว่า สำหรับศีลของภุคฺคหฺมศีลอีกอย่างหนึ่ง คือ ศีล ๘ ก็มี ๘ ข้อ เหมือนอุโบสถศีล เพียงแต่ไม่กำหนดวันรักษาเหมือนอุโบสถศีล จะรักษาวันใด เมื่อไรก็ได้ เป็นการสะดวกสบายสำหรับผู้นไม่อาจจะรักษาอุโบสถศีลในวันพระ บางท่านมีศรัทธารักษาศีล ๘ จนตลอดชีวิต ควรแก่การสรรเสริญ และหากว่าท่านที่รักษาศีล ๘ นั้น จะได้รักษาศีล ๘ ของท่านตามแบบอย่างของอริยะแล้ว ศีลของท่านก็ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก^{๑๓}

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้รักษาศีลอุโบสถ ยังสอดคล้องกับ ลำลี รักสุทธิ ที่กล่าวว่า ความเหมือนและความแตกต่างระหว่างอุโบสถศีลกับศีล ๘ มีอยู่ ๕ ประการ คือ^{๑๔}

- ๑) อุโบสถศีล กับ ศีล ๘ มีข้อห้าม ข้อควรถว้น ๘ ข้อเหมือนกัน
- ๒) คำอาราธนา (ขอศีล) แตกต่างกัน ดังนี้
  - ๒.๑) คำอาราธนาอุโบสถศีล ว่า

^{๑๑}สัมภาษณ์ นิตยา แสงสว่าง, พิมลพรรณ สาทิสม, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๒}พันเอก (พิเศษ) สฤษฏี สิทธิเดช, ความมหัสจรรย์แห่งอุโบสถศีล สารธรรมจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามและบรรจุกิจการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๔ - ๕.

^{๑๓}พระมหาทองมัน สุทฺถจิตฺโต, ศีลเป็นอาภรณ์อันประเสริฐ, (กรุงเทพมหานคร : บุญศิริการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗.

^{๑๔}ลำลี รักสุทธิ, ศีล สูดยอควินัยของศาสนาพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๑), หน้า ๖๕.

“มะยัง ภันเต ตีสะระณนะ สะหะ อัญญังคะสะมันนาคะตัง อุโปสะถัง ยา
จามะ... ทุตติยัมปิ... ตะติยัมปิ...”

๒.๒) คำอาราธนาศีล ๘ ว่า

“มะยัง ภันเต ตีสะระณนะ สะหะ อัญญะ สีลานิยาจามะ... ทุตติยัมปิ...
ตะติยัมปิ...”

๓) อุโบสถศีล มีวันพระเป็นแดนเกิด สมาทานรักษาได้เฉพาะวันพระเท่านั้น
(ตามประเพณี) ส่วนศีล ๘ สมาทานรักษาได้ทุกวัน

๔) อุโบสถศีลมีอายุ ๒๔ ชั่วโมง (วันหนึ่งคืนหนึ่ง) ส่วนศีล ๘ ไม่มีกำหนดอายุ
ในการรักษา

๕) อุโบสถศีลเป็นศีลสำหรับชาวบ้านผู้อยู่ครองเรือน หรือเป็นศีลของชาวบ้านผู้
ยังบริโศกคาม (กาม โยคี) ส่วนศีล ๘ เป็นศีลของชาวบ้านผู้ไม่ครองเรือน เช่น แม่ชี เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ความเข้าใจเกี่ยวกับการรักษาอุโบสถศีล และความแตกต่างระหว่าง
อุโบสถศีล กับศีล ๘ สรุปได้ว่า อุบาสก อุบาสิกา ในสังคมไทยในปัจจุบัน มีความเห็นว่า การรักษา
อุโบสถศีลนั้น คือ การมารักษาศีล ๘ ที่วัดวันหนึ่งคืนหนึ่งในวันพระเท่านั้น แต่ยังคงมีความรู้ความ
เข้าใจในการรักษาอุโบสถศีลให้ยิ่ง ๆ ขึ้นอีก จากวันหนึ่งคืนหนึ่ง เป็น ๓ วัน หรือ ๓ เดือน ที่เรียกว่า
ปฏิชาครอุโบสถ และปาฏิหาริย์อุโบสถ ซึ่งการปฏิบัติขั้นสูงนี้ เป็นแนวทางที่พระโพธิสัตว์ผู้ยัง
ครองเรือนอยู่ได้ปฏิบัติให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อเป้าหมายสูงสุดคือ การบรรลุพระโพธิญาณ ฉะนั้น
อุบาสก อุบาสิกาจึงควรศึกษาเพิ่มเติมแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และ
วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึงได้ฝึกปฏิบัติอย่างจริงจังกับสำนักปฏิบัติธรรม หรือครูบา
อาจารย์ผู้มีความรู้เป็นอย่างดีในเรื่องนี้

๔.๑.๒ แรงจูงใจ เป้าหมาย และวิธีการรักษาอุโบสถศีลของสังคมไทยในปัจจุบัน

เมื่อกล่าวถึงแรงจูงใจ เป้าหมาย วิธีการ และอานิสงส์ของการรักษาอุโบสถศีลของ
สังคมไทยในปัจจุบัน อุบาสก อุบาสิกา กลุ่มตัวอย่าง ได้ให้ทัศนคติที่หลากหลาย ทั้งที่มึความเห็น
เหมือนกัน และแตกต่างกัน ในประเด็นดังต่อไปนี้

(๑) แรงจูงใจ หรือเป้าหมาย ของการรักษาอุโบสถศีล

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้รักษาอุโบสถศีล พบว่า อุบาสก อุบาสิกา กลุ่มตัวอย่าง
ส่วนใหญ่มีแรงจูงใจ และเป้าหมายในการรักษาอุโบสถศีล แตกต่างกัน เช่น บางคนติดตามบิดา

มารดา เข้าวัดตั้งแต่วัยเด็ก ทำให้เห็นภาพพจน์ของบิดา มารดา ถือศีลปฏิบัติธรรม จึงมีอุปนิสัยรักการ ถือศีลปฏิบัติธรรม^๕ บางคนตามเพื่อนมา^๖ บางคนมาตามแรงศรัทธาในการแต่งชุดขาว ที่มองว่า เป็นสิ่งสะอาดบริสุทธิ์^๗ และกลุ่มสุดท้าย ที่เข้าวัดก็เพราะความทุกข์^๘

เป้าหมายในการรักษาอุโบสถศีล เมื่อเข้ามารักษาศีล ส่วนใหญ่รักษาศีลเพื่อต้องการ รักษากาย วาจาให้สงบ หรือเพื่อกำจัดกิเลส คือ ความโลภ โกรธ หลง ให้เบาบางลง เพื่อให้ตนเองได้ ปราศจากภัยอันตรายต่าง ๆ มีการถูกเบียดเบียน เป็นต้น^๙ และอีกพวกหนึ่งมีความคิดว่า การมา รักษาอุโบสถศีล เป็นการพักผ่อนร่างกาย และจิตใจ เมื่อร่างกายและจิตใจได้รับการชำระให้บริสุทธิ์ ด้วยศีลแล้ว ก็จะเป็นพื้นฐานให้ผู้รักษาสมาธิได้ดี^{๑๐} สุดท้ายก็จะได้รับปัญญา^{๑๑} ซึ่งเป็นการฝึกฝนอย่างขะมัดของพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญบารมี และกระทำความดีต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุ สัมโพธิญาณ เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต แม้ชีวิตร่างกายก็เสียดสละได้ และความดีอย่างหนึ่งที่พระ โพธิสัตว์ถือปฏิบัติเป็นประจำคือการรักษาอุโบสถศีล เช่น พระโพธิสัตว์ครั้งเสวยพระชาติ เป็นจัมเปยชนาคราช^{๑๒} บำเพ็ญศีลบารมี เพื่อประโยชน์อันสูงสุด คือความเป็นพระพุทธเจ้าใน อนาคต หรือสมัยเสวยพระชาติเป็นพระกฐินัตถนาคราช^{๑๓} ได้เห็นวิมานสมบัติของท้าวสักกะเกิด ความปรารถนาในสมบัตินั้น จึงตั้งใจรักษาอุโบสถศีล เพื่อต้องการเกิดในสวรรค์ และในกาลที่ เสวยพระชาติเป็นสังขपालนาคราช^{๑๔} เกิดเบื่อในอัตภาพนาคต้องการเกิดเป็นมนุษย์ จึงบำเพ็ญศีล ปรมัตถบารมี เป็นต้น

สอดคล้องกับ **ดร.บุญย์ นิลเกษ** กล่าวไว้ว่า พระโพธิสัตว์ คือ บุคคลผู้ซึ่งยึดเอา พระพุทธเจ้า ผู้มีความสำเร็จสูงสุดไว้เป็นแบบอย่าง เพื่อกำหนดเหนี่ยวจิตใจของตน และตั้งมั่น โน ปรนิธานอย่างเด็ดเดี่ยวว่า “ข้าพเจ้าจะยึดมั่นในบารมีเหล่านี้ คือ เสียดสละ วินัย ใจกว้าง... เป็นฐานก้าว

^๕ สัมภาษณ์ นิตยา แสงสว่าง, วิจิตร ณ นคร, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^๖ สัมภาษณ์ พิมลพรรณ สาสโสม, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^๗ สัมภาษณ์ รุจิรดา ศิริเหลือ, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^๘ สัมภาษณ์ จิรรัตน์ วัฒนภูริพงษ์, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^๙ สัมภาษณ์ สัจด์ สถาพร, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๐} สัมภาษณ์ อ่องน สุตลาภา, จำปี กุลบก, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๑} สัมภาษณ์ กานต์รวี โรยเรณู, อนัญญา พลเยี่ยม, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๒} พุ.จริยา.อ.(ไทย) ๕/๓/๒๖๔-๒๖๔.

^{๑๓} พุ.จริยา.อ.(ไทย) ๕/๓/๒๔๖-๒๖๓.

^{๑๔} พุ.จริยา.อ.(ไทย) ๕/๓/๓๕๘.

ไปสู่ความสำเร็จสูงสุดเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ทั้งนี้เพื่อช่วยเหลือ มวลชนชาวโลก ทั่วไปให้พ้นจากภาวะชีวิตยากไร้และทุกข์ทรมานแห่งโลกียวิสัย” การบำเพ็ญบารมีธรรมตาม อุดมการณ์เช่นนี้ พระโพธิสัตว์อาจเสียดสละแม้กระทั่งเลือด เนื้อ กระดูก หรือที่สุดแม้แต่ชีวิตของตน เพื่อความสำเร็จสูงสุดนั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ทำให้เกิดความหนักใจอะไรแม้แต่หน่วยนิด สำหรับผู้มี อุดมการณ์แน่อนเช่นนี้ ดังเช่นพญากระต่ายป่ากระโดดเข้ากองไฟเพื่ออุทิศเนื้อของตนให้แก่ผู้หิว โหย พญาช้างงาพันต้นยอมให้ตัดงาไปขายกิน พญาวานรยอมทอตนเองเป็นสะพานให้ฝูงลิง เขยิบข้ามเพื่อหนีความตาย เรื่องเหล่านี้บรรพบุรุษของไทยได้นำเอามาเป็นแบบอย่างในการอบรม สั่งสอน บุตรหลานตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี^{๒๕}

สำหรับเป้าหมายที่แท้จริงของการถืออุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์นั้น มีลักษณะ แตกต่างกันของแต่ละบุคคลหรือแต่ละหมู่สัตว์ แต่ละประเภท คือ

- ๑) พวกนาค รักษาอุโบสถศีลเพื่อละความชั่วร้ายในการใช้พิษทำร้ายผู้อื่น
- ๒) พวกครุฑ รักษาอุโบสถศีลเพื่อลดละกามารมณ์ให้น้อยลง
- ๓) พวกมนุษย์ รักษาอุโบสถศีลเพื่อยกระดับจิตใจให้อยู่เหนือวัตถุ และลดละกิเลส

ค้นหา^{๒๖}

จากการศึกษาผู้วิจัย พบว่า ในสังคมปัจจุบันนี้ แรงจูงใจ และเป้าหมายของการรักษา อุโบสถศีลของสังคมไทย เป็นไปเพื่อประโยชน์ในภพนี้ ชาตินี้เท่านั้น คือ เพื่อให้ตนเอง และ ครอบครัวมีความสุข ไม่ถูกคนอื่นเบียดเบียน วิธีการปฏิบัติของอุบาสกอุบาสิกาเหล่านั้นจึงไม่ เข้มข้นเหมือนอย่างที่พระโพธิสัตว์ท่านได้เคยปฏิบัติเป็นแบบอย่างมาแล้ว เพราะเป้าหมายของพระ โพธิสัตว์นั้นมีเพียงอย่างเดียวคือ พระสัพพัญญุตญาณ เท่านั้น ฉะนั้น อุบาสก อุบาสิกา จึงควรตั้ง ปณิธานเอาแบบอย่างพระโพธิสัตว์ ด้วยการประพฤติวัตร ปฏิบัติธรรมอย่างเข้มข้น เพื่อประโยชน์ ในภพนี้ ภพหน้า และเพื่อประโยชน์อย่างสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพานต่อไป

(๒) ความปรารถนา จากการรักษาอุโบสถศีล

ในขณะที่รักษาอุโบสถศีลนั้น อุบาสก อุบาสิกา กลุ่มตัวอย่าง ได้ตั้งจิตปรารถนาและ อธิษฐานเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนมุ่งมาดปรารถนาแตกต่างกันไป แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

^{๒๕}บุญย์ นิลเกษ ดร., อุดมการณ์ชีวิตแบบโพธิสัตว์ เล่มที่ ๔ ตอน การบำเพ็ญศีลบารมี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้าคำปรารภของผู้เขียน.

^{๒๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔ - ๔๕

๑) ปรารถนาเพื่อตนเอง

สำหรับผู้ปรารถนาเพื่อตนเองนั้น ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ปรารถนาให้ตนเองมีสุขภาพกายแข็งแรง และสุขภาพใจเบิกบาน โดยหวังว่าอนิสงส์จากการรักษาอุโบสถศีลจะทำให้ตนเองมีความสุขกาย คือ ได้งดเว้นจากการเบียดเบียนสัตว์ ไม่ประพฤติผิดพรหมจรรย์ งดเว้นอบายมุขทั้งปวง และทำให้มีสุขภาพใจที่เบิกบาน เพราะนอกจากจะรักษาอุโบสถศีลแล้ว ยังได้ให้ทาน เจริญภาวนาด้วย^{๒๓} กลุ่มวัยทำงาน ปรารถนาให้ตนเอง ได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่ง เจ้านาย เมตตารักใคร่ ขอให้มิใช่ชอกมีลาภ ถูกหวยรวยเบอร์ มีทรัพย์สินเงินทองมากมาย ทำมาค้าขายกิจการ เจริญรุ่งเรือง ปราศจากภัยพิบัติต่าง ๆ และสมหวังในความรักได้คู่ครองที่ดี^{๒๔}

๒) ปรารถนาเพื่อครอบครัว

ส่วนใหญ่ผู้รักษาอุโบสถศีล มักปรารถนาให้ทุกคนในครอบครัวของตนเอง ได้รับความสุขทั้งทางกาย และใจ ให้ลูกหลานว่านอนสอนง่ายเป็นเด็กดี เรียนเก่ง ประสบความสำเร็จในชีวิต มีครอบครัวที่สมบูรณ์ มีการทำงานที่มั่นคง และอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่บิดามารดา ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว และอุทิศให้เจ้ากรรมนายเวร^{๒๕}

๓) ปรารถนาเพื่อสังคม

ผู้รักษาอุโบสถศีลส่วนใหญ่มองว่า การรักษาอุโบสถศีลนั้น เป็นการช่วยให้สังคมสงบสุขได้ เพราะการรักษาอุโบสถศีลนั้นงดเว้นจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ส่วนมากจึงมักอธิษฐานให้บ้านเมืองสงบสุข

สรุปว่าความปรารถนาในการรักษาศีลอุโบสถของผู้รักษาเป็นความปรารถนาทางโลกิยะ โดยขอให้ประสบแต่ความสุขความเจริญในชีวิต ครอบครัว หน้าที่การงาน การเงิน และ โชคลาภ ไม่ได้ปรารถนาโลกุตตระ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังแบ่งความปรารถนาของผู้รักษาอุโบสถศีลออกเป็น ๓ ระดับ คือ ความปรารถนาในเบื้องต้น ความปรารถนาระดับกลาง และความปรารถนาระดับสูงสุด ตามแบบอย่างของพระโพธิสัตว์ที่เคยปฏิบัติมา กล่าวคือ พระโพธิสัตว์รักษาอุโบสถศีลด้วยการขม

^{๒๓} สัมภาษณ์ พ.อ.เอื้อศักดิ์ รัตนธรรมปัญญา, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๒๔} สัมภาษณ์ จุฑิศา ศิริเหลือ, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๒๕} สัมภาษณ์ จำปี มินิด, อรุณ สุคตลาภา, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

ความโกรธ การมีเมตตา การมีขันติ เพื่อระงับกิเลสต่าง ๆ มีโลภะ โทสะ โมหะเป็นต้น เป็นความปรารถนาในเบื้องต้น ความปรารถนาทิพยสมบัติ มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติเป็นความปรารถนา ระดับกลาง และพระสัพพัญญุตญาณเป็นความปรารถนา ระดับสูงสุด ส่วนอุบาสก อุบาสิกา มีความปรารถนา ๓ ระดับ ดังนี้

๑) ความปรารถนาในเบื้องต้น (เป้าหมายในชาตินี้)

- ๑.๑ ขอให้ตนมีสุขภาพแข็งแรง และครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข
- ๑.๒ ขอให้ตนมีสติปัญญาสามารถแก้ไขปัญหาค่าต่าง ๆ และดับทุกข์ได้
- ๑.๓ ขอให้ตนได้รักษาอุโบสถศีล เป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดี
- ๑.๔ ขอให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน การเงิน^{๑๑}

๒) ความปรารถนา ระดับกลาง (เป้าหมายในชาติหน้า)

- ๒.๑ ขอให้ตนได้เกิดเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา
  - ๒.๒ ขอให้ตนได้ดวงตาเห็นธรรม มีจิตใจเบิกบาน ไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลงในตนเอง^{๑๒}
  - ๒.๓ ขอความเห็นผิดอย่าได้เกิดขึ้นแก่ตน ขอให้ตนจงตั้งมั่นอยู่ในทาน ศีล ภาวนา
  - ๒.๔ ขอให้ตนเจริญรุ่งเรืองในบวรพระพุทธศาสนาตลอดกาลเป็นนิตย์^{๑๓}
- ความปรารถนาของอุบาสก อุบาสิกาทั้งสองระดับข้างต้นเป็นความปรารถนาแบบโลกิยะ แม้ว่าปรารถนาวิภูษะเท่านั้น คือเป็นความปรารถนาที่ยังข้องอยู่ในโลกเป็นไปเพื่อเพิ่มพูนกิเลส ที่พวกคนเขลาหมกอยู่แต่ผู้รู้(บัณฑิต) หาข้องอยู่ไม่ ความปรารถนาในวิภูษะ (พระนิพพาน) ไม่มี

๓) ความปรารถนาสูงสุด (เป้าหมายสุดท้าย)

- ๓.๑ ขอให้ตนพ้นทุกข์ ได้บังเกิดในภพภูมิที่ดี
- ๓.๒ ขอให้ได้เกิดในยุคของพระศรีอริยเมตไตรย
- ๓.๓ ขอให้ตนได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า หรือพระอรหันตสาวก

^{๑๑} สัมภาษณ์ รุจิรดา ศิริเหลือ, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๒} สัมภาษณ์ อุ่น สุตลาภา, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๑๓} สัมภาษณ์ จำปี กุลบก, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๓.๔ ขอให้ตนได้รู้แจ้งในธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๓๓}

ความปรารถนาที่จัดเป็นความปรารถนาแบบโลกุตตระ คือเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด และเป็นไปเพื่อความหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งหลาย แม้พระโพธิสัตว์ก็ เช่นเดียวกันท่านรักษาอุโบสถศีลก็เพื่อปรารถนาหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งหลายทั้งปวง ตรัสรู้ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ซึ่งสอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่กล่าวว่า การดำเนินชีวิตให้ บรรลุจุดหมาย (อัตถะ) ๓ ชั้น คือ

ขั้นที่ ๑ ทิฏฐิธัมมิกัตถะ จุดมุ่งหมายขั้นตาเห็น หรือ ประโยชน์ในปัจจุบัน

- ก) มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไร้โรค อายุยืน
- ข) มีเงิน มีงาน มีอาชีพสุจริต พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ
- ค) มีสถานภาพดี เป็นที่ยอมรับนับถือในสังคม
- ง) มีครอบครัวผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าพอใจ

ทั้ง ๔ นี้ พึ่งให้เกิดมีโดยธรรม และใช้ให้เป็นประโยชน์ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

ขั้นที่ ๒ สัมปรายิกัตถะ จุดมุ่งหมายขั้นเลขา หรือประโยชน์เบื้องหน้า

ก) มีความอบอุ่นสบายซึ่งสุขใจ ไม่อ้างว้างเปลี่ยวลอย มีหลักยึดเหนี่ยวใจให้ เข้มแข็ง ด้วยศรัทธา

- ข) มีความภูมิใจ ในชีวิตสะอาด ที่ได้ประพฤติแต่การอันดีงามด้วยความสุจริต
- ค) มีความอึดใจ ในชีวิตมีคุณค่า ที่ได้ทำประโยชน์ตลอดมาด้วยน้ำใจเสียสละ
- ง) มีความโล่งจิตมั่นคง มีทุนประกันภพใหม่ ด้วยได้ทำไว้แต่กรรมดี

ขั้นที่ ๓ ปรมัตถะ จุดมุ่งหมายสูงสุด หรือ ประโยชน์อย่างยิ่ง

ก) ถึงถูกโลกธรรมกระทบ ถึงจะพบความผันผวนปรวนแปรก็ไม่หวั่นไหว มีใจ เกษมसानต์มั่นคง

ข) ไม่ถูกความยึดติดถือมั่นบีบคั้นจิต ให้ผิดหวังโศกเศร้า มีจิตโล่งโปร่งเบาเป็น อิศระ

- ค) สดชื่น เบิกบานใจ ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง ผ่องใส ไร้ทุกข์ มีความสุขที่แท้

^{๓๓} สัมภาษณ์ อัญญา พลเยี่ยม, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

ง) รู้เท่าทันและทำการตรงตามเหตุปัจจัย ชีวิตหมดจดสดใสเป็นอยู่ด้วยปัญญา
ถ้าบรรลุดุจดหมายชีวิตถึงขั้นที่ ๒ ขึ้นไป เรียกว่าเป็น “บัณฑิต” และกล่าวอีกว่าใน
ดุจดหมาย ๓ ขั้นข้างต้น ฟังปฏิบัติให้สำเร็จครบ ๓ ด้าน ดังนี้

ด้านที่ ๑ **อัตตัตถะ** จุดหมายเพื่อตน หรือ ประโยชน์เพื่อตน คือ ประโยชน์ ๓
ขั้นข้างต้น ซึ่งฟังทำให้เกิดขึ้นแก่ตนเองหรือพัฒนาชีวิตของตนขึ้นไปให้ได้ให้ถึง

ด้านที่ ๒ **ปรัตถะ** จุดหมายเพื่อผู้อื่น หรือ ประโยชน์ผู้อื่น คือ ประโยชน์ ๓ ขั้น
ข้างต้น ซึ่งฟังช่วยเหลือผู้อื่นให้ได้ ให้ถึง ด้วยการชักนำสนับสนุนให้เขาพัฒนาชีวิตของตนขึ้นไป
ตามลำดับ

ด้านที่ ๓ **อุภยัตถะ** จุดหมายร่วมกัน หรือ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือ ประโยชน์
สุขและความดีงามร่วมกันของชุมชนหรือสังคม รวมทั้งสภาพแวดล้อมและปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งฟัง
ช่วยกันสร้างสรรค์ บำรุงรักษา เพื่อเกื้อหนุนให้ทั้งตนและผู้อื่นก้าวไปสู่ดุจดหมาย ๓ ขั้นข้างต้น^{๓๔}

ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุททวงศ์ กล่าวถึง เหตุที่เกิดขึ้นแห่งอภินิหารว่า
เกิดความเลื่อมใสพระพุทเจ้า และมีข้อความบ่งถึงเหตุที่แน่ชัดกว่านั้นก่อนหน้าประกาศปณิธานว่า
“เมื่อเรานอนอยู่ที่พื้นดิน มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘เราเมื่อต้องการอยู่ ก็พึงเผาภิเลสเราได้ในวันนี้ (แต่)
จะมีประโยชน์อะไรแก่เรา ที่จะรู้แจ้งพระธรรมในศาสนา’ นี้ โดยเพศที่คนอื่นไม่รู้จัก เราจักบรรลु
พระสัพพัญญุตญาณ ฟันแล้ว ฟังปลดปล่อยมนุษย์พร้อมทั้งเทวดา จะมีประโยชน์อะไรแก่เรา ที่
เป็นผู้ชายเห็นกำลังความสามารถ จะข้ามพ้นแต่เพียงผู้เดียว เราจักบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ ช่วย
มนุษย์โลกพร้อมทั้งเทวโลกให้ข้ามพ้นด้วย ด้วยอภินิหาร(คือกุศลอันยิ่งใหญ่) นี้ ที่เราได้ทำแล้วใน
พระพุทเจ้า ทรงเป็นสูงสุดแห่งบุรุษ เราจะบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ จะช่วยหมู่มนุษย์เป็นอันมาก
ให้ข้ามพ้น”^{๓๕}

ข้อความข้างต้นบ่งถึงเหตุที่จะตั้งอภินิหาร หรือความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทเจ้าว่า
ต้องการบรรลุพระสัพพัญญุตญาณแล้วช่วยให้ผู้อื่นได้ข้ามสังสารวัฏ หรือหลุดพ้นได้ แม้ในคัมภีร์
ชินกาลมาลีปกรณ์ ก็กล่าวไว้เช่นเดียวกันว่า

^{๓๔}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, พิมพ์ครั้งที่
๑๑๕, (นครปฐม : บริษัท จ.เจริญ อินเตอร์พรีน (ประเทศไทย) จำกัด, ๒๕๕๔), หน้าที่ ๘ - ๘.

^{๓๕}ขุ.พุทท. (ไทย) ๓๓/๕๔-๕๗/๕๗๔-๕๗๘.

ความปรารถนาพุทธานุโมทนาในใจครั้งแรก (ปฐมจิตตูปาทกาล) ของพระพุทธเจ้าโคตมะว่า เกิดขึ้นในคราวเกิดเป็นคนอยากจนอยู่ในเมืองคันธาระ มีอาชีพเก็บฟืนหาของป่าขายเลี้ยงตนเองและมารดา วันหนึ่งเขาพารดาลงเรือหมายไปยังเมืองสุวรรณภูมิเพื่อหาทองมาขายแล้วเรือเกิดแตก เขาแบกมารดาว่ายน้ำข้ามมหาสมุทร และถูกพรมลใจให้ปรารถนาพุทธานุโมทนาว่า “เราตรัสรู้แล้วจะช่วยให้ผู้อื่นตรัสรู้ด้วย เราพ้นแล้วจักให้ผู้อื่นพ้นด้วย เราข้ามได้แล้วจะให้ผู้อื่นข้ามด้วย” เขาว่ายอยู่ ๒-๓ วัน ก็ถึงฝั่งโดยปลอดภัย^{๓๖}

นอกจากนี้ยังได้แสดงความปรารถนาพุทธานุโมทนาของพระพุทธเจ้า ๓ ประเภท คือ พระปัญญาริกพระพุทธเจ้าเป็นต้น ไว้อย่างพิสดาร โดยเฉพาะการสร้างบารมีตอนต้น และตอนกลาง ก่อนจะถึงตอนปลาย คือ ใช้เวลา ๔-๘-๑๖ อสงไขยกับแสนกัปตามลำดับ กล่าวคือ “จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลาย (พระพุทธเจ้าโคตมะ) ทรงปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าด้วยใจ ๗ อสงไขย ด้วยวาจา ๘ อสงไขย ด้วยกายและวาจา ๔ อสงไขย พระโพธิสัตว์ของเรามีขณะจิตที่ตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า แต่ยังมีได้เคยพบพระพุทธองค์ใด ๆ เลยนั้น นับชาติไม่ถ้วนมาแล้ว”^{๓๗}

ในอรรถกถาต่าง ๆ พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวถึง ความปรารถนาของพระโพธิสัตว์ขณะรักษาอุโบสถศีลไว้ คือ ในสมัยที่เสวยพระชาติเป็นพระยาช้างสีลวานา^{๓๘} เป็นการบำเพ็ญศีลบารมีให้บริบูรณ์ เพื่อให้ถึงซึ่งสัมโพธิญาณ ครั้งเสวยพระชาติเป็นจุฬโพธิปริพาชก^{๓๙} เห็นภพมีกามภพเป็นต้น เป็นสิ่งน่ากลัวในสังสารวัฏ จึงออกบวชเป็นคาสส ได้ข่มความโกรธไม่ทำลายศีลของตัวเอง เพราะเหตุแห่งโพธิญาณที่ตั้งความปรารถนาไว้ ครั้งเสวยพระชาติเป็นพระยากระบือมหิสราช^{๔๐} ท่านปรารถนากระทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นโดยส่วนเดียวเท่านั้น ไม่ต้องการทำร้ายผู้อื่นและรักษาศีลบารมี เพื่อให้ถึงซึ่งโพธิญาณ ทางตลอดสัพพัญญุตญาณ อันเป็นเป้าหมายสูงสุด ครั้งเสวยพระชาติเป็นพระยาเนื้อรูมิคราช^{๔๑} รักษาศีลของตนไม่ให้ขาดก็เพื่อเป้าหมายที่ปรารถนาคือ สัมมาสัมโพธิญาณ ครั้งเสวยพระชาติเป็นมาตังคชภูติ^{๔๒} ระงับความโกรธ รักษาศีลยิ่งกว่าชีวิต

^{๓๖}กรมศิลปากร, ชินกาลมาลีปกรณ์ วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๔, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่, ๒๕๑๕), หน้า ๗-๘.

^{๓๗}ดูรายละเอียดใน พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๖๖๒-๓., พุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๑๘.

^{๓๘}ดูรายละเอียดใน พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๑-๑๐/๖๔๖-๖๔๗, พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๓๔-๒๔๕.

^{๓๙}ดูรายละเอียดใน พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๒๖-๓๖/๖๔๕-๖๕๐, พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๖๗-๒๘๐.

^{๔๐}ดูรายละเอียดใน พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๓๗-๔๗/๖๕๐-๖๕๑, พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๘๑-๒๘๘.

^{๔๑}ดูรายละเอียดใน พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๔๘-๕๕/๖๕๒-๖๕๓, พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๘๙-๓๑๓.

^{๔๒}ดูรายละเอียดใน พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๖๐-๖๕/๖๕๓-๖๕๔, พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๓๑๔-๓๒๘.

เพราะเป้าหมายของการรักศีลของพระองค์ก็เพื่อบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เป็นต้น

จากการศึกษาผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ความปรารถนาของอุบาสก อุบาสิกา ผู้รักษาอุโบสถศีลในสังคมไทยปัจจุบันนั้นตั้งความปรารถนาความสุขเฉพาะในชาตินี้เท่านั้น เพราะสามารถเห็นผลได้ จากการรักษาอุโบสถศีล เช่น มีความสุขกาย สุขใจ ปรารถนาสิ่งใดก็มักจะได้ ประสบความสำเร็จตามที่ปรารถนา ส่วนความปรารถนาในชาติหน้า หรือความปรารถนาอย่างสูงสุด คือ พระนิพพานนั้น เป็นสิ่งที่อุบาสก อุบาสิกาส่วนใหญ่คิดว่าเป็นความปรารถนาที่สูงเกินไป เป็นเรื่องยากและเป็นไปไม่ได้ จึงไม่กล้าที่จะตั้งความปรารถนานั้น ซึ่งแตกต่างจากการตั้งความปรารถนาของพระโพธิสัตว์ทุกครั้งที่รักษาอุโบสถศีล ก็จะตั้งความปรารถนาบรรลุพระสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด

(๓) วิธีการรักษาอุโบสถศีล

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้รักษาอุโบสถศีล ถึงวิธีการรักษาอุโบสถศีลในปัจจุบันพบว่า อุบาสก อุบาสิกา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จะปฏิบัติตามวิธีการที่บรรพบุรุษปฏิบัติต่อ ๆ กันมา หรือปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ทางวัดกำหนดไว้ โดยเริ่มจากในตอนเช้าชำระร่างกายให้สะอาด แต่งกายด้วยชุดขาว หรือชุดสุภาพ นำภัตตาหารมาร่วมทำบุญที่วัด ทำวัตรสวดมนต์ ประกาศวันอุโบสถสมาทานอุโบสถศีล รับศีล ๘ มารักษาอย่างเคร่งครัด^๓ เมื่อถึงเวลาที่ทางวัดกำหนดก็จะร่วมกันปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิ เดินจงกรม ฟังเทศน์ฟังธรรม และสวดมนต์ทำวัตรเช้า เย็น ซึ่งวิธีดังกล่าวนี้ นิยมปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในสังคมปัจจุบัน ซึ่งข้อวัตรปฏิบัติบางอย่างสอดคล้องกับการรักษาอุโบสถศีลก่อนสมัยพุทธกาล เช่น การรักษาศีลข้อที่ ๖ วิกาลโภชนา เวรมณี เว้นจากการรับประทานอาหารในยามวิกาล ข้อวัตรบางประการสอดคล้องกับการรักษาอุโบสถศีลในสมัยพุทธกาล เช่น การรับไตรสรณคมน์และการสมาทานอุโบสถศีล และข้อวัตรปฏิบัติเกือบทั้งหมดสอดคล้องกับการรักษาอุโบสถศีลในปัจจุบัน

ข้อวัตรปฏิบัติ สำหรับผู้มารักษาอุโบสถศีลในสังคมไทยปัจจุบัน มีดังนี้^๔

๑. การแต่งกาย สำหรับผู้มารักษาอุโบสถศีล ผู้หญิงแต่งชุดนักรบข พ้าจีนหรือผ้าถุงสำเร็จสีขาว (ควรใส่ซับในด้วย) เสื้อขาวแขนยาวเลยข้อศอก หมวกสีขาว ผู้ชาย แต่งชุดนักรบข กางเกงขาว เสื้อขาว

^๓ สัมภาษณ์ นิตยา แสงสว่าง, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^๔ สัมภาษณ์ อัญญา พลเยี่ยม, จีรกันต์ ไกร์กราวญ, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๒. กิริยามารยาท อาทิ การกราบพระให้กราบแบบ เบนูจางค์ประดิษฐ์ การนั่งฟังธรรมให้นั่งพับเพียบอยู่ในอาการสงบ ไม่พูดหรือส่งเสียงดัง สำหรับผู้มีปัญหาปวดเข่านั่งพับเพียบนานไม่ได้ อนุญาตให้ไปนั่งเก้าอี้ด้านหลัง การเดิน ควรเดินอย่างสำรวม ไม่กระโดด ไม่วิ่ง ไม่ผลิผลาม เมื่อจะเดินผ่านคนนั่ง ควรก้มตัว ถ้าเป็นอุบาสิกา ควรวางมือแนบจับผ้าชั้นด้วย ไม่เดินสวนหรือแซงพระ เมื่อเดินผ่าน ควรประนมมือไหว้ เมื่อพูดกับพระให้ประนมมือ การดื่มน้ำ การรับประทานอาหาร ควรนั่งให้เรียบร้อยก่อน (อย่ายื่นดื่มน้ำ)

๓. การปฏิบัติตนระหว่างถือศีล ปฏิบัติธรรม เข้าร่วมปฏิบัติธรรม โดยร่วมสวดมนต์ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น ปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิ เดินจงกรม และฟังธรรม ตามเวลา และสถานที่ที่กำหนด การรับประทานอาหาร ตามเวลา การรักษาความสะอาด ให้ผู้ถือศีลช่วยกันดูแลความสะอาดที่พัก ห้องน้ำ ศาลาปฏิบัติธรรม ลานธรรม ที่ล้างภาชนะ ที่ล้างหน้า และบริเวณวัด โดยช่วยกันทำความสะอาด เก็บกวาด ให้เรียบร้อย และทิ้งขยะ ณ สถานที่ที่จัดไว้ การช่วยเหลือกิจการงานของวัด ยามว่างจากการปฏิบัติธรรม และภารกิจส่วนตัว หากมิได้ปฏิบัติธรรมหรืองานอื่น ให้ผู้ถือศีลช่วยเหลือกิจการงานของวัดตามความถนัดและความสามารถของตน ไม่ควรจับกลุ่มคุยกัน

๔. มารยาทที่ควรทำ พูดแต่ความจริง ไพเราะ อ่อนโยน อยู่เสมอ มีความประพฤติสุภาพ เรียบร้อยอยู่เสมอ ไม่แข็งกระด้าง เคารพ เชื่อฟัง ผู้ปกครอง ผู้ใหญ่ และผู้ที่ประพฤติก่อนตน ประพฤติอ่อนน้อม ถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ และผู้ประพฤติก่อนตน มีความเมตตาต่อผู้น้อย และผู้มาภายหลัง ช่วยเหลือในกิจการงานทุกอย่าง โดยถือว่าเป็นที่ตั้งแห่งบุญในเมื่อเกิด ความป่วยไข้ ก็ช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยความเมตตา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เป็นการเฉลี่ยสุขให้แก่กันด้วยความโอบอ้อมอารี

๕. มารยาทที่ไม่ควรทำ ไม่ทำตนถือดี แข่งดี แข็งกระด้างกับผู้ใหญ่ และกับเพื่อนผู้ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยกัน ไม่ผูกใจเจ็บ ผู้ที่ว่ากล่าวตักเตือนด้วยความปรารถนาดี ไม่ยืน เดิน นั่ง หน้าผู้ใหญ่ และผู้ประพฤติพรหมจรรย์มาก่อนตน ไม่ยืน เดิน นั่ง นอน โดยอาการไม่สำรวม ไม่กระทำตนเป็นผู้เอิกเกริกเฮฮาจุจขรवास ไม่รวมกลุ่มสนทนากันด้วยเรื่องทางโลก และเรื่องไร้สาระ (เมื่อเสร็จกิจส่วนรวมแล้ว ควรทำกิจส่วนตัว มีการอ่านหนังสือ ท่องบทสวดมนต์ เดินจงกรม นั่งเจริญภาวนา เป็นต้น ต่างคนต่างอยู่ไม่คลุกคลีกัน) ไม่พูดเสียงดังจนเป็นที่รำคาญของผู้อื่น ไม่วิ่ง กระโดด และกระทำกิริยาตึงตัง โกรธกรามให้ผู้อยู่ใกล้เกลียดตกใจ และรำคาญ ไม่หัวเราะเสียงดังให้ผิดจากความเป็นนักบวช ไม่เป็นผู้ทอดสะพานให้แก่เพศตรงข้าม โดยอาการใด ๆ ทั้งสิ้น ถ้าประพฤติผิดมารยาทข้อใด ควรแสดงความเปิดเผยความเศร้าหมองกับผู้ทีตนเคารพ เพื่อให้ท่าน

ชำระมารยาทโดยการตักเตือน แนะนำสั่งสอน แล้วเชื่อฟังคำตักเตือนของท่าน ปฏิบัติตามโดยเคารพ

๖. การปฏิบัติตนกับพระภิกษุ – สามเณร ไม่พูดล้อเล่นกับพระภิกษุ – สามเณร โดยการขาดการวะ ไม่ตีตนเสมอประคองเพื่อนเล่น ถ้าจำเป็นต้องพูดกับท่าน ก็ต้องพูดด้วยอาการสำรวม ป้องกันมลทิน โดยไม่นำตนเข้าใกล้ชิด เมื่อท่านแสดงธรรม ต้องสำรวมกายและจิต ตั้งใจฟังโดยเคารพ

ในปัจจุบัน พบว่าวิธีการรักษาอุโบสถศีลค่อนข้างมีระเบียบวิธีปฏิบัติคล้ายคลึงกัน และปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน กล่าวคือ เมื่อถึงวันอุโบสถ ๘ ค่ำ, ๑๔ ค่ำ, หรือ ๑๕ ค่ำ ผู้รักษาอุโบสถนำภัตตาหารคาวหวาน ไปทำบุญที่วัดซึ่งอยู่ใกล้บ้านหรือวัดที่ตนศรัทธาเลื่อมใส หลังจากเข้าร่วมกับพระสงฆ์ทำวัตรเช้าเสร็จแล้ว ฟังกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย ต่อจากนั้นผู้เป็นหัวหน้า จะประกาศคำอุโบสถ อาราธนาอุโบสถศีล รับศีล และพระสงฆ์จะบอกอานิสงส์ของศีล เมื่อจบพิธีสมาทานอุโบสถศีล ผู้รักษาอุโบสถศีลฟังตั้งใจฟังพระธรรมเทศนาหรือมนสิการกรรมฐานต่อไป เมื่อรักษาครบเวลาวันหนึ่งกับคืนหนึ่งแล้วการสมาทานก็สิ้นสุดลง

สอดคล้องกับ พันเอก (พิเศษ) สฤษฏี สิทธิเดช ที่กล่าวถึง “บุพกิจของอุโบสถศีล” ไว้ว่า การไหว้พระสวดมนต์เป็นกิจเบื้องต้นของการสมาทานรักษาอุโบสถศีล เมื่อไหว้พระสวดมนต์เสร็จแล้วจึงเริ่มทำการสมาทานรักษาอุโบสถศีลเป็นลำดับต่อไป และกล่าวถึง “การเตรียมตัวเพื่อจำศีลอุโบสถ” ไว้ว่า ผู้จะจำศีลอุโบสถพึงปลดเปลื้องปถิโพธ คือ ความกังวลห่วงใยต่าง ๆ ออกเสีย เช่น กังวลเรื่องอาหาร เรื่องภาระทางบ้าน เรื่องการงาน เป็นต้น ในวันรักษาอุโบสถศีลนั้น ท่านไม่ให้เราทำงานอะไร นอกจากศึกษาพระธรรม สนทนาธรรม ฟังธรรม บริกรรมอาการ ๓๒ เหล่านี้ เพื่อต้องการให้สงบจิตใจ เป็นการบริหารจัดการของตนให้หยุดพักการทำงานต่าง ๆ ไว้ชั่วคราวก่อน เพื่อชำระกาย วาจา ใจ ให้สะอาดผ่องแผ้ว ผู้สมาทานอุโบสถศีลนั้นเชื่อว่า กระทำกรรมดีไม่มีโทษ และเชื่อว่า เป็นมงคล เพราะเป็นเหตุให้ได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ เป็นอุปนีสัยบารมีแห่งพระนิพพานเป็นทางของบัณฑิตทั้งหลายที่ดำเนินมาแล้ว เป็นที่มาของศใหญ่ บัณฑิตในปางก่อนได้ยศใหญ่เพราะเหตุเพียงรักษาอุโบสถศีลครั้งเดียวมาแล้ว^{๔๕}

^{๔๕} พันเอก (พิเศษ) สฤษฏี สิทธิเดช, ความมหัสจรรย์แห่งอุโบสถศีล สารธรรมจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามและบรรจุกัมภ์การพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๖๖ – ๗๑.

นอกจากนี้ยัง สอดคล้องกับพระมหาทองมั่น สุทฺธจิตโต ที่กล่าวว่า ในการตั้งใจรักษา คีลนั้น อย่างนี้ก็ต้องไปสมทานกับพระที่วัดเท่านั้นจึงจะเป็นศีล ความจริงแล้วจะสมทานที่ไหนก็ได้ คือ จะสมทานที่วัด ในป่า หรือในบ้าน หากมีเจตนาคิดงดเว้นก็เป็นศีลแล้ว หรือจะคิดงดเว้นเอง โดยมีต้องสมทานก็เป็นศีล โดยเฉพาะอุโบสถศีลนั้น ควรตั้งเจตนาในการรักษาไว้แต่รุ่งเช้า หากมีโอกาสไปวัดจะสมทานกับพระอีกครั้งหนึ่งก็สมควร ทั้งนี้เพราะตามวัดต่าง ๆ นั้น กว่าที่จะถึงเวลาที่พระท่านลงโบสถ์และให้ศีล ก็มักเป็นเวลาหลังจากที่ท่านฉันอาหารเช้าแล้ว (โดยมากประมาณ ๘.๐๐ น.) ซึ่งเลยเวลาที่อรุณขึ้นมาหลายชั่วโมง ด้วยเหตุนี้จึงควรสมทานด้วยตนเองเสียก่อนแต่รุ่งเช้า^{๔๖}

จากการศึกษาผู้วิจัย พบว่า ในปัจจุบันนี้ อุบาสก อุบาสิกาส่วนมาก เมื่อสมทานศีลแล้วใส่ใจ ตั้งใจปฏิบัติรักษาศีลกันอย่างจริงจังตามระเบียบข้อบังคับของวัด หรือสำนักที่ไปปฏิบัติ ในการฝึกฝนอบรม พัฒนาดน ให้มีความปกติกาย วาจา และ ขวนขวายในการบำเพ็ญกุศลทำบุญให้ทาน สวดมนต์ ฟังธรรม เจริญภาวนา นั่งสมาธิ เดินจงกรม แม้บางครั้งจะหลับไปบ้างก็พยายามตั้งสติใหม่ ซึ่งบางท่านบอกว่าดีกว่าอยู่ที่บ้าน เพราะถ้าหลับแล้วหลับนานเลย เป็นการพยายามพัฒนาตนได้ครบ ทั้งทางด้าน ทาน ศีล สมาธิ ปัญญา แต่มีบางคนส่วนน้อย เมื่อสมทานศีลแล้ว ไม่ได้ใส่ใจปฏิบัติอย่างจริงจังเดินไปเดินมา ไม่ได้ใส่ใจที่จะฝึกฝนอบรมตน ไม่ขวนขวายในการบำเพ็ญกุศล ละเลยการฟังธรรม การสวดมนต์ และการเจริญภาวนา จับคู่สนทนากัน แต่เรื่องการทำงาน การนิเทศ เป็นต้น ผู้รักษาอุโบสถแบบนี้ก็ได้เฉพาะการไม่ทำบาปทางกาย วาจา เปรียบสมัยพุทธกาลก็เป็นการรักษาแบบ โคบาลอุโบสถ คือทนคอยรักษา เพียงให้พ้นไปวันหนึ่งคืนหนึ่งเท่านั้น แต่ไม่ได้รับการพัฒนาทางจิตใจ ไม่มีโอกาสได้ลิ้มรส ปิติสุขที่แท้จริง ต่างจากพระโพธิสัตว์ เมื่อสมทานรักษาศีลแล้วก็รักษาด้วยความมั่นคงไม่ให้ศีลขาด แม้อวัยวะหรือชีวิตก็ยอมสละได้ เพื่อรักษาศีล

๔.๑.๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการรักษาอุโบสถศีลของสังคมไทยในปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ถึงปัญหา และอุปสรรคในการรักษาอุโบสถศีล พบว่า อุบาสก อุบาสิกาส่วนใหญ่ เกิดนิรวรณในขณะรักษาอุโบสถศีล เช่น เกิดความง่วงนอน ความวิตกกังวล รู้สึกรำคาญใจ เมื่อเห็น หรือได้ยินเสียงที่ตนไม่ชอบใจ เป็นต้น^{๔๗} อีกอย่างหนึ่งปัญหาวันพระ

^{๔๖}พระมหาทองมั่น สุทฺธจิตโต, ศีลเป็นอารมณ์อันประเสริฐ, (กรุงเทพมหานคร : บุญศิริการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๓๘

^{๔๗}สัมภาษณ์ กานต์วี โรยเรณู, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

หรือวันอุโบสถศีลไม่ตรงกับวันหยุดราชการ บางท่านที่ต้องประกอบอาชีพรับราชการจึงไม่มีเวลาในการรักษาอุโบสถศีลอย่างจริงจัง จะอาศัยเฉพาะวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือวันพระที่ตรงกับวันเสาร์ อาทิตย์ เท่านั้น^{๔๔} และปัญหาที่พบบ่อยที่สุด คือ สุขภาพที่ไม่แข็งแรง ปวดเข่าปวดขา นั่งไม่ได้ ต้องนั่งเก้าอี้ ไม่เอื้ออำนวยต่อการรักษาอุโบสถศีล^{๔๕} ในขณะเดียวกันก็พบว่า หากอุบาสก อุบาสิกามีความตั้งใจในการรักษาอุโบสถศีลเป็นพื้นฐาน จะทำให้ไม่มีปัญหาใด ๆ ในการรักษาอุโบสถศีล เพราะมีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ^{๔๖} ทั้งนี้ความคิดดังกล่าวยังสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างคนอื่น ๆ ด้วย

สรุปได้ว่า ปัญหาในการรักษาอุโบสถศีลของอุบาสก อุบาสิกาส่วนใหญ่่นั้นเกิดจากความไม่พร้อมของผู้ปฏิบัติบางท่านเอง เช่น ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาด้านเวลา และปัญหาด้านวิธีการปฏิบัติ แต่อุบาสก อุบาสิกาผู้ที่มีความพร้อมทั้งกาย และใจ ก็สามารถรักษาอุโบสถศีลได้ดี และเคร่งครัดต่อวิธีการรักษาอุโบสถศีลด้วย พระโพธิสัตว์ก็เช่นเดียวกัน แม้มีปัญหาและอุปสรรคในขณะรักษาอุโบสถศีล เมื่อบำเพ็ญบารมีข้ออื่น ๆ เช่น ขันติบารมี ปัญญาบารมี ไหยัง ๆ ขึ้นไป ก็รักษาอุโบสถศีลไม่ให้ขาด

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างถึงข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการรักษาอุโบสถศีลในสังคมไทยในปัจจุบันนั้น อุบาสก อุบาสิกาอยากให้มีการรณรงค์ให้พุทธศาสนิกชนเข้าวัดทำบุญ และรักษาอุโบสถศีลให้มากขึ้น แต่ไม่ควรมีการบังคับกะเกณฑ์ให้มาปฏิบัติ ให้ยินดีมารักษาอุโบสถศีลด้วยความเต็มใจ ทั้งนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายทั้งคณะสงฆ์ สถาบันครอบครัว หน่วยงานราชการ และประชาชนทั่วไป ดังนี้

๑) สถาบันสงฆ์ ควรให้การส่งเสริมในการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในการรักษาอุโบสถศีลให้แก่ชาวพุทธ ด้วยการจัดกิจกรรมในวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาให้มากขึ้น เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้พักการดำเนินชีวิตประจำวันตามปกติที่ต้องตรากตรำเต็มไปด้วยกิเลส ตัณหาความทะยานอยาก ไปสู่การปฏิบัติในทางธรรม^{๔๗}

^{๔๔} สัมภาษณ์ เกื้อกูล บุญยากร, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๔๕} สัมภาษณ์ จำปี มีนิต, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๔๖} สัมภาษณ์ จำปี กุลบก, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๔๗} สัมภาษณ์ จีรกานต์ ไกร์กรวญ, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

๒) สถาบันครอบครัว มีส่วนในการปลูกฝังหลักคำสอนทางศาสนาให้บุตรหลานรู้จักเข้าวัดถือศีลปฏิบัติธรรม ให้คงเว้นการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร^{๕๒}

๓) บางคนให้ข้อคิดว่าการงดการบริโภคอาหารในตอนบ่ายและค่ำ เป็นการฝึกตนให้คุ้นเคยกับชีวิตที่เร้นแค้น เมื่อประสบกับความขัดสนจริงๆ จะได้ไม่ลำบากจนเกินไป^{๕๓} หรือคนทั่วไปยังให้ความสำคัญกับเรื่องของกาม การบริโภคอาหาร ควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคุณค่าทางจิตเป็นสำคัญ เพื่อให้เกิดการสำรวมตน ไม่ฟุ้งเพื่อรู้จักการประหยัด ความหิวที่เกิดขึ้นในระหว่างถือศีลอุโบสถ จะช่วยฝึกให้เป็นคนที่มีจิตใจที่เข้มแข็งและอดทน^{๕๔}

๔) สถาบันการศึกษา ควรจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับการถือศีลอุโบสถไว้ในหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้ในหลักคำสอนของศาสนาเป็นทางเลือกเป็นหลักปฏิบัติในการขัดเกลา กาย วาจา ใจ ของตนเองเพื่อการอยู่อย่างมีความสุขและสงบ^{๕๕}

๕) รัฐบาล ควรจัดการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมการรักษาศีลอุโบสถให้กับสถาบันสงฆ์ สถาบันครอบครัว และสถาบันการศึกษาให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และเป็นที่แพร่หลายในสังคม นับว่าเป็นการสนับสนุนประเพณีการรักษาอุโบสถศีล และเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่งด้วย^{๕๖}

๔.๒ การประยุกต์ใช้วิธีการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เถรวาท กับสังคมไทยในปัจจุบัน

สังคมไทยในปัจจุบัน เป็นสังคมที่พึ่งพิงอาศัยพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต น้อยกว่าในอดีต ซึ่งวิถีชีวิตของคนไทยในอดีตนั้นอาศัยวัดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาจิตใจ และเผยแพร่ความรู้แขนงต่าง ๆ ทั้งแก่เด็กและเยาวชน ตลอดจนคนหนุ่มสาว จึงทำให้คนไทยสมัยนั้นมีอุปนิสัยดี รักสงบ ชอบช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น เมื่อถึงวันพระ หรือวันอุโบสถ ก็จะงูญลูกงูญหลานเข้าวัดทำบุญ ฟังเทศน์ฟังธรรม รักษาอุโบสถศีล แต่ในปัจจุบันนั้นเปลี่ยนแปลงไป เมื่อคราวถึงวันพระ จะเห็นเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ ที่แต่งชุดขาวมาทำบุญที่วัด น้อยนักที่จะเห็นคนหนุ่มคนสาว มาทำบุญ ฟังเทศน์ฟังธรรม และรักษาอุโบสถศีลที่วัดกัน สังคมไทยในปัจจุบันจึงเสื่อมถอยลงทั้งทางด้าน

^{๕๒} สัมภาษณ์ อนุญา พลเยี่ยม, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๕๓} สัมภาษณ์ อังนุ สุตลาภา, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พ.อ.เอื้อศักดิ์ รัตนธรรมปัญญา, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๕๕} สัมภาษณ์ นาคิน วันทอง, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

^{๕๖} สัมภาษณ์ กานต์วี ไรยเรณู, ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

ศีลธรรม และจริยธรรม ผู้วิจัยได้ศึกษาวิธีการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เห็นว่าเป็นวิธีการที่น่าสนใจและมีประโยชน์กับสังคมไทยในปัจจุบัน จึงนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยในปัจจุบันใน ๓ ด้านคือ ๑) ด้านวิธีการเตรียมตัวก่อนรักษาอุโบสถศีล ๒) ด้านวิธีการสมาทานอุโบสถศีล ๓) ด้านการรักษาอุโบสถ โดยประยุกต์ใช้กับ ๑) อุบาสก อุบาสิกา ผู้รักษาอุโบสถศีล และ ๒) เด็ก เยาวชนและประชาชนทั่วไป ดังนี้

(๑) ด้านการเตรียมตัวก่อนรักษาอุโบสถศีล

ก่อนที่พระโพธิสัตว์จะสมาทานรักษาอุโบสถศีล ท่านจะมีขั้นตอนและวิธีการเตรียมความพร้อมก่อนจะสมาทานและรักษาอุโบสถ ดังตัวอย่างของพระโพธิสัตว์ที่เสวยพระชาติในชาติต่าง ๆ มีวิธีการก่อนการรักษาอุโบสถแตกต่างกันไปดังนี้

ในอรรถกถามัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสกั ก่กล่าวถึงจริยาวัตรของพระเจ้ามณฑา พระเจ้านิมิราช ว่าทรงประพฤติธรรม พอถึงวันอุโบสถ ทรงทรงสนานพระเศียรแล้วทรงอธิษฐานรักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำ แห่งปีภัก เมื่อปรากฏพระเกศาหงอกเกิดขึ้นบนพระเศียร พระองค์แล้ว พระองค์ก็จะสละราชสมบัติให้พระราชโอรส แล้วออกผนวชเป็นบรรพชิต พระองค์ทรงมีเมตตาจิต กรุณาจิต มุทิตาจิต อุเบกขาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒... ทิศที่ ๓... ทิศที่ ๔... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วสัตว์ทุกหมู่เหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยใจประกอบด้วยเมตตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัศจรรย์ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน^{๕๗} การกระทำนี้ถือปฏิบัติจนถึงชั่วลูกชั่วหลาน

ในอรรถกถามัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสกั ก่กล่าวถึงจริยาวัตรของ พระเจ้านิมิราช พระเจ้าสาธินราช ว่าทรงประพฤติธรรม และรักษาอุโบสถ พอถึงวันอุโบสถก็ทรงทรงสนานพระเศียรแล้ว ทรงอธิษฐานรักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำ แห่งปีภัก และในวันอุโบสถก็ทรง แสดงธรรมสั่งสอนประชาชนให้ดำรงตนอยู่ในกุศลธรรม ประชาชนเชื่อถือและปฏิบัติตามพระองค์ เมื่อตายไปแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ มากมาย เหล่าเทวดาพากันสรรเสริญ^{๕๘}

^{๕๗} คุรยละเอียดใน ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๓๘-๓๙., ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๘๒.

^{๕๘} คุรยละเอียดใน จุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๑๐๔-๑๐๖., จุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๖/๔๕๘-๕๐๗.

ในภุริทัตตจริยา กล่าวถึงจริยวัตรของพระภุริทัตตนาคราชว่า ได้สมาทานศีลวัตร^{๕๕} ชำระร่างกายมีล้างหน้าเป็นต้น บริโภคอาหารพอยังชีวิตให้อยู่ได้ แล้วจึงสมาทานรักษาศูโบสถศีล^{๖๐}

ในจัมเปยขจริยา และอรรถกถาจัมเปยขนาคจริยา กล่าวถึงจริยวัตรของจัมเปยขนาคราชว่า มีฤทธิ์มากมีอำนาจมาก ครองนาคราชสมบัติอยู่ในนาคพิภพเพราะไม่มีโอกาสได้บำเพ็ญบารมี จึงดำริว่า ประโยชน์อะไรด้วยกำเนิดเดียรัจฉานนี้ เราจักเข้าอยู่ประจำอุโบสถสมาทานศีลวัตร พ้นจากนี้แล้วจักบำเพ็ญบารมีให้ดีทีเดียว ตั้งแต่นั้นมาก็รักษาศูโบสถในปราสาทของตนนั่นเอง ถูกพวกนางนาคมาฉกฉวยทั้งหลายรบกวน เป็นอันตรายแก่ศีลของท่าน พระโพธิสัตว์จึงออกจากปราสาทไปอยู่ในสวน แม้ในสวนนั้นพวกนางนาคก็มารบกวนอีก พระโพธิสัตว์ดำริว่า ในสวนนี้ ศีลของเราจักเศร้าหมอง เราจักออกจากนาคพิภพนี้ไปยังมนุษยโลก แล้วอยู่จำอุโบสถ^{๖๑}

จากข้อวัตรปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ก่อนจะรักษาศูโบสถศีลข้างต้นนั้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับอุบาสก อุบาสิกา ผู้รักษาศูโบสถศีลในปัจจุบันได้ดังนี้

ก่อนจะสมาทานรักษาศูโบสถศีล พระโพธิสัตว์ได้ชำระร่างกายให้สะอาด และบริโภคอาหารพอเป็นเครื่องยังชีพ อุบาสก อุบาสิกา ผู้รักษาศูโบสถศีลในปัจจุบันก็ควรปฏิบัติเช่นเดียวกัน คือ ก่อนจะสมาทานรักษาศูโบสถศีล ควรชำระร่างกายให้สะอาด เตรียมการงานให้พร้อม รับประทานอาหารที่ดีและมีประโยชน์ นอกจากนี้ควรรับประทานอาหารแต่พอประมาณ คือ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่กินทิ้งกินขว้าง และเมื่อหมองอกเกิดขึ้นบนศีรษะแสดงให้เห็นว่าเทวทูต (ทูตแห่งความตาย) ได้มาเยือนแล้ว ให้เตรียมตัวเตรียมใจออกบวชรักษาศีลอย่างพระโพธิสัตว์

จากข้อวัตรปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ก่อนจะรักษาศูโบสถศีลนั้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับเด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไปได้ดังนี้

- ๑) ชำระร่างกายให้สะอาด เพื่อพร้อมจะชำระจิตใจด้วยการรักษาศีล
- ๒) กินอยู่อย่างพอประมาณ ไม่ฟุ้งเฟ้อ รู้จักประหยัด อดออม
- ๓) มีน้ำใจต่อผู้อื่น เห็นอกเห็นใจเพื่อนร่วมโลกที่เขาอดอยากกว่าเรา
- ๔) ไม่เกียจคร้าน และได้ตื่นแต่เช้ารับอากาศบริสุทธิ์
- ๕) รู้จักแบ่งเวลา จัดสรรเวลาของตนเองให้มีคุณค่า

^{๕๕}ศีลวัตร คือ อุโบสถศีล และวัตรอันได้แก่การถือน้ำในการบริจาคมัยยะ (พ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๕๑.)

^{๖๐}พ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๑๓/๖๔๖., พ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๕๖.

^{๖๑}พ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๒๐/๖๔๘., พ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๖๕.

๖) ให้มีเมตตาจิต กรุณาจิต มุทิตาจิต อุเบกขาจิต แผ่ไปทั่วทุกทิศ

(๒) ด้านวิธีการสมาทานอุโบสถศีล

ในขั้นตอนของการสมาทานรักษากุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์นั้น เป็นการอธิษฐานจิตเพื่อบำเพ็ญบารมี แม้จะต้องสละอวัยวะ ร่างกาย หรือแม้กระทั่งชีวิตก็ตาม เพื่อไม่ให้ศีลขาด ท่านก็ยังคงถือวัตรปฏิบัติเช่นเดิมไม่เสื่อมคลาย ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างของพระโพธิสัตว์ที่ได้ปฏิบัติมาเป็นแบบอย่าง คือ

ในภุริทัตตจริยา กล่าวถึงจริยวัตรของภุริทัตตนาคราชว่า “ได้สมาทานศีลวัตร ชำระร่างกาย แล้วบริโภคอาหารพอเป็นเครื่องเลี้ยงชีพ นอนขดบนยอดจอมปลวก อธิษฐานอุโบสถองค์ ๔ ประการว่า ‘ผู้ใดพึงทำกิจด้วยผิวก็ดี หนังก็ดี เนื้อก็ดี เอ็นก็ดี กระดูกก็ดี ผู้นั้นจงนำอวัยวะที่เราให้นี้ไปเกิด’^{๖๒}

ในอรรถกถาจัมเปยยนาคจริยา กล่าวถึงจริยวัตรของจัมเปยยกนาคราชว่า พระโพธิสัตว์ออกจากนาคพิภพในวันอุโบสถ สละร่างกายให้เป็นทานโดยอธิษฐานว่า ผู้ต้องการหนังเป็นต้นของเรา จงเอาหนังไปเกิด หรือประสงค์จะเอาไปทำกิฬางู ก็จงทำเกิด แล้วนอนขดบนยอดจอมปลวก ไกลห่างไม่ไกลบ้านชายแดนแห่งหนึ่ง อยู่ประจำอุโบสถในวัน ๑๔ ค่ำและ ๑๕ ค่ำ ในวันค่ำหนึ่งจึงไปนาคพิภพ^{๖๓}

แม้ในอรรถกถาสังขปาลจริยา ก็กล่าวไว้เช่นเดียวกันว่า สังขปาลนาคราช รั้งเกียจนาคนสมบัติ ปรารถนามนุษย์สมบัติ จึงอยู่จำอุโบสถศีล สมาทานในวัน ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำเป็นปกติ อธิษฐานอุโบสถมีองค์ ๔ ว่า ผู้ต้องการหนังเป็นต้นของเราจงเอาไป สละตนให้เป็นทานแล้วนอนขดอยู่^{๖๔}

จากการศึกษาวิธีการสมาทานอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับอุบาสก อุบาสิกา ผู้รักษากุโบสถศีลในปัจจุบันได้ดังนี้

พระโพธิสัตว์ใช้วิธีการสมาทานอุโบสถศีลแบบอธิษฐานจิต ด้วยการข่มความโกรธ มีเมตตา มีขันติ ไม่ทำร้ายผู้อื่นตอบ ยังคงรักษาศีลไม่ให้ขาด จัดเป็นการสร้างบารมีแบบศีลบารมี อุบาสก อุบาสิกา ผู้รักษากุโบสถศีลในปัจจุบันก็ควรปฏิบัติเช่นเดียวกัน คือ เมื่อถึงเวลาสมาทานอุโบสถศีล ก็ให้อธิษฐานรักษากุโบสถศีลแบบขั้นศีลบารมี คือ เมื่อผู้อื่นโกรธ ก็ไม่โกรธตอบ เมื่อผู้อื่นทำร้าย ก็ไม่ทำร้ายตอบ มีความเพียร มีเมตตา มีขันติ คอยระมัดระวังไม่ให้ศีลขาด ปฏิบัติรักษา

^{๖๒} พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๑๓-๑๔/๓๔๓., พุ.จริยา.อ.(ไทย) ๕/๓/๒๔๖.

^{๖๓} พุ.จริยา.อ.(ไทย) ๕/๓/๒๖๕-๒๖๖.

^{๖๔} พุ.จริยา.อ.(ไทย) ๕/๓/๓๖๐.

อย่างเคร่งครัด ปฏิบัติเป็นประจำ ได้ชื่อว่า ปฏิบัติตามแบบศิลปกรรมของพระโพธิสัตว์ การอธิษฐานจิตว่า “ผู้ใดพึงทำกิจด้วยศรัทธา หนักก็ดี หนื่อกก็ดี เอ็นก็ดี กระตูกก็ดี ผู้นั้นจงนำอวัยวะที่เราให้ไปเถิด” จัดเป็นการสร้างบารมีแบบศิลปอุปบารมี คือ สละได้แม้กระทั่งอวัยวะ อุบาสก อุบาสิกา ผู้รักษาอุโบสถศีลในปัจจุบันก็ควรนำมาปฏิบัติตามเช่นเดียวกัน การบริจาคอวัยวะ หรือการเสียดอวัยวะ เพื่อรักษาศีลไม่ให้ขาดนั้น เป็นการรักษาศีลแบบขั้นศิลปอุปบารมี ย่อมมีอานิสงส์มาก ได้บุญมากที่สุดท้ายการอธิษฐานจิตว่า “แม้ชีวิตก็เสียดสละได้ เพื่อรักษาศีลไม่ให้ขาด” จัดเป็นศิลปปรมัตถบารมี ซึ่งเป็นวิธีการที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญเพื่อประโยชน์สูงสุด คือ พระสัพพัญญุตญาณ อุบาสก อุบาสิกา ผู้รักษาอุโบสถศีลก็ควรตั้งปณิธานตั้งใจรักษาอุโบสถศีลแม้จะต้องสละชีวิตไปตาม เพื่อรักษาอุโบสถศีลไม่ให้ขาด เพื่อเป็นการบำเพ็ญศิลปปรมัตถบารมี ซึ่งเป็นการบำเพ็ญบารมีขั้นสูงสุด

ส่วนในอรรถกถาัมขณนิคาย ัมขณนิปณณาสกั ก่กล่าวไว้เพียงว่า พอถึงวันอุโบสถ พระเจ้ามณฑเว พระเจ้านิมิราช ทรงสมทาน รักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และวัน ๘ คำ แห่งปีภย์ และกล่าวไว้แต่เพียงว่า พระเจ้าเนมิราช พระเจ้าสาธินราช ทรงสมทานรักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และวัน ๘ คำ แห่งปีภย์

จากการศึกษาวิธีการสมทานอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับเด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไปได้ดังนี้

- ๑) การตั้งใจจะทำสิ่งใดแล้ว ก็ควรทำสิ่งนั้นให้ประสบความสำเร็จ
- ๒) มีความเพียรพยายาม อุตุน ในงานหรือหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมาย
- ๓) เอาใจจดจ่อ ไม่ย่อท้อแม้จะมีปัญหาหรืออุปสรรคใดๆ ก็ตาม
- ๔) หมั่นพิจารณาหาข้อบกพร่องของตนแล้วแก้ไขให้ถูกต้อง

(๓) ด้านการรักษาอุโบสถศีล

เมื่อพระโพธิสัตว์เตรียมการงาน หรือกิจที่พึงกระทำเรียบร้อยแล้ว จึงสมทานอุโบสถศีล รับเอาศีล ๘ มารักษาอย่างเคร่งครัด ไม่ก้าวล่วง แม้เหตุแห่งอวัยวะ หรือชีวิตก็ตาม ตามตัวอย่างดังนี้

ในภุริทัตตจริยา กล่าวถึงจริยวัตรของภุริทัตตนาคราชว่า “พราหมณ์อาลัมพายนั อันบุคคลผู้ไม่รู้อุปการะที่บุคคลอื่นทำแล้ว บอกแล้ว ได้จับเราใส่ไว้ในตะกร้า ให้เล่นในที่นั้น ๆ แม้เมื่อพราหมณ์อาลัมพายนัใส่เราไว้ในตะกร้าบ้าง บีบเราด้วยฝ่ามือบ้าง เราก็ไม่โกรธพราหมณ์อาลัมพายนันั้น เพราะเรากลัวศีลขาดการที่เราสละชีวิตของคนเป็นของเราแม้กว่าหญา การล่วงศีลของเราเป็นเหมือนคังว่าพลิกแผ่นดินขึ้น เราพึงสละชีวิตของเราสิ้นร้อยชาติเนื่อง ๆ เราไม่พึง

ทำลายศีลแม้เพราะเหตุแห่งทวีปทั้ง ๔ อีกอย่างหนึ่ง แม้เราจะใส่เราไว้ในตะกร้า เราก็กไม่ทำ ความเสียใจ เพราะรักษาศีล เพื่อบำเพ็ญศิวารมีให้เต็มฉะนี้^{๖๕}

ในอรรถกถาจัมเปยขนาคจิริยา กล่าวถึงจิริยาวัตรของจัมเปยขนาคราช ผู้ประพฤติ ธรรม ว่า ถูกพราหมณ์หมอง ได้ร้ายทิพย์มนต์ใส่่นาคราช นาคราชพอได้ยินทิพย์มนต์ เหมือนถูกชั้ เหล็กกร้อน ๆ แทะเข้าไปในหูทั้งสองข้าง ศีรษะปวดร้าวเหมือนถูกเหล็กสว่านไซ้ จากนั้นหมองก็ เลี้ยวยาแล้วร้ายมนต์พ่นน้ำลายไปที่ร่างของพระโพธิสัตว์จนพองบวมขึ้น จากนั้นจับหางให้นอน เหยียดยาว บีบตัวด้วยไม้กีบแพะทำให้อ่อนกำลัง แล้วร้ายพระเวทย์และพ่นยาใส่เข้าไปในปาก ทำลาย ฟันด้วยกำลังมนต์โอสถเลือดเต็มปาก เหยียบย่ำร่างพระโพธิสัตว์คล้ายกับจะทำให้กระดูกแตก ละเอียด จับทุบแล้วม้วนพับอย่างผืนผ้า ใส่ลงไปใตตะกร้า แล้วพาไปเล่นรำ หาเงิน ตามแต่หมอง จะสั่งให้ทำ เป็นสิเขียว สีเหลือง สีแดง เนรมิตต่าง ๆ ตามใจหมอง พระโพธิสัตว์ก็สู้อดกลั้น ทุกขเวทนาแสนสาหัสนี้ ไม่โกรธหมอง เพราะถ้าโกรธเพียงพ่นลมออกจากจมูก ภูรังกายหมองก็ จะกระจุยกระจายกลายเป็นเถ้าถ่าน ศีลของท่านก็จะแตกทำลายขาดไป จึงสู้อุตส่าห์บากบั่นอด กลั้นความทุกข์นั้นไว้ ตั้งใจทำตะบะ คือกระทำความเพียรอย่างเดียวเท่านั้น^{๖๖}

ในอรรถกถาสังขपालจิริยา พระอรรถกถาจารย์ก็กล่าวว่า พวกบุตรของนายพรานเป็น คนครุร้าย หยาบช้ำ ไม่มีกรุณา ได้ใช้หอกแทงสังขपालนาคราชที่จมูก ที่หาง ที่กระดูกสันหลัง แล้ว เอาหาวร่อยหามเอาไป สังขपालนาคราชได้รับทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัส แต่กลับไม่โกรธเคือง พวกพรานเหล่านั้นเลย ขอมสละชีวิตให้เป็นทาน เพื่อตามรักษาศีลเท่านั้น^{๖๗}

ส่วนในอรรถกถามัชฌิมนิคาย มัชฌิมปิณฑาสกั นั้นพระเจ้ามณฑะ พระเจ้านิมิราช เมื่อทรงทราบว่าพระเกศาหางอกเกิดขึ้นบนพระเศียร พระองค์แล้ว พระองค์จึงสละราชสมบัติให้ พระราชโอรสแล้วออกผนวชเป็นบรรพชิต พระองค์ทรงมีเมตตาจิต กรุณาจิต มุทิตาจิต อุเบกขาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒... ทิศที่ ๓... ทิศที่ ๔... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วสัตว์ทุกหมู่เหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยใจประกอบด้วยเมตตาจิตอันไพบูรณ์ เป็น มหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีคามเบียดเบียน ส่วนพระเจ้านิมิราช พระเจ้าสารินราช ทรงรักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำ แห่งปีก็แล้วยังไม่พอในวันอุโบสถก็ทรง

^{๖๕} พุ.จิริยา. (ไทย) ๓๓/๑๕-๑๕/๑๔๗-๑๔๘., พุ.จิริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๔๖-๒๔๗.

^{๖๖} พุ.จิริยา. (ไทย) ๓๓/๒๐-๒๕/๑๔๘-๑๔๙., พุ.จิริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๖๔-๒๖๕.

^{๖๗} พุ.จิริยา. (ไทย) ๓๓/๘๕-๘๖/๑๕๖-๑๕๗., พุ.จิริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๓๕๘-๓๕๙.

แสดงธรรมสั่งสอนประชาชนให้ดำรงตนอยู่ในกุศลธรรม ประชาชนเชื่อถือและปฏิบัติตามพระองค์ เมื่อตายไปแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ มากมาย

การรักษาอุโบสถศีลของพระราชาทั้ง ๔ พระองค์นี้ เป็นการสมทานรักษาอุโบสถแบบปาฏิหาริย์ปักษี และทรงมีเมตตาจิต กรุณาจิต มุทิตาจิต อุเบกขาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ทิศที่ ๒... ทิศที่ ๓... ทิศที่ ๔... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วสัตว์ทุกหมู่เหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยใจประกอบด้วยเมตตาจิตอันไพบุลย์ เป็น มหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีอคติเบียดเบียน การเจริญพรหมวิหาร ๔ เป็นการรักษาอุโบสถประกอบด้วยองค์ ๕^{๖๔}

พระพุทธเจ้าตรัสความหมาย ขอบเขตและหลักการปฏิบัติเกี่ยวกับอุโบสถศีลมีองค์ ๘ แก่นางวิสาขา ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติเพื่อเจริญตามรอยพระอรหันต์ว่า

(๑) “วิสาขา อริยสาวกนั้นแล ย่อมพิจารณาเห็นด้วยตนเองอย่างนี้ว่า พระอรหันต์ทั้งหลายละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือวางทัณฑฆาต และศีตตราฆาต มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือวางทัณฑฆาต และศีตตราฆาต มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ตลอดวันหนึ่งและคืนหนึ่งนี้ในวันนี้ เพราะองค์แม่นี้เราเชื่อว่าจะทำตามพระอรหันต์และรักษาอุโบสถ”^{๖๕}

ปาณาติบาตนั้น มีโทษมากขึ้นอยู่กับร่างกายของสัตว์ เช่น ฆ่าสัตว์เล็กโทษน้อยกว่าฆ่าสัตว์ใหญ่ เพราะต้องใช้ความพยายามมาก แม้ความพยายามฆ่าจะเท่ากัน การฆ่าสัตว์ใหญ่ก็มีโทษมากกว่าเพราะมีวัดถูร่างใหญ่, ในการฆ่ามนุษย์นั้นโทษมาก เพราะมีคุณธรรมมาก มีคุณธรรมน้อยโทษก็น้อย หากมีคุณธรรมเท่ากันให้ดูที่กิเลสและความพยายาม หากกิเลสและความพยายามแรงกล้าก็มีโทษมาก หากกิเลสและความพยายามอ่อนก็มีโทษน้อยกว่า

สรุปหลักที่ใช้วินิจฉัยโทษมี ๔ คือ คุณ ๑ ขนาดกาย ๑ ความพยายาม ๑ กิเลสหรือเจตนา ๑

ปาณาติบาตมีองค์ ๕ คือ

- ๑) ปาโณ   สัตว์นั้นมีชีวิต
- ๒) ปาณสญญิตา   รู้ยู่ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต
- ๓) ฆนทจิตตุ   จิตคิดจะฆ่า

^{๖๔}ดูรายละเอียดใน อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๑๘/๔๖๓-๔๖๘.

^{๖๕}อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๑/๒๘๖.

- ๔) อุปกุกโม มีความพยายามเพื่อจะฆ่า
 ๕) เตน มรณิ สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น^{๑๐}

องค์ของสิกขาบทหรือองค์ของศีลแต่ละข้อ เช่น องค์ ๕ ของปาณาติบาตเป็นต้นนั้น “พระอรรถกถาจารย์ได้ประมวลหลักเกณฑ์บางอย่างไว้ สำหรับกำหนดว่า การกระทำแค่ไหนเพียงใด จึงจะชื่อว่าเป็นการละเมิดศีลแต่ละข้อๆ เป็นการให้ความสะดวกแก่ผู้รักษาศีล โดยจัดวางเป็นองค์ประกอบของการละเมิด เรียกว่า สัมภาระ หรือเรียกกันง่าย ๆ ว่า “องค์” บุคคลจะชื่อว่า ละเมิดศีล (เรียกกันง่าย ๆ ว่าศีลข้อนั้นขาด) ต่อเมื่อกระทำการครบองค์ทั้งหมดของการละเมิด”^{๑๑}

(๒) พระอรหันต์ทั้งหลายละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือรับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาด อยู่ตลอดวันหนึ่ง และคืนหนึ่งนี้ในวันนี้ เพราะองค์แม่นี่เราชื่อว่าทำตามพระอรหันต์และรักษากุโบสถ^{๑๒}

ลักของเลว มีค่าน้อย ของที่เจ้าของหวงแหนน้อย มีโทษน้อย ลักของดีมีโทษมาก หากของนั้นดีหรือเลวเหมือนกัน หากเจ้าของมีคุณมากก็โทษมาก เจ้าของมีคุณน้อยก็โทษน้อย

อทินนาทานมีองค์ ๕ คือ

- ๑) ปรปริกุกหิติ ของที่เจ้าของหวงแหน
 ๒) ปรปริกุกหิตตสญญิ รู้ว่าของที่เจ้าของหวงแหน
 ๓) เถยยจิตติ มีจิตคิดจะลักของเขา
 ๔) อุปกุกโม พยายามเพื่อจะลักของเขา
 ๕) เตน อาทาตพพิ อาทานิ กจฺจติ ลักของมาได้ด้วยความพยายามนั้น^{๑๓}

(๓) พระอรหันต์ทั้งหลายละพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์^{๑๔} คือประพฤติพรหมจรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้านอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ละพฤติกรรม

^{๑๐}ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๘๖.

^{๑๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๗๗๒.

^{๑๒}อ.จ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๘๖.

^{๑๓}ช.ช.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๖.

^{๑๔}พรหมจรรย์ มีความหมายหลายนัย ในที่นี้หมายถึงเมถุนวิริติ หรือการงดเว้นจากเมถุนธรรมคือกิจ ของคนคู่ การร่วมประเวณีหรือการเสพสังวาสกัน (ที.สี.อ.(บาลี) ๑๘๕/๑๖๐).

อันเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของ
ชาวบ้านอยู่ตลอดวันหนึ่งและคืนหนึ่งนี้ในวันนี้ เพราะองค์แม่นี้เราเชื่อว่าจะทำตามพระอรหันต์และ
รักษาอุโบสถ^{๑๕}

อพรหมจรรย์ มีองค์ ๔ คือ

๑) อชฌาจริยวัตถุ	สิ่งที่พึงล่วงละเมิด
๒) เสวนจิตต์	จิตคิดจะเสพ
๓) ปโยค สมาปชชติ	พยายามเข้าถึง
๔) สาทิยติ	ยินดี ^{๑๖}

ในอนุพุทพิกถาที่ปนี ภาค ๒ การพรรณนาศีล ได้กล่าวไว้ว่า ในศีลข้อ ๓ ของศีล ๘
หรือศีลอุโบสถนั้น มีองค์ศีล ๒ คือ

๑) เสวนจิตต์	จิตคิดจะเสพ
๒) มกุเคนน มกุคปฏิปทาหนิ	มรรคถึงกัน ^{๑๗}

(๔) พระอรหันต์ทั้งหลายละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือพูดแต่คำสัตย์ คำตรงความสัตย์
มีถ้อยคำเป็นหลัก นำเชื่อถือ ไม่หลอกลวงชาวโลกอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ
คือ พูดแต่คำสัตย์ คำตรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก นำเชื่อถือ ไม่หลอกลวงชาวโลกอยู่ตลอดวัน
หนึ่งและคืนหนึ่งนี้ในวันนี้ เพราะองค์แม่นี้เราเชื่อว่าจะทำตามพระอรหันต์และรักษาอุโบสถ^{๑๘}

มุสาวาท ก็มีองค์ ๔ เหมือนกัน คือ

๑) มุสา	เรื่องเท็จ
๒) วิสวาทนจิตต์	จิตคิดจะพูดเท็จ
๓) วายาโม	พยายาม เกิดแต่จิตนั้น
๔) ปรวิสวาทน	พูดเท็จต่อคนอื่น และเขาไม่รู้เรื่องเท็จ ^{๑๙}

^{๑๕} อ.จ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๓๑/๒๕๖.

^{๑๖} บ.จ.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๖.

^{๑๗} พระธรรมวิสุทธิกวี, อนุพุทพิกถาที่ปนี ภาค ๒ การพรรณนาศีล, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕๐.

^{๑๘} อ.จ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๓๑/๒๕๖.

^{๑๙} บ.จ.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๖.

พึงหลีกเลี่ยงคำพูดเหลวไหลและ คำไร้ประโยชน์ คำไม่จริง พูดเฉพาะถ้อยคำจริงมีประโยชน์ เป็นถ้อยคำสืบทอดสัจจะ คือพูดคำจริงตลอดตั้งแต่ต้นจนจบ ไม่มีคำมุสาคั่นในระหว่างเลย เป็นผู้มิถ้อยคำมั่นคง คือ เมื่อผู้อื่นต้องการให้ยืนยันคำพูด ก็กล้ายืนยันอย่างไม่หวั่นไหว^{๘๐}

(๕) พระอรหันต์ทั้งหลายละเว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย^{๘๑} อันเป็นเหตุแห่งความประมาทอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ละเว้นขาดจากการเสพของมีนเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทอยู่ตลอดวันหนึ่งและคืนหนึ่งนี้ในวันนี้ เพราะองค์เมื่อนี้เราชื่อว่าทำตามพระอรหันต์และรักษาอุโบสถ^{๘๒}

สุราเมรัยมีชขปมาทัฏฐาน ก็มีองค์ ๔ คือ

๑) สุราที่นั อณฺญตริ	ของมีนเมามีสุราเป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่ง
๒) มทนิยปาตุกมฺยตาจิตฺติ	จิตคิดอยากจะดื่มของมีนเมา
๓) ตชฺชํ วายามํ อาปชฺชติ	ความพยายามเกิดแต่จิตนั้น
๔) ปีเต จ ปวิสติ	ดื่มเข้าไปในลำคอ ^{๘๓}

พระอรรถกถาจารย์ก็กล่าวว่า การล่วงละเมิดสุราเมรัย เวมณี นี้ มีโทษมากที่สุด เพราะทำอันตรายแก่อริยธรรม (ธรรมเพื่อความเป็นอริยะ) และเป็นเหตุทำมุนษย์ให้กลายเป็นคนบ้า^{๘๔} ที่มีโทษมาก ก็เพราะดื่มแล้วอาจเป็นปัจจัยให้ทำอกุศลกรรมอื่น ๆ ได้มากมาย เช่น อาจทำให้ฆ่ามารดา บิดา และผิดประเวณี เป็นต้นก็ได้

(๖) พระอรหันต์ทั้งหลายจันมือเดียว ไม่ฉันทอนกลางคืน เว้นขาดจากการฉันอาหารในเวลาวิกาลอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็บริโภคมือเดียว ไม่บริโภคตอนกลางคืน เว้นขาดจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาลอยู่ตลอดวันหนึ่งและคืนหนึ่งนี้ในวันนี้ เพราะองค์เมื่อนี้เราชื่อว่าทำตามพระอรหันต์และรักษาอุโบสถ^{๘๕}

^{๘๐} อ.อ. (บาลี) ๑/๓/๔๐๐-๔๐๐๑.

^{๘๑} สุราและเมรัย หมายถึงสุรา ๕ อย่าง คือ (๑) สุราแป้ง (๒) สุราขม (๓) สุราข้าวสุก (๔) สุราใส่ เชื้อ (๕) สุราผสมเครื่องปรุง และเมรัย ๕ อย่าง คือ (๑) เครื่องคองดอกไม้ (๒) เครื่องคองผลไม้ (๓) เครื่องคองน้ำอ้อย (๔) เครื่องคองน้ำผึ้ง (๕) เครื่องคองผสมเครื่องปรุง (ข.ข.อ.(บาลี) ๑๗-๑๘).

^{๘๒} อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๘๖.

^{๘๓} ข.ข.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๖.

^{๘๔} ข.ข.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๗.

^{๘๕} อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๘๖.

วิกาลโกชน มีองค์ ๔ คือ

- ๑) วิกาโล เป็นเวลาวิกาล คือ ตั้งแต่เที่ยงวันไปแล้ว
- ๒) ยาวกาลิกิ ของนั้นเป็นของเคี้ยวของฉันทที่ทรงอนุญาตให้กินได้ก่อนเที่ยงวัน
- ๓) อชฺโฆหรณฺปิโยโค มีการกลืนล้วงลำคองไป
- ๔) อนุมฺมตฺตกตา ไม่ใช่คนบ้า^{๕๖}

ในฎีกาพระวินัย แสดงองค์ของวิกาลโกชนไว้ ๓ คือ ๑) วิกาโล เป็นเวลาวิกาล ๒) ยาวกาลิกิ ของนั้นเป็นของเคี้ยวของฉันทที่ทรงอนุญาตให้กินได้ก่อนเที่ยงวัน ๓) อชฺโฆหรณฺ มิ มีการกลืนล้วงลำคองไป^{๕๗}

(๓) พระอรหันต์ทั้งหลายเว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี การดู การละเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล และจากการตัดทรงประดับตกแต่งร่างกายด้วยพวงดอกไม้ ของหอม และเครื่องประทีปผิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัวอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก้เว้นขาดจากการ ฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี การดู การละเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล และจากการตัดทรงประดับ ตกแต่งร่างกายด้วยพวงดอกไม้ ของหอมและเครื่องประทีปผิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัวอยู่ ตลอดวันหนึ่งและคืนหนึ่งนี้ในวันนี้ เพราะองค์แม่นี่เราเชื่อว่าจะทำตามพระอรหันต์และรักษา อุโบสถ^{๕๘}

ในศีลข้อที่ ๗ ท่านแยกองค์ของศีลออกเป็น ๒ ตอน คือ

นจฺจ คีต วาทิต วิสุกทสฺสนํ มีองค์ ๓ คือ

- ๑) นจฺจาทิตา มีความเป็นการเล่นการฟ้อนรำขับร้อง เป็นต้น
- ๒) อนนฺนุญฺญาตกภาโว ความเป็นกิจที่มีทรงอนุญาตไว้
- ๓) ทสฺสนํ มีการดู การเห็นและการฟัง

การดู การฟ้อนรำ การขับร้อง การดีดสีตีเป่า ด้วยตนเองก็ดี การให้ผู้อื่นประกอบก็ดี เชื่อว่าเป็นข้าศึกเป็นศัตรูแก่กุศล

มालาคณฺฐ วิเลปน ธารณ มณฺฑาน วิภูสณฺฐฎานา มีองค์ ๔ คือ

๑) มालาทินํ อณฺญตฺรตา ความเป็นเครื่องประดับมี ดอกไม้และของหอม เป็นต้น เช่น ดอกไม้ และสร้อยคอ เป็นต้น อย่างไรก็ดีอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างก็ตาม

^{๕๖} พ.ุ.อ.(บาลี) ๑/๑/๔๒., อ.จ.อ. (บาลี) ๑/๓/๔๐๑.

^{๕๗} สารตฺถฎีกา (บาลี) ๓/๒๘๘.

^{๕๘} อ.จ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๓๑/๒๘๖.

๒) อนุญาตการณาภาโว เหตุให้ทรงอนุญาตไม่มี คือ มิได้เป็นไข หรือมิได้เกิดความผาสุกขึ้น

๓) มณฑนาย วิภูสนํ ตกแต่งเพื่อต้องการจะประดับให้สวยงาม

๔) อลงกตภาโว มีการประดับตกแต่งกาย

บรรดาดอกไม้และของหอมเป็นต้น ไม่ว่าเครื่องแป้ง เครื่องหอม เครื่องประเทืองผิว และน้ำหอมทั้งหมด จัดเข้าในข้อนี้ ในบรรดาสิ่งเหล่านี้ เมื่อประดับประดา ชื่อว่าทักทรง ตกแต่ง ยินดีด้วยเจตนาถือว่าเป็นผู้ทูล

(๘) พระอรหันต์ทั้งหลายละเว้นขาดจากที่นอนสูงและที่นอนใหญ่ นอนบนที่นอนต่ำ คือบนเตียงหรือบนที่นอนที่ปูลาดด้วยหญ้าอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ละเว้นขาดจากที่นอนสูงและที่นอนใหญ่ นอนบนที่นอนต่ำ คือบนเตียงหรือบนที่นอนที่ปูลาดด้วยหญ้าอยู่ตลอดวันหนึ่งและคืนหนึ่งนี้ในวันนี้ เพราะองค์แม้เราเชื่อว่าทำตามพระอรหันต์และรักษาอุโบสถ^{๘๕}

อุจจาสนน มหาสยนา มืองค์ ๔ คือ

๑) อกปิยชารตา ความเป็นเครื่องลาดที่ไม่สมควร

๒) ปมาณาติกกนตา ความเป็นเตียงและตั้งเกินประมาณ

๓) อกปิยตราทินํ คเวสนตา เสาะหาอกับปิยวัตถุ มีเครื่องลาดที่เป็นอกปิยยะ เป็นต้น

๔) อภิสัทนํ วา อภินิพชฺชนํ ว่า มีการนั่ง หรือการนอนบนที่นั้น

ในการฝึกศีลทั้ง ๘ ประการนี้ มีโทษหนักเบาไม่เท่ากัน คือการฝึกศีล ๕ ข้อแรก(กรณีข้อ ๑ เป็นของศีล ๕) ถ้าใครประพฤติล่วงเข้าแล้ว จะได้รับรักษาศีลมาก่อนหรือไม่ได้รักษาศีลมาก่อนก็ตาม ย่อมเป็นบาปทั้งสิ้น เพราะเป็นประพฤติกุจจริต จึงเป็นการก่อเวรให้เกิดขึ้นแก่ตนและส่วนรวม ส่วนศีล ๘ หรืออุโบสถศีล นอกจากศีล ๕ อีก ๓ ข้อ และข้อ ๓ เว้นเพศสัมพันธ์ ถ้าใครประพฤติผิดศีล ๘ หรืออุโบสถศีลไม่เป็นบาป เพราะศีล ๘ หรืออุโบสถศีล เป็นวัตร คือข้อปฏิบัติยกจิตให้สูงขึ้น ท่านจึงเรียกศีล ๘ หรืออุโบสถศีลว่า ศีลวัตร แต่เมื่อศีล ๘ หรืออุโบสถศีล ข้อใดข้อหนึ่งขาดไป ศีลก็ขาดหมด เพราะการสมาทานเป็นการสมาทานรวมที่เรียกว่า เอกัณมสมาทาน บุญก็หยุดเมื่อศีลขาด และเปิดทางให้กิเลสประเภทนิรวณฺ์ คือกามฉันท์ไหลเข้ามาสู่จิตได้ง่าย เพราะศีล ๘ ที่นอกเหนือจากศีล ๕ ทุกข้อ มุ่งยกจิตให้ขึ้นสู่สมาธิ และป้องกันกามฉันท์เป็นสำคัญ จะได้เบากายเบาใจ มีเวลาในการทำสมาธิหรือบรมจิตของตนได้มากขึ้น อุโบสถศีลจึงมีผลมากกว่าศีล ๕

^{๘๕} อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๕๖.

จากการศึกษาการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับ อุบาสก อุบาสิกา ผู้รักษาอุโบสถศีลในปัจจุบัน คือ อุบาสก อุบาสิกา ควรยึดเอาแนวทางในการ ปฏิบัติรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์มาเป็นปฏิปทาในการดำเนินชีวิตอย่างเคร่งครัด ไม่ ประมาทและหลงมัวเมาในวัย และอายุ ใช้ชีวิตเรียบง่าย แต่เคร่งครัด หรือเอาจริงเอาจังในการรักษา ศีล แม้สละชีวิตก็ยอม ฉะนั้นอุบาสก อุบาสิกา ก็ควรปฏิบัติอย่างนั้นเช่นเดียวกัน

การประยุกต์ใช้การรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ สามารถประยุกต์ใช้กับ สังคมไทยปัจจุบัน ในการดำเนินชีวิตได้ ดังนี้

ศีลข้อที่ ๑

- ๑) ไม่ทำร้ายชีวิตผู้อื่น โดยเจตนา
- ๒) ไม่ทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน เสื่อมเสีย หรือตกต่ำ
- ๓) ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทำให้ชีวิต หรือร่างกายของผู้อื่นเป็นอันตราย
- ๔) ลดความรุนแรง ความโหดร้าย และการเบียดเบียนกัน
- ๕) ทำให้จิตใจสงบ เยือกเย็น ลดโทสะ และพยาบาท
- ๖) ให้อภัยผู้อื่น มีเมตตา

ศีลข้อที่ ๒

- ๑) ไม่เอาทรัพย์สินผู้อื่นมาเป็นของตน
- ๒) ไม่ละเมิดสิทธิหรือถือวิสาสะในทรัพย์สินของผู้อื่นด้วยเจตนา
- ๓) ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแลกเปลี่ยนที่เอากำไร หรือเอาเปรียบ
- ๔) ลดการแย่งชิง เอาไร้อเอาเปรียบ ทำการงาน ขยันสร้างสรรค์
- ๕) เสียสละ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ มีน้ำใจ
- ๖) ให้ทานโดยไม่หวังผลตอบแทน

ศีลข้อที่ ๓

- ๑) ไม่ประพฤติดุศีล สำส่อน หรือมกมากในกาม
- ๒) ไม่เสพกามารมณ์อันมาจากรูปสวย เสียงเพราะ กลิ่นหอม รสร้อย หรือ

สัมผัสที่ชบชวย

- ๓) ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการปรุงแต่งเพื่อสะสม เร่งเร้า หรือยั่วระวาคะ
- ๔) ลดการเร่งเร้า และการเสพสุขทางกามคุณ ๕
- ๕) มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ประหยัด เรียบง่าย และลดการระการเสพสม
- ๖) มีการสำรวมในกามารมณ์

ศีลข้อที่ ๔

- ๑) ไม่พูดปด อำพราง หรือบิดเบือนความจริง
- ๒) ไม่พูดส่อเสียด ยุ้งยง ให้เกิดความเข้าใจผิด
- ๓) ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับในการพูดให้เกิดการทำผิดศีล
- ๔) ลดวจีหุจริต
- ๕) มีวจีสุจริต พูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นสาระ
- ๖) มีความซื่อสัตย์ มีสัญญาติแห่งคนตรง

ศีลข้อที่ ๕

- ๑) ไม่ติด ฟักไฟ คลุกคลี หรือมีส่วนร่วมในอบายมุข
- ๒) ไม่ระเริง ฟักไฟหรือคลุกคลี กับการบันเทิง เริงรมย์ มหรสพ กีฬา การละเล่น

หรือการพนัน

- ๓) ไม่ผลาญพร่ำเวลา แรงงาน ทรัพย์สิน สุขภาพของตน หรือสังคม
- ๔) ลดความเกียจคร้าน
- ๕) ทำงานมีประโยชน์ มีคุณค่า มีแก่นสารสาระ
- ๖) มีสติสัมปชัญญะ ในการพิจารณา ตี-ชั่ว ทุกอิริยาบถ

ศีลข้อที่ ๖

- ๑) กินพอดี พออิ่ม พอประมาณ
- ๒) ไม่คิดในรสอาหาร
- ๓) ไม่มัวเมา ไม่หลงใหล ไม่พอใจจนเกิดกิเลสเพิ่ม
- ๔) ไม่กินมูมมาม มักมาก
- ๕) กินเพื่ออยู่ ไม่ใช่อยู่เพื่อกิน
- ๖) กินโดยคำนึงถึงคุณค่า มากกว่าปริมาณ
- ๗) พิจารณาอาหารให้รอบคอบก่อนกิน
- ๘) คำนึงถึงที่มาของอาหารทุกเมื่อ
- ๙) ขอบคุณผู้ให้อาหาร
- ๑๐) กินเพื่อความอยู่ได้ของร่างกาย ไม่กินเพื่อความสนุกสนาน ไม่เอารสชาติเป็น

ที่ตั้ง

ศีลข้อที่ ๗

- ๑) ไม่ดูการละเล่นต่าง ๆ (นอกจากดูเพื่อการศึกษา ไม่ใช่ดูเพื่อคิดในรส)
- ๒) ไม่คิด ไม่หลงใหลในเสียงเพลง เสียงดนตรี

- ๓) ไม่หมกหมุ่นการเล่น การฝึกซ้อมดนตรีจนเป็นเหตุให้คิดให้หลง
- ๔) ไม่จับกล่อม จับร้องจนเป็นเหตุให้หลงไหลในเสียงเพลง (แม้ทำนองสาร์ภัญ)
- ๕) ไม่คิดไม่หลงไหลในรูป และเสียงนักร้องคนใด
- ๖) ไม่มีเสียงเพลงก็อยู่ได้เป็นสุข
- ๗) มีอารมณ์แจ่มใส เปล่าว่าง (อิฏฐารมณ์) เกิดมีความไพเราะจากเสียงธรรม
- ๘) พอใจ มีความสุขในเสียงธรรมชาติ ไม่จำเป็นต้องปรุงแต่งจากเครื่องดนตรี คิด

สี่ สี เป้า

- ๙) ไม่ตัดทรงดอกไม้
- ๑๐) ไม่หลงไหลในกลิ่นหอม ของหอม มีกลิ่นดอกเป้งเป็นต้น
- ๑๑) ไม่ตกแต่งร่างกาย นุ่งห่มด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์ราคาแพงเกินไป (ฉูดฉาด)
- ๑๒) ไม่ลุ่มได้ ประทับนวิภคด้วยเครื่องเป้งของหอม
- ๑๓) ไม่ประดับด้วยเครื่องประดับต่าง ๆ
- ๑๔) ไม่หลงไหลพอใจในความสวยงามอันเป็นสมบัติภายนอก
- ๑๕) พอใจในความเป็นอยู่ที่สมถะ เรียบง่าย ไม่ตกแต่งหรูหราที่อยู่ได้
- ๑๖) มองเห็นความงามตามธรรมชาติ
- ๑๗) มองเห็นทุกอย่างเพียงการปรุงแต่ง เป็นอนิจจัง

ศีลข้อที่ ๘

- ๑) ไม่นอนบนที่นอนสูง เช่น เตี้ย ฟูก เป็นต้น
  - ๒) ไม่อยู่อาศัยในสถานที่ราคาแพง
  - ๓) ไม่นอนในที่นอนอันอ่อนนุ่ม
  - ๔) ไม่พอใจในที่อยู่อันสวยงาม
  - ๕) ไม่โลภอยากอยู่อยากอาศัยในบ้านอันใหญ่โตราคาแพง
  - ๖) ไม่อยู่ในสถานที่อันมีเครื่องอำนวยความสะดวกทางวัตถุทันสมัยที่ครบครัน
- (ทั้งนี้อาจเป็นอันตรายต่อการรักษาศีล ปฏิบัติธรรมในขั้นสูงต่อไป)
- ๗) ไม่หลงไหลในความสะดวกสบายทางกาย อันเกิดจากที่อยู่อาศัย
  - ๘) ไม่แสวงหาที่อยู่อาศัยตามใจกิเลส เพิ่มพูนความอยากได้ อยากมี อยากเป็น
  - ๙) จงพอใจในสิ่งที่ตนเป็นอยู่ ตามสถานะแห่งผู้มีศีล

๑๐) จงอยู่ง่าย อยู่ที่ได้ก็ได้ ถือว่าที่อยู่อาศัยคือที่หลับนอนชั่วคราว ภารกิจส่วนใหญ่และการทำงานที่เป็นประโยชน์จะอยู่ที่เวลาดื่นเท่านั้น^{๕๐}

สรุป หากคนในสังคมไทยปัจจุบันนี้ รักษาศีล ไม่ว่าจะศีล ๕ ศีล ๘ หรืออุโบสถศีล คือมีการสำรวมระวัง กาย วาจา ใจ ให้สงบ ปราศจากกิเลส ตัณหา ราคะ โทสะ โมหะ และโลภะ เข้าครอบงำ ไม่แก่งแย่งชิงดีชิงเด่น ไม่เบียดเบียน ไม่คิดร้าย ไม่ทำร้าย บุคคลอื่น พอใจในสิ่งที่ตนมี ตนได้ พัฒนาจิตของตนให้สูงขึ้น ลด ละ กิเลสต่าง ๆ จะได้เบากายเบาใจ มีเวลาในการทำสมาธิ อบรมจิตของตนได้มากขึ้น ทำให้สถาบันครอบครัว สังคม บ้านเมืองอยู่อย่างสงบสุข

๔.๓ บทสรุปวิเคราะห์การประยุกต์ใช้

จากการวิเคราะห์การรักษากุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์แล้วนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน ผู้วิจัยสรุปวิเคราะห์การประยุกต์ใช้ดังนี้

จากการศึกษาพบว่า อุบาสก อุบาสิกาในสังคมไทยปัจจุบันบางส่วนยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับการรักษากุโบสถศีล หรือยังไม่ชัดเจน โดยส่วนหนึ่งมีความเข้าใจว่าการรักษากุโบสถศีลนั้น เป็นการมารักษาศีลที่วัดในวันพระขึ้นหรือแรม ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ วันหนึ่งคืนหนึ่งเท่านั้น และการมารักษาศีล ก็เพื่อต้องการรักษากาย วาจาให้สงบ เพื่อกำจัดกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ให้เบาบางลง และได้พักผ่อนร่างกายและจิตใจ เมื่อร่างกายและจิตใจได้รับการชำระให้บริสุทธิ์ ก็จะเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติสมาธิ ปัญญาได้ดีขึ้น และผู้ที่รักษากุโบสถศีลนั้นส่วนมากมีแต่คนแก่ถือว่ามาพักผ่อนร่างกายและได้ทำบุญสร้างกุศลด้วย จะมีบ้างที่เป็นผู้มีปัญหา ผู้ที่ว่างงานหันหน้าเข้าวัด หรือบางคนก็ตามๆ เพื่อนมาบางคนก็เห็นพ่อแม่มาวัดแต่เด็กก็มี จิตศรัทธาพอมีเวลาว่างก็มาถือศีลที่วัด และการมารักษาศีลอุโบสถส่วนมากจะรักษากันในเทศกาล วันเข้าพรรษา พอออกพรรษาแล้วผู้รักษาศีลอุโบสถก็น้อยลง การแต่งกายนิยมแต่งชุดขาว เพราะสะอาดดูเป็นระเบียบเรียบร้อย ส่วนในสมัยพุทธกาลไม่ได้ระบุหรือกำหนดเครื่องแต่งกายว่าจะต้องเป็นสีอะไร

การรักษาศีลอุโบสถก็มีความปรารถนาให้ตัวเองมีสุขภาพแข็งแรง ได้พักผ่อน มีดวงตาเห็นธรรม มีจิตใจเบิกบาน ดายไปขอให้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ หากต้องเกิดอีกขอให้เกิดเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา และขอให้เกิดในยุคพระศรีอริยเมตไตรย และขอให้ครอบครัวประสบแต่

^{๕๐}สำลี รักสุทธี, ศีล สูดยอดวินัยของศาสนาพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนศึกษา, ๒๕๔๓), หน้า ๕๓-๕๕, ๖๘-๖๙, ๗๒.

ความสุขความเจริญ ลูกหลานว่านอนสอนง่าย ไม่ถูกคนอื่นเบียดเบียน กิจการงานเจริญก้าวหน้า มั่นคง ร่ำรวย และสุดท้ายขอให้บ้านเมืองสงบสุข ซึ่งเป็นความปรารถนาทางโลกียะมากกว่า โลกุตตระ

วิธีการรักษาศีลอุโบสถ การสมาทานรักษาศีลอุโบสถศีลในปัจจุบันส่วนมากไปสมาทานขอศีลที่วัดกับพระ และเวลาไม่ค่อยแน่นอนอนบางวัดก็สมาทานรักษาศีลอุโบสถศีลเวลา ๖ โมงเช้า บางวัดก็ ๑๐ โมงเช้า แล้วเวลาศีลเวลา ๖ โมงเช้าของวันรุ่งขึ้น ซึ่งถ้าจะนับแล้วไม่ครบ ๒๔ ชั่วโมงที่เรียกว่ารักษากันวันหนึ่งคืนหนึ่ง บางคนก็ว่าสมาทานรักษาเองที่บ้านก็ได้ไม่จำเป็นต้องไปรักษาที่วัด แต่การไปที่วัดทำให้อุบาสกอุบาสิกาได้ทำกิจกรรมทางธรรมหลายอย่าง ทั้ง ทาน ศีล สมาธิ ปัญญา เช่นมีการทำบุญถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ จากนั้นได้สวดมนต์ทำวัตรเช้า เสร็จแล้วสมาทานศีลรับศีลจากพระสงฆ์ในตอนเช้า แล้วปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน นั่งสมาธิ เดินจงกรม จากนั้นมีการฟังพระธรรมเทศนาจากพระสงฆ์ ตอนเย็นก็มีการทำวัตรเย็น และมีการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานนั่งสมาธิ เดินจงกรม ตามเวลาที่กำหนด ซึ่งการปฏิบัติเป็นไปตามระเบียบวิธีของวัดนั้น ๆ หรือสถานที่นั้น ๆ ที่กำหนดไว้แล้ว และถือปฏิบัติสืบ ๆ ต่อกันมา

ปัญหาและอุปสรรคของการรักษาศีลอุโบสถศีลในสังคมไทยนั้น พบว่าส่วนใหญ่เป็นปัญหาด้านสุขภาพของผู้ปฏิบัติเองที่แก่ตัวลง ทำให้ ปวดขา ปวดเข่า เป็นอุปสรรคในการนั่งสมาธิกับพื้นไม่สะดวก ต้องนั่งเก้าอี้ ซึ่งที่วัดไม่เอื้ออำนวย ด้านที่พักที่วัดไม่สะดวก ห้องน้ำไม่สะดวก และมีบางคนส่วนน้อย เมื่อสมาทานศีลแล้ว ไม่ใส่ใจปฏิบัติอย่างจริงจังจึงเดินไปเดินมา ไม่ได้ใส่ใจที่จะฝึกฝนอบรมตน ไม่ชวนช่วยในการบำเพ็ญกุศล ละเลิกการฟังธรรม การสวดมนต์ และการเจริญภาวนา จับคู่สนทนากัน แต่เรื่องการทำงาน การนิเทศา เป็นต้น ปัญหาอีกประการคือ วัดทั่วประเทศมีจำนวนมาก จะมีสักกี่วัดที่มีความพร้อมที่จะรับอุบาสกอุบาสิกา ที่ต้องการเข้าจำอุโบสถศีลในวันพระ และมีผู้นำปฏิบัติรักษาศีลอุโบสถศีลที่ถูกต้อง นับแต่การสมาทานศีล โดยมีฆราวาสนำสมาทานศีลไม่ใช่ให้พระนำสมาทานศีล ในเมื่อสถานที่ของวัด และพระไม่พร้อมในการนำปฏิบัติ ผู้ต้องการรักษาศีลอุโบสถศีลต้องเดินทางไปรักษาที่วัดไกล ๆ ไม่ได้รับความสะดวก จึงทำให้ประชาชนเข้าวัดรักษาศีลกันน้อย และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ มหาเถรสมาคมไม่ได้ส่งเสริมให้ประชาชนรักษาศีลอุโบสถศีลในวันพระอย่างจริงจัง

อิทธิพลของอุโบสถศีลต่อสังคมไทย ส่วนวัยรุ่นหนุ่มสาวไม่ค่อยเข้าวัดเพื่อปฏิบัติรักษาศีลเนื่องจากต้องมีภาระในหน้าที่การงาน แต่ก็มีการทำบุญตักบาตรมากเป็นพิเศษในวันพระ และอิทธิพลของอุโบสถศีลจะมีผลต่อบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งคือ กลุ่มที่ไม่มีมีความเชื่อมั่นในตนเอง

ต้องการที่พึ่งทางจิตใจ หลงยึดติดกับสิ่งนอกพระพุทธศาสนา พวกที่ชอบบนบานศาลกล่าว พวกเชื่อการทรงเจ้าเข้าทรง เช่น พวกที่บนบานไว้ถ้าสิ่งที่ต้องการสำเร็จก็จะไปถือศีล ๘ หรือศีลอุโบสถเป็นการแก้บน หรือพวกทรงเจ้าเข้าทรงแนะนำให้ไปถือศีล ๘ หรือศีลอุโบสถเพื่อสะเดาะเคราะห์ต่าง ๆ และอุโบสถศีลจะมีอิทธิพลกับอุบาสิกามากกว่าอุบาสก เพราะผู้ชายที่จะรักษาศีลมีน้อย ส่วนมากจะถือบวชเพราะรักษาศีลได้มากกว่า ส่วนอุบาสิกาวชอย่างพระไม่ได้ รักษาศีลได้สูงสุดเพียงศีล ๘ และอุโบสถศีลเท่านั้น ดังนั้นอุบาสิกจึงนิยมรักษาศีลอุโบสถศีลมากกว่าอุบาสก

คุณค่าของอุโบสถศีลต่อสังคมไทย ศีลมีความจำเป็นทั้งต่อการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตส่วนตัว ครอบครัว และสังคม ตลอดเป็นพื้นฐานในการศึกษาปฏิบัติธรรมขั้นสูงต่อไป จนก่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งเห็นธรรมหรือวิมุตติ คือการหลุดพ้นจากอบายเน่านอน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระโพธิสัตว์ อาณิสสส์ที่ได้รับจากการรักษาศีลอุโบสถศีล ย่อมมีความประพฤติเรียบร้อย ย่อมไม่เกิดความเดือดร้อนใจเพราะมิได้กระทำความผิด ย่อมการากิเลสทั้งหลายไว้ได้ ย่อมเป็นที่รักที่พอใจของมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย ทรัพย์มั่นคงเพราะมีรายจ่ายน้อยลง กิตติศัพท์อันดีงามว่าเป็นผู้มีศีลฟุ้งขจรไป ย่อมมองอาจแก่กล้าข้ามเข้าสู่สังคม ประสบความสุขยิ่งกว่าได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ย่อมก้าวหน้าในกุศลธรรมชั้นสูงยิ่งขึ้น ทำให้อายุยืน เป็นผู้ไม่หลงตาย และเมื่อตายแล้วไปเกิดในสวรรค์ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาทั้งหลาย

นอกจากนี้การรักษาศีลอุโบสถศีล ยังเป็นมหากุศลอันยิ่งใหญ่ สามารถกำจัดอุปกิเลส ๑๖ ซึ่งเป็นกิเลสกองใหญ่ได้อีกด้วย นอกจากนี้ศีลยังสามารถสร้างสวรรค์ให้แก่มนุษย์ สร้างความเสมอภาคให้แก่มนุษย์ สร้างความปลอดภัยให้แก่มนุษย์ และให้สมบัติที่นำปรารถนาแก่มนุษย์ผู้ปฏิบัติรักษาได้จริงๆ บุคคลที่ปฏิบัติรักษาศีล ในเพศฆราวาสได้บุญได้กุศลมาก ทั้งนี้เพราะอยู่ในเพศที่ปฏิบัติได้ยาก การทำอะไรก็ตามที่เป็นเรื่องทำยากทำอย่างลำบาก ย่อมมีคุณค่ามากกว่าเรื่องที่ทำง่าย ๆ หากพิจารณาการปฏิบัติตามแต่ละข้อของศีล จะเห็นว่ามิมีคุณค่ามาก ทั้งต่อส่วนตน ครอบครัว และสังคม

การประยุกต์ใช้การรักษาศีลอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์กับสังคมไทย ผู้วิจัยเห็นว่าอุบาสกอุบาสิกาผู้รักษาศีลอุโบสถในปัจจุบันนี้ควรทำตามแบบอย่างการรักษาศีลอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ โดยก่อนอื่นต้องศึกษาหาความรู้เรื่องการรักษาศีลอุโบสถให้มากกว่านี้ เพราะการรักษาศีลอุโบสถนั้น มิใช่มีการรักษาเพียงวันหนึ่งคืนหนึ่งเท่านั้น การรักษาศีลอุโบสถยังมีการรักษาที่พิเศษให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก เป็น ๓ วันก็มี คือวันรับ วันรักษา และวันส่งเรียกว่า ปฏิชาครอุโบสถศีล หรือหากต้องการรักษาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีกก็รักษาตลอด ๓ เดือน ถ้าไม่อาจรักษาได้ตลอด ๓ เดือน

ก็รักษาให้ตลอด ๑ เดือนหลังจากออกพรรษาแล้ว คือรักษาในในเขตการแสวงหากฐินของพระภิกษุ ที่เรียกว่า ปาฏิหาริย์ปักษ์อุโบสถศีล อุบาสกอุบาสิกาในปัจจุบันน้อยคนที่จะมีความรู้ความเข้าใจในการรักษาอุโบสถศีลที่อื่นๆ ขึ้นนี้ และหาผู้ปฏิบัติอย่างนี้ยาก แต่หากปฏิบัติรักษาได้ก็จะเป็นมหากุศลอันยิ่งใหญ่ทีเดียว ซึ่งผู้วิจัยเองได้ทดลองปฏิบัติรักษามาแล้วโดยทั่วไปมักคุ้นเคยกับคำว่าไปรักษาศีลที่วัดในวันพระ แต่ไม่เข้าใจในความหมายในข้อกำหนดของศีลแต่ละข้ออย่างละเอียดลึกซึ้ง และต้องปฏิบัติรักษาอย่างไรจึงจะครบองค์ประกอบของศีลจึงจะบริสุทธิ์ ไม่เศร้าหมอง ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ค้าง ไม่พริ้ว ได้รับผลและอานิสงส์มาก

การสมาทานรักษาอุโบสถศีล หรือศีล ๘ นั้นเป็นวัตร คือข้อปฏิบัติ ที่เมื่อสมาทานแล้วรับเอามาปฏิบัติ เพื่อยกจิตให้สูงขึ้น จึงเรียกว่า ศีลวัตร ศีลทั้ง ๘ ข้อ หากข้อใดข้อหนึ่งขาดไป ศีลก็ขาดหมด เพราะการสมาทานอุโบสถศีล หรือศีล ๘ เป็นการสมาทานรวมที่เรียกว่า เอกัฒมสมาทาน^{๕๐} อีกวิธีหนึ่งเป็นการสมาทานแยกเป็นข้อ ๆ เมื่อละเมิดศีลข้อใด ก็ขาดเฉพาะศีลข้อนั้น ไม่ขาดทั้งหมด ซึ่งปัจจุบันการสมาทานอุโบสถศีล ท่านจะให้สมาทานทั้งสองแบบ คือสมาทานแบบปัจเจกสมาทานก่อน แล้วจึงสมาทานด้วยเอกัฒมสมาทานก็ได้ การมารักษาอุโบสถศีลนั้นเป็นการมุ่งยกจิตให้ขึ้นสู่สมาธิ และเพื่อป้องกันกามฉันทที่เป็นสำคัญ จะได้เบากายเบาใจมีเวลาในการทำสมาธิ อบรมจิตของตนให้มากขึ้น แม้วันหนึ่งคืนหนึ่งก็ดี ผล หรืออานิสงส์ที่ได้รับก็มากกว่าศีล ๕

ในปัจจุบันการสมาทานรักษาอุโบสถศีลต้องไปสมาทานขอศีลที่วัดกับพระเท่านั้น แต่จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า การสมาทานรักษาอุโบสถศีลนั้น จะสมาทานด้วยตนเองที่บ้านก็ได้ หรือสมาทานในสำนักของภิกษุหรือสำนักของอุบาสกอุบาสิกาผู้มีความรู้ในเรื่องศีลอุโบสถก็ได้ เช่นในอดีต พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระภุชชิตกษัตริย์ จัมปนาคราช และสังขपालนาคราช ท่านก็สมาทานรักษาอุโบสถเอง และสมัยเมื่อครั้งเป็นพระมหาชนกลอยคอกอยู่กลางมหาสมุทรทรงสังเกตเห็นพระจันทร์เต็มดวงรู้ว่าเป็นวันพระอุโบสถ ทรงบ้วนพระโอษฐ์ด้วยน้ำเค็ม และอธิษฐานรักษาอุโบสถเอง แม้ในปัจจุบัน สำนักของแม่ชีทั้งหลาย ก็ให้การสมาทานรักษาอุโบสถศีลได้เช่นกัน

ในการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์นั้นท่านมีเป้าหมายสูงสุดคือการบรรลุพระสัมโพธิญาณ อุบาสกอุบาสิกาในปัจจุบันนี้ควรตั้งเป้าหมายในการรักษาศีลของตนเองว่ามีความปรารถนาสิ่งใดอันเป็นเป้าหมายสูงสุดที่ปรารถนานั้นเพื่อเป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติรักษาอย่าง

^{๕๐} พระธรรมวิสุทธิกวี, อนุปพุทธกถาที่ปณี ภาค ๒ การพรรณนาศีล, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาพุทธราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๕.

เครื่องครัดหรือยั้งขวดเพื่อให้บรรลู่วัตถุประสงค์นั้น ก่อนการสมาทานศีล มีการชำระร่างกายให้สะอาด การบริโภคอาหารก็เพียงเพื่อเป็นเครื่องเลี้ยงชีพให้ดำรงอยู่ได้ การรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์นั้น เป็นการอธิฐานจิตในการบำเพ็ญศีลบารมีอย่างยิ่งขวด ขอมสละอวัยวะ ร่างกาย หรือแม้กระทั่งชีวิตก็ตามเพื่อรักษาศีลไม่ให้ขาด นอกจากการรักษาศีลแล้วในขณะที่เดียวกันพระโพธิสัตว์ยังบำเพ็ญบารมีอื่น ๆ ควบคู่กันไปอีกด้วยได้ครบทั้ง ๑๐ บารมี เช่น

๑. การบริจาควัชระของตนโดยไม่คำนึงว่าใคร ๆ ถือเอาอวัยวะนี้ไปเกิด ผู้ใดพึงทำกิจด้วยพิวหนัง เนื้อ เอ็น กระดูกก็ดี จึงนำเอาอวัยวะนี้ไปเกิด จัดเป็น ทานบารมี

๒. ความที่ศีลมิได้ถูกทำลาย ด้วยเดชคือพิษอันร้ายกาจนั้น จัดเป็น ศีลบารมี

๓. การเพิ่มพูนอสุภกัญญาในกายของพระโพธิสัตว์ผู้หันหลังให้กับความยินดีในกาม โดยการออกจากเรือนไปรักษาศีลอุโบสถ เป็น เนกขัมมบารมี

๔. ความเป็นผู้ฉลาดในการกำหนดธรรมเป็นอุปการะแก่สัมโพธิสมภาร และในการละธรรมอันเป็นปฏิปักษ์ต่ออุปการะธรรมนั้น และการคิดถึงสภาวะธรรมจากธรรมอันไม่วิปริตการตัดปัญหาที่เกิดขึ้นแก่หมู่มานก หมู่มเทพชั้นจามุหาราชิกา หมู่มเทพชั้นดาวดึงส์ทั้งสิ้น เป็น ปัญญาบารมี

๕. การบรรเทาความวิตกเป็นต้น และการพยายามอดกลั้นความทุกข์ความเจ็บปวดที่ถูกรพราหมณ์อำลัมพายนน์ทำร้าย เป็น วิริยบารมี

๖. ความอดทนด้วยความอดกลั้นต่อความโกรธที่ถูกรพราหมณ์อำลัมพายนน์ทำร้าย ไม่ทำร้ายตอบเพราะเกรงศีลจะขาด เป็น จันตบารมี

๗. การสมาทานความสัจย์ ความจริงวาจา และจริงด้วยการเว้นโดยไม่ผิดสมาทานศีล เป็น สัจจบารมี

๘. การตั้งใจสมาทานศีลวัตรอันได้แก่การถือมั่นในการบริจาควัชระไม่หวั่นไหวในธรรมอันไม่มีโทษ เป็น อธิษฐานบารมี

๙. ความเป็นผู้มีเมตตาและเอ็นดูในสรรพสัตว์โดยไม่เจาะจง เป็น เมตตาบารมี

๑๐. ความเป็นผู้วางตนเป็นกลางในเวทนา จัดเป็น อุเบกขาบารมี

อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายจึงควรนำเอาวิธีการปฏิบัติของพระโพธิสัตว์มาประยุกต์ใช้ในการรักษาศีลอุโบสถ อย่างเคร่งครัดและยิ่งขวด แม้จะไม่สามารถปฏิบัติได้อย่างพระโพธิสัตว์ ก็สามารปฏิบัติได้กำลังความสามารถของคนเราในปัจจุบัน เมื่อตั้งใจสมาทานศีลแล้วก็ขอให้ถือมั่นในการรักษาศีลนั้น และถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพราะการที่อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ท่านสละบ้านเรือนออกมาถือศีลที่วัดก็เท่ากับท่านได้ละอัตตาตัวตนในระดับหนึ่งแล้ว การมาถือศีลอุโบสถก็

เท่ากับท่านได้บำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการอย่างพระโพธิสัตว์ แม้จะไม่เข้มข้นเท่าพระโพธิสัตว์ ก็ นับว่าได้บำเพ็ญบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ เช่นกัน ดังนี้

๑. ได้ทำบุญ ทำทาน เป็นทานบารมี
๒. ได้รักษาศีลอุโบสถ เป็นศีลบารมี
๓. การที่ท่านทั้งหลายออกจากบ้านเรือนมาถือศีลที่วัด ก็เป็นการออกจากกาม เป็นเนกขัมมบารมี
๔. การที่ท่านทั้งหลายได้ฟังธรรม พิจารณาธรรม ตัดปัญหาจากทางบ้านชั่ววันหนึ่ง ค่ำหนึ่ง ทำให้เกิด ปัญญาบารมี
๕. การที่ท่านทั้งหลายมีการอดทนอดกลั้นต่อทุกขเวทนาต่าง ๆ เพียรละกิเลสความเคยชินต่าง ๆ ที่กระทำมา เป็นวิริยะบารมี
๖. การที่ท่าน อดทน อดกลั้นต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบกระทั่ง เป็นขันติบารมี
๗. การที่ท่านสมาทานรักษาศีลอุโบสถวันหนึ่งค่ำหนึ่งด้วยความสัจย์ ความจริงวาจา ไม่ผิดสมาทาน เป็นสัจจะบารมี
๘. การที่ท่านตั้งใจสมาทานศีลแล้วถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เป็นอธิษฐานบารมี
๙. การที่ท่านมีเมตตาต่อผู้ร่วมปฏิบัติธรรมทั่วไปไม่เจาะจง เป็นเมตตาบารมี
๑๐. เมื่อท่านปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน วางตนเป็นกลางในเวทนา จัดเป็นอุเบกขาบารมี เช่น

แม้การปฏิบัติรักษาศีลของอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายจะไม่เข้มข้นขอมสละ อวิยะ และชีวิตได้อย่างพระโพธิสัตว์ การฝึกอบรม ชัดเกล้า บ่อย ๆ ก็จะสะสมเพิ่มพูนบารมีได้ตามกำลัง และเพื่อเป็นการสะสมเพิ่มพูนบารมี อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายควรฝึกอบรมเพิ่มพูนบารมีให้ยิ่งขึ้นไปอีก ดังนี้

๑. ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย
๒. เป็นผู้ยินดีในธรรมงาม มีศีล ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา ซื่อตรง วาง่าย ประกอบด้วยธรรมอันทำให้เป็นผู้วาง่าย อ่อนโยน ไม่กระด้าง ไม่คูหมั่นท่าน
๓. ไม่ถือเอาของของคนอื่นหรือเมื่อคนอื่นลืมนของไว้ในที่อยู่ของตน บอกให้เขารู้แล้วมอบให้โดยไม่เอาของของคนอื่นเก็บไว้
๔. ไม่เป็นผู้โลภ แม้จิตตามกในการถือเอาของคนอื่นก็ไม่ให้เกิดขึ้น
๕. เว้นการทำลายหญิงเป็นต้นเสียแต่ไกล
๖. พุคจริงไว้ใจได้ สมานคนที่แตกกัน เพิ่มสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้ พุคนำรักยิ้มแย้มแจ่มใส พุคเป็นอรรด พุคเป็นธรรม

๗. ไม่มีความอยากได้ ของของคนอื่น
๘. ไม่มีใจพยาบาท
๙. มีความเห็นไม่วิปริต ด้วยรู้ความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตนด้วยกำหนดรู้อริยสัจ
๑๐. มีความกตัญญูกตเวที อ่อนน้อมต่อผู้เจริญ
๑๑. มีอาชีพบริสุทธิ์
๑๒. ไคร่ธรรม ชักชวนคนอื่นในธรรม
๑๓. ห้ามสัตว์ทั้งหลายจากสิ่งที่ไม่ควรทำด้วยประการทั้งปวง ให้ตั้งอยู่ในสิ่งที่ควรทำ
๑๔. ประกอบความเพียรในกิจนั้นด้วยตน ครั้นทำสิ่งไม่ควรทำด้วยตนเอง รีบเว้นจากสิ่งนั้นทันที

อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายจึงควรนำเอาวิธีการปฏิบัติของพระโพธิสัตว์มาประยุกต์ใช้ในการรักษาศีลอุโบสถอย่างเคร่งครัดและยิ่งยวด และถือคติตั้งมั่นอยู่ในศีล รักษาศีลให้เป็นปกติเหมือนพญานาคทั้งสาม เพราะแม้เป็นพญานาคก็ถึงเทพกึ่งสัตว์เดรัจฉานก็ยังสู้สุดส่ำรักษาศีลเพื่อไปเกิดเป็นมนุษย์บ้าง เกิดในสวรรค์บ้าง และเอาอย่างพระราชาทอง ๔ พระองค์ ให้ประพฤติธรรมตลอดเวลาเป็นนิจ และเจริญ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ให้มาก เราซึ่งเป็นมนุษย์อยู่แล้วจึงไม่ควรประมาทละเลยการปฏิบัติรักษาอุโบสถศีล ควรรักษาไว้เพื่อเป็นพื้นฐานแห่งมรรคผลนิพพานในอนาคตกาล

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) เพื่อศึกษาอุโบสถศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ (๓) เพื่อวิเคราะห์การรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาค้นคว้าเอกสารจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทย ทั้งอรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส ตลอดจนตำรา งานวิจัยเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้รักษาอุโบสถศีล จำนวน ๑๘ คน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ เพื่อประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน ทำให้ได้บทสรุปและข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาอุโบสถศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า อุโบสถศีลมีและเกิดขึ้นมาก่อนพุทธกาล คือเกิดขึ้นกับพระโพธิสัตว์ ผู้บำเพ็ญบารมี กระทบความดีต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต และฆราวาสผู้ครองเรือนต้องการปฏิบัติรักษาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก และในก่อนพุทธกาลไม่เพียงแต่มนุษย์เท่านั้นที่รักษาอุโบสถศีล สัตว์เดรัจฉานก็ยิ่งรู้จักรักษาอุโบสถศีลเพื่อข่มกิเลส รากะ โลภะ โทสะ และโมหะ

ในสมัยก่อนพุทธกาล อุโบสถศีล หมายถึงวันที่เข้าอยู่อาศัย ด้วยการอดอาหาร โดยสมาทานรักษาอุโบสถในวันขึ้น-แรม ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ แห่งปีภย

ในสมัยพุทธกาล เป็นการเข้าจำอุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เรียกว่าวันอุโบสถ คือวันพระขึ้น-แรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และแรม ๑๔ ค่ำ (กรณีเดือนขาด) ศีล ๘ ที่สมาทานรักษากันในวันพระ เรียกว่า **อุโบสถศีล** ศีล ๘ ที่รักษากันในวันอื่นนอกจากวันพระไม่เรียกว่า อุโบสถศีล เรียกว่าศีล ๘*

---

* จากการศึกษา การรักษาอุโบสถศีล แบบปฏิบัติรักษาอุโบสถ รักษา ๓ วัน ๓ คืน และแบบปาฏิหาริย์รักษาอุโบสถ รักษา ๓ เดือนตลอดพรรษา หรือ ๑ เดือน หรือครึ่งเดือน ช่วงหากฐิน เป็นการรักษาทุกวันไม่เฉพาะวันพระเท่านั้น. (ผู้วิจัย)

การรักษาศูโบสถศีลยังสามารถแบ่งตามระยะเวลาที่เข้าจำได้เป็น ๓ ประเภท คือ (๑) ปกติอุโบสถ คืออุโบสถที่รักษาในวันที่กำหนดไว้ตามปกติตลอดวันหนึ่งคืนหนึ่ง ในวันขึ้นหรือแรม ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ (๒) ฎิชาครอุโบสถ หมายถึงวันที่รักษาศูโบสถศีลที่พิเศษขึ้นไปอีกกว่าปกติ คือรักษา ๓ วัน เรียกว่าวันรับ วันรักษาและวันส่ง (๓) ปาฏิหาริย์อุโบสถ คืออุโบสถที่ฟังนำไป คือให้เป็นไปตรงตามกำหนดเป็นประจำในแต่ละปี หมายความว่าในแต่ละปีมีช่วงเวลาที่กำหนดไว้เฉพาะที่จะรักษา เช่น รักษาตลอด ๓ เดือน ในกาลเข้าพรรษา ถ้าไม่อาจรักษาได้ตลอด ๓ เดือน ก็ให้รักษา ๑ เดือน หรือครึ่งเดือนในเขตการแสวงหาภินิหารของพระภิกษุ

นอกจากนี้การรักษาศูโบสถศีลยังแบ่งประเภทของผู้รักษาศูโบสถศีลได้ ๓ ประเภท คือ (๑) โคปาลอุโบสถ คืออุโบสถศีลของบุคคลผู้รักษาเหมือนคนรับจ้างเลี้ยงโค สักแต่ว่าสมათานศีลแล้วทนคอยรักษาไม่ให้ขาดเพียงให้พ้นวันหนึ่งคืนหนึ่งเท่านั้น ไม่ใส่ใจฝึกฝนอบรมตนในการบำเพ็ญกุศลให้ยิ่ง ๆ ขึ้น (๒) นิกัณฐอุโบสถ เป็นการรักษาศูโบสถศีลของพวกนอกศาสนาคือพวกนิครนถ์ ที่ได้ถืออุโบสถแบบตั้งเจตนาจนเวณมีเขตจำกัด เลือกรักษา ไม่งดเว้นทั้งหมด (๓) อริยอุโบสถศีล ได้แก่อุโบสถที่อุบาสกอุบาสิการักษาย่างประเสริฐ เมื่อสมათานแล้วตั้งใจชำระจิตของตนให้สะอาดปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง มีการเจริญสมรรถกัมมัญฐานหรือวิปัสสนากัมมัญฐาน ระลึกถึงอนุสสติ ๖ คือ พุทธานุสสติ ชัมมานุสสติ สังฆานุสสติ สีลานุสสติ จาคานุสสติ และ เทวตานุสสติ อยู่เสมอ

วิธีการรักษาศูโบสถศีล เมื่อถึงวันอุโบสถก็มีอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด จัดเตรียมการงานต่างๆไว้ให้เรียบร้อย แล้วไปสมათานศีล รับเอาศีลมาปฏิบัติ จากสำนักพระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกาผู้รู้ลักษณะของสิกขาบท ๑๐ แต่เช้า หรือสมათานเองก็ได้ ด้วยการเปล่งวาจาสมათานเป็นภาษาบาลีหรือภาษาไทยก็ได้ สถานที่รักษาศูโบสถศีล ไม่จำเป็นต้องเป็นที่วัด ที่ใดสะดวก สบายๆ ก็รักษาได้เลย

อานิสงส์การรักษาศูโบสถศีล มีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก แม้ไพศาลมาก เช่นเปรียบเหมือนพระราชผู้ยิ่งใหญ่เหนือผู้อื่น ทั้ง ๑๖ แคว้น และสมบูรณด้วยแก้ว ๗ ประการ การครองราชย์ของพระราชพระองค์นั้นก็ยังมีค่าไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ และสตรีหรือบุรุษคนใดในโลกนี้ที่รักษาศูโบสถศีลที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ หลังจากตายไปแล้วได้ไปเกิดร่วมกับเทวดาชั้นต่าง ๆ นอกจากนี้ยังได้รับประโยชน์สุขทั้งในปัจจุบันอนาคต และทั้งในโลกนี้ โลกหน้า และประโยชน์สูงสุด คือพระนิพพาน

สำหรับการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์นั้น พบว่า พระโพธิสัตว์คือผู้บำเพ็ญบารมี เพื่อบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เริ่มด้วยการตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า ด้วยใจ ๘ อสงไขยแสนกัป ปรารถนาด้วยวาจา ๗ อสงไขยแสนกัป และปรารถนาด้วยกายและวาจา ๔ อสงไขยแสนกัป เมื่อการบำเพ็ญบารมีประชุมพร้อมด้วยธรรม ๘ ประการ ที่เรียกว่า อัญจัมสมโฆธาน คือ ๑) ความเป็นมนุษย์ ๒) ความสมบูรณ์ด้วยบุรุษเพศ ๓) เหตุที่จะทำให้สำเร็จพระอรหันต์ในชาตินั้น ๔) การได้พบพระศาสดา ๕) การบรรพชา ๖) ความถึงพร้อมแห่งคุณ คือสมาบัติ ๘ และอภิญญา ๕ ๗) อธิการคือการทำให้อิ่ง ๘) ความเป็นผู้มีฉันทะ ผู้นั้นจะได้รับการเรียกขานว่า “นิตยโพธิสัตว์” หมายถึงสัตว์ผู้จะตรัสรู้อย่างแน่นอน พระโพธิสัตว์เมื่อมีคุณสมบัติตามธรรมสโมธาน ๘ ประการนี้แล้วจักได้รับพุทธพยากรณ์ว่าจะเป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ใดพระองค์หนึ่งในอนาคตแน่นอน

พระโพธิสัตว์เมื่อได้รับพุทธพยากรณ์ว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งในอนาคต ก็จะบำเพ็ญบารมีธรรมที่กระทำให้เป็นพระพุทธเจ้า คือ พุทธการกกรรม ๑๐ มี ๑) ทาน ๒) ศีล ๓) เนกขัมมะ ๔) ปัญญา ๕) วิริยะ ๖) ขันติ ๗) สัจจะ ๘) อธิษฐาน ๙) เมตตา ๑๐) อุเบกขาบารมี อุโบสถศีลเป็นหนึ่งในศีลบารมีที่พระโพธิสัตว์ปฏิบัติรักษา ทุกครั้งที่พระโพธิสัตว์รักษาอุโบสถศีล มี เป้าหมายหลัก คือ ความเป็นพระสัพพัญญูหรือการบรรลุพระสัมโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป้าหมายรอง เพื่อช่วยให้สัตว์อื่นพ้นจากทุกข์ด้วย เพื่อยังประโยชน์สุขให้สำเร็จแก่สัตว์ทั้งหลาย เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย และความสัมพันธ์ของอุโบสถศีลกับพระสัพพัญญุตญาณ ศีลบารมีเป็นหนึ่งในบารมีสิบประการที่พระโพธิสัตว์ใช้ในการบำเพ็ญบารมี และการรักษาอุโบสถศีลในวันพระเป็นศีลบารมีอย่างหนึ่งที่พระโพธิสัตว์ได้ถือปฏิบัติเป็นประจำในหลายพระชาติ อุโบสถศีลเป็นหนึ่งในศีลบารมีที่พระโพธิสัตว์ใช้บำเพ็ญเพื่อพระสัพพัญญุตญาณ อุโบสถศีลเป็นศีลอันยิ่งที่สามารถกำจัดอุปกิเลสทั้ง ๑๖ ได้ ศีลยังเป็นบาทฐานให้เกิดสมาธิ สมาธิเป็นบาทฐานให้เกิดปัญญา อันจะเป็นพื้นฐานสำคัญแห่งการบรรลุพระสัพพัญญุตญาณในอนาคต

วิธีการรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์พบว่า พระโพธิสัตว์ไม่ว่าจะอยู่ในสภาพมนุษย์ ครุฑ นาค หรือสัตว์เดรัจฉาน ประเภทใด เป็นผู้ใคร่ในธรรม ประพฤติธรรม มีการสมาทานรักษาอุโบสถศีลเป็นศีลวัตร คือรับศีลอุโบสถ ทุกวัน ๘ คำ ๑๔ คำ และ ๑๕ คำ ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และอธิษฐานจิตตั้งมั่นในศีลที่ได้สมาทานแล้ว มีความสำรวม ระวัง อินทรีย์ทั้ง ๖ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร ไม่ก้าวล่วงศีล ไม่ยอมให้ศีลขาด ดังในพระชาติที่เป็นพระราชชาติทั้ง ๔ พระองค์ ทรงรักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และวัน ๘ คำ แห่งปีกษัย และพอพระเทศา

หรงกัทรงสละราชสมบัติออกผนวช มีการเจริญพรหมวิหาร ๔ พระองค์ทรงมีเมตตาจิต กรุณาจิต มุทิตาจิต อุเบกขาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒... ทิศที่ ๓... ทิศที่ ๔... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วสัตว์ทุกหมู่เหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยใจประกอบด้วย เมตตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน ถือเป็นการ รักษาอุโบสถองค์ ๘ และพระชาติที่เป็นพญานาค ได้อธิษฐานอุโบสถประกอบด้วยองค์ ๔ ว่าผู้ใด ต้องการ หนึ่ง เนื้อ เอ็น กระดูก จงเอาไปเถิด ขอมสละแม้อวัยวะและชีวิตเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ปรารถนาคือพระสัพพัญญุตญาณ บรรลุเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต

การรักษากุโบสถศีลในสังคมไทยปัจจุบัน พบว่า ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการรักษากุโบสถศีลที่ยังไม่ชัดเจน โดยเข้าใจว่าการรักษากุโบสถศีลนั้นปกติรักษารวันหนึ่ง กับคืนหนึ่งเท่านั้น ไม่ทราบว่ารักษากุโบสถศีลให้พิเศษยิ่ง ๆ ขึ้นนั้นมีการรักษา ๓ วัน โดยเพิ่ม วันรับกับวันส่งเรียกว่า ปฏิชาครอุโบสถ และรักษา ๓ เดือนตลอดพรรษาหรือ ๑ เดือนช่วงหา กฐิน หรือ ครึ่งเดือนหลังจากออกพรรษาแล้ว เรียกว่า ปาฏิหาริย์ปักษ์อุโบสถ และปัจจุบันอุบาสิก อุบาสิกา นิยมรักษากุโบสถกันในวันพระในเทศกาลเข้าพรรษา พอออกพรรษาแล้วผู้รักษาศีล อุโบสถก็น้อยลง

วิธีการรักษากุโบสถศีล ส่วนใหญ่ไปสมทานขอศีลกับพระที่วัด เพราะที่วัดสะดวก กว่า การรักษากุโบสถปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ทางวัดกำหนดไว้ โดยเริ่มจากในตอนเช้าชำระร่างกาย ให้สะอาด แต่งกายด้วยชุดขาว หรือชุดสุภาพ นำภัตตาหารมาร่วมทำบุญที่วัด ทำวัตรสวดมนต์ ประกาศวันอุโบสถ สมทานอุโบสถศีล รับศีล ๘ มารักษา เมื่อถึงเวลาที่ทางวัดกำหนดก็จะร่วมกัน ปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิ เดินจงกรม ฟังเทศน์ฟังธรรม และสวดมนต์ทำวัตรเช้า เย็น ซึ่งวิธีดังกล่าวนี้ นิยมปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในสังคมปัจจุบัน การรักษากุโบสถศีลนั้นไม่เคร่งครัดในการสำรวม ระวัง กาย วาจา ใจ ไม่ได้อธิษฐานจิตตั้งความปรารถนาในการรักษาเพื่อวัตถุประสงค์อันยิ่งใหญ่ อย่างพระโพธิสัตว์

ปัญหาและอุปสรรคของการรักษากุโบสถศีลในสังคมไทยนั้น ส่วนใหญ่เป็นปัญหา ด้านสุขภาพของผู้ปฏิบัติเองที่แก่ตัวลงทำให้ ปวดขาปวดเข่า ยืน เดิน นั่ง นอนไม่สะดวก สถานที่วัด ไม่เอื้ออำนวย ผู้รักษากุโบสถศีลควรตระหนักถึงความสำคัญของการอธิษฐานจิต ตั้งความ ปรารถนาในการรักษากุโบสถศีล และอานิสงส์ของการรักษากุโบสถศีลที่มีผลยิ่งใหญ่ รุ่งเรือง และ แผ่ไพศาลมาก ซึ่งไม่จำเป็นต้องรักษาที่วัด ที่ใด สะดวก สบายๆ ก็รักษาได้ และคณะสงฆ์ควรให้ การสนับสนุนและส่งเสริมให้วัดต่าง ๆ จัดกิจกรรมการรักษากุโบสถศีลตามแบบแผนที่ถูกต้อง

เพื่อให้การรักษาอุโบสถศีลที่ถูกต้องยังคงอยู่ เป็นการช่วยจรรโลงให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ตลอดไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(๑) อุบาสกอุบาสิกาผู้รักษาศีลอุโบสถในปัจจุบันนี้ควรศึกษาหาความรู้เรื่องการรักษาอุโบสถศีลที่พิเศษและอื่นๆ ขึ้นไปว่ามีที่ประเภทและรักษาอย่างไรจะได้ผลมาก อานิสงส์มาก ฝ่าไพศาลมาก

(๒) ในการรักษาอุโบสถศีลนั้นผู้รักษาศีลควรตั้งจิตอธิษฐานมั่นในศีลวัตรที่สมาทานแล้ว และกำหนดเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ในการรักษาอุโบสถศีลของตนให้ชัดเจนว่าปรารถนาสิ่งใด และทำให้ได้ในสิ่งที่ปรารถนานั้นเหมือนพระโพธิสัตว์ สมาทานมั่นในศีลและวัตรอันที่สมาทานแล้วไม่ล่วงละเมิดศีล ไม่ยอมให้ศีลขาด สามารถสละได้แม้ด้วยวาจาและชีวิตเพื่อบรรลุความปรารถนาสูงสุด คือตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

(๓) คณะสงฆ์ควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้วัดต่าง ๆ จัดกิจกรรมการรักษาอุโบสถศีลตามแบบแผนที่ต้องการ เพื่อให้การรักษาอุโบสถศีลที่ถูกต้องยังคงอยู่ เป็นการช่วยจรรโลงให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ตลอดไป

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์การรักษาอุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน ในขณะที่ดำเนินการวิจัยมีประเด็นที่เกี่ยวข้องเป็นที่น่าสนใจ ควรศึกษาวิจัยเพิ่มเติม ได้แก่

๑. ศึกษาทศบารมีของพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. ศึกษาวิธีการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๓. ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์

พระพุทธศาสนาเถรวาท กับคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี.ฉบับมหาจุฬาเตปีฎกั ๔๕ เล่ม,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๔๕ เล่ม.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด ๕๑ เล่ม, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมศิลปากร กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. ชินกาลมาลีปกรณ์ วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์
เล่ม ๔. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากรจัดพิมพ์, ๒๕๓๕.

กองวิชาการ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์. อุโบสถศีลฉบับมหาจุฬาลงกรณ.

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ, ๒๕๐๔.

ชมรมธรรมทาน วัดพระพุทธบาท สระบุรี. ความมหัศจรรย์แห่งอุโบสถศีลสาระธรรมจาก
พระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : ศิลป์สยามและบรรจุกัมภ์การพิมพ์, ๒๕๔๕.

บุญชัย นิลเกษ. ดร.. อุดมการณ์ชีวิตแบบโพธิสัตว์ เล่มที่ ๔ ตอนการบำเพ็ญศีลบารมี.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ประณีต ก้องสมุทร. ศีลเป็นอารมณ์อันประเสริฐ . กรุงเทพมหานคร : บริษัท วี. อินเตอร์ พรินท์
จำกัด, ๒๕๔๕.

ปัญญา ใบบางยาง. เรียบเรียง คัมภีร์อุโบสถศีล. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รัตติธรรม, ๒๕๔๘.

_____. พระโพธิสัตว์ เป็นมาอย่างไร?. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รัตติธรรม, ๒๕๔๘.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษร

เจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๓๕.

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระราชนิพนธ์ พระอุโบสถศีลกถา. กรุงเทพมหานคร :

ม.ป.ท.,ม.ป.ป.

พระธรรมกิตติวงศ์ ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๘. ราชบัณฑิต. **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด ศัพท์วิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียงการพิมพ์, ๒๕๕๐.

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). **พจนานุกรมธรรม ของท่านปัญญานันทะ**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาพิมพ์เผยแพร่ เนื่องในงานมงคลกาลที่หลวงพ่อบุญญานันทะ มีชนมายุครบ ๘๒ พรรษา.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). **พจนานุกรมธรรม ของท่านพุทธทาส**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

_____ . **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระธรรมวิสุทธิกวี. **อนุพุทธิกถาที่ปณี ภาค ๒ การพรรณนาศีล**. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____ . **ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗๕ นครปฐม : บริษัท จ.เจริญ อินเตอร์พรีน ประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๔.

_____ . **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.

พระมหาทองมั่น สุทฺถจิตฺโต. **ศีลเป็นอารมณ์อันประเสริฐ**. กรุงเทพมหานคร : บุญศิริการพิมพ์, ๒๕๕๑.

พระมหาสมปอง มุทิโต. **คัมภีร์ อภิธานวรรณนา**. กรุงเทพฯ : บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗.

พระวิสุทธิสังวรเถร. **มรดกธรรมเล่ม ๔๕ พระโพธิญาณเถร หลวงปู่ชา สุภทฺโท ธรรมบรรยาย ชุด “เข้าวัดทำไม”**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ็น.พี.สกรีนพรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๘.

พันตรี ประยุทธ์ หลงสมบุญ. **คู่มือเบญจศีลเบญจธรรม และ อุโบสถศีลฉบับธรรมเจดีย์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียง.

พันเอก พิเศษ สถัญญ์ สิทธิเดช. **ความมหัศจรรย์แห่งอุโบสถศีล** สารธรรมจากพระไตรปิฎก.

กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามและบรรจุกิจภัณฑ์การพิมพ์, ๒๕๔๕.

พุทธทาส อินทปญฺโญ. **บวชทำไม**. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๓.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **มงคลตัดท่อนี้ แพล เล่ม ๓**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

คำลี รักสุทธี. **ศีล สูดยอดวินัยของศาสนาพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนศึกษา, ๒๕๔๓.

อาภรณ์ พุกกะมาน. ชัยพร วิชชาวุธ. เกียรติ เปมกิตติ. **การศึกษาการสอนศีลเพื่อเสริมสร้างพุทธธรรมจริยาในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : เจริญผล, ๒๕๒๘.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **ชีวิตนี้สั้นนัก**. นนทบุรี : ก้อนเมฆ แอนด์ กันย์ กรู๊ป, ๒๕๔๕.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

แม่ชีรัศมี บานเย็น. “ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของการงดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาสนิท อนุจารี สุมหิรัญย์. “พระพุทธศาสนากับวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย : ศึกษาเฉพาะกรณีศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงและสุภายิตพระร่วง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาสุวรรณ เกลือบสุวรรณ. “การศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติที่มีต่อการไปวัดในวันพระของพุทธศาสนิกชนกับการไปโปสท์ในวันอาทิตย์”. **ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.

โสวิทย์ บำรุงศักดิ์. “ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง ศีล ๕ ในพระไตรปิฎก”. **สารนิพนธ์ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชา พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

(๓) สัมภาษณ์

นางอภิญา คุ่มวงศ์. ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

นายสังัด สถาพร. ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

นางนิตยา แสงสว่าง. ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

นายจิรัตน์ วัฒนภุริพงษ์. ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔.

นายนาถิน วันทอง. ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔

นางสาวพิมลพรรณ สาส้อม. ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔

นางสาวกาหลง ตรีชีพ. ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔

นางวิจิตร ณ นคร. ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๔

นางอรุณ สุคตลาภา. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

นางจำปี กุลบก. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

นางจำปี มีนิต. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

นางอนัญญา พลเยี่ยม. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

น.ส.จिरกานต์ ไกรกรวญ. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

พ.อ.เอื้อศักดิ์ รัตนธรรมปัญญา. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

น.ส.รุจิรดา ศิริเหลือ. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

นายกานต์วี ไรยเรณู. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

นางเกื้อกุล บุญยากร. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔

นางจรรักษ์ บุญสมภพ. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	นางสร้อยทอง จตุพร
วันเดือนปีเกิด	เกิดวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๐๐
ภูมิลำเนาเดิม	บ้านเลขที่ ๔ บ้านดงกลาง หมู่ที่ ๕ ตำบลเกาะแก้ว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
ประวัติการศึกษา	จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนเสลภูมิพิทยาคม อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนร้อยเอ็ดวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด จบปริญญาตรี ศษ.บ เศรษฐศาสตร์บัณฑิต การพัฒนา มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. ๒๕๒๕
ประวัติการทำงาน	ปี ๒๕๒๘ – ๒๕๕๑ ทำงานด้านวารสาร “วชิรเวชสาร” วชิรพยาบาล ปี ๒๕๑๔ – ปัจจุบัน ทำงานมูลนิธิวชิรพยาบาล ในพระอุปถัมภ์ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ผู้ช่วยเลขานุการชมรมพุทธศาสน์วชิรพยาบาล
ที่อยู่ปัจจุบัน	๖๘๑ ถนนสามเสน แขวงวชิรพยาบาล เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐ โทรศัพท์ ๐๘๑-๖๑๕๓๖๒๒ E-mail Sroithongs@yahoo.co.th